

Ursula Legvin.....Hainske priče

Ursula Legvin, HAINSKÉ PŘÍČE
Preveli Mirjana Živković, Zoran Živković i Zoran
Jakšić

Adaptirao : Petar Popović

SVET SE KAŽE ŠUMA

1.

Dve stvari vezane za jučerašnji dan izbile su na površinu svesti kapetana Dejvidsona u trenutku kada se probudio i on je neko vreme zurio u njih u tami. Prva je bila prijatna: stigao je novi tovar žena. Verovali ili ne. Nalazile su se ovde, u Centralvilu, dvadeset sedam svetlosnih godina NAFAL–om od Zemlje i četiri sata skakačem od Smitovog logora, druga tura rasplodnih ženki za koloniju Novi Tahiti, sve redom zdrave i jedre, dve stotine dvanaest grla prvorazredne ljudske pasmine. Ili bar gotovo prvorazredne. Druga je bila neprijatna: izveštaj sa Smetlišnog ostrva o slaboj žetvi, obimnoj eroziji – rečju, potpunom krahu. Povorka od dve stotine dvanaest, povaljivih, prsatih, malih prilika izčeznu iz Dejvidsonovog uma kada mu je pred oči stao prizor kiše koja lije po razbrzdanoj prljavštini, pretvarajući je u kaljugu, a zatim prorodujući to blatište u crvenkastu vododerinu, koja je niz stene oticala u more šibano kišom. Erozija je počela pre no što je on otišao sa Smetlišnog ostrva da bi preuzeo upravljanje Smitovim logorom, a budući da se odlikovao izuzetnim vizuelnim pamćenjem, takozvanim ejdetskim tipom, sasvim jasno je mogao da je se priseti. Izgleda da je onaj glavonja Kis bio u pravu kada je kazao da tamo gde nameravamo da podignemo farmu moramo ostaviti mnogo drveća. Ali Dejvidsonu i dalje nije išlo u glavu zašto je veliki deo površine, predviđen za sejanje soje, morao da se trači na stabla, ako je već zemlja odista naučno obrađena. Tako se nije radilo u Ohaju; ako ste želeli kukuruz, onda ste lepo uzgajali kukuruz i niste morali da se baccete sa tamo neakvim drvećem i sličnim koještarijama. Doduše, Zemlja je ukročena planeta, a Novi Tahiti to još nije. On je stoga i došao ovde: da ga ukroti. Ako su od Smetlišnog ostrva sada ostale samo stene i jaruge, onda treba dići ruke od njega i početi bolje i pametnije na nekom novom ostrvu. Taj neuspeh nas ne može zaustaviti – mi smo muškarci. Uskoro ćeš shvatiti šta to znači, ti vražja, prokleta planeto, pomisli Dejvidson, iscerivši se prigušeno u tami kolibe, budući da je oduvek voleo izazove. Pomislivši na muškarce, on se priseti žena – i ponovo povorka malih prilika poče da mu se njiše kroz um, osmehujući se izazovno, vrcakajući se.

"Bene!" zabruna on, a onda se pridiže i spusti bosc noge na goli pod. "Toplu vodu, smesta, brže–brže!" Vlastito brundanje prijatno ga rasani. On se protegli, počea se po prsima, obuče kratke pantalone i krupnim koracima izide iz kolibe na čistinu obasjanu suncem: sve je to bilo izvedeno u lakom nizu pokreta. Krupan muškarac, čvrstih mišica – uživao je da upotrebljava svoje dobro uvežbano telo. Ben, njegov tvorac, već je, kao i obično, pripremio vodu koja se pušila na vatri; takođe kao i obično, čučao je i zurio preda se, glupog izraza lica. Stvorci nikada nisu spavali; samo su sedeli i piljili u prazno. "Doručak. Brže–brže!" reče Dejvidson, izevši brijač sa grubog,

daščanog stola gde mu ga je stvorac pripremio, zajedno sa peškirom i uspravljenim ogledalom.

Danas ga je čekalo mnogo posla, budući da je odlučio, trenutak pre no što je ustao, da odleti do Centrala i izabere sebi neku od novih žena. Neće one potrajati dugo, njih dve stotine dvanaest među više od dve hiljade muškaraca; osim toga, kao i u prvoj turi, većina će ih verovatno biti kolonijske neveste, dok je jedva dvadaset ili trideset predviđeno kao rekreaciono osoblje, premda će ove biti stvarno dobre, razbludne ženke, a on je čvrsto rešio da ovoga puta bude prvi u redu bar kod jedne od njih. Napravio je grimasu levom stranom lica, tako da mu se desni obraz zategnuto isturio škripavom briaču.

Stari stvorac vukao se kao prebijen, tako da je mogao da protekne čitav čas pre no što donese doručak iz menze. "Brže-brže!" viknu za njim Dejvidson i Benovo beskičmenjačko geganje pretvori se u hod. Benova visina iznosila je oko metar, a krzno na leđima bilo mu je više belo nego zeleno; bio je star i priglup, čak i za jednog stvorca, ali Dejvidson je umeo sa njima; svakoga je mogao da ukroti, da je to bilo vredno truda. Ali nije. Treba ovde dovesti dovoljno ljudi, napraviti mašine i robote, podići farme i gradove – i stvorci više nikome neće biti potrebni. Uostalom, to je bilo i najbolje. Jer ovaj svet, Novi Tahiti, bio je, baš doslovno, sazdan za čoveka. Raščišćen i uređen, mračne šume raskršene i pretvorene u plodne oranice, iskorenjeni iskonska zaostalost, divljaštvo i neznanje – i ovde će nastati raj, pravi Eden. Bolji svet od istrošene Zemlje. A što je najvažnije – njegov svet. Jer upravo je to Don Dejvidson bio, duboko u svom biću: ukrotitelj svetova. Nije spadao u razmetljivce, ali je poznao svoju meru. Naprosto je tako bio zazdan. Znao je šta hoće i kako da se domogne toga. I uvek je uspevao. Otkad pamti sebe.

Doručak mu je prijatno zagrejao utrobu. Dobro raspoloženje nije mu se pokvarilo čak ni kada je video Kisa Van Stena kako ide prema njemu, debeo, beo i zabrinut, sa očima koje su bile iskolačene poput krupnih, plavih loptica za golf.

"Done", reče Kis bez pozdrava, "drvoseče su ponovo lovile crvene jelene u pojasevima. U stražnjoj prostoriji kluba nalazi se osamnaest pari rogova."

"Niko nikada nije uspeo da spreči lovokradice, Kise."

"Ti bi to mogao da uradiš. Zato i živimo u uslovima opsadnog stanja, zato vojska i upravlja kolonijom. Da bi se poštovali zakoni."

Čeonu napad debelog glavonje! Bilo je gotovo smešno. "U redu", reče Dejvidson razložno, "mogao bih da ih sprečim. Ali, pazi dobro, ja brinem o ljudima; to mi je posao, kao što i sam kažeš. Važni su mi, dakle, ljudi, a ne životinje. Ako malo nezakonitog lova može da pomogne da ljudi lakše podnesu ovaj vražji život, onda ću rado zažmuriti na jedno oko. Mora im se omogućiti neka rasonoda."

"Ali imaju igre, sportove, hobije, filmove, magnetoskopske snimke svih velikih sportskih događaja iz prošlog stoleća, pića, marihuanu, halucinogene i novu turu žena u Centralu za one koji su nezadovoljni prilično nemaštovitim načinom na koji se vojska pobrinula za higijensku pederastiju. Već su ionako dovoljno pokvareni, te tvoje junačine-graničari, tako da ne moraju pride da istrebe jednu retku lokalnu vrstu 'iz

razonode!. Ako ne budeš ništa preduzeo, moraću da prijavim krupan prekršaj Ekoloških protokola u izveštaju kapetanu Goseu."

"Možeš to učiniti, ako nađeš za shodno, Kise", reče Dejvidson, koji nikada nije gubio pribranost. Bilo je nečeg patetičnog u tome kako bi se jedan evro-tip, kao što je Kis, sav zajapurio kada više ne bi mogao da obuzdava svoja osećanja. "To ti je i posao, uostalom. Ja ne želim da te ometam u tome; oni će u Centralu raspraviti stvar i odlučiti ko je u pravu. Ti želiš da ovo mesto ostane baš ovakvo kakvo jeste, zar ne, Kise? Da bude jedan veliki nacionalni park. Da ga posmatraš, izučavaš. Tako i treba, ti si stručnjak. Ali mi smo samo obični ljudi koji obavljaju poslove. Zemlji je potrebno drvo, i to vraški potrebno. Drveta ima na Novom Tahitiju i mi smo drvoseče. Razlika između nas je u tome što kod tebe, u stvari, Zemlja nije na prvom mestu. Kod mene, međutim, jeste."

Kis ga pogleda postrance svojim plavim očima, sličnim lopticama za golf. "Stvarno? Ti hoćeš, dakle, ovaj svet da sazdaš prema Zemljinom liku, a? Da napraviš od njega cementnu pustinju?"

"Kada kažem Zemlja, Kise onda mislim na ljude. Muškarce. Ti brineš o jelenima, drveću i vlaknastom korovu; u redu, to je tvoja stvar. Ali ja volim da situaciju sagledam u perspektivi, od vrha nadole; a na vrhu su, bar za sada, ljudi. Mi smo sada ovde i ovaj svet moraće da nam se potčini. Dopalo ti se to ili ne, moraćeš da se pomiriš sa tom činjenicom; stvari, naprosto, tako ne stoje. Slušaj, Kise, skoknuću do Centrala da malo ošacujem nove kolonistkinje. Hoćeš da pođeš sa mnom?"

"Ne, hvala, kapetane Dejvidsone", uzvratu stručnjak, krenuvši natrag prema laboratorijskoj kolibi. Bio je stvarno lud. Toliko se uzbudio oko tih vražjih jelena. Dobro, u redu, to su odista velike životinje. Dejvidson se još živo sećao prvog jelena koga je ugledao, ovde na Smitovoj zemlji, veliku crvenu senku, dva metra visoku u plečkama, sa krunom uskih i zlatnih rogova, hitra, hrabra životinja, idealna divljač za lov. Na Zemlji su koristili robojelene čak i u Stenovitim planinama i Himalajskim parkovima, pošto su oni pravi već gotovo nestali. Ovdasnji su predstavljali san svakog lovca. Zato su i lovljeni. Do vraga, čak su ih i divlji stvorci lovili, onim svojim vašljivim, malim lukovima. Jeleni će i ubuduće biti lovljeni, zato što su za to stvoreni. Ali jadni, stari, srceparajući Kis to nikako nije mogao da utuvi. On je, zapravo, bio pametan momak, ali ne i realističan, ne dovoljno tvrdokoran. Nikako mu nije išlo u glavu da morate biti uz pobedničku stranu – ili gubite. A pobednik je bio čovek, uvek. Stari Osvajač.

Dejvidson je krenuo krupnim koracima kroz naselje; jutarnje sunce stajalo mu je u očima, a u toplom vazduhu osećao se miris rezane drvene građe, kao i slatkasti dim drveta. Stvari su izgledale prilično dobro za jedan logor drvoseča. Dve stotine ljudi ovde je ukrotilo oveći komad divljine za samo tri zemaljska meseca. Smitov logor: dve velike geodezijske kupole od valoplasta, četrdeset drvenih koliba sagrađenih radom stvoraca, pilana, sagorevač iz koga se dizala plavkasta perjanica dima, vukući se iznad mnogo jutara krčevine i naslagane drvene građe; gore se nalazilo uzletište i veliki, montažni hangar za helikoptere i tešku mašineriju. To je bilo sve. Ali kada su došli, ovde nije bilo

ničega. Samo drveće. Tamni preplet, gustiš, neprohod drveća – beskrajan, besmislen. Troma reka, nad koju su se krošnje nadnosile, prigušivale je, nekoliko legala stvoraca, skrivenih među stablima, pokoji crveni jelen, kosmati majmuni, ptice. I drveće. Korenje, debla, granje grančice lišće – iznad i ispod, u licu i očima, beskrajno lišće na beskrajnom drveću.

Novi Tahiti pretežno je bio prekriven vodom, toplim i plitkim morima, iz kojih su tu i tamo izranjali sprudovi, ostrvca, arhipelazi i pet velikih kopana, koja su ležala u luku dugačkom dve i po hiljade kilometara na severozapadnoj četvrtlopti. A sve te mrlje i grumuljice čvrstog tla bile su prekrivene drvećem. Okean: šuma. To je bio izbor koji vas je čekao na Novom Tahitiju. Voda i sunce ili tama i lišće.

Ali sada su ljudi došli ovde da okončaju tu tminu i da od prepleta drveća naprave lepo istesterisane daske, koje su na Zemlji vredele više od zlata. Sasvim doslovno, zato što se zlato moglo dobijati iz morske vode ili vaditi ispod antarktičkog leda, ali ne i drvo; do drveta se moglo doći jedino iz drveća, a ono je na Zemlji postalo čist luksuz. I tako se po drvo krenulo u šume tuđih svetova. Dve stotine ljudi sa robotesterama i tegljačima već je iseklo osam pojaseva širokih po jednu milju na Smitovoj zemlji, za tri meseca. Panjevi na pojasu najbližem logoru već su postali beli i natruli; trebalo ih je još hemijski obraditi, da bi se pretvorili u plodni pepeo u vreme kada ovamo budu došli stalni kolonisti, ratari, da preuzmu Smitovu zemlju. Njima će jedino preostati da zasade semenje i sačekaju da nikne.

To je već jednom učinjeno. Bila je to čudna rabota, ali i dokaz da je Novi Tahiti odista bio predviđen za čoveka. Sve je ovde došlo sa Zemlje, pre otprilike milion godina, a evolucija je išla gotovo istovetnim putem, tako da su se stvari bez muke mogle prepoznati: bor, hrast, orah, kesten, omorika, zelenika, jabuka, jasen; jelen, ptica, miš, veverica, majmun. Humanoidi sa Hain–Davenanta tvrdili su, razume se, da su oni bili ti koji su to učinili u isto vreme kada su kolonizovali Zemlju, ali ako slušate te vanzemaljce, na kraju ćete biti ubeđeni da su oni sredili svaku planetu u Galaksiji i da su izumeli sve, od seksa do pribadače. Teorije o Atlantidi bile su znatno verodostojnije; ovo je odista mogla biti izgubljena atlantidska kolonija. Ali ljudi su izumrli. A najpribližnija zamena za njih, koja se razvila iz soja majmuna, bili su stvorci – bića visoka oko metar i prekrivena zelenim krznom. Kao vanzemaljci bili su približno standardnih mera, ali kao ljudi nikako nisu mogli da prođu. Možda bi stvari bile drugačije da su imali još milion godina, ali Osvajači su stigli ranije. Evolucija se sada više nije kretala sporim tokom nasumičnih mutacija jednom u hiljadu godina, već brzinom zvezdanih brodova zemaljske flote.

"Hej, kapetane!"

Dejvidson se okrenu; reakcija mu je zakasnila samo jednu mikrosekundu, ali i to je bilo dovoljno da ga ozlojedi. Postojalo je nešto u ovoj vražjoj planeti, zlatna svetlost njenog sunca i nebo optočeno koprenom izmaglice, blagi vetrovi puni mirisa lisne crnice i polena – nešto što je čoveka nagonilo da sanja na javi. Samo bi bazao unaokolo i razmišljao o osvajačima, sudbini i sličnim stvarima, sve dok ne bi postao zdepast i trom kao stvorci. "Broj'tro, Ok!" uzvratu on živahno nadzorniku drvoseča.

Crn i žilav poput žičanog užeta, Oknanavi Nabo predstavljao je, u fizičkom pogledu, suštu suprotnost Kisu, ali mu je na licu stajao isti zabrinut izgled. "Imaš pola minuta?"

"Svakako. Šta te muči, Ok?"

"Ona mala kopilad."

Naslonili su se leđima na ogradu od drvenih letvi. Dejvidson je zapalio svoju prvu cigaretu od marihuane tog dana. Iskošena svetlost sunca, plavkasta od dima, grejala je jutarnji vazduh. Šuma iza logora, još neposećen pojas širok četvrt milje, bila je puna prigušenog, neprekidnog pucketanja, kvocanja, komešanja, zujanja, zvonkih šumova kojima carstvo drveća obiluje svakog jutra. Ova čistina mogla je biti Ajdaho iz 1950. Ili Kentaki iz 1830. Ili Galija iz 50. godine pre nove ere. "Ti-vi", procvrkuta jedna udaljena ptica.

"Voleo bih da ih se otarasimo, kapetane."

"Stvoraca? Kako, Ok?"

"Da ih pustimo. Na njihovo izdržavanje ide više nego što dobijamo njihovim radom u pilani. Osim toga, nisu vredni ni glavobolje koju zbog njih imam. Oni jednostavno ne rade."

"Radili bi, kada bi umeo da ih nagnaš. Podigli su logor, zar ne?"

Oknanavino opsidijantno lice poprimi strog izraz. "Ti možda umeš sa njima, ali ja ne umem." On zastade za trenutak. "Na kursu primenjene istorije, koji sam pohađao prilikom obuke za Duboki svemir, tvrdilo se da se ropstvo nikada nije isplatilo. Bilo je neekonomično."

"Tačno, ali ovo nije ropstvo, dragi moj Ok. Robovi su ljudi. Kada uzgajaš krave, da li to nazivaš ropstvom? Ne. A stvar funkcioniše."

Nadzornik bezvoljno klimnu, ali reče: "Odveć su mali. Pokušao sam da glađu opametim najdurljivije. Ali oni su samo sedeli i gladovali."

"Mali su, tako je, ali neka te to ne zavara, Ok. Žilavi su oni i užasno izdržljivi; osim toga, ne osećaju bol kao ljudi. Na to si zaboravio, Ok. Misliš da je, kada udariš nekog od njih, to isto kao da si udario dete. Veruj mi, njima je to isto kao što bi bilo nekom robotu. Povalio si nekoliko njihovih ženki i dobro znaš da ne osećaju baš ništa: ni zadovoljstvo, ni bol; samo leže kao klade, ma šta im radio. Svi su redom takvi. Možda su im živci primitivniji od ljudskih. Kao kod riba. Ispričaću ti nešto strašno što mi se dogodilo sa njima. Dok sam bio u Centralu, pre no što sam došao ovde, jedan od ukroćenih mužjaka nasrnuo je na mene. Znam da su ti kazali da oni nisu agresivni, ali ovaj je šiznuo, načisto je pošasaveo; sva sreća što nije bio naoružan, inače bih stradao. Morao sam gotovo da ga ubijem, pre no što me je pustio. Kidisao je kao lud. Dobio je neverovatne batine, ali baš ništa nije osetio. Kao neka buba koju moraš svu da spljeskaš nogom, kako bi uopšte shvatila da je zgažena. Vidi ovo." On pognu kratko očišanu glavu i pokaza čvornovatu izbočinu iza uha. "Umalo nisam dobio potres mozga. A to mi je uradio pošto sam mu slomio ruku i pretvorio lice u pravu papazjaniju. Samo je nasrtao i nasrtao. Činjenica je, Ok, da su stvorci lenji, glupi, prevrtljivi i da ne osećaju bol. Moraš biti čvrst s njima. Stalno."

"Nisu vredni neprilika, kapetane. Vražji, mrzovoljni, mali, zeleni kopilani! Neće da se bore, neće da rade, neće ništa. Samo me zezaju u zdrav mozak." Postojao je izvestan prizvuk dobroćudnosti u Oknanavinom gundanju. On neće tući stvorce zato što su tako mali; to mu je odavno postalo jasno, a sada i Dejvidsonu, koji je odmah prihvatio stvari takve kakve jesu. On je umeo sa svojim ljudima. "Slušaj, Ok. Pokušaj ovo. Sakupi kolovođe i kaži im da ćeš im ubrizgati halucinogene. Mesk, vaške, bilo šta: oni ih ne razlikuju, ali ih se vraški boje. Nemoj da preteraš sa dozom i upaliće. Jamčim ti."

"Zašto se boje halucinogena?" upita nadzornik znatiželjno.

"Otkud znam. Zašto se žene plaše miševa? Ne traži smisao u postupcima žena i stvoraca, Ok! Da, kad smo već kod žena, skoknuću malo do Centrala zbog njih. Hoćeš li da stavim šapu na jednu mačku za tebe?"

"Radije poštedi neku tvojih šapa dok ne dobijem odsustvo", isceri se Ok. Pored njih prođe grupa stvoraca, noseći dugačku gredu, preseka dvanaest puta dvanaest, za salu za rasonodu koja se gradila pokraj reke. Spore, gegave, male prilike teglile su veliku gredu kao što bi kolona mrava nosila mrtvu gusenicu, mrzovoljno i nevešto. Oknanski ih osmotri i reče: "Činjenica je, kapetane, da me od njih podilaze žmarci."

"U stvari, slažem se sa tobom, Ok, da oni nisu vredni neprilika ili rizika. Da nema onog prdonje Ljubova i da se pukovnik tako kruto ne drži koda, mogli bismo bez po muke da očistimo područje na kome radimo, a ne da se petljamo sa tim 'dobrovoljcima'. I tako će biti istrebljeni, ranije ili kasnije, a ne vidim razlog zašto to ne bi bilo ranije. Stvari naprosto tako stoje. Primitivne rase uvek moraju da ustupe pred civilizovanim. Ili da budu asimilovane. Ali, do vraga, mi ne možemo asimilovati gomilu zelenih majmuna. A kako sam kažeš, oni su bistri taman toliko da nikada nećemo moći imati poverenja u njih. Isti je slučaj bio i sa onim velikim majmunima koji su nekad živeli u Africi. Kako se ono zvala?"

"Gorile?"

"Tako je. Biće nam bolje bez stvaraoca ovde, baš kao što nam je bilo bolje bez gorila u Africi. Stoje nam na putu... Ali tatica Ding–Dong kaže da koristimo rad stvoraca i mi ga koristimo. Bar za sada. Je l' tako? Vidimo se večeras, Ok."

"Važi, kapetane."

Dejvidson se uputi do štaba Smitovog logora da prijavi korišćenje skakača. Štab je predstavljao kocku osnovne četiri metra, sazdanu od borovih dasaka, u kojoj su se nalazila dva stola i hladnjak za vodu. Unutra je narednik Birno upravljao voki–toki. "Čuvaj logor da ne izgori, Birno."

"Dovedi mi jednu mačku, kapetane. Plavušu, po mogućstvu. Vidi da ima razmere 34–22–36."

"Imaš li još neku posebnu želju?"

"Volim ih kada su jedre, a ne mlohove." Birno izražajno opisala rukom u vazduhu svoj tip. Iscerivši se, Dejvidson pođe u hangar. Kada je uzleteo, bacio je pogled iz helikoptera prema logoru: dečje kockice, mreža linija–staza, prostrane čistine prošarane paljevinama – sve se to smanjivalo kako se letelica podizala i pogled mu konačno obuhvati zelenilo još neposećenih šuma velikog ostrva, a iza tog tamnog zelenila

unedogled se pružalo bledo zelenilo mora. Smitov logor sada je ličio na žutu pegu, mrlju na ogromnoj zelenoj tapiseriji.

Preleteo je preko Smitovog moreuza i šumovitih, ustalasanih venaca severnog dela Centralnog ostrva – i oko podne stigao u Centralvil. Posle tri meseca provedena u šumi odista mu je izgledao kao grad; bilo je tu pravih ulica, pravih zgrada – postojale su već četiri godine, od kada je kolonija osnovana. Tek kada biste bacili pogled pola milje odatle i tamo spazili kako se, blistajući se povrh krčevine, na betonskoj rampi uzdiže jedan zlatni toranj, viši od svih zdanja Centralvila, postalo bi vam jasno da je tu posredi, ipak, samo oronula, graničarska varošica. Brod, u stvari, nije bio mnogo veliki, ali je ovde tako izgledao. Predstavljao je, zapravo, samo transporter, čamac glavnog broda; NAFAL letelica, Šeklton, kružila je na orbiti, udaljena pola miliona kilometara. Transporter je bio tak nagoveštaj, sićušan odraz ogromnosti, moći, zlatne tačnosti i veličajnosti zemaljske tehnologije, kadre da vaspostavlja mostove među zvezdama.

Dejvidsonove oči za trenutak se ispuniše suzama pred prizorom broda matičnog sveta. Nije ih se stideo. Bio je pravi rodoljub; naprosto je tako bio sazdan.

Ali ubrzo, kada je krenuo ulicama graničarske varošice, na čijim su krajevima pucali široki vidici ničeg naročitog, on počeo da se osmehuje. Bilo je to zbog žena; najzad su stigle: nove i sveže. Većina ih je nosila dugačke, uske suknje i velike cipele, kao i zlatne i srebrne košulje, prekomerno ukrašene. Više nije bilo otvora za bradavice. Moda se promenila; šteta. Sve su imele visoko podignute punde, poprskane onim lepljivim lakom koji su rado koristile. Izgledale su vraški ružno, ali takve stvari su samo žene mogle da urade sa svojom kosom, tako da su ipak delovale izazovno. Dejvidson se isceri jednoj maloj, prsatoj Evroafrikanki koja je imala više kose nego glave; ona mu nije uzvratila smešak, ali je zato njihanje odlazećih bokova predstavljalo jasan poziv: hodi, hodi, hodi! Nije, međutim, pošao. Bar ne za sada. Uputio se u glavni štab: standardno zdanje od brzokamena i plastiploča, sa četrdeset kancelarija, deset hladnjaka za vodu i arsenalom u podrumu; tu se prijavio u komandu centralne kolonijske uprave Novog Tahitija. Zatim se sreo sa dva člana posade transportera, pa uložio zahtev u Odseku za šumarstvo da im se dodeli novi, polurobotski guljač kore i, konačno, dogovorio se sa starim drugarom Jujuom Serengom da se vide u baru 'Luau' u dva sata.

Stigao je u bar sat ranije da nešto prezalogaji pre no što počne pijanka. Tamo je zatekao Ljubova, koji je sedeo sa dva momka u uniformama flote; bili su to nekakvi stručnjaci, koji su se spustili transporterom Šekltona. Dejvidson nije imao visoko mišljenje o svemirskoj mornarici: gomilu uobraženih zvezdoskakača, koji su uvek ostavljali kopnenoj vojsci onaj prljavi, blatnjavi, opasni posao na planetama; no, takva je subordinacija i šta se tu može. Pa ipak, bilo je čudno da se Ljubov ponaša snishodljivo prema nekom u uniformi. On naprosto nije zatvarao usta, mašući rukama na svoj poznati način. Dejvidson ga je u prolazu potapšao po ramenu i dobacio mu: "Zdravo, Reje, stari lafe, kako si mi?" Produžio je dalje, ne sačekavši popreki pogled, premda je uvek uživao u njemu. Baš je bilo smešno kako ga je Ljubov mrzeo. Sva je prilika da je tip bio feminiziran, kao i svi intelektualci, pa je osećao odbojnost prema Dejvidsonovoj

muževnosti. No, Dejvidson, sa svoje strane, nije traćio vreme na mržnju prema Ljubovu; ovaj naprosto nije bio vredan toga.

U 'Luuu' su služili prvorazredni jelenji odrezak. Šta bi kazali na Zemlji kada bi videli da jedan čovek za ručak pojede kilogram mesa? Jadne, vražje sojadžije! Ubrzo je stigao Juju sa – kako je Dejvidson u potaji očekivao – kremom novih maćaka: dve rasne lepoticice, ne neveste, već rekreaciono osoblje. Oh, stara kolonijaska uprava baš je ponekad umela da sredi stvari! Bilo je to dugo, toplo popodne.

Leteći natrag u logor, prešao je preko Smitovog moreuza, dok je sunce počivalo na vrhu velike, zlatne koprene izmaglice iznad mora. Pevao je, udubno zavaljen u pilotskom sedištu. Smitova zemlja pojavila se najpre maglovito na vidiku, a onda je Dejvidson ugledao dim nad logorom, veliki crni oblak, kao da je neko sipao naftu u sagorevač otpadaka. Nije mogao da razabere nikakvu građevinu kroz njega. Tek kada se spustio na uzletišta, video je ugljenisani mlaznjak, havarisane skakače, izgoreli hangar.

On ponovo uzlete skakačem iznad logora; ovoga puta bio je na tako maloju visini da je gotovo mogao da udari u visok dimnjak sagorevača – jedine stvari koja je još stajala uspravno. Sve ostalo bilo je uništeno: pilana, kotlarnica, drvvara, štab, kolibe, barake, koral stvoraca – sve. Crna zgarišta i olupine i dalje su se dimili. Ali posredi nije bio šumski požar. Šuma je i dalje stajala zelena i nedirnutu uz paljevinu. Dejvidson se vrati natrag do uzletišta, spusti se i poče da traži motocikl; i od njega je, međutim, ostala samo olupina u zgarištu hangara i mašinerija, koje je još tinjalo i zaudaralo. On krenu stazom prema logoru. Kada se našao pored onoga što je nekada bila radio–koliba, najednom mu sinu. Ne oklevajući ni korak, on promeni pravac kretanja, skrenu sa staze i zađe za spaljenu daščaru. Tu se zaustavio i stao da osluškuje.

Nije bilo nikoga. Svuda je vladala mukla tišina. Vatre su se odavno pogasile; jedino je još tinjala velika naslaga drvene građe; kroz pepeo i ugarke naziralo se zažareno jezgro. Ta izdužena gomila pepela doskora je vredela više od zlata. Dim se više nije dizao sa crnih kostura baraka i koliba; a među pepelom videle su se kosti.

Dejvidsonov mozak postao je superbistar i živ čim se obreo iza radio–daščare. Postojale su dve mogućnosti. Prva: napad iz drugog logora. Neki oficir sa Kralja ili Nove Jave potpuno je šiznuo i pokušao da izvede coup de planete. Druga: napad iz svemira. Pred oči mu stade zlatni toranj kosmodroma u Centralu. Ali ako je Šeklton postao gusarski brod, zašto bi najpre zbrisao jedan logor, umesto da zaposedne Centralvil? Ne, mora da je posredni invazija – i to nekih tuđina. Neka nepoznata rasa ili, možda, Cetijanci ili Hainci koji su odlučili da zaposednu Zemljine kolonije. Nikada nije imao poverenja u te vražje, pametne humanoide. Ovde mora da je upotrebljena toplotna bomba. Osvajačka sila sa mlaznjacima, aerogliserima, atomskim oružjem lako se mogla sakriti na nekom ostrvu ili sprudu, bilo gde na jugozapadnoj četvrtlopti. Mora da se vrati do skakača i podigne uzbunu, a zatim da pođe i podrobnije osmotri stvari, izvidi stanje, kako bi glavnom štabu mogao da dostavi procenu trenutne situacije. Upravo se pridizao kada začu glasove.

Ali ne ljudske. Visoko, meko torokanje. Tuđinci.

Spustivši se ponovo na ruke i kolena iza plastičnog krova daščare koji je ležao na tlu, izobličien pod dejstvom toplote u krilo šišmiša, on se utiša i stade da osluškuje.

Četiri stvorca išla su stazom nekoliko jardi od njega. Bili su to divlji stvorci, koji na sebi nisu imali ničeg drugog do labav kožni pojas, o koji su držali nož i kesu. Nijedan nije nosio kratke pantalone i kožnu ogrlicu, koje su dobijali ukroćeni stvorci. Dobrovoljci u koralu mora da su izgoreli zajedno sa ljudima.

Oni se zaustaviše nedaleko od njegovog skrovišta, i dalje razgovarajući svojim sporim, torokavim jezikom, a Dejvidson zadrža dah. Nije želeo da ga primete. Kog đavola stvorci ovde rade? Jedino su mogli da posluže kao uhode i izviđači osvajača.

Jedan od četvorice pokaza nešto na jug i u času kada se okrenuo, Dejvidson mu vide lice. Odmah ga je prepoznao. Svi su stvorci međusobno bili slični, ali ovaj se razlikovao. Dejvidsonov potpis jasno mu je stajao ispisan na licu. Bio je to onaj koji je, pre nešto manje od godinu dana, sasvim šiznuo i nasrnuo na njega u Centralu, onaj ubilački nastrojen, Ljubovljevi šticećenik. Tako mu plavog pakla, šta će on ovde?

Dejvidsonov um poče munjevito da radi, dejstvuje; hitro kao i uvek, on se uspravi, iznenada, visoko, lako, sa revolverom u ruci. "Hej, stvorci! Stojte! Ni makac! Da se niko nije mrdn'o!"

Glas mu odjeknu kao pucanj biča. Četiri mala, zelena stvorenja ostaše nepomična. Onaj sa zbrčkanim licem pogleda ga preko zgarišta svojim velikim, praznim očima u kojima nije bilo svetlosti.

"Odgovarajte! Ko je zapalio vatru?"

Ćutanje.

"Odgovarajte: brže-brže! Ako ne odgovorite, spaliću prvo jednog, pa još jednog, pa još jednog. Jasno? Ko je zapalio vatru?"

"Mi smo zapalili logor, kapetane Dejvidsone", reče onaj iz Centrala neobično mekim glasom, koji je Dejvidsona nejasno podsetio na nekog čoveka. "Svi ljudi su mrtvi."

"Kako to: vi ste ga zapalili?"

Zbog nečega nikako nije mogao da se priseti Ožiljkovog imena.

"Ovde je bilo dve stotine ljudi i devedeset robova, pripadnika mog naroda. Iz šume ih je došlo još devet stotina. Najpre smo poubijali ljude koji su sekli drveće u šumi, a zatim smo svršili sa onima koji su se nalazili ovde, dok su kuće gorele. Mislio sam da ste i vi stradali, ali mi je što vas sad vidim, kapetane Dejvidsone."

Sve je to bilo ludo i, razume se, neistinito. Nisu ih mogli sve poubijati, Oka, Birnoa, Van Stena i ostale, njih dve stotine; neki bi sigurno uspeli da umaknu. Stvorci su bili naoružani samo lukom i strelama. Uostalom, oni ne bi bili kadri da učine tako nešto. Stvorci se nisu borili, nisu ubijali, nisu ratovali. Bili su neagresivni prema drugim vrstama – prave ovčice. Nikada se nisu suprotstavljali. Ma, nema govora – ne bi oni mogli da poubijaju dve stotine ljudi jednim zamahom. Baš je ludo. Tišina, jenjavi miris paljevine u dugoj, toploj, večernjoj svetlosti, bledozelena lica sa nepokretnim očima – sve to nikako nije išlo, bilo je samo lud, ružan san, noćna mora.

"Ko je to uradio za vas?"

"Devet stotina pripadnika mog naroda", reče Ožiljko onim svojim vražjim, lažno-ljudskim glasom.

"Ne, ne to. Ko je tu još? Za koga ste to učinili? Ko vam je kazao šta da uradite?"

"Moja žena."

Dejvidson u magnovenju primeti da se stvorac sprema na napad, ali bilo je kasno; skok je izveden gipko i postrance, tako da je ispaljeni hitac pogodio stvorenje u ruku ili rame, a ne među oči, kako je bilo naumljeno. Narednog trenutka, stvorac je već bio na njemu; iako je imao upola manju visinu i težinu, uspeo je da ga izbaci iz ravnoteže, zato što se Dejvidson odveć pouzdao u revolver, uopšte ne očekujući ovakav nasrtaj. Tokom kratkotrajnog gušanja osetio je da su stvorčeve ruke tanke, žilave i obrasle u grubo krzno, a onda, najednom, stvorac poče da peva.

Dejvidson je bio oboren na leđa, prikovan za tle, razoružan. Četiri zelene njuške gledale su ga odozgo. Ožiljko je i dalje pevao, što je ličilo na zadihano torokanje, ali nije sasvim bilo lišeno melodije. Ostala trojica su slušala, dok su im se beli zubi kezili. Nikada još nije video nekog stvorca da se osmehuje. Nikada još nije odozdo pogledao nekom stvorcu u lice. Uvek je to bilo odozgo. Sa vrha. Prestao je da pruža otpor pošto je to sada predstavljalo samo traćenje snage. Iako su bili sitni, bilo ih je više, a i Ožiljko se domogao njegovog revolvea. Mora da sačeka. Ali najednom ga je obuzela slabost, mučnina, od koje je telo stalo da mu se nekontrolisano trza i grči. Male ruke držale su ga bez napora, dok su se sitna, zelena lica nadnosila nad njegovo, kezeći se.

Ožiljko okonča pesmu. Zatim kleče na Dejvidsonova prsa, držeći nož u jednoj ruci, a oduzeti revolver u drugoj.

"Ti ne možeš da pevaš, je li, kapetane Dejvidsone? Ali zato ćeš lepo potrčati prema skakaču, odleteti i reći pukovniku u Centralu da je ovo mesto spaljeno, a svi ljudi redom pobijeni."

Krv, podjednako rumena kao i ljudska, natopila je krzno stvorčeve desne ruke i nož poče da drhti u zelenoj šapi. Oštro, izbrazdano lice netremice pogleda Dejvidsona sa male udaljenosti i on spazi tog časa kako duboko u ugljenocrnim očima blista neobična svetlost.

Pustiše ga.

On se oprezno pridiže; u glavi mu se još vrtelo od pada prouzrokovanog Ožiljkovim nasrtajem. Stvorci su se dobroano odmakli, znajući da je njegov dohvat dvostruko duži od njihovog; ali sada mu je, osim Ožiljkovog, još jedan revolver bio uperen u utrobu. Držao ga je Ben – njegov vlastiti stvorac, Ben, koji je izgledao podjednako glup kao i uvek, ali je ipak držao revolver u ruci.

Teško je okrenuti leđa kada su u vas uperena dva revolvea, ali Dejvidson je to ipak učinio i pošao prema uzleteštu.

Jedan glas iza njega doviknu neku reč na jeziku stvoraca, piskutavo i glasno. Zatim se oglasi jedan drugi: "Brže-brže!" na šta se razleže neobičan zvuk, sličan cvrkutu ptica, koji je sigurno predstavljao smeh stvoraca. Onda odjeknu pucanj i tane pogodi

stazu tik iza njega. Do vraga, to nije pošteno, oni imaju revolvere, a on je nenaoružan. Poče da trči. Bio je brži od svakog stvorca. Oni nisu umeli da pucaju iz pištolja.

"Trkom", reče tihi glas daleko pozadi. Bio je to Ožiljko. Selver, tako je! Tako se zvao. Zvali su ga Sem, sve dok Ljubov nije sprečio Dejvidsona da mu da što je zaslužio, a onda ga još i uzeo za svog šticećenika; posle toga su ga prozvali Selver. Blagi Bože, šta je sve ovo? Prava noćna mora! On nastavi da trči. Krv mu je dobovala u ušima. Trčao je kroz zlatno, dimno veče. Uz stazu je ležao jedan leš; uopšte ga nije primetio prilikom dolaska. Nije bio spaljen, već je ličio na beli balon iz koga je ispušten vazduh. Imao je plave oči, koje su nekud zurile. Nisu se usudili da ubiju i njega, Dejvidsona. Nisu ponovo pucali. Bilo je to nemoguće. Nisu ga mogli ubiti. Pred njim je stajao skakač, bezbedan i blistav; uskočio je u njega i vinuo se u vazduh pre no što su stvorci mogli da ga osujete u tome. Ruke su mu se tresle, ali ne mnogo – naprosto, tresle. Nisu mogli da ga ubiju. Napravio je krug oko brda, a zatim se vratio, brzo i nisko, tražeći pogledom četiri stvorca. Ali ništa se nije micalo po prugastim razvalinama logora.

Jutros je ovde stajao logor. Dve stotine ljudi. A maločas su tu bila i četiri stvorca. Nije sve to samo sanjao. Nisu tek tako mogli da nestanu. I dalje su bili tu negde, skriveni. On zgrabi obarač mitraljeza na prednjem delu skakača i stade da sipa rafale po nagorelom tlu, da puca u rupe zelenih krošnji šume, da šara po ugljenisanim kostima i hladnim telima svojih ljudi, po olupinama mašinerije, po natrulim, belim panjevima; vraćao se i vraćao, sve dok nije utrošio svu municiju, što je najzad okončalo štekatanje.

Dejvidsonove ruke više nisu drhtale, telo mu se primirilo i najzad je shvatio da sve ovo nije samo san. Krenuo je natrag preko moreuza, da odnese vesti u Centralvil. Dok je leteo, oseća je kako mu lice ponovo stiće opušteno i spokojne linije. Nisu ga mogli okriviti zbog ove nesreće, pošto se uopšte nije nalazio tamo. Možda će uvideti da je važno to što su stvorci napali dok je on bio odsutan, budući da su znali da ne bi uspeli da je on organizovao odbranu. Osim toga, bar će nešto dobro iz svega ovoga proisteći. Učiniće ono što je trebalo odavno da urade: raščistiće planetu samo za ljude. Sada ih više ni Ljubov neće moći sprečiti u tome da ne istrebe stvorce – čim budu čuli da je njegov šticećenik predvodio pokolj! Preduzeće najzad potpuno satiranje pacova; a možda, ko zna, možda će njemu dodeliti taj mali zadatak. Na tu pomisao mogao je da se osmehne, ali lice mu je ipak ostalo bezizražajno.

More pod njim sivalo je u sumraku, a ispred su se pružali bregovi–ostrva, prekriveni ustalasanim, lisnatim šumama, kroz koje su u suton tekli mnogi potoci.

2.

Sve nijanse rđe i sunčevog zatona, smeđe–crvene i bledozelene, neprekidno su se prelivale po dugačkom lišću, koje je podrhtavalo na vetru. Korenje bakarnih vrba, gusto i grbinasto, bilo je zeleno poput mahovine uz vodeni tok, koji je, slično vetru, promicao lagano, obilujući mnoštvom blagih vrtložja i prividnih vodomira, zaprečavan stenjem, korenjem, visećim i opalim lišćem. Nije bilo čistog puta, niti neprekidne svetlosti u šumi. U vetar, vodu, sjaj sunca i sjaj zvezda uvek su se uplitali lišće, granje, stabla, korenovi, senoviti, prepleteni. Stazice su vodile ispod grana, oko debala, preko

korenja; nisu išle pravo, već su ustupale pred svakom preprekom, okolišale poput živaca. Tle nije bilo suvo i čvrsto nego vlažno i prilično gipko, nastalo kao ishod saradnje živih stvorenja i dugotrajnog, postojanog umiranja lišća i drveća; iz tog bogatog groblja rasla su stabla visoka devedeset stopa, kao i sićušne pečurke koje su nicale u kolonijama promera pola inča. Miris vazduha bio je blag, raznovrstan i slatkast. Vidik se nikada nije daleko pružao, osim kada biste kroz guste krošnje spazili zvezde. Ništa nije bilo čisto, suvo, sparušeno, jednostavno. Nedostajalo je otkrovenje. Nije se moglo sve odjednom sagledati: nije bilo pouzdanosti. Nijanse rđe i sunčevog zatona stalno su se prelivala po visećem lišću bakarnih vrba, tako da čak ni za njega niste mogli jamačno reći da li je smeđecrveno, crvenkastozeleno ili zeleno.

Selver je išao stazom pokraj vode, koračajući polako i često se spotičući o korenje vrba. Najednom, pred sobom ugleda nekog starca kako sanja i zastade. Starac ga pogleda kroz dugačko lišće vrbe i vide ga u svojim snovima.

"Mogu li poći u tvoj dom, moj gospodaru Sanjare? Prevalio sam dug put."

Starac je ostao da nepomično sedi. Selver čučnu tik uz stazu, pokraj potoka. Glava mu klonu, pošto je bio iznuren i veoma pospan. Pešačio je već pet dana.

"Jesi li ti iz sna–vremena ili iz sveta–vremena?" upita ga najzad starac.

"Iz sveta–vremena."

"Hodi onda sa mnom." Starac čilo ustade i povede Selvera stazom koja je išla od vrbovog gaja prema suvljim, tamnijim područjima hrastovog i glogovog drveta. "Pomislio sam da si bog", reče on, idući korak ispred. "Takođe mi se učinilo da sam te video ranije, možda u snu."

"To nije bilo u svetu–vremena. Dolazim sa Sornola i nikada ranije nisam bio ovde."

"Ovaj grad je Kadast. Ja sam Koro Mena, sa Belog Gloga."

"Zovem se Selver. Ja sam sa Jasena."

"Jasena ima i među nama; i muškaraca i žena. Ima ih i sa vaših bračnih klanova, Breze i Zelenike; nemamo žena sa Jabuke. Ali ti nisi došao po ženu, zar ne?"

"Moja žena je mrtva", reče Selver.

Stigli su do muškog doma, koji se nalazio na uzvisini, među mladicama hrasta. Pognuli su se i puzeći prošli kroz tunel–ulaz. Unutra, pri svetlosti vatre, starac se uspravi, ali Selver ostade na rukama i kolenima, nesposoban da se pridigne. Sada, kada su pomoć i okrepa bili pri ruci, njegovo telo, koje je gonio preko mere, nije moglo dalje. On ostade da leži, a oči mu se same sklopiše; i tako Selver utonu, uz olakšanje i zahvalnost, u duboku tamu.

Muškarci iz doma Kadasta postarali su se da ga valjano smeste, a njihov vidar latio se da mu vida ranu na desnoj ruci. Kad je palo veče, Koro Mena i vidar Torber sedeli su sami pokraj vatre. Većina drugih muškaraca bila je sa svojim ženama te noći; u domu su ostala još jedino dva mlada učenika–sanjara, ali oni su odavno zaspali na klupama. "Nemam pojma kako se mogu steći takvi ožiljci koje ima na licu", reče vidar, "a još manje takva rana koju ima na ruci. Vrlo čudna rana."

"Čudna je i naprava koju je imao za pojasom", reče Koro Mena.

"Video sam je i nisam je video."

"Stavio sam mu je pod klupu. Liči na uglačano železo, ali nije slična rukotvorinama muškaraca."

"Kazao ti je da dolazi sa Sornola."

Neko vreme obojica su ćutala. Koro Mena oseti kako ga pritiska neki nerazložan strah i utonu u san da bi dokučio njegov uzrok; bio je iskusan i vešt u tome. U snu su hodili divovi, teški i zloslutni. Njihovi suvi, krljušni udovi bili su obavijeni odećom; oči su im bile sitne i svetle, poput kalajnih kuglica. Iza njih su gamizale neke velike, pokretne stvari, načinjene od uglačanog železa. Drveće je padalo pred njima.

Iz tog drveća koje se rušilo istrčao je jedan čovek, vičući na sav glas, sa krvlju na usnama. Staza kojom je išao vodila je do doma Kadasta.

"Nema sumnje u to", reče Koro Mena, skliznuvši iz sna. "Ili je došao preko mora, pravo sa Sornola, ili je stigao našom zemljom, sa obale Kelme Deve. Putnici pričaju da se divovi nalaze na oba mesta."

"Da li će krenuti za njim?" reče Torber; nijedan nije odgovorio, budući da to i nije bilo pitanje, već samo izrečena mogućnost.

"Ti si jednom video divove, Koro?"

"Jednom", uzvratil starac.

On opet usnu; s vremena na vreme, pošto je bio veoma star i ne više jak kao nekada, nakratko bi zaspao. Svanuo je dan, prošlo je podne. Napolju je jedna družina pošla u lov, mališani su cvrkutali, žene su pričale glasovima sličnim vodi koja teče. Jedan suvlji glas pozva Kora Menu sa vrata. On ispuza na popodneвно sunce. Napolju mu je stajala sestra, radosno udišući mirisni vetar, ali ipak strogog izraza lica. "Da li se stranac probudio, Koro?"

"Još nije. Torber vodi računa o njemu."

"Moramo da čujemo šta ima da nam kaže."

"Sigurno će se brzo probuditi."

Ebor Dendep se namrgodi. Bila je predvodnica Kadasta i brinula se o svom narodu; ali nije želela da zatraži da se ranjenik uznemirava, niti je htela da uvredi Sanjare, pozvavši se na svoje pravo da uđe u njihov dom. "Možeš li da ga probudiš, Koro?" upita ona najzad. "Šta ako ga... progone?"

On nije mogao da upravlja sestrimirnim osećanjima kao što je to činio sa svojim, ali ih je ipak bio svestan; njena brižnost ga je onespokojavala. "Ako Torber dopusti, hoću", reče on.

"Pokušaj da brzo doznaš vesti koje nosi. Šteta što nije žena, jer onda bi govorio suvislo..."

Stranac se probudio i u groznici ležao u polutami doma. Neobuzdani snovi bolesti kretali su mu se u očima. On se, međutim, pridiže i počeo da govori odmerenim glasom. Dok ga je Koro Mena slušao, činilo mu se da mu se vlastite kosti smanjuju u telu, pokušavajući da se sakriju pred tom užasnom pričom, tom novom stvari.

"Bio sam Selver Tele, kada sam živio u Ešretu na Sornolu. Ludi su unuštili moj grad, sekući šumu u tom području. Moja žena, Tele, i ja bili smo zarobljeni i postali smo

njihove sluge. Nju je jedan silovao, a zatim je umrla. Ja sam napao luda koji je bio kriv za njenu smrt. On bi i mene ubio, da me jedan drugi lud nije spasao, a onda i oslobodio. Napustio sam Sornol, gde nijedan grad nije bezbedan od ljudi, i došao ovamo, na Severno ostrvo; nastanio sam se na obali Kelme Deve, u Crvenim gajevima. A onda su ljudi i tu došli i počeli da seku svet. Uništili su grad Penle. Zarobili su stotinu muškaraca i žena, napravili od njih sluge i smestili ih u tor. Mene nisu uhvatili. Pridružio sam se ostalima koji su pobegli iz Penlea i otišli smo da živimo u močvarama severno od Kelme Deve. Ponekad, noću, vraćao sam se među ljude u toru ljudi. Tada sam saznao da je tamo i onaj koga sam pokušao da ubijem. U prvi mah sam pomislio da to ponovo probam; ili da oslobodim ljude iz tora. Ali stalno mi je pred očima stajao prizor drveća koje pada, sveta koji seku i koji biva ostavljen da istruli. Muškarci su mogli da pobjegnu, ali ne i žene, koje su bile bolje čuvane, a one su već počele da umiru. Razgovarao sam sa ljudima koji su se krili u močvarama. Svi smo bili veoma zaplašeni i veoma ljuti i nismo imali načina da se oslobodimo tog straha i srdžbe. I tako, posle dugih razgovora i dugog sanjanja, skovali smo plan; došli smo po danu i poubijali lude iz Kelme Deve strelama i lovačkim kopljima; zapalili smo im grad i naprave. Ništa nismo ostavili. Ali onaj je prethodno otišao, a zatim se sam vratio. Ja sam pevao nad njim, pa sam ga pustio da ponovo ode."

Selver začuta.

"I?" prošaputa Koro Mena.

"Onda je došao leteći brod iz Sornola i stao da nas lovi po šumi, ali nije našao nikoga. Zato su zapalili šumu; ali padala je kiša, tako da se vatra brzo ugasila. Većina ljudi koje smo oslobodili iz tora, kao i ostali, uputili su se na sever i istok, prema brdima Hole; bojali smo se da mnogo ljudi može krenuti u lov na nas. Ja sam pošao sam. Ludi me poznaju, razumete, znaju moje lice; to me plaši, kao i one sa kojima sam."

"Kakva ti je to rana?" upita Torber.

"Onaj me je pogodio; njihovim oružjem; ali ja sam pevao nad njim, pa ga pustio."

"Sam si oborio diva?" upita Torber uz okrutan smešak, spreman da poveruje.

"Nisam bio sam. Sa mnom su bila još tri lovca, a imao sam i njegovo oružje. Evo ga."

Torber ustuknu pred revolverom.

Nekoliko trenutaka niko ništa nije progovorio, a onda Koro Mena reče: "Ono što si nam ispričao veoma je crno, a put vodi nizbrdo. Da li si ti sanjar u tvom domu?"

"Bio sam. Ali više nema doma Ešreta."

"Svejedno; obojica govorimo Stari jezik. Kada si mi se obratio među vrbama Aste, kazao si: 'Gospodaru Sanjare'. To i jesam. Sanjaš li ti, Selvere?"

"Retko sada", uzvratil Selver, pokoran katehizmu, držeći pognuto lice puno ožiljaka, sa znacima groznice.

"Budan?"

"Budan."

"Sanjaš li valjano?"

"Ne."

"Držiš li san u rukama?"

"Da."

"Da li tkaš i oblikuješ, upravljaš i slediš, počinješ i prestaješ po volji?"

"Ponekad; ne uvek."

"Ko može uvek? Nije baš najrdavije sa tobom, Selvere."

"Ne, najrdavije je", uzvratila Selver. "Ništa dobro nije preostalo." On počeo da drhti.

Torber mu dade gutljaj soka vrbe i pomože mu da ponovo legne. Koro Mena još nije postavio predvodnicino pitanje; on kleče pored bolesnika i nevoljno to učini. "Da li će divovi... ili ljudi, kako ih ti zoveš... krenuti tvojim tragom, Selvere?"

"Nisam ostavio nikakve tragove. Niko me nije video celim putem od Kelme Deve do ovog mesta; šest dana. Nije opasnost u tome." On se s naporom ponovo pridiže. "Slušajte me dobro. Uopšte vam nije jasno u čemu je prava opasnost. Ali kako bi vam i moglo biti jasno? Vi niste uradili ono što sam ja učinio, nikada niste sanjali o tome da ubijete dve stotine stvorenja. Neće oni krenuti za mnom, ali će možda poći za svima nama. Goniće nas, kao što lovci gone kuniće. U tome je opasnost. Možda će pokušati da nas poubijaju. Da nas sve poubijaju, sve ljude."

"Lezi..."

"Ne, ne buncam, ovo je istina i san. U Kelme Devi bilo je dve stotine ljudi i svi su oni sada mrtvi. Pobili smo ih. Poubijali smo ih kao da nisu ljudi. Zar oni sad neće pokušati isto? Dosad su nas ubijali pojedinačno, a sada će nas ubijati kao što ubijaju drveće, na stotine i stotine i stotine."

"Smiri se", reče mu Torber. "Takve stvari se događaju u groznici—snu, Selvere. One se ne zbivaju na svetu."

"Svet je uvek nov", reče Koro Mena, "iako su mu koreni veoma stari. Kakva su, zapravo, ta stvorenja, Selvere? Izgledaju kao ljudi, govore kao ljudi, pa zar nisu ljudi?"

"Ne znam. Da li ljudi ubijaju ljude, izuzev kad sidu s uma? Ubija li ma koja životinja pripadnike svoje vrste? To čine jedino insekti. Ali ljudi nas ubijaju podjednako lako kao što mi ubijamo zmije. Onaj koji me je učio, kazao mi je da se oni i međusobno ubijaju, u svadama, a takođe grupno, poput mrava koji se bore. Ja to nisam video, ali znam da neće poštediti nikoga ko moli za život. Udariće po pognutoj glavi: video sam to svojim očima! U njima postoji želja za ubijanjem i to me je nagnalo da ih osudim na smrt."

"A snovi svih ljudi", reče Koro Mena, sedeći prekrštenih nogu u senci, "biće promenjeni. Više nikad neće biti isti. Više nikada neće hoditi stazom kojom sam juče išao sa tobom, puteljkom od vrbovog gaja kojim sam koračao celog života. I on se promenio. Ti si prošao njime i puteljak se sasvim izmenio. Pre ovoga dana, stvari koje smo radili bile su prave stvari; put kojim smo išli bio je pravi put i vodio nas je kući. Ali gde nam je sada kuća? Učinio si ono što si morao, ali to nije bilo dobro. Ubijao si ljude. Ja sam ih video, u dolini Lemgan, kada su došli pre pedeset godina u letećem brodu; sakrio sam se i posmatrao divove, šestoro njih, i video kako govore i gledaju prema

stenama i rastinju i kuvaju hranu. Oni su ljudi. Ali pošto si ti, Selvere, živeo među njima, reci mi: sanjaju li oni?"

"Samo kao deca, dok spavaju."

"Nisu upućeni?"

"Nisu. Ponekad pričaju o svojim snovima, vidari pokušavaju da ih iskoriste za vidanje, ali niko među njima nije upućen, niti je vičan sanjanju. Ljubov, koji me je učio, shvatio me je kada sam mu pokazao kako da sanja, ali je ipak svet–vreme nazivao 'stvarnim', a san–vreme 'nestvarnim', kao da među njima ima neke razlike."

"Učinio si ono što si morao", ponovo reče Koro Mena posle kratkotrajnog ćutanja. Njegov pogled ukrsti se sa Selverovim, preko senki. Očajnička napetost popusti na Selverovom licu; usne pune ožiljaka opustiše mu se i on ponovo leže, ne rekavši više ništa. Ubrzo potom je zaspao.

"On je bog", prozbori Koro Mena.

Torber klimnu, prihvativši starčev sud gotovo sa olakšanjem.

"Ali različit od ostalih. Nije kao Gonilac, ni kao Prijatelj, koji nema lica, niti kao Žena Jasikin List, koja hodi šumom snova. Nije ni Vrtar, niti Zmija. Ni Svirač Na Liri, ni Rezbar, ni Lovac, iako se kao i oni pojavljuje u svetu–vremenu. Mogli smo da sanjamo Selvera poslednjih godina, ali to više nije moguće; on je napustio san–vreme. Došao je u šumu, kroz šumu, gde lišće pada, gde drveće pada, bog koji poznaje smrt, bog koji ubija i koji se sam ponovo ne rađa."

Predvodnica je saslušala Koro Menine izveštaje i proročanstva i odmah počela da dela. Proglasila je stanje pripravnosti u svom gradu Kadastu, postarala se da svaka porodica bude spremna za pokret, da ima pripremljenu hranu, kao i da se pripreme nosila za stare i bolesne. Poslala je mlade žene u izvidnicu na jug i istok, naloživši im da brzo dostavljaju sve vesti o ludima. Postavila je jednu naoružanu lovačku družinu oko grada, dok su ostale kao i obično odlazile u pohode svake noći. A kada je Selver ojačao, pozvala ga je da izađe iz doma i da joj ispriča svoju priču; kako su ljudi ubijali i porobljavali ljude na Sornolu i sekli šume; kako su žitelji Kelme Deve poubijali lude. Nagnala je žene i nesane muškarce, koji nisu shvatali te stvari, da ih slušaju i po nekoliko puta, sve dok nisu razumeli i dok se nisu uplašili. Jer Ebor Dendep bila je praktična žena. Kada joj je Veliki Sanjar, njen brat, kazao da je Selver bog, promenetelj, most između stvarnosti, ona je to poverovala i odmah stala da dela. Na Sanjaru je ležala odgovornost da bude oprezan, da bude siguran da mu je sud valjan. Njena dužnost potom je bila da prihvati taj sud i da se ravna prema njemu. On se starao o tome šta mora da se uradi, a ona da se to sprovede u delo.

"Svi gradovi šume moraju čuti", kazao je Koro Mena i predvodnica je smesta uputila mlade glasnike do predvodnica u drugim gradovima, koje su ih saslušale, pa poslale dalje svoje glasnike. Vesti o ubijanju u Kelme Devi i o Selveru raširile su se Severnim ostrvom, a zatim su prešle i preko mora, do drugih zemalja; prenosile su se od usta do usta ili u vidu pisanih poruka; to nije išlo brzo, budući da Šumski narod nije imao hitrije kurire od glasnika–pešaka; no, ni tako nije bilo rđavo.

Na Četrdeset zemalja nije živeo samo jedan narod. Bilo je više jezika nego zemalja, a u svakom gradu govorilo se posebno narečje; postojala je beskrajna šarolikost ophođenja, morala, običaja, zanata; fizički tipovi razlikovali su se na svih pet Velikih zemalja. Žitelji Sornola bili su visoki, bleđi i veliki trgovci; narod Riešvela odlikovao se niskim rastom, mnogi su imali crno krzno, jeli su majmune – i tako dalje, i tako dalje. Ali klima je bila veoma ujednačena, baš kao i šuma, dok je more svuda bilo jednako. Zahvaljujući radoznalosti, uhodanim trgovačkim putevima i neophodnosti nalaženja muža ili žene sa odgovarajućeg Drveta, teklo je živo kruženje ljudi između gradova i zemalja, tako da je sve krajeve prožimala izvjesna sličnost, sa izuzetkom najudaljenih tačaka, varvarskih ostrva na krajnjem istoku i jugu, o kojima su se prenosile nepouzdana glasine. Na svih Četrdeset zemalja žene su upravljale varošima i gradovima, a gotovo svaki grad imao je muški dom. U domovima su sanjari govorili nekim od starih jezika, koji su se malo razlikovali od zemlje do zemlje. Njih su retko učili žene ili muškarci koji su ostajali lovci, ribari, tkači, neimari, oni što su sanjali samo male snove izvan doma. Kako je najveći deo zapisa bio na tom jeziku domova, kada su predvodnice slale glasnice sa porukama, pisma su išla od doma do doma, gde su ih Sanjari tumačili Staricama, baš kao što je to bilo i sa drugim dokumentima, glasinama, problemima, mitovima i snovima. Ali uvek su Starice imale slobodan izbor da li da poveruju ili ne.

Selver se nalazio u jednoj maloj sobi Ešsena. Vrata nisu bila zaključana, ali on je znao da će, ako ih otvori, nešto zlo banuti unutra. Sve dok ih drži zatvorena, ništa se neće dogoditi. Nevolja je bila u tome što se pred kućom nalazio voćnjak mladica; no, to drveće nije rađalo voćke i ostale sitne plodove, već je pripadalo nekoj drugoj vrsti, ali on nije mogao da se seti kojoj. Zato je izišao napolje da se uveri koje je drveće posredi. On podiže srebrnastu granu jednog stabla i sa slomljenog kraja poteče malo krvi. Ne, ne ovde, ne ponovo, Tele, reče on; o, Tele, hodi kod mene pre no što umreš! Ali ona nije došla. Samo je njena smrt bila tu, slomljena breza, otvorena vrata. Selver se okrenu i brzo se vrati unutra, ustanovivši tog časa da je cela kuća podignuta povrh tla, slično kućama ljudi, veoma visoka i puna svetlosti. Pred vratima sa suprotne strane visoke prostorije nalazila se ulica ljudskog grada Centrala. Selver je imao revolver za pojasom. Ako se Dejvidson pojavi, moći će da ga ubije. Zastao je na otvorenim vratima, gledajući preda se, u sjaj sunca. A onda se Dejvidson pojavio, ogroman, trčeći tako brzo da ga Selver nije mogao držati na nišanu revolvera; lud se mahnitio klatio širokom ulicom, veoma hitar i sve bliži. Revolver je bio težak. Selver opali, ali nikakav plamen nije izišao iz cevi, tako da on u besu i užasu odbaci od sebe i pištolj i san.

Razočaran i potišten, Selver otpljuna i uzdahnu.

"Ružan san?" upita Ebor Dendep.

"Svi su ružni i svi isti", uzvratu on, ali mu duboka nelagodnost i jad malo splasnuše kada je odgovorio. Hladna jutarnja svetlost sunca slivala se, prošarana mrljama i prugama, po tananom lišću i granama brezovog gaja Kadasta. Predvodnica je sedela i plela kotaricu od pocrnele paprati, pošto je volela da joj ruke uvek budu nečim

zauzete, dok je Selver ležao pokraj nje u polusnu i snu. Nalazio se već petnaest dana u Kadastu, a rana mu je bila gotovo zacelila. Još je mnogo spavao, ali je prvi put posle više maseci ponovo počeo da budan sanja, pravilno, ne više jednom ili dva puta za dan i noć, već u pravom ritmu sanjanja, u rasponu od deset do četrnaest navrata dnevno. Iako su mu snovi bili ružni, sve sam užas i sramota, on im se ipak radovao. Bio se pobojavao da je odsečen od korena, da je predaleko zabrazdio u mrtvu zemlju delanja, tako da više neće moći da se vrati do vrela stvarnosti. Sada, iako je voda bila veoma gorka, on je opet pio.

Zakratko, ponovo je oborio Dejvidsona u pepeo izgorelog logora, ali ovoga puta nije pevao nad njim, već ga je udario kamenom po ustima. Dejvidsonovi zubi se rasprsnuše i krv poteče među belim krhotinama.

San je bio koristan, značio je pravo ispunjenje želje, ali on ga je tu zaustavio, budući da ga je sanjao mnogo puta pre no što se suočio sa Dejvidsonom u pepelu Kelme Deve i posle toga. Taj san je donosio samo olakšanje. Gutljaj blagotvorne vode. Ali njemu je bila potrebna gorčina. Nije bilo dovoljno vratiti se samo do Kelme Deve, nego i dalje, do one dugačke, strahotne ulice u gradu tuđinaca koji se zvao Central, gde je napao Smrt i bio poražen.

Ebor Dendep je pevušila dok je radila. Njene tanušne ruke, čije je svilasto zelenilo dobilo srebrnu patinu sa godinama, preplitale su pocrnele stabljike paprati, brzo i vešto. Pevala je pesmu o sakupljanju paprati, devojačku pesmu: "Berem paprat i sve mislim da l' će se vratiti..." Slabašan, starački glas bio je sličan cvrčanju cvrčka. Sunce je porhrtavalo po lišću breza. Selver spusti glavu na ruke.

Brezov gaj nalazio se približno u središtu grada Kadasta. Od njega je vodilo osam staza, uskih i krivudavih, koje su se gubile među drvećem. U vazduhu se osećao blag miris dima drveta; kroz proređene grane na južnom kraju gaja video se pramen dima koji je nicao iz jednog dimnjaka, sličan kakvoj plavoj pređi koja se raspredala kroz lisnate krošnje. Ukoliko biste pažljivije osmotrili kroz zimzelene hrastove i drugo drveće, primetili biste krovove kuća kako se uzdižu nekoliko stopa iznad tla; bilo ih je između stotinu i dve stotine, premda su se teško mogli izbrojati. Drvene kućice nalazile su se tri četvrtine pod zemljom, slično jazbinama jazavaca. Krovovi postavljeni na grade bili su prekriveni prepletom grančica, borovih četina, šaše, crnice. Predstavljali su dobru izolaciju, nisu propuštali vodu i bili su gotovo nevidljivi. Šuma i zajednica od osam stotina ljudi išle su za svojim poslovima posvuda oko brezovog gaja, u kome je sedela Ebor Dendep i pravila kotaricu od paprati. Jedna ptica, skrivena u granju iznad njene glave, ogłosi se umilnim napevom: "Ti-vit." Vreva ljudi bila je nešto bučnija nego obično, budući da je poslednjih dana pristiglo pedeset ili šezdeset stranaca, poglavito mladih muškaraca i žena, koje je privuklo Selverovo prisustvo. Neki su došli iz drugih gradova sa severa, a bilo je i onih koji su učestvovali sa njim u ubijanju u Kelme Devi; krenuli su za Selverom, sledeći glasine koje su ga pratile. Pa ipak, uzvici koji su tu i tamo dozivali, čavrljanje žena koje su se kupale i dece koja su se igrala pored potoka nisu nadjačavali jutarnji poj ptica, zujanje insekata i stalnu zvučnu kulisu žive šume, u kojoj je grad bio samo jedan element.

Ursula Legvin.....Hainske priče

Jedna devojka dotrča, mladi lovac boje bledog lišća breze. "Reč usta sa južne obale, majko", reče ona. "Stigla je glasnica u ženski dom."

"Pošalji je ovamo čim bude jela", uzvratil predvodnica blago. "Samo tiho, Tolbar, zar ne vidiš da spava?"

Devojka se saže, uze jedan veliki list divljeg duvana i meko ga položi preko Selverovih očiju, na koje je padala iskošena, sjajna pruga sunčeve svetlosti. Ležao je sa poluotvorenim šakama, dok mu je izbrazdano, unakaženo lice bilo okrenuto nagore, izloženo napadu i budalasto, Veliki Sanjar koji je zaspao poput kakvog deteta. Ali Ebor Dendep je posmatrala devojčino lice. Ono je zračilo, u toj nelagodnoj senci, sažaljenjem i užasnutošću, divljenjem.

Tolbar se udalji. Ubrzo se pojaviše dve Starice sa glasnicom, krećući se u redu, bez reči, stazom prošaranom svetlošću sunca. Ebor Dendep podiže ruku, uživajući u tišini. Glasnica se odmah opruži da se odmori; njeno zeleno krzno sa smeđim pegama bilo je prašnjavo i znojavo, budući da je trčala dugo i brzo. Starice su sele na mesta gde se probijalo sunce, i dalje čuteći. Ličile su na dva stara, sivo-zelena kamena, sa sjajnim, živim očima.

Boreći se sa spavanjem-snom, koji nikako nije mogao da zauzda, Selver najednom uzviknu, kao da ga je nešto silno uplašilo, i probudi se.

Zatim ustade i pođe da se napije vode na potoku: kada je krenuo natrag, sledilo ga je šest ili sedam onih koji su uvek išli za njim. Predvodnica odloži poluzavršen rad i reče: "A sad, budi dobro došla, glasnice, i saopšti nam poruku koju nosiš."

Glasnica ustade, nakloni se prema Ebor Dendep i poče da govori: "Dolazim iz Tretata. Moje reči potiču iz Sorbron Deve, pre toga od moreplovaca sa moreuza, a još ranije iz Brotera na Sornolu. Njih treba da čuje ceo Kadast, ali upućene su čoveku po imenu Selver, koji je rodom sa Jasena, iz Ešreta. Evo tih reči: stigli su novi divovi u svoj veliki grad na Sornolu. Većina ih je ženskog roda. Žuti, plameni brod podiže se i spušta u mestu čiji je naziv bio Peha. U Sornolu se zna da je Selver iz Ešreta spalio grad divova u Kelmi Devi. Veliki Sanjari Izgnanstva u Broteru sanjali su da divova ima više nego drveća na Četrdeset zemalja. To su sve reči poruke koju nosim."

Kada je deklamacija, izrečena u jednom dahu, bila okončana, neko vreme niko nije progovorio. Oglasila se samo jedna ptica, malo dalje, eksperimentalnim pojem: "Vit-vit?"

"Ovo je veoma rđavo svet-vreme", reče jedna Starica, trljajući reumatično koleno.

Jedna siva ptica polete sa velikog hrasta, koji je označavao severnu ivicu grada, i stade da kruži u vazduhu; prepustila je lenja krila jutarnjim strujama, koje su je lako dizale uvis. Uvek je postojalo neko drvo na kome su se okupljali ovi suri zmajevi, nedaleko od grada; oni su obavljali službu gradske čistoće.

Jedan mali, debeljuškasti dečak protrčao je kroz brezov gaj, dok mu je za petama jurila nešto malo veća sestra; oboje su kričali piskutavim glasićima poput pacova. Dečak najednom pade i zaplaka, a devojčica ga pridiže i stade da mu briše suze nekim velikim listom. Ubrzo potom oni odskakutaše u šumu, držeći se za ruke.

"Postojao je jedan po imenu Ljubov", reče Selver predvodnici. "Pričao sam o njemu Koro Meni, ali ne i tebi. Kada je onaj drugi hteo da me ubije, on mi je spasao život. Ljubov me je takođe iscelio i oslobodio. Želeo je da sazna više o nama; tako sam mu objašnjavao ono što me je pitao, a i on je meni tumačio ono što sam ja pitao. Jednom sam mu postavio pitanje, kako njihova rasa može da opstane kada ima tako malo žena. Kazao mi je da su tamo odakle su došli polovina žene; ali muškarci ih neće dovesti na Četrdeset zemalja sve dok ne pripreme mesto za njih."

"Dok muškarci ne pripreme pogodno mesto za žene? Dobrano će se one načekati!" reče Ebor Dendep. "Baš liče na ljude iz Brestovog Sna, koji ti prilaze okrenutih zadnjica i sa čelom na temenu. Oni šume pretvaraju u suhu obalu" – u njenom jeziku nije bilo reči za pustinju – "i to nazivaju pripremanjem mesta za žene? Bolje bi bilo da su najpre poslali žene. Možda kod njih žene obavljaju Veliko Sanjanje, ko zna? Oni su nazadni, Selvere. Pomračenog su uma."

"Ceo narod ne može biti pomračenog uma,

"Ali oni sanjaju samo u snu, kažeš; ako hoće da budni sanjaju, onda uzimaju otrove, ali im tada snovi izmiču upravljanju, kažeš! Zar jedan narod može biti luđi od toga. Oni ništa bolje ne razlikuju san–vreme od sveta–vremena nego neka beba. Možda, kada ubiju drvo, misle da će ono oživeti!"

Selver odmahnu glavom. I dalje se obraćao predvodnici, kao da su njih dvoje sami u brezovom gaju, mirnim, oklevajućim glasom, gotovo dremljivo. "Ne, oni savršeno dobro shvataju šta je smrt... Razume se, ne vide kao mi, ali ima stvari o kojima znaju više i koje razumeju bolje od nas. Ljubov je shvatio veliki deo onoga što sam mu kazao. Ali većinu onoga što je on meni ispričao, ja nisam razumeo. Nije, međutim, jezik bio taj koji me je sprečio da shvatim; ja znam njihov govor, a on je naučio naše; napravili smo skupni zapis o dva jezika. No, bilo je stvari za koje je on kazao da ih nikada neću moći razumeti. Rekao je da ljudi potiču izvan šume. To je sasvim jasno. Kazao je da žele šumu: drveće da od njega naprave drvo, zemlju da na njoj zaseju travu." Iako još mek, Selverov glas postao je zvonak; ljudi među srebrnim stablima pretvoriše se u uho. "I to je jasno, bar onima među nama koje su ih videli kako seku svet. Kazao je, dalje, da su ljudi ljudi kao mi, da smo, zapravo, srodnici, bliski možda kao što su Crveni jelen i Sivi srndać. Rekao je da su došli sa jednog drugog mesta koje nije šuma; tamo je sve drveće posečeno; to mesto ima sunce, ne naše sunce, koje je zvezda. Sve to, kao što vidite, nije mi bilo jasno. Ja govorim njegove reči, ali ne znam šta znače. Ali to i nije mnogo važno. Jasno je da oni žele za sebe našu šumu. Dvostruko su viši od nas, imaju oružje koje daleko nadmaša naše, kao i bacače plamena i leteće brodove. Sada su još doveli mnogo žena i imaće dece. Ovde ih je sada možda dve, a možda i tri hiljade i poglavito se nalaze na Sormolu. Ali ako sačekamo jedan ljudski vek ili dva, oni će se namnožiti; broj će im se udvostručiti i dvostruko udvostručiti. Oni ubijaju muškarce i žene; ne pošteduju one koji mole za život. Ne umeju da pevaju u borbi. Ostavili su za sobom svoje korenove, možda, u toj drugoj šumi iz koje su došli, u toj šumi bez drveća. Niko ne može pouzdano reći da li su oni ljudi ili nisu ljudi, da li su zdravog ili pomračenog uma, ali to i nije važno. Moramo ih nagnati da napuste šumu, zato što su

opasni. Ako ne budu hteli da odu, moramo ih spaliti sa zemalja, kao što se legla žaokavih mrava moraju popaliti u gradskim gajevima. Ukoliko budemo čekali, mi ćemo biti isterani napolje i spaljeni. Mogu nas izgaziti kao što mi gazimo žaokave mrave. Kada su spalili moj grad Ešret, video sam jednu ženu koja je ležala na stazi i molila nekog luda za život; on joj je, međutim, stao na leđa i slomio joj kičmu. a zatim ju je nogom odgurnuo u stranu, kao da je mrtva zmija. Video sam to svojim očima. Ako su ljudi ljudi, onda su nevični ili neupućeni da sanjaju i da se ponašaju kao ljudi. Zato idu okolo, mahnito ubijajući i uništavajući; na to ih nagone bogovi zapretani u njima, koje oni neće da oslobode, već pokušavaju da ih iskorene i poreknu. Ako su ljudi, onda su zli ljudi, budući da poriču vlastite bogove, bojeći se da ugledaju sopstvena lica u tami. Predvodnice Kadasta, počuj me." Selver ustade, postavši najednom neobično visok među ženama koje su sedele. "Vreme je, mislim, da se vratim u svoju zemlju, na Sornol, onima koji su u izgnanstvu i koji su porobljeni. Kaži svim ljudima koji sanjaju o gradu što gori da pođu za mnom u Broter." On se nakloni Ebor Dendep i krenu iz brezovog gaja, i dalje šantavo koračajući i sa uvezanom rukom; no, hod mu se odlikovao hitrinom, a glava mu je stajala uspravno, tako da je izgledao celovitiji od drugih ljudi. Mladarija pođe za njim u tišinu.

"Ko je to?" upita glasnica iz Tretata, prateći ga pogledom.

"Čovek kome je bila upućena tvoja poruka, Selver iz Ešreta, bog među nama. Jesi li već ranije videla nekog boga, kćeri?"

"Kada mi je bilo deset godina, u naš grad došao je Svirač Na Liri."

"Stari Ertel, da. Bio je sa mog Drveta i iz Severnih nizija kao ja. Pa, sada si videla još jednog boga, i to većeg. Ispričaj o njemu tvojim ljudima u Tretatu."

"Koji je on bog, majko?"

"Jedan novi", uzvratila Ebor Dendep svojim suvim, staračkim glasom. "Sin šumske vatre, brat ubijenih. On je onaj koji se ponovo ne rađa. A sada, pođite svi, pođite u dom. Vidite ko će krenuti za Selverom, postarajte se za hranu koju će poneti. Pusite me malo ovde. Ispunjavaju me zle slutnje kao kakvog glupog starca. Moram da sanjam..."

Koro Mena je pošao sa Selverom te noći do mesta gde su se prvi put sreli, pod bakarnim vrbama uz potok. Mnogo ljudi krenulo je za Selverom na jug, šezdesetak ukupno; bila je to najmnogobrojnija četa koju je većina ljudi ikada videla da skupa ide. Oni će izazvati veliku pažnju i nagnati još mnoge da im se priključe na putu prema moru, gde će se ukrcati za Sornol. Selver je zatražio svoju sanjarsku povlasticu da ostane sam te noći. Bez pratnje je krenuo na put. Pratioci će mu se pridružiti ujutro; posle toga, okružen gomilom i silnim poslom koji da čeka, imaće malo vremena za spor i dubok protok velikih snova.

"Ovde smo se sreli", reče starac, zaustavivši se među povijenim granama, koprenama visećeg lišća, "i ovde ćemo se rastati. Ovo mesto biće nazvano Selverov gaj i kao takvo ostaće jamačno zapamćeno među onima koji će posle nas hoditi ovim stazama."

Selver je ćutao neko vreme, stojeći nepomično poput drveta; neumorno lišće oko njega polako je gubilo srebrnu boju, tamneći kako su se oblaci zgušnjavali preko zvezda. "Imaš više pouzdanja u mene nego i ja sam", reče on konačno, glas u tmimi.

"Da, imam, Selvere... Valjano sam obučen u snevanju, a i star sam. Sada već veoma malo sanjam za sebe. A i zašto bih? Malo mi je šta novo. A ono što sam hteo od života, to sam i imao, pa i više. Imao sam ceo život. Dana poput lišća u šumi. Sada sam staro, šuplje deblo, čiji su jedino još korenovi živi. Zato i sanjam samo ono što svi ljudi sanjaju. Nemam više vizija ni želja. Vidim ono što jeste. Vidim plod kako zri na grani. Četiri godine je sazrevao, taj plod duboko posađenog drveta. Četiri godine smo se svi bojali, čak i mi koji živimo daleko od ljudskih gradova i koji smo ih samo načas osmotrili iz skrovišta ili videli njihove brodove kako lete nebom, posmatrali mrtva mesta gde su posekli sve, slušali priče o tim stvarima. Svi se plašimo. Deca se bude iz sna, vičući o divovima; žene se ne usuđuju da krenu na daleka trgovačka putovanja; muškarci u domovima ne mogu da pevaju. Plod straha sazreva. A sad vidim tebe kako ga ubiraš. Ti si žetelac. Sve čega smo se bojali da vidimo ti si upoznao: izgnanstvo, sramotu, bol, pad krova i zidova sveta, majčinu smrt u bedi, neupućenu, neodgojenu decu. A ti si sve to propatio. Najdalje si otišao. A tamo gde je najdalje, na kraju crne staze, raste Drvo: tu zri plod; ti si sada posegao prema njemu, Selvere, sada si ga ubrao. A svet se potpuno menja kada čovek drži u ruci plod tog drveta, čiji su korenovi dublji od šume. Ljudi će to znati. Prepoznate, kao što smo te mi prepoznali. Nije potrebno biti starac ili Veliki Sanjar da bi se prepoznao bog! Tamo gde ti hodiš, bukti vatra: samo je slepac ne može videti. Ali, čuj, Selvere, ima nešto zbog čega sam te oduvek voleo: sanjao sam te pre no što smo se sreli ovde. Išao si stazom, a iza tebe mladice su rasle, hrast i breza, vrba i zelenika, jela i bor, jova, brest, belo procvetali jesen, svekoliki krov i zidovi sveta, večno su se obnavljali. A sad, zbogom, dragi bože i sine, neka te sreća prati."

Noć je postajala sve gušća kako se Selver udaljavao; konačno, ni njegove oči, kadre da vide u mraku, nisu mogle da razaberu ništa drugo do masa i gomila tmine. Počela je da pada kiša. Prevalio je svega nekoliko milja od Kadasta, kada je morao ili da upali baklju ili da se zaustavi. Izabrao je ovo dugo i pipajuć našao zgodno mesto među korenjem jednog velikog kestena. Seo je tu, oslonivši se leđima na široko, povijeno deblo, koje kao da je još zadržalo malo dnevne toplote. Sitna kiša, čije je padanje bilo nevidljivo u tami, dobovala je po lišću nad njim, po njegovim rukama, vratu i glavi, zaštićenoj debelim, svilastim pokrovom kose, po zemlji, paprati i obližnjem niskom rastinju, po svekolikom lišću šume, blizu i daleko. Selver je sedeo nepomično poput buljine na grani iznad njega; nije spavo, već su mu oči širom bile otvorene prema kišnoj tmimi.

3.

Kapetana Raja Ljubova bolela je glava. Bol je, zapravo, blago počeo u mišićima desnog ramena, da bi se potom, sve snažnije, peo uz vrat, dostigavši vrhunac u vidu razornog bubnjanja iznad desnog uha. Centri za govor nalaze se u levom delu moždane kore, pomisli on, ali nije mogao to da kaže; nije mogao da govori, da čita,

spava ili misli. Moždana kora, moždana bora. Jaka migrena, laka sirena, joj, joj, joj. Razume se, bio je lečen od migrene, najpre u koledžu, a potom i u vojsci, za vreme obaveznih, preventivnih, psihoterapijskih seansi, ali je ipak poneo sa sobom nešto malo ergotaminskih pilula, kada je pošao sa Zemlje, za svaki slučaj. Uzeo ih je dve, kao i jedan superhiperultra analgetik, jednu tabletu za umirenje, plus jednu za varenje, da bi neutralisao kafein, koji je neutralisao ergotamin, ali šilo ga je i dalje dubilo iznutra, tik iznad desnog uha, dejstvujući poput dobovanja kakvog velikog bas-bubnja. Šilo, dubilo, glavu mu probilo, tablete popilo, oh Bože. Gospode, izbavi nas. Jetrena pašteta. Kako li samo Atšeanci izlaze nakraj sa migrenom? Ali oni je sigurno uopšte nemaju: oni bi naprosto odsanjali boljku nedelju dana pre no što bi ih stvarno snašla. Pokušaj i ti, pokušaj da je odsanjaš. Počni kako te je Selver učio. Iako nije imao pojma o elektricitetu, tako da nije mogao da shvati načela EEG-a, čim je čuo o alfa-talasima i o tome kada se pojavljuju, odmah je kazao: "Ah, da, na ovo misliš." Istog časa, na grafikonu je počela da vijuga nepogrešiva šara alfa-talasa, beležeći ono što se zbivalo u maloj, zelenoj glavi; zatim je, za ciglih pola časa, Ljubov bio upućen u to kako da uključuje alfa-ritmove. To stvarno uopšte nije bilo teško. Ali ne sada, svet nas odveć tišti, joj, joj, joj, iznad desnog uha, stalno čujem kako krilate kočije Vremena hitaju u blizini, jer Atšeanci su spalili prekjuche Smitov logor i pobili dve stotine ljudi. Dve stotine sedam, tačnije govoreći. Sve, izuzev kapetana. Nije ni čudo što mu pilule nisu mogle prodrati do središta migrene, budući da se to središte nalazilo na jednom ostrvu udaljenom dve stotine kilometara i dva dana u prošlost. Preko bregova i još dalje. Jasenov, jasenov, svi su popadali. A sa jasenovima i sve njegovo znanje o Visoko razvijenim oblicima života na Svetu 41. Prašina, otpaci, đubrište lažnih podataka i pogrešnih hipoteza. Skoro pet zemaljskih godina, koliko je proveo ovde, bio je uveren da su Atšeanci nesposobni da ubijaju ljude, pripadnike vlastite vrste ili neke druge. Pisao je obimne studije u kojima se upinjao da objasni kako i zašto oni ne mogu da ubijaju ljude. Ali sada je sve to ispalo pogrešno. Potpuno pogrešno.

Šta li mu je to samo promaklo?

Došlo je vreme da pođe na sastanak u glavni štab. Ljubov oprezno ustade, pomerajući se celim telom, kako mu desna strana glave ne bi otpala; prišao je stolu koracima čoveka koji se kreće pod vodom, nalio čašu votke iz opšteg sledovanja i ispio je. Piće ga je izokrenulo; ispoljilo ga je; učinilo normalnim. Bilo mu je bolje. Izišao je napolje i zaputio se pešice dugačkom, prašnjavom, glavnom ulicom Centralvila prema glavnom štabu, budući da nije mogao da podnese truckanje na motociklu. Prošavši pored 'Luaua', požudno je pomislio na još jednu votku; ali u tom času na vratima bara pojavio se kapetan Dejvidson i Ljubov je produžio.

Ljudi sa Šekltona već su bili u sali za konferencije. Zapovednik Jung, koga je ranije upoznao, doveo je ovoga puta neka nova lica sa orbite. Novajlije nisu bile u uniformama svemirske mornarice; trenutak kasnije, uz blagi šok, Ljubov shvati da to uopšte nisu ljudi, već vanzemaljski humanoidi. Odmah je usledilo upoznavanje: prvi, gospodin Or, bio je kosmati Cetijanac, tamnosiv, zdepast i hladnog držanja; drugi, gospodin Lepenon, bio je visok, beo i skladnog stasa: Hainac. Pokazali su zanimanje za

Ljubova dok su se pozdravljali; Lepenon reče: "Upravo sam pročitao vaš izveštaj o svesnoj kontroli paradoksalnog spavanja među Atšeancima, doktore Ljubov." Bilo je prijatno to čuti, baš kao što je bilo prijatno biti oslovljen pošteno zavređenom titulom. Po govoru im se videlo da su proveli nekoliko godina na Zemlji, kao i da bi mogli biti hilferi ili nešto slično; ali, prilikom predstavljanja, zapovednik nije pomenuo njihov status ili položaj.

Prostorija se polako punila. Gose, kolonijski ekolog, ušao je prvi, a za njim sve visoke starešine; zatim je došao red na kapetana Susuna, upravnika Odeljenja za razvoj planete – šumarske operacije – čiji je čin, baš kao i Ljubovljević, predstavljao neophodan izum za umirenje vojnih savesti. Poslednji je ušao kapetan Dejvidson, uspravnog držanja i lep, suvog i koščatog lica koje je izgledalo mirno, pa čak i ozbiljno. Na svim vratima stajala je straža. Vratovi vojnika bili su kruti poput čuskića. Konferencija je očigledno predstavljala istragu. Čija je bila krivica? Moja, pomisli Ljubov u očaju; ali iz očaja on pogleda preko stola prema kapetanu Donu Dejvidsonu sa gnušanjem i prezirom.

Zapovednik Jung imao je veoma tih glas: "Kao što vam je poznato, gospodo, moj brod se zaustavio ovde, kod Sveta 41, da iskrca novi tovar kolonista, i ništa više; Šekltonovo odredište je Svet 88, Prestno, koji pripada hainskoj grupi. No, budući da se napad na vaš istureni logor dogodio za vreme našeg boravka, ne možemo olako preći preko toga; naročito u svetlosti izvesnih okolnosti, o kojima ćete biti obavesteni kasnije, tokom sednice. Činjenica je da je položaj Sveta 41 kao zemaljske kolonije sada podložan preinačenju, a pokolj u vašem logoru može da ubrza odluku Uprave u tom smislu. Razume se, naše odluke moraju biti donete brzo, budući da ne mogu dugo da zadržavam brod ovde. Pre svega, potrebno je da utvrdimo da li su svi prisutni upoznati sa bitnim činjenicama o ovom slučaju. Izveštaj kapetana Dejvidsona o događajima u Smitovom logoru snimljen je na traku i mi sa broda svi smo ga čuli; da li ste i vi ovde imali prilike da se upoznate sa njime? Dobro. Ako sada neko od vas želi nešto da upita kapetana Dejvidsona, on vam stoji na raspolaganju. Evo, ja ću prvo postaviti jedno pitanje. Dan posle incidenta vratili ste se do mesta gde se nalazio logor, kapetane Dejvidsone, u velikom skakaču sa osam vojnika; da li ste imali dozvolu nekog pretpostavljenog ovde iz Centrala za taj let?"

Dejvidson ustade. "Jesam, ser."

"Da li ste bili ovlašćeni da se spustite i otvorite vatru u šumi blizu logora?"

"Nisam, ser."

"Ali ste, ipak, otvorili vatru?"

"Jesam, ser. Pokušao sam da isteram na čistinu stvorce koji su poubijali moje ljude."

"Vrlo dobro. Gospodine Lepenon?"

Visoki Hainac pročisti grlo. "Kapetane Dejvidsone", reče on, "smatrate li da su ljudi pod vašim zapovedništvom u Smitovom logoru bili uglavnom zadovoljni."

"Smatram."

Dejvidsonovo istupanje bilo je otresito i samouvereno; izgledalo je da mnogo ne mari za to što je u nevolji. Razume se, oficiri svemirske mornarice i stranci nisu bili

njegovi pretpostavljeni; jedino je vlastitom pukovniku bio odgovoran za to što je izgubio dve stotine ljudi i neovlašćeno preduzeo odmazde. A njegov pukovnik je sedeo tu i slušao.

"Imali su valjanu hranu i smeštaj i nisu bili preopterećeni radom, bar koliko je to moguće u uslovima jednog graničarskog logora?"

"Tako je."

"Da li je disciplina bila veoma stroga?"

"Ne, nije."

"Šta je onda, prema vašem mišljenju, izazvalo pobunu?"

"Ne razumem."

"Ako niko nije bio nezadovoljan, zašto bi onda jedan deo ljudstva poubijao ostale i uništio logor?"

Zavladala je nelagodna tišina.

"Smem li ja nešto da primetim?" reče Ljubov. "Napad na Zemljane izvršili su domorodački hilfovi, žitelji šume, kojima su se pridružili njihovi sunarodnici zaposleni u logoru. U svom izveštaju, kapetan Dejvidson koristio je za Atšeance reč 'stvorci'."

Lepenon se nađe u neprilici i na licu mu se pojavi izraz nelagodnosti.

"Hvala vam, doktore Ljubov. Sasvim sam pogrešno razumeo stvar. Mislio sam, naime, da se reč 'stvorci' koristi za zemaljsku kastu koja radi težačke poslove u logorima drvoseča. Uveren, kao i svi ostali, da Atšeanci ne ispoljavaju agresivnost prema drugim rasama, ni na kraj pameti mi nije palo da se, zapravo, na njih mislilo. U stvari, uopšte nisam znao da ste ih držali kao saradnike u logorima. No, sada još manje nego pre mogu da shvatim šta je prouzrokovalo napad i pobunu."

"Ni meni nije jasno, ser."

"Kada je kapetan kazao da su ljudi pod njegovim zapovedništvom zadovoljni, da li je on tu mislio i na domoroce?" upita Cetijanac Or suvim i mrmljivim glasom. Hainac se odmah uhvati toga i postavi novo pitanje Dejvidsonu svojim brižnim, učtivim tonom: "Da li su Atšeanci, koji su živeli u logoru, bili zadovoljni, prema vašem mišljenju?"

"Koliko je meni poznato, jesu."

"Nije bilo ničeg neobičnog u vezi sa njihovim položajem ili poslom koji su morali da rade?"

Ljubov oseti kako napetost raste – jedan okret zavrtnja – kod pukovnika Donga i njegovih ljudi, kao i kod zapovednika zvezdanog broda. Dejvidson je ostao miran i neuzbuđen. "Ne, ničeg neobičnog."

Ljubov shvati tog trenutka da su na Šeklton slate jedino njegove naučne studije; protivljenja, međutim, pa čak i godišnji izveštaji o 'domorodačkom navikavanju na prisustvo kolonista', koje je zahtevala Uprava, zadržavani su u ladici nekog stola glavnog štaba. Dvojica humanoidnih vanzemaljaca ništa nisu znala o iskorišćavanju Atšeana. Zapovednik Jung je svakako to znao; on se i ranije spuštao na planetu i verovatno je video torove stvoraca. U svakom slučaju, jedan zapovednik svemirske mornarice koji obilazi razne kolonije nije baš neupućen u prirodu odnosa Zemljana i hilfova. Bez obzira

na to da li se slagao ili ne sa tim kako kolonijska uprava vodi poslove, teško da bi ga nešto moglo zaprepastiti. Ali kako bi jedan Cetijanac ili jedan Hajinac saznali nešto više o zemaljskim kolonijama, ako im puki slučaj ne omagući da svrate na neku od njih, dok se nalaze na putu prema nekom drugom odredištu? Lepenon i Or uopšte nisu imali nameru da se ovde spuste. Ili možda u prvo vreme nisu imali nameru, ali su promenili mišljenje kada su čuli da su iskrsele poteškoće. Zašto ih je zapovednik poveo sa sobom? Da li je to bila njegova ili njihova želja? Ma ko da su oni bili, zračili su autoritetom, odlikovali su se onim suvim, opojnim mirisom moći. Ljubova više nije bolela glava; osećao se čilo i uzbuđeno, dok mu je lice bilo prilično zajapureno. "Kapetane Dejvidsone", reče on, "imao bih nekoliko pitanja u vezi s vašim prekjucherašnjim sukobom sa četiri domoroča. Sigurni ste da je jedan od njih bio Sem, odnosno Selver Tele?"

"Siguran sam."

"Poznato vam je da je on veoma kivan na vas."

"Nije mi poznato."

"Nije? Budući da mu je žena umrla u vašem stanu, neposredno posle seksualnog odnosa sa vama, on smatra da ste vi odgovorni za njenu smrt; niste to znali? Već vas je jednom napao, ovde u Centralvilu; zaboravili ste to? Stvar je, naime, u tome da Selverova lična mržnja prema kapetanu Dejvidsonu može poslužiti kao delimično objašnjenje pobuda za preduzimanje ovag napada koji je bez presedana. Atšeanci nisu nesposobni za lično nasilje, tako nešto nikada nisam tvrdio u svojim studijama o ovim stvorenjima. Njihovi mladi pripadnici, koji još nisu ovladali sanjanjem ili takmačkim pevanjem, često se rvu ili pesniče, i to ne uvek iz rasonode. Ali Selver je odrastao i dobro upućen pojedinac; još njegov prvi, lični napad na kapetana Dejvidsona, čiji sam očevidac delimično bio, sasvim izvesno je predstavljao pokušaj ubistva. Uzgred budi rečeno, iste je vrste bilo i kapetanovo uzvraćanje. U to vreme taj napad sam smatrao zasebnim psihotičkim incidentom, uzrokovanim tugom i stresom, za koji je bilo neverovatno da će se ponoviti. Ali pogrešio sam. Kapetane, kada su četiri Atšeanca skočila na vas iz busije, kako ste to opisali u izveštaju, da li ste bili oboreni na tle?"

"Jesam."

"U kom ste se položaju našli?"

Dejvidsonovo mirno lice se nape i ukruti, a Ljubova prože griža savesti. Hteo je da pritera Dejvidsona uza zid njegovim lažima, da ga nagna da bar jednom progovori istinu, ali ne i da ga ponizi pred drugima. Optužbe za silovanje i ubistvo išle su u prilog Dejvidsonovoj predstavi o sebi kao o izuzetno muževnim muškarcu, ali sada je ta predstava bila ugrožena: Ljubov ga je prikazao – njega, vojnika, borca, hladnog i žilavog čoveka – kao slabica koga su savladali neprijatelji stasa šestogodišnjih dečaka... Koliko li je samo, onda, stajalo Dejvidsona da se priseti trenutaka kada se našao leđima oboren na tle, posmatrajući male, zelene ljude odozdo, a ne više odozgo?

"Ležao sam na leđima."

"Da li vam je glava bila zabačena unazad ili okrenuta u stranu?"

"Ne znam."

"Pokušavam da ustanovim jednu okolnost, kapetane, koja bi mogla da doprinese objašnjenju zašto vas Selver nije ubio, kada je već bio veoma kivan na vas i kada je uzeo udela u pomoru dve stotine ljudi nekoliko časova ranije. Pitao sam se, naime, da li ste se možda našli u položaju koji, prema nazorima Atšeana, sprečava protivnika od svake dalje fizičke agresivnosti."

"Ne znam."

Ljubov pređe pogledom oko konferencijskog stola; na svim licima videla se radoznalost i izvesna napetost. "Ti gestovi i položaj koji sputavaju agresivnost možda su u osnovi urođeni, možda predstavljaju neki preživeli mehanizam nagonskog reagovanja, ali u svakom slučaju postali su društveno razvijeni i prošireni, odnosno potpadaju pod stečena svojstva. Najznačajniji i najpotpuniji među njima jeste ležeći položaj, na leđima, zatvorenih očiju i zabačene glave, tako da je grlo potpuno izloženo. Mislim da nijedan Atšeana iz lokalnih kultura nije kadar da povredi neprijatelja koji se nalazi u tom položaju. On bi morao da preduzme nešto drugo da se oslobodi srdžbe ili agresivnog poriva. Kada su vas oborili na tle, kapetane, da li je Selver kojim slučajem pevao?"

"Molim?"

"Da li je pevao?"

"Ne znam."

Blokada. Nema prolaza. Ljubov se taman spremao da slegne ramenima i da digne ruku od svega, kada Cetijanac reče: "Zašto pitate, doktore Ljubov?" Najplemenitija osobina prilično nezgodnog cetijanskog karaktera bila je radoznalost, često neprikladna i nepresušna znatiželja; Cetijanci umiru iz radoznalosti, samo da bi saznali šta dolazi posle toga.

"Vidite", reče Ljubov, "Atšeanci koriste svojevrsno ritualizovano pevanje kao zamenu za fizičku borbu. I ovo predstavlja opštu društvenu pojavu, koja možda ima fiziološke temelje, premda je veoma teško ustanoviti nešto u tom smislu 'urođeno' u ljudskim bićima. Međutim, kod svih ovdašnjih viših primata zastupljeno je glasovno nadmetanje između dva mužjaka, uglavnom urlikanje i zviždanje; mužjak koji odnese prevagu može na kraju poraženoga da udari, ali stvar se obično okonča tako što se grlatiji protivnik zadovolji time što je nadvikao slabijeg. Sami Atšeanci vide u tome sličnost sa svojim takmičenjima u natpevanju, u kojima takođe učestvuju jedino muškarci; ali za njih to nisu samo kanali za oslobađanje agresivnosti, već i oblik umetnosti. Pobeđuje bolji umetnik. Upitao sam se da li je Selver pevao nad kapetanom Dejvidsonom, a ako jeste, da li je to učinio stoga što nije mogao da ga ubije ili zato što je više voleo pobedu bez krvi. Ova pitanja najednom su postala veoma važna."

"Doktore Ljubov", reče Lepenon, "koliko su delotvorni ti mehanizmi za kanalisiranje agresivnosti? Da li su uopšte rasprostranjeni?"

"Među odraslima jesu. To tvrde moji obavestitelji, a i sva osmatranja koja sam sam vršio išla su tome u prilog, sve do prekjuče. Silovanja, nasilni napadi i ubistva doslovce nisu postojali među njima. Ima nesrećnih slučajeva, razume se, kao i psihotičnih pojedinaca, premda su ovi retki."

"Šta rade sa opasnim psihotičarima?"

"Izdvajaju ih. Sasvim doslovno. Na manja ostrva."

"Atšeanci su mesojedi, oni love životinje?"

"Tako je. Meso im je glavna hrana."

"Divno", reče Lepenon. Bela koža postala mu je od uzbuđenja još bleđa. "Humanoidno društvo sa delotvornom blokadom protiv rata! Koja je cena za to, doktore Ljubov?"

"Nisam siguran, gospodine Lepenon. Možda promena. Oni imaju statično, stabilno, jednoliko društvo. Nemaju istoriju. Savršeno su uklopljeni i uopšte ne napreduju. Može se, zapravo, reći da su kao šuma u kojoj žive: dostigli su vrhunsko stanje. Ovim, međutim, ne želim da kažem da su nesposobni za prilagođavanje."

"Gospodo, ovo je neosporno veoma zanimljivo, ali na izvestan način i odveć stručno; osim toga, pomalo izlazi iz okvira problema koji mi ovde pokušavamo da razjasnimo..."

"Ne, oprostite, pukovniče Dong, sad smo baš na pravom tragu. Izvolite, doktore Ljubov?"

"Pa, pitam se, ne dokazuju li oni možda upravo sada svoju sposobnost prilagođavanja. Prilagođujući, naime, svoje ponašanje nama. Zemaljskoj koloniji. Četiri godine su se ponašali prema nama kao što se međusobno ponašaju. Uprkos fizičkim različitostima, prihvatili su nas kao članove svoje vrste, kao ljude. Mi, međutim, nismo reagovali kako bi to trebalo da čine pripadnice njihove vrste. Prenebregavali smo takve reakcije, prava i obaveze nenasilja. Ubijali smo, silovali, razgonili i porobljavali domorođačke humanoide, uništavali smo im zajednice i sekli šume. Ne bi bilo iznenađujuće ako su došli do zaključka da mi uopšte nismo ljudi."

"Te da stoga možete biti ubijani poput životinja, da, da", reče Cetijanac, uživajući u logici; ali Lepenovo lice sada je bilo ukočeno poput belog kamena. "Porobljavali, kazali ste?" reče on.

"Kapetan Ljubov izražava lična mišljenja i pretpostavke", umeša se pukovnik Dong, "za koje moram kazati da ih smatram donekle pogrešnim; on i ja smo već imali pilike da razgovaramo o tim stvarima, premda trenutni predmet razgovora nije najpogodniji za rasprave ove vrste. Kod nas nema robova, ser. Neki domoroci imaju korisnu ulogu u našoj zajednici. Dobrovoljni samostalni radni korpusi predstavljaju ovde sastavni deo svih logora, osim privremenih. Na raspolaganju nam stoji veoma malobrojno osoblje za izvršenje postavljenih zadataka, tako da nam je potrebna radna snaga i mi koristimo sve čega možemo da se domognemo, ali nipošto na robovskoj osnovi."

Lepenon zausti da nešto kaže, ali prepusti reč Cetijancu, koji samo upita: "Koliko ima vas, a koliko njih?"

"Sada je ovde dve hiljade šest stotina četrdeset jedan Zemljanin", uzvratil Gose. "Ljubov i ja smo procenili da populacija domaćih hilfova ima negde oko tri miliona pripadnika."

"Trebalo je dobro da se zamislite nad tim statističkim podatkom, gospodo, pre no što ste se upustili u menjanje domorodačkih tradicija!" reče Or, uz osoran, premda savršeno prirodan smeh.

"Prikladno smo naoružani i opremljeni da se odupremo svakom tipu agresije od strane domorodaca", reče pukovnik. "Međutim, prve istraživačke misije i naša ekipa stručnjaka predvođena kapetanom Ljubovom saglasile su se oko toga da Novotahićani predstavljaju primitivnu, bezopasnu i miroljubivu vrstu. No, ta je informacija očigledno bila pogrešna..."

"Očigledno?" prekide Or pukovnika. "Smatrate li da je ljudska vrsta primitivna, bezopasna i miroljubiva, pukovniče? Ne. Ali znali ste da su hilfovi sa ove planete ljudi? Ljudi, isto toliko koliko vi, ja ili Lepenon, budući da svi potičemo sa istog, prvobitnog, hainskog stabla?"

"To je naučna teorija. Svestan sam..."

"Pukovniče, to je istorijska činjenica."

"Nisam prinuđen da je prihvatim kao činjenicu", reče stari pukovnik, uzbudivši se, "i ne volim da mi se tuđa mišljenja trpaju u usta. Činjenica je da su ti stvorci visoki jedan metar, da su prekriveni zelenim krznom, da ne spavaju i da ne predstavljaju ljudska bića po mojim merilima!"

"Kapetane Dejvidsone", reče Cetijanac, "da li su za vas domorodački hilfovi ljudska bića ili nisu?"

"Ne znam."

"Ali imali ste seksualni odnos sa jednom njihovom pripadnicom, sa ženom tog Selvera. Da li biste održavali seksualne odnose sa ženkom neke životinjske vrste? Kako u tom pogledu stoji stvar sa ostalima?" On pogleda redom zajapurenog pukovnika, namrgođene majore, pomodrele kapetane, pogurene stručnjake. Na licu mu se pojavi prezir. "Niste promišljeno postupili", reče on. Prema njegovim merilima, bila je to gruba uvreda.

Zapovednik Šekltona konačno prekide nelagodno ćutanje. "Dakle, gospodo, tragedija u Smitovom logoru očigledno predstavlja odraz sveukupnih odnosa između kolonije i domorodaca, a nipošto samo beznačajnu i izdvojenu epizodu. To je pre svega bilo potrebno utvrditi. Budući da je takav slučaj, mi možemo na izvestan način da doprinesemo olakšanju vaših poteškoća. Glavna svrha našeg putovanja nije bila da odve iskracamo dve stotine devojaka, premda znam da ste ih željno očekivali, već da odemo do Prestnoa, gde su iskrle neke nevolje, i da tamošnjoj vladi dostavimo jedan ansibl, odnosno ICD primopredajnik."

"Šta?" upita Sereng, inženjer. Pogledi postaše netremični oko celog stola.

"Onaj koji imamo na brodu predstavlja rani model i staje koliko i godišnji budžet jedne planete, približno. Tako je bilo pre dvadeset sedam godina, kada smo krenuli sa Zemlje. Danas ih prave srazmerno jevtino; već spadaju u uobičajenu opremu brodova svemirske mornarice; prema utvrđenom rasporedu, robotska letelica ili brod sa ljudskom posadom već će doći ovamo da i vašoj koloniji dostave taj uređaj. U stvari,

biće to brod Uprave koji je već na putu i koji bi trebalo, ako se dobro sećam, da stigne ovde kroz 9,4 zemaljskih godina."

"Otkud to znate?" upita neko, obrativši se zapovedniku Jungu, koji uzvratit uz smešak: "Zahvaljujući ansiblu: onom koji nam se nalazi na brodu. Gospodine Or, vaši sunarodnici su izmislili tu napravu; da li bi ste, stoga, vi bili tako dobri da je rastumačite onima koji još nisu upućeni?"

Cetijanac se i dalje kruto držao. "Neću pokušati da objasnim prisutnima načela funkcionisanja ansibla", reče on. "Njegovo dejstvovanje može se sažeto izložiti: trenutni prenos poruka na bilo koju udaljenost. Jedan elemenat mora da se nalazi na nekom telu velike mase, dok drugi može biti bilo gde u kosmosu. Od dolaska na orbitu Šeklon se nalazio u svakodnevnoj vezi sa Zemljom, od koje nas sada deli dvadeset sedam svetlosnih godina. Da biste dobili odgovor na neku poruku, ne morate da čekate pedeset četiri godine, kao što je to slučaj kod elektomagnetskih naprava. Ovde nema nikakvog čekanja. Između svetova više ne zjapi vremenski bezdan."

"Čim smo izašli iz vremenske dilatacije NAFAL-a u planetno prostorvreme, ovde, okrenuli smo broj kuće, kako bi se to reklo", nastavi zapovednik blagim glasom. "Odmah smo dobili novosti o tome šta se sve događalo tokom dvadeset sedam godina našeg putovanja. Vremenski bezdan za tela ostaje, ali ne i za informacije. Kao što vidite, ovaj izum je za nas, kao međuzvezdanu vrstu, podjednako važan kao što nam je ranije u evoluciji bio govor. On će imati istovetno dejstvo: omogućiti postojanje društva."

"Gospodin Or i ja krenuli smo sa Zemlje pre dvadeset sedam godina kao izaslanici naših vlada, Tava II i Haina", reče Lepenon. Glas mu je i dalje bio blag i uljudan, ali topline je nestalo iz njega. "Kada smo polazili, pričalo se o mogućnosti obrazovanja svojevrstne lige civilizovanih svetova, budući da je trenutno komuniciranje postalo moguće. Liga svetova sada postoji. Iza sebe ima već osamnaest godina postojanja. Gospodin Or i ja sada smo predstavnici Veća Lige, pa kao takvi imamo izvesna ovlašćenja i odgovornosti koje nismo imali kada smo pošli sa Zemlje."

Trojka sa broda nastavila je da govori sve u tom smislu: trenutna komunikacija postoji, međuzvezdana supervlada postoji... Verovali ili ne. Urotili su se i lažu. Ta pomisao prostruja Ljubovu kroz svest; on je razmotri, zaključit da je posredi razložna, ali neosnovana sumnja, odbrambeni mehanizam, i odbaci je. Neka od prisutnih vojnih lica, međutim, naučena da misle po zadanim obrascima, veoma vična samoodbrani, prihvatit je istom brzinom kojom ju je on odbacio. Oni naprosto ne mogu drugačije do da zaključe kako je svako ko tvrdit da je naprasno postao nova vlast – ili lažov ili zaverenik. Nisu, međutim, u tom pogledu bili ništa ograničeniji od Ljubova, koji je naučen da bude otvorenih shvatanja, želeo to ili ne.

"Treba li mi sve to da prihvatimo samo na vašu reč, ser?" upita pukovnik Dong sa dostojanstvom i pomalo patosom; iako je bio odveć pametan da bi valjano mogao da misli po zadatim obrascima, znao je da ne sme poverovati Lepenonu, Oru i Jungu; no, ipak im je poverovao i to ga je sada uplašilo.

"Ne", uzvratit Cetijanac. "Sa tim je gotovo. Kolonija poput vaše ranije je morala da veruje brodovima u prolazu i bajatim radio-porukama. Vi sada više ne morate. U

prilici ste da sve sami proverite. Mi ćemo vam dati ansibl koji je bio predviđen za Prestno. Liga nas je ovlastila da to uradimo. Razume se, to je učinila ansiblom. Vaša je kolonija ovde na rdavom putu. Prilike su lošije nego što sam mislio na osnovu vaših izveštaja. Izveštaji su vam veoma nepotpuni; očigledno je delovala cenzura ili glupost. Sada ćete, međutim, imati ansibl i moći ćete da razgovarate sa vašom Upravom na Zemlji; možete od nje da zatražite naređenja prema kojima ćete se ravnati. S obzirom na temeljite promene koje su se zbile u organizaciji zemaljske vlade od kada smo mi otišli, preporučujem vam da to smesta učinite. Nema više nikakvog opravdanja da i dalje postupate prema zastarelim naređenjima; nema nikakvog opravdanja za neznanje, niti za neodgovornu autonomiju."

Kiseli Cetijanac, koji je uz to, poput mleka, bivao samo još kiseliji. Gospodin Or počeo je da se ponaša odveć zapovednički i zapovednik Jung trebalo je da ga učutka. Ali da li je to mogao? Kakav je bio čin 'predstavnik Veća Lige svetova'? Ko je ovde pretpostavljeni, pomisli Ljubov, i sam osetivši za trenutak kako ga prožima strah. Glavobolja mu se vratila u vidu stezanja, kao da mu je neko oko glave, iznad slepoočnica, čvrsto stegao nekakav povež.

On baci pogled preko stola, prema belim, dugoprstim Lepenonovim šakama; leva je ležala preko desne, nepomično, na goloj, uglaćanoj, drvenoj plohi. Bela koža predstavljala je nedostatak prema Ljubovljevim zemaljskim estetskim nazorima, ali vedrina i snaga tih šaka veoma su mu se sviđale. Haincima je, pomisli on, civilizacija bila nešto sasvim prirodno. Prilično je dugo već imaju. Živeli su društveno-intelektualan život gracioznošću mačke koja lovi u vrtu, izvesnošću laste koja prati leto preko mora. Bili su stručnjaci. Nikada nisu morali da poziraju, da glume. Bili su ono što jesu. Niko nije bolje pristajao ljudskoj koži od njih. Izuzev, možda, malih, zelenih ljudi? Čudački, patuljasti, prekomerno prilagođeni, stagnirajući stvorci, koji su bespogovorno, pošteno i spokojno bili ono što jesu...

Jedan od oficira, Benton, upitao je Lepenona da li su on i Or došli na ovu planetu u svojstvu posmatrača (tu je malo zastao) Lige svetova, ili možda zahtevaju da im se prizna pretpostavljenost u odnosu na... Lepenon mu učtivo uzvрати: "Mi smo posmatrači; nismo ovlašćeni da zapovedamo, već samo da izveštavamo. Vi ste i dalje odgovorni samo vašoj vladi na Zemlji."

"Onda se ništa bitno nije izmenilo", reče pukovnik Dong sa olakšanjem.

"Zaboravljate ansibl", prekide ga Or. "Uputiću vas kako se njime rukuje, pukovniče, čim se ovaj razgovor okonča. Tada ćete moći da se posavetujete sa vašom kolonijском Upravom."

"Budući da je vaš problem ovde prilično hitan, kao i da je Zemlja sada član Lige, tako da je verovatno promenila u izvesnoj meri kolonijски kod tokom poslednjih godina, savet gospodina Ora prikladan je i pravovremen. Trebalo bi da budemo veoma zahvalni gospodinu Oru i gospodinu Lepenonu što su odlučili da ustupe ovoj Zemljinoj koloniji ansibl namenjen Prestnou. Sami su doneli tu odluku; ja jedino mogu da im čestitam. Sada predstoji da se donese još jedna odluka, odnosno ja treba da je donesem, upravljajući se prema vašim procenama. Ako smatrate da se kolonija nalazi u

neposrednoj opasnosti od novih i masovnijih napada domorodaca, mogu da zadržim brod još nedelju ili dve kao odbrambeni arsenal; takođe mogu da evakuišem žene. Dece još nema, zar ne?"

"Nema, ser", reče Gose. "Ovde su trenutno četiri stotine osamdeset dve žene."

"Dobro; imam mesta za tri stotine osamdeset putnika; preostala stotina nekako će da se stisne; taj višak mase produžiće za oko godinu dana povratak kući, ali stvar je izvodljiva. Na žalost, to je sve što mogu da učinim. Moramo nastaviti za Prestno; kao što znate, vaš prvi sused udaljen je 1,8 svetlosnih godina. Ponovo ćemo se zaustaviti ovde prilikom povratka na Zemlju, ali do tada će proteći najmanje tri i po zemaljske godine. Možete li toliko da izdržite?"

"Možemo", reče pukovnik, a ostali ga podržase glasovima odobravanja. "Sada smo upozoreni i više nas neće uhvatiti na spavanju."

"A šta je sa domorocima?" upita Cetijanac. "Mogu li lokalni žitelji da izdrže naredne tri i po zemaljske godine?"

"Mogu", reče pukovnik. "Ne mogu", reče Ljubov. Netremice je posmatrao Dejvidsona, osećajući kako počinje da ga obuzima panika.

"Pukovniče?" reče Lepenon učtivo.

"Ovde smo već četiri godine i domoroci su u sasvim dobrom stanju. Mesta ima napretek za sve nas; kao što ste i sami mogli da se uverite, planeta je veoma retko nastanjena, a ni Uprava je ne bi proglasila pogodnom za kolonizovanje da nije takav slučaj. No, neka vas to ne brine, nećemo ponovo biti zatečeni nespremni; bili smo pogrešno obavješteni o prirodi domorodaca, ali dobro smo naoružani i kadri da se branimo. U svakom slučaju, nećemo preduzimati nikakve odmazde. Tako nešto izričito je zabranjeno u kolonijском kodu, premda mi nije poznato da li je nova vlada izvršila neke izmene u tom pogledu. No, mi ćemo se držati starih uputstava, a ona odlučno odbacuju svaku pomisao na masovne odmazde ili genocid. Nećemo poslati nikakvu poruku za pomoć; uostalom, od kolonije udaljene dvadeset sedam svetlosnih godina od matičnog sveta očekuje se da bude samostalna i potpuno samodovoljna, tako da, u stvari, ne vidim šta ICD tu menja, budući da brodovi, ljudi i materijal i dalje moraju da putuju brzinama bliskim svetlosnim. Naprosto, nastavićemo da šaljemo na Zemlju tesanu građu i da gledamo svoja posla. Žene nisu u opasnosti."

"Gospodine Ljubov?" reče Lepenon.

"Ovde smo četiri godine. Ne znam da li će domorodačka humanoidna kultura opstati naredne četiri godine. Što se ukupne ekološke situacije tiče, mislim da će me Gose podržati ako kažem da smo neopozivo upropastili lokalne životne sisteme na jednom velikom ostrvu, kao i počinili velike štete ovde, na potkontinentu Sornolu, a ukoliko nastavimo da sečemo šumu sadašnjom stopom, kroz svega deset godina pretvorićemo glavna nastanjiva područja u pustinje. To nije greška glavnog štaba kolonije, niti Odseka za šumarstvo; oni su se, naprosto, držali plana razvoja pripremljenog na Zemlji bez dovoljno upućenosti u osobenosti planete koja se eksploatiše, u njene životne sisteme, odnosno u prirodu domorodačkih humanoidnih žitelja."

"Gospodine Gose?" reče učtivi glas.

"Pa, Raje, mislim da malo preувелиčavaš stvari. Izvesno je, doduše, da je Smetlišno ostrvo, na kome je šuma posečena preko svih mojih preporuka, nepovratno izgubljeno. Ako se poseče više šume iznad određenog postotka na datom području, onda se vlaknasti korov više ne obnavlja, gospodo, a sistem korenova vlaknastog korova predstavlja glavni poveziivač tla na raskrčenom terenu; bez njega, tle se pretvara u prašinu i osipa veoma brzo pod erozivnim dejstvom vetra i snažnih kiša. Ne bih se, međutim, složio sa tim da su naša osnovna uputstva pogrešna sve dok ih se dosledno pridržavamo. Ona su utemeljena na pomnom izučavanju planete. Ovde, u Centralu, imali smo uspeha zato što smo postupali prema planu: erozija je svedena na najmanju meru, a raskrčeno zemljište veoma je pogodno za obrađivanje. Uostalom, raskrčiti šumu ne znači napraviti pustinju, izuzev, možda, iz ugla posmatranja veverice. Mi ne možemo tačno da predvidimo kako će se lokalni šumski životni sistemi prilagoditi novim šumovito–priurijsko–oraničkim terenima, na koje ukazuje plan razvoja, ali znamo da postoje dobri izgledi za obiman stepen prilagođavanja i opstanka."

"To isto je tvrdio Odsek za upravljanje zemljištem o Aljaski za vreme prvog gladovanja", reče Ljubov. Grlo mu se tako stisnulo da mu je glas postao visok i promukao. Računao je na Goseovu podršku. "Koliko si sitka–smreka video u životu, Gose? Ili artičkih sova? Ili vukova? Ili Eskima? Postotak opstanka domorodačkih vrsta sa Aljaske u habitatu, posle petnaest godina sprovođenja razvoja, iznosio je tri odsto. Sada je ravan nuli. Šumska ekologija veoma je tananog sklopa. Ukoliko nestane šume, propada i njena fauna. Na atšeanskom reč za svet je istovremeno i reč za šumu. Svet se kaže šuma. Tvrdim, zapovedniče Jung, da iako kolonija možda nije u neposrednoj opsnosti, planeta jeste i..."

"Kapetane Ljubov", prekide ga stari pukovnik, "nije primereno da oficiri–srtručnjaci izlažu takve tvrdnje oficirima drugih rodova službe, već treba to da prepuste proceni viših oficira kolonije. Ja više neću dopustiti slične pokušaje davanja saveta bez prethodnog odobrenja."

Izbačen iz koloseka vlastitim uzbuđenim istupom, Ljubov se izvini i pokuša da povrati pribranost. Da je samo ostao stalozhen, da mu glas nije postao slab i hrapav, da je sačuvao prisustvo duha...

Pukovnik nastavi: "Čini nam se da ste došli do ozbiljnih pogrešnih zaključaka o miroljubivosti i neagresivnosti lokalnih domorodaca; upravo zato što smo se potpuno oslonili na taj stručni izveštaj o njima kao o neagresivnim stvorenjima, nismo preduzeli ništa da predupredimo užasnu tragediju koja je zadesila Smitov logor, kapetane Ljubov. Bojim se da ćemo morati da sačekamo da ih prouči neki drugi stručnjak za hilfove, budući da su vaše teorije očigledno u izvesnoj meri pogrešne."

Ljubov sede i prihvati prekor. Neka ih ljudi sa broda vide kako jedan na drugoga svaljuju krivicu, odbacujući je od sebe poput vruće cigle: tim bolje. Što više razmirica i neslaganja ispolje, veći su izgledi da će ih predstavnici proveravati i držati pod prismotrom. A krivica je bila njegova: on je pogrešio. Neka ide do vraga samopoštovanje, sve dok žitelji šume budu imali ma kakve izgledе, pomisli Ljubov i na

jednom ga obuze tako snažno osećanje vlastitog poniženja i žrtvovanja da mu suze potekoše na oči.

Bio je svestan da ga Dejvidson posmatra. On se ispravi na stolici, a krv mu navre u lice. U slepoočnicama mu je dobovalo. Neće se njemu izrugivati taj kopilan Dejvidson. Zar Or i Lepenon ne shvataju kakva je sojta Dejvidson i koliko moći on ima ovde, dok su Ljubovljeve moći, nazvane 'savetničke', naprosto bile ništavne? Ukoliko se kolonistima dozvoli da nastave po svome, bez ikakve kontrole izuzev jednog superradija, pokolj u Smitovom logoru jamačno će postati izgovor za sistematsku agresivnost prema domorocima. Bakteriološko istrebljenje, najverovatnije. Šeklton će se vratiti kroz tri i po godine na 'Novi Tahiti', gde će zateći naprednu zemaljsku koloniju, sa rešenim problemom stvoraca. Potpuno rešenim. Žao nam je zbog zaraze, preduzeli sve mere predostrožnosti koje propisuje kod, ali mora da je posredi bila nekakva mutacija, nisu posedovali prirodnu otpornost, pa ipak uspeali smo da sačuvamo jednu grupu, koju smo spasili tako što smo je prevezli na Nova Foklandska ostrva, na južnoj polulopti, gde im je sad sasvim dobro, svima šezdeset trima...

Konferencija je potrajala još kratko. Kada se okončala, on je ustao i nagao se preko stola prema Lepenonu. "Morate reći Ligi da preduzme nešto kako bi spasila šume, žitelje šume", reče on gotovo nečujno, potpuno stisnutog grla. "Morate, molim vas, morate."

Hainčev pogled sreće sa njegovim; bio je uzdržan, ljubazan i dubok, kao i uvek. Ništa mu nije uzvratilo.

4.

Neverovatno! Svi su sišli s uma. Ovaj vražiji, strani svet sasvim ih je zakovrnulo, pretvorio ih u gomilu sanjalica poput stvoraca. Čak i kada bi sve ponovo dideo na filmu, i dalje ne bi poverovao u ono čemu je lično prisustvovao na 'konferenciji' i instruktaži posle nje. Jedan zapovednik broda zvezdane flote lizao je čizme dvojici humanoida. Inženjeri i tehničari divili su se i uzdisali nad jednim nakindurenim radiom sa kojim ih je upoznao, uz puno podsmevanja i razmetanja, onaj kosmati Cetijanac, kao da zemaljski naučnici nisu predvideli pojavu ICD—a pre mnogo godina. Humanoidi su ukrali zamisao, sproveli je u delo, a zatim napravu nazvali ansibl, kako niko ne bi dokučio da je to, zapravo, ICD. Ali najgore od svega bila je konferencija, sa onim ludakom Ljubovom, koji je bulaznio i cmizdrio, a pukovnik Dong nije ga sprečio u tome, već ga je pustio da izvreda Dejvidsona, osoblje glavnog štaba i celu koloniju: a dva tuđinca sve vreme su samo sedela i cerekala se, onaj mali, sivi majmun i veliki, beli peško, podrugljivo su se smejujila ljudima u brk.

Sve je to bilo krajnje rđavo, a stanje se uopšte nije poboljšalo otkako je Šeklton otišao. Nije mu smetalo to što je upućen u logor Novu Javu i što je sad pod zapovedništvom majora Muhameda. Pukovnik je morao da ga disciplinski kazni; stari Ding Dong verovatno je bio veoma zadovoljan zbog pogroma koji je on sproveo u znak odmazde na Smitovom ostrvu, ali taj osvetnički pohod predstavljao je kršenje discipline i Dejvidson je morao biti strogo ukoren. U redu, takva su pravila igre. Ali u tim

pravilima nije bilo ni pomena o onome što je sada stizalo preko tog uvećanog televizora koji su zvali ansibl – preko novog, malog, kalajnog božanstva kome su se klanjali u glavnom štabu.

Naređenja iz Odseka kolonijske Uprave u Karačiju: Ograničiti kontakte između Zemljana i Atšeana samo na one slučajeve kada oni za to pokažu inicijativu. Drugim rečima, više niste mogli da odete do legala stvoraca i regrutujete radnu snagu. Ne savetuje se upošljavanje dobrovoljne radne snage; zabranjuje se nasilno angažovanje radne snage. I sve u tom smislu. Pa kako, do vraga, onda očekuju da svršavamo poslove? Želi li Zemlja drvo ili ne želi? I dalje su slali robotske teretne letelice na Novi Tahiti, zar ne, četiri puta godišnje, a svaka od njih vraćala je na Majku Zemlju tovar prvorazredne drvene građe vredan trideset miliona novih dolara. Momci iz Razvoja sigurno su hteli te milione. Bili su to poslovni ljudi. One poruke nisu poticale od njih, svakoj budali je to moralo da bude jasno.

Kolonijski položaj Sveta 41 – zašto li ga više nisu zvali Novi Tahiti? – podvrgnut je preispitivanju. Dok odluka ne bude doneta, kolonisti treba da budu krajnje obazrivi u svim odnosima sa domorodačkim življem... Upotreba oružja bilo koje vrste, osim skromnog ličnog naoružanja namenjenog samodbrani, bespogovorno je zabranjena – baš kao i na Zemlji, izuzev što tamo čovek više nije mogao da ima ni lično naoružanje. Ali kakva je svrha bila prevaliti dvadeset sedam svetlosnih godina do jednog graničarskog sveta, da bi vam tu kazali kako nema pištolja, nema plamenog želatina, nema biobombi, nema ovoga, nema onoga, samo sedite kao dobra dečica i pustite stvorce da vam pljuju u lice, da nad vama pevaju pesmice, a zatim da vam zariju nož u stomak i spale logor – sve je to lepo i krasno, samo vi nemojte dići ruku na dražesne, zelene dečkiće, to nipošto!

Savetuje se politika potpunog izbegavanja; strogo se zabranjuje polika agresivnosti ili odmazdi.

To je bila suština svih prispelih poruka, a svaka budala mogla je da uvidi da iza njih nije stajala kolonijska Uprava. Nisu se mogli toliko promeniti za trideset godina. Bili su to praktični, realistični ljudi, koji su dobro znali kakav je život na graničnim planetama. Moralo je biti jasno svakome ko nije šiznuo od geošoka da poruke 'ansibla' predstavljaju čist blef. Možda su usadene u mašinu – čitava skala odgovora na najverovatnija pitanja – kojom upravlja kompjuter. Inženjeri tvrde da bi otkrili tako nešto; možda. U tom slučaju, stvarčica je odista u trenutnoj vezi sa nekim drugim svetom. Ali taj svet nije Zemlja. Oh, ne, ni slučajno! Nisu ljudi ti koji otkucavaju odgovore na drugom kraju te male obmane: to su tuđinci, humanoidi. Po svoj prilici Cetijanci, budući da su oni i napravili uređaj, a i inače su gomila vražjih mudrolija. Sojta koja bi sve učinila za međuzvezdanu prevlast. Hainci su se rado urotili sa njima, razume se; sve one srceparajuće fraze u takozvanim uputstvima mirisale su na njih. Odavde se teško moglo dokučiti kakvi su bili dugoročni naumi tuđinaca; možda je posredi slabljenje zemaljske vlade time što će se ona upetljati u tu mutnu rabotu sa 'Ligom svetova', sve dok tuđinci ne postanu dovoljno jaki da izvrše oružani prevrat. Ali lako je bilo prozreti njihov plan sa Novim Tahitijem. Pustiće stvorce da potamane ljude umesto

njih. Treba samo vezati ruke ljudima gomilom lažnih uputstava preko tih 'ansibla' i dati znak za početak pokolja. Humanoidi pomažu humanoide: pacovi pomažu pacove.

A pukovnik Dong je progutao stvar. Rešio je da izvršava naređenja. Štaviše, lično je to kazao Dejvidsonu. "Nameravam da izvršavam naređenja isto kao do sada, a na Novoj Javi vi ćete izvršavati naređenja majora Muhameda." Bio je to glupi, stari Ding–Dong, ali voleo je Dejvidsona, a i Dejvidson je voleo njega. Ukoliko bi to značilo izdati ljudsku rasu u korist urote tuđinaca, onda on ne bi mogao da izvršava naređenja, ali i dalje mu je bilo žao starog vojnika. Bio je budala, ali zato odan i hrabar. Nipošto rođeni izdajnik, kao onaj cmizdravi, torokavi uobraženko Ljubov. Ako je postojao čovek za koga se on nadao da će mu stvorci doći glave, onda je to bio taj glavonja Raj Ljubov, ljubitelj tuđinaca.

Neki ljudi, naročito Azijati i hindu–tipovi, predstavljaju, zapravo, rođene izdajnike. Ne svi, ali neki. Drugi ljudi su, naprotiv, izbavitelji. Naprosto, slučilo se da su tako sazđani, isto kao što se slučilo da budu evroafričkog porekla ili da su uzornog stasa; on uopšte nije tvrdio da je to njegova lična zasluga. Ako bude mogao da spase muškarce i žene sa Novog Tahitija, učiniće to; ukoliko ne bude mogao, bar će preduzeti viraški dobar pokušaj; u tome je bio ceo štos.

Žene – one su sada bile glavni problem. Povukli su deset mačaka, koje su se nalazile u Novoj Javi, a nisu poslali nove iz Centralvila. "Još nije bezbedno", blejao je glavni štab. To je imalo veoma rdav odjek u tri isturena logora. Šta se i moglo očekivati od isturenih, kada su im oduzete ženke stvoraca, dok su mačke ostale za one srećne kopilane u Centralu? Biće gadne gužve oko toga. Ali to nije moglo dugo potrajati, situacija je postala odveć luda da bi bila postojana. Ako ne budu počeli da popuštaju dizgine sada, posle odlaska Šekltona, kapetanu Dejvidsonu neće preostati ništa drugo do da se lati malo dodatnog posla, kako bi stvari vratio u normalu.

Ujutro onoga dana kada je krenuo iz Centrala raspustili su sve stvorce koji su držani kao radna snaga. Pala je teška, pompezna govorancija na kreolskom, zatim su otvorene kapije korala i oslobođeni su ukroćeni stvorci – svi do jednog: nosači, kopači, kuvari, đubretari, kućni pomoćnici, sluškinje. Nijedan nije ostao. Neki su bili sa gospodarima još od osnivanja kolonije, pune četiri zamaljske godine. Ali niko nije sačuvao vernost. Jedan pas, jedan majmun, oklevao bi, zastao bi. No, ova stvorenja nisu čak ni za to bila kadra; jedva da su dorasla do nivoa zmija ili pacova: taman toliko pametna da se okrenu i ujedu vas čim ih pustite iz kaveza. Ding–Dong je stvarno bio sasvim šiznuo kada je rešio da sve te stvorce pusti – i to tu, u blizinu. Umesto da ih pomete na Smetlišno ostrvo i da ih tamo ostavi da pocrkaju od gladi, što bi bilo najbolje i konačno rešenje. Ali Donga je i dalje hvatala panika od one dvojice humanoida i njihove kutije za razgovor. Ako bi sada divlji stvorci oko Centralvila rešili da naprave reprizu pokolja u Smitovom logoru, na raspolaganju bi imali mnoštvo veoma korisnih, novih regruta, koji dobro poznaju raspored celog grada, običaje u njemu, mesto gde se nalazi arsenal, gde su smeštene straže i sve ostalo. Ako i Centralvil bude spaljen, glavni štab će samo sebi moći da zahvali na tome. U stvari, upravo su to i zaslužili. Zato što su

dopustili da ih izdajnici obmanu, zato što su poslušali humanoide, a prenebregli savete ljudi koji su znali kakvi su, zapravo, stvorci.

Nijedan od momaka iz glavnog štaba nije iskusio to da se vrati u logor i tamo zatekne zgarišta, olupine i izgorela tela, kao što je to sa njim bio slučaj. Okov leš, na mestu gde su pobili drvoseče, imao je po jednu strelu zabodenu u oba oka; ličio je na nekog jezvovog insekta sa isturenim antenama; blagi Bože, taj prizor mu nije izlazio iz pameti.

No, jedno je bilo izvesno: ma kakva bila 'uputstva' preko tog novog kosmičkog telefona, momci iz Centrala neće dozvoliti da budu potamanjeni, braneći se jedino 'skromnim ličnim naoružanjem'. Oni su imali bacače plamena i mitraljeze; šesnaest malih skakača bilo je opremljeno mitraljezima, a mogli su se koristiti i za bacanje konzervi sa plamenim želatinom; pet velikih skakača raspolagalo je celokupnim naoružanjem. Dovoljno je samo uzleteti skakačem iznad nekog raskrčenog područja, navući tamo bulumentu stvoraca sa onim njihovim vražjim lukovima i strelama, a onda osuti po njima konzerve sa plamenim želatinom i gledati ih kako trče unaokolo, zahvaćeni plamenom. Baš bi bilo zgodno. Utroba mu se malo uskomešala pri pomisli na to, kao da mu je na um palo kako povaljuje neku ženu, ili kao da se prisetio napada onog stvorca Sema, kada mu je nizom od četiri udarca unakazio lice. Bilo je to ejdetsko pamćenje plus veoma živa uobrazija koju poseduje većina muškaraca; nikakva lična zasluga, već naprosto način na koji je bio sazdan.

U stvari, jedini trenutak kada se muškarac stvarno i potpuno osećao muškarcem bio je onda kada je upravo imao neku ženu ili kada je upravo ubio nekog drugog muškarca. Nije to baš bila originalna zamisao; pročitao ju je u nekoj staroj knjizi; ali bila je tačna. Zato je i uživao u tome da zamišlja takve prizore. Čak i bez obzira na to što stvorci, zpravo, nisu bili ljudi.

Nova Java bila je najjužnije od pet velikih kopana, odmah iznad polutara, tako da je tu bilo toplije nego na Centralu ili na Smitu gde je klima bila baš zgodna. Toplije i vlažnije. Kiša je neprekidno padala tokom vlažnih godišnjih doba na celom Novom Tahitiju, ali na severnijim kopnima bila je sitna, tako da od nje niko nije mogao da postane stvarno mokar ili da se prehladi. Na jugu je, međutim, lila kao iz kabla, a postojale su i prave monsunske oluje, kada niste mogli ni nos da pomolite napolje, a kamoli da radite. Od tih pljuskova mogao je da vas zaštititi samo čvrst krov – ili šuma. Ta vražja šuma bila je tako gusta da ni oluja nije mogla prodreti kroz nju. Razume se, i tu biste postali skroz mokri od kapanja vode sa lišća, ali ako biste se našli dublje u šumi za vreme nekog od monsuna, teško da biste uopšte primetili da duva vetar; no, ukoliko biste iznenada izbili na kakvu čistinu, vetar bi vas istog časa oborio s nogu i našli biste se do guše u crvenom, žitkom blatištu, u koje je kiša pretvorila raskršeno zemljište, tako da biste se prilično namučili pre no što biste se iskobeljali natrag u šumu; a pod njenim okriljem bilo je tamno i toplo i čovek je tu lako mogao zalutati.

Major Muhamed, zapovednik Nove Jave, stvarno je bio kruti kopilan. Sve se kod njega radilo po udžbeniku: pojaseve za sečenje premeravao je u metar, onaj drek od vlaknstog korova odmah se sejavao po krčevinama, dopusti za odlazak u Central davani su

strogo po redu, bez ikakvih povlastica, sledovanja halucinogena su racionisana, a njihovo uzimanje na dužnosti postalo je kažnjivo, i tako dalje, i tako dalje. No, Muhamed je imao i jednu dorbu osobinu: nije se svaki čas javljao Centralu. Nova Java bio je njegov logor i on ga je vodio na svoj način. Nije voleo da dobija naređenja iz glavnog štaba. Sva je, doduše, izvršavao: raspustio je stvorce i pokupio sve oružje izuzev malih, dečjih pucaljki, čim mu je to bilo naloženo. Ali nikada nije sam tražio naređenja, niti savete. Ni od Centrala, ni od ma kog drugog. Bio je uveren da uvek postupa ispravno: znao je da je u pravu. To mu je bio veliki nedostatak.

Dok se nalazio kao član Dongovog osoblja u glavnom štabu, Dejvidson je povremeno imao prilike da zaviri u dosjee oficira. Takve stvari ostajale su urezane u njegovom neobičnom pamćenju i on se, na primer, sećao da je video kako je Muhamedov koeficijent inteligencije sto sedam. Dejvidsonov je, naprotiv, bio sto osamnaest. Postojala je razlika od jedanaest poena; ali, razume se, on to nije mogao reći starom Muu, a Mu, sa svoje strane, to nije bio u prilici da vidi, tako da nije postojao način da ga ubedi da treba da ga, kao pametnijeg, sluša. Mu je mislio da je on taj koji je pametniji – i u tome je bio problem.

U početku su svi, zapravo, bili pomalo kruti. Niko sa Nove Jave ništa nije znao o grozotama iz Smitovog logora; jedino im je bilo poznato da je tamošnji zapovednik otišao u Central jedan sat pre no što se stvar dogodila, te da je tako bio jedini čovek koji je izvukao živu glavu. Posmatrano iz ovog ugla, nije izgledalo baš najsajnije. Jasno je zašto su ga u prvo vreme gledali kao Jonu, ili, još gore, kao svojevrnog Judu. Ali kada ga bolje budu upoznali, shvatiće da su u zabludi. Postaće im jasno da on ne samo što nije dezertar ili izdajnik, nego da je čvrsto rešen da spreči izdaju kolonije Novi Tahiti. Takođe će uvideti da će ovaj svet učiniti bezbednim za zemaljski način života jedino ako se otarase stvoraca.

Nije bilo teško proneti glas u tom smislu među drvosečama. Oni nikada nisu osobito voleli male, zelene pacove, zato što su preko dana stalno morali da ih teraju na posao, a preko noći stalno da ih čuvaju; ali sada su počeli da shvataju da stvorci nisu samo odvratni, nego i opasni. Kada im je Dejvidson ispričao šta je zatekao u Smitu; kada im je objasnio kako su humanoidi sa broda flote isprali mozak glavnom štabu; kada im je rastumačio da je satiranje Zemljana na Novom Tahitiju samo sićušan deo sveobuhvatne zaverе tuđinaca protiv Zemlje; kada ih je podsetio na hladne i neumoljive brojke: dve i po hiljade ljudi prema tri miliona stvoraca – onda su svi listom počeli da se svrstavaju uz njega.

Uz njega je bio čak i lokalni oficir za ekološku kontrolu. Razlikovao se od jadnog, starog Kisa, koji je izgubio glavu zato što su ljudi ustrelili nekoliko crvenih jelena, da bi potom šunjavi stvorci i njega ustrelili u stomak. Ovaj momak, Atranda, mrzeo je stvorce. U stvari, sasvim je šiznuo zbog njih, imao je geošok ili neki sličan vrag; toliko se plašio da će stvorci napasti logor da se ponašao poput neke žene koja se boji da će biti silovana. No, bez obzira na to, bilo je korisno imati lokalnog stručnjaka na svojoj strani.

Nije bilo svrhe pokušati da se pridobije i zapovednik; kao dobar poznavalac ljudi, Dejvidson je to odmah uvideo. Muhamed je bio čovek krutih shvatanja. Takođe je imao predrasuda prema Dejvidsonu, kojih nije mogao da se oslobodi; bilo je to nešto u vezi sa gužvom u Smitovom logoru. Posredno je stavio Dejvidsonu do znanja da ga ne smatra oficirom od poverenja.

Bio je to uobraženi kopilan, ali je zato njegovo kruto upravljanje logorom Nova Java predstavljalo zgodno preimućstvo. Čvrsta organizacija, navikla da se naredjenja izvršavaju, lakše se mogla potčiniti nego neka sa labavom disciplinom i puno nezavisnih karaktera; isto tako, njome se lakše moglo manipulirati kao jedinicom za odbrambene i napadačke vojne operacije, kada jednom on bude preuzeo komandu. A morao je da stvar uzme u svoje ruke. Mu je bio prilično dobar upravnik logora drvoseča, ali ne i dobar vojnik.

Dejvidson je s vremenom uspeo da stvarno čvrsto veže uz sebe nekoliko najboljih drvoseča i mladih oficira. Nije mu se žurilo. Kada je sakupio dovoljno ljudi u koje je imao puno poverenje, jedna desetina digla je nekoliko stvarčica iz zaključane prostorije starog Mua u podrumu kuće za rasonodu, pune ratnih igrački, a zatim, jedne nedelje, pošla u šumu da se malo poigra.

Dejvidson je otkrio položaj jednog grada stvoraca nekoliko sedmica ranije i sačuvao je tu poslasticu za svoje ljude. Mogao je stvar i sam da obavi, ali ovako je bilo bolje. Na taj način se sticalo osećanje pravog drugarstva, neraskidive povezanosti. Naprosto su se ušetalu u grad u po bela dana, isprskali sve stvorce koje su zatekli na površini plamenim želatinom i zapalili ih, a zatim prosuli kerozin po krovovima jazbina i ispekli ostale. One koji su pokušali da iziđu čekao je želatin; bila je to prava umetnost: sačekati male pacove da iziđu iz rupa, pustiti ih da pomisle kako su uspeli da se spasu, a onda ih obaviti plamenom od glave do pete, tako da su postajali prave buktnje. Zeleno krzno cvrčalo je kao ludo.

To, zapravo, nije bilo mnogo uzbudljivije od lova na prave pacove, koji su predstavljali jedine preživjele životinje na Majci Zemlji, ali je nekako izgledalo napetije; stvorci su bili poprilično veći od pacova, a i znali ste da mogu da vam se suprotstave, premda to ovoga puta nije bio slučaj. Štaviše, neki od njih opružili su se na zemlju, umesto da beže; samo su tako ležali na leđima, zatvorenih očiju. Bilo je to, zapravo, odvratno. I ostali su imali taj utisak, a jednome je čak pripala muka i počeo je da povraća pošto je zapalio jednog od tih stvoraca koji su ležali.

Iako su bili veoma zagoreli, nisu ostavili nijednu od ženki za silovanje. Svi su se prethodno složili sa Dejvidsonom da bi to bila nastranost. Humoseksualnost se upražnjavala sa drugim ljudima, bila je normalna. Ova stvorenja su možda bila sazdana kao žene, ali nisu bila ljudska bića, tako da je izgledalo bolje isprazniti se ubijajući ih i ostati čist. To je svima zvučalo razložno i držali su se dogovora.

Vrativši se u logor, svi su kao zaliveni ćutali o poduhvatu, ne razmećući se čak ni pred najprisnijim drugarima. Bili su to pouzdani ljudi. Nijedna reč nije doprla do Muhamedovih ušiju. Stari Mu bio je uveren da su mu svi ljudi dobri momci koji seku

drveće i drže se podalje od stvoraca, jakako! I mogao je da ostane u tom uverenju sve dok ne dođe dan napada.

A stvorci će napasti. Negde. Ovde; jedan od logora na Kraljevom ostrvu ili Central. Dejvidson je to znao. On je bio jedini oficir u celoj koloniji koji je to znao. Nikakva lična zasluga: naprosto je znao da je u pravu. Niko mu drugi nije verovao, osim ovdašnjih ljudi koje je stigao da ubedi. Ali i ostali će uvideti, ranije ili kasnije, da je bio u pravu.

I odista je bio.

5.

Doživeo je šok, suočivši se sa Selverom licem u lice. Dok je leteo natrag u Central iz sela u podnožju brda, Ljubov je pokušavao da razabere zašto je to bio šok, da dokuči živac koji mu je zatitrao. Jer, naime, čoveka obično ne užasne slučajni susret sa dobrim prijateljem.

Nije bilo lako nagnati predvodnicu da ga pozove. Tuntar je predstavljao njegovo glavno poprište izučavanja celog leta; tu je imao nekoliko izvrsnih obavestitelja, a bio je i u dobrim odnosima sa domom i predvodnicom, koja mu je dopustila da slobodno posmatra život zajednice i da učestvuje u njemu. Bilo mu je potrebno poprilično vremena da, posredstvom jednog bivšeg roba koji se zadržao u ovoj oblasti, iskamči od nje poziv; ona je konačno pristala, pruživši mu priliku koja se, saglasno novim uputstvima, mogla podvesti pod 'slučajeve kada su sami Atšeanci pokazali inicijativu za kontakt sa Zemljanima'. Do toga je znatno više držala njegova savest, nego pukovnik. Dong je želeo da Ljubov pođe. Brinula ga je 'opasnost od stvoraca'. Naložio je Ljubovu da proceni situaciju, da vidi 'kako reaguju sada kada ih potpuno ostavljamo na miru'. Nadao se da će čuti povoljne vesti u tom smislu. Ali Ljubov nije bio sasvim načisto oko toga da li će njegov izveštaj ospokojiti pukovnika Donga ili neće.

Deset milja oko Centrala ravnica je iskrčena, a panjevi su istrulili; bila je to sada velika, sumorna površina vlaknastog korova, dlakavosiva na kiši. Pod rutavim lišćem nicali su prvi izdanci prokljalih žbunova, rujevi, patuljaste jasike, žalfije, koji će, kada budu izrasli, štititi mladice drveća. Ukoliko bi bila prepuštena sebi, ova oblast bi pri postojećoj ujednačenoj i kišnoj klimi postala ponovo pošumljena kroz trideset godina, dok bi punu zrelost šume dostigla za stotinu godina. Ukoliko bi bila prepuštena sebi.

Najednom, šuma je ponovo počela: u prostoru, ne u vremenu. Pod helikopterom, beskrajno raznoliko zelenilo lišća prekrivalo je blage prevoje i nabore brežuljaka severnog Sornola. Slično mnogim Zemljanima na Zemlji, Ljubov nikada pre dolaska ovde nije bio u prilici da korača među divljim drvećem, niti je ikada video šumu veću od gradskog bloka.

U prvo vreme boravka na Atšeu osećao se neprijatno i nelagodno u šumi, zagušen njenom beskrajnom zgusnutošću i nesredenošću stabala, grana i lišća, zagnjurenih u večni zelekasti ili smeđi sumrak. Množina i prepletenost najraznovrsnijih takmačkih oblika života, koji su svi hrlili i nadirali napolje i gore, prema svetlosti, tišina sačinjena od mnoštva sitnih, besmislenih zvukova, sveukupna ravnodušnost biljnog

rastinja prema prisustvu uma – sve ga je to onespokojavalo i, poput ostalih, on se poglavito držao čistina i obala. Ali, malo–pomalo, počeo je da se navikava. Gose ga je zadirkivao, nazivajući ga gospodinom Gibonom; i odista, Ljubov je pomalo ličio na gibona, sa svojim okruglim, tamnim licem, dugačkim rukama i kosom koja je rano počela da sedi; ali giboni su bili istrebljeni. Dopalo mu se to ili ne, morao je kao hilfer da odlazi u šumu i traži hilfove; sada, posle četiri godine, pod drvećem se osećao sasvim kao kod kuće – možda pre tu nego na bilo kom drugom mestu.

Takođe su s vremenom počeli da mu se dopadaju atšeanski nazivi za lokalna kopna i mesta: zvučne, dvosložne reči: Sornol, Tuntar, Ešrent, Ešsen – to je sada bio Centralvil – Endtor, Abtan, a povrh svega Atše, što je značilo u isti mah i Šuma i Svet. Tako je i zemlja, tera, telus, označavala istovremeno i tle i planetu, dva značenja i jedno. Ali za Atšeance tle, zemlja, nije predstavljalo ono čemu se vraćaju mrtvi i od čega žive živi. Suština njihovog sveta nije bila zemlja, već šuma. Zemaljski čovek bio je ilovača, crvena prašina. Atšeanski čovek bio je grana i koren. Oni nisu klesali svoje figure u kamenu, već su ih jedino rezbarili u drvetu.

Spustio je skakača na mali proplanak severno od grada, a zatim pešice krenuo prema njemu, ušavši pokraj ženskog doma. Oštri mirisi atšeanske naseobine ispunjavali su vazduh; dim drveta, ulovljene ribe, aromatične trave, tuđinski znoj. Atmosfera jedne podzemne kuće, ako se Zemljanin uopšte mogao uvući u nju, predstavljala je retku smesu CO₂ i smradova. Ljubov je proveo mnogo intelektualno podsticajnih časova, grčeci se i gušeći u zapahnjivoj polutami muškog doma u Tuntaru. Ali ovoga puta nije baš izgledalo da će biti pozvan unutra.

Razume se, žitelji grada znali su za pokolj u Smitovom logoru, koji se zbio pre šest nedelja. Brzo su doznali za njega, pošto su se vesti hitro pronosile ostrvima, premda ne u toj meri da posredi bude 'tajanstvena moć telepatije', u šta su drvoseče bile sklone da veruju. Meštani su takođe znali da je neposredno posle pokolja u Smitovom logoru oslobođeno hiljadu dve stotine robova u Centralvilu i Ljubov se saglasio sa pukovnikom da domoroci mogu zaključiti kako drugi događaj predstavlja posledicu prvog. To bi moglo da stvori ono što bi pukovnik Dong nazvao 'pogrešnim utiskom', ali verovatno nije bilo važno. Najvažnije je bilo to da su robovi oslobođeni. Počinjena zlodela nisu se mogla raščiniti, ali bar se više nisu činila. Mogli bi sada početi iznova: domoroci bez onog bolnog pitanja, na koje nije bilo odgovora – zašto, naime, 'ludi' postupaju prema ljudima kao prema životinjama; a on bez tereta objašnjavanja i grize savesti zbog neizbrisive krivice.

Znajući da visoko cene otvorenost i neposrednost u pogledu zastrašujućih ili nepovoljnih stvari, očekivao je da će ljudi iz Tuntara razgovarati sa njim o tome, uz likovanje, izvinjavanje, radovanje ili zbunjenost. Ali niko to nije učinio. Niko gotovo da reč nije prozborio sa njim.

Stigao je u pozno popodne, što je odgovaralo dolasku u neki zemaljski grad odmah po svitanju. Atšeanci jesu spavali – kolonisti su i ovde prevideli uočljivu činjenicu – ali najniži nivo dejstvovanja njihove fiziologije padao je u razdoblje između podneva i četiri časa, dok je kod Zemljana odgovarajuća faza obično bila između dva i

pet ujutru; osim toga, njihov ciklus visoke temperature i visoke aktivnosti imao je dva vrhunca, na prelascima između dana i noći, u zoru i suton. Većina odraslih spavala je od pet do šest sati dnevno, ali ne odjednom, već u nekoliko navrata, kada su, zapravo, dremali; upućeni ljudi, međutim, provodili su u spavanju samo dva sata od dvadeset četiri; prema tome, ako se odbiju intervali dremanja i stanja sanjanja kao svojevrsno 'lenstvovanje', moglo se reći da nikada ne spavaju. Bilo je znatno lakše to tvrditi, nego dokučiti šta je, zapravo, posredi. U trenutku kada ja Ljubov stigao u Tuntar, grad je upravo počinjao da oživljava posle popodnevnog počinka. Ljubov je odmah primetio prilično stranaca. Oni su ga posmatrali, ali mu niko nije prišao; predstavljali su puke prisutnosti koje prolaze drugim stazama u tmni velikih hrastova. Konačno, njegovim puteljkom naiđe neko koga je poznavao, rođaka predvodnice po imenu Šerar, starica koja je malo značila i malo razumela. Učtivo ga je pozdravila, ali nije umela ili nije želela ništa da mu odgovori o predvodnici i njegova dva najbolja obavestitelja, Egatu Čuvaru Voćnjaka i Tubabu Sanjaru. Oh, predvodnica je veoma zauzeta, a ko to beše Egat, da ne misli slučajno na Gebana, dok je Tubab možda ovde, a ako ne tu, onda tamo, ili ko bi ga već znao gde? Pridružila se Ljubovu i više ga niko nije oslovio. Nastavio je put u pratnji hrome, kukavne, sićušne, zelene babe kroz gajeve i proplanke Tuntara, do muškog doma. "Puno su zauzeti unutra", reče mu Šerar.

"Sanjaju?"

"Otkud bih ja to znala? Pođi sa mnom, Ljubove, pođi da vidiš..." Znala je da je on oduvek voleo da razgleda stvari, ali joj nije padalo na pamet šta da mu sad pokaže, kako bi ga odmamila odatle. "Hodi da vidiš ribarske mreže", reče ona slabašnim glasom.

Prošavši u blizini, jedna devojka, mladi lovac, uputi mu pogled: mračan i neprijateljski, kakav još nije doživeo ni od jednog Atšeanca, izuzev možda od nekog deteta, zastrašenog njegovom visinom i nekosmatim licem. Ali ova devojka nije bila zastrašena.

"U redu", reče on Šerari, shvativši da će najbolje biti ako se ponaša pokorno. Ukoliko se kod Atšeancina odista pojavio – konačno i iznenada – poriv grupnog neprijateljstva, onda to mora da prihvati i jednostavno da pokuša da im pokaže da je ostao pouzdan prijatelj, koji se nije promenio.

Ali kako im se način osećanja i mišljenja mogao tako brzo promeniti, posle toliko vremena? I zašto? U Smitovom logoru provokacija je bila neposredna i nesnosna: Dejvidsonova okrutnost nagnala bi na nasilje čak i Atšeance. Ali ovaj grad, Tuntar, nikada nije iskusio napad Zemljana, nije doživeo porobljavanje, nije bio svedok krčenja ili spaljivanja okolnih šuma. Ljubov je, doduše, navraćao ovamo – antropolog ne može uvek da poštedi sliku koju slika vlastite senke – ali od poslednjeg navrata proteklo je više od dva meseca. Ovde su stigle vesti iz Smita, a bilo je i pribeglica, bivših robova, koju su patili pod Zemljanima i rado pričali o tome. Ali da li bi vesti i prepričavanja promenili one koji su ih slušali, korenito ih promenili, kada je neagresivnost bila tako duboko ukorenjena u njima, u celoj njihovoh kulturi i društvu, u njihovoj podsvesti, u onom 'snu–vremenu', a možda i u samoj njihovoj fiziologiji? Znao je da jedan Atšeanca može biti izazvan izuzetnom okrutnošću da pokuša ubistvo: lično se u to uverio –

jednom. Shvatio je da se i cela potlačena zajednica može na sličan način isprovocirati nesnosnom svirepošću: dogodilo se to u Smitovom logoru. Ali da priče i glasine, ma koliko zastrašujuće i jezive bile, mogu da razbesne jednu miroljubivu zajednicu ovih ljudi do te mere da oni počnu da delaju nasuprot običajima i razumu, da sasvim iziđu izvan okvira dotadašnjeg načina življenja – u to nije mogao da poveruje. Cela stvar bila je psihološki neverovatna. Neki elemenat je nedostajao.

Upravo u času kada je Ljubov prolazio pored doma, iz njega izide stari Tubab. Iza starca se pojavi Selver.

Selver je ispuzao kroz tunel–vrata, uspravio se i zažmirkao pri dnevnoj svetlosti, sivoj od kiše i prigušenoj lisnatim krošnjama. Podigavši glavu, on sreće Ljubovljev pogled. Obojica ostaše bez reči. Ljubova obuze silan strah.

Leteći skakačem natrag i pokušavajući da dokuči zašto su mu živci postali tako napeti, on se upita otkuda strah? Zašto sam se uplašio Selvera? Nedokučiva intuicija ili samo pogrešna analogija? Iracionalno, u svakom slučaju.

Ništa se nije promenilo između Selvera i Ljubova. Ono što je Selver učinio u Smitovom logoru moglo se opravdati; čak i da se nije moglo opravdati, bilo je svejedno. Prijateljstvo među njima bilo je odveć duboko da bi ga mogle nagristi moralne sumnje. Zajedno su proveli mnoge časove teškog rada; učili su jedan drugoga svoje jezike, ali nipošto samo u doslovnom smislu. Razgovarali su sasvim otvoreno. A Ljubovljeva ljubav prema prijatelju samo je povećana zahvalnošću koju spasitelj oseća prema onome čije je život imao priliku da spase.

U stvari, sve do ovog trenutka on gotovo da nije shvatio koliko su duboke njegova naklonost i odanost prema Selveru. Nije li, možda, njegov strah predstavljao ličnu bojazan da bi Selver, sada kada je dokučio rasnu mržnju, mogao da ga odbaci, uprokos njegovoj odanosti, da se ophodi prema njemu ne više kao prema nekome koga oslovljava sa 'ti', nego sa 'jedan od njih'?

Posle tog dugog, prvog pogleda Selver stupi polako napred i pozdravi Ljubova, ispruživši ruke.

Dodir je bio glavni komunikacioni kanal među žiteljima šume. Kod Zemljana, međutim, dodir uvek nosi u sebi mogućnost pretnje, agresije, i za njih često ne postoji ništa u rasponu između formalnog rukovanja i seksualnog milovanja. Tu veliku prazninu ispunili su Atšeanci raznim običajima dodirivanja. Milovanje kao signal i ospokojavanje bilo im je u podjednako meri od suštinske važnosti kao i majci i detetu, odnosno ljubavnicima; ali ovaj značaj kod njih je bio društveni, a ne samo majčinski i seksualni. Dodirivanje je bilo deo njihovog jezika, te stoga i ustrojeno, kodifikovano, ali i beskrajno preinačljivo. "Stalno se međusobno pipkaju", podsmešljivo su primetili neki kolonisti, nesposobni da u toj razmeni dodira vide bilo šta drugo do vlasitu erotičnost, koja, nagnana da se usredsredi isključivo na seks, a potom potisnuta i osujećena, zaposeda i truje svako čulno zadovoljstvo, svaku ljudsku reakciju: pobeđa obnevidelog, pritajenog Kupidona nad velikom, brižnom majkom svih mora i zvezda, svog lišća sa drveća, svih ljudskih gestova, pobeđa nad Venerom Genetriks...

I tako je Selver istupio sa ispruženim rukama, na zemaljski način se rukovao sa Ljubovom, a zatim ga blago uhvatio za obe mišice tik iznad laktova. Jedva da je premašao polovinu Ljubovljeve visine, što je obojici otežavalo i činilo nezgrapnim sve kretnje koje su razmenjivali, ali ipak nije bilo ničeg nesigurnog ili detinjeg u dodiru njegovih malih ruku, sa tankim kostima i zelenim krznom, koje su počivale na Ljubovljevim mišicama. One su prenosile spokojnost, koju je Ljubov sa zahvalnošću primao.

"Selvere, koje li sreće da te ovde sretmem. Veoma bih voleo da razgovaram s tobom..."

"Ne mogu sada, Ljubove."

Kazao je to blago, ali istog časa Ljubovljeva nada u neizmenjeno prijateljstvo iščeznu. Selver se promenio. Promenio se potpuno: iz korena.

"Smem li ponovo da dođem", reče Ljubov žurno, "nekog drugog dana i da porazgovaram sa tobom, Selvere? Veoma mi je važno..."

"Danas odlazim odavde", reče Selver još blaže, ali pustivši Ljubovljeve ruke i odvrativši pogled. Dodir je sada, u doslovnom smislu, bio prekinut. Učtivost je nalagala da i Ljubov postupi na isti način i okonča razgovor. Ali onda više ne bi imao s kim da priča. Stari Tubab nije ga čak ni pogledao; ceo grad mu je okrenuo leđa. A ovo je Selver, koji mu je bio prijatelj.

"Selvere, možda misliš da se među nama isprečilo ono ubijanje u Kelme Devi. Ali nije tako. Možda nas je ono još više zbližilo. Osim toga, tvoji ljudi iz ropskih torova svi do jednog su oslobođeni, pa sada između nas više ne leži nikakvo zlo. Ali čak i da je tako... da je tako uvek bilo... ja sam, svejedno, onaj stari... onaj isti, kao i pre, Selvere."

U prvi mah Atšeanac nije ništa odgovorio. Njegovo neobično lice, krupne, duboko usađene oči, istaknute crte, izobličene ožiljcima i zasenčene kratkim, svilastim krznom, koje je pratilo, ali i zatamnivalo sve obrise, to lice se okrenu od Ljubova, zatvoreno, nedokučivo. A onda, iznenada, ono se ponovo upravi prema njemu, ali kao da iza te kretnje nije stajala hotimičnost. "Ljubove, nije trebalo da dolaziš ovamo. Moraš da napustiš Central kroz dve noći. Ne znam šta si ti. Bilo bi bolje da te nikada nisam upoznao."

Rekavši to, on se udalji lakog koraka, poput dugonoge mačke – zeleni treptaj među tamnim hrastovima Tuntara, koji je začas minuo. Tubab je lagano pošao za njim, i dalje ne udostojivši Ljubova ni pogleda. Sitna kiša bešumno je padala po lišću hrastova i po uskoj stazi, koja je povezivala dom i reku. Jedino ako biste pomno načuljili uši, mogli biste da razaberete dobovanje kiše, odveć mnogozvučnu muziku da bi je jedan um pojmio, jedan jedini beskrajni akord, sviran na čitavoj šumi.

"Selver je bog", reče stara Šerar. "Pođi sad da vidiš ribarske mreže."

Ljubov odbi poziv. Sada bi bilo neučtivo i nepromišljeno ostati; osim toga, on nije imao srca za to.

Pokušavao je da ubedi sebe da ga Selver nije odbacio kao Ljubova, već kao Zemljanina. Ali to je bilo svejedno; oduvek je bilo svejedno.

Stalno je doživljavao neprijatna iznenađenja, otkrivajući koliko su mu ranjiva osećanja, koliko ga boli da bude povređen. Ovakva mladalačka preosetljivost bila je sramotna, morao je već da joj nađe nekog leka.

Sitna starica, čije je zeleno krzno svo bilo prašnjavo i posrebrano kišnim kapima, uzdahnu sa olakšanjem kada se on oprostio. Posmatrajući je dok je uključivao motor skakača, morao je da se osmehne; odskakutala je šepavo među grane, što je brže mogla, poput kakve male, krastave žabe koja je upravo utekla zmiji.

Kvalitet je važna stvar, ali i kvantitet; srazmerna veličina. Normalne reakcije odraslog pojedinca na znatno manju osobu bile bi nadmenost, zaštitnički stav, pokroviteljsko držanje, naklonost, nasilništvo – ali ma šta da je od toga, bolje bi pristajalo nekom detetu, nego odraslom čoveku. A kada je ta osoba dečjeg stasa još obrasla u krzno, onda se javljala jedna nova reakcija, koju je Ljubov prozvao 'mecin sindrom'. Budući da su Atšeanci obilato koristili milovanje, njegovo ispoljavanje nije bilo neprilično, ali su mu pobude izazivale podozrivost. Postojao je, konačno, i neizbežan 'sindrom nakaze', ustezanje od nečega što je ljudsko, ali ne izgleda baš tako.

No, sasvim po strani od svega toga stajala je činjenica da su Atšeanci, slično Zemljanima, povremeno naprosto izgledali smešno. Neki od njih odista su ličili na male, krastave žabe, buljine, gusenice. Šerar nije bila prva stara dama koja se Ljubovu učinila smešna otpozadi...

A u tome je bio i problem kolonije, pomisli on, podižući se u skakaču, dok je Tuntar nestajao pod hrastovovima i voćnjacima bez lišća. Uopšte nemamo starica. Ni staraca, izuzev Donga, a i njemu je tek oko šezdeset. Ali starice se razlikuju od svih ostalih po tome što kažu ono što misle. Atšeancima vladaju – u meri u kojoj je ovaj pojam uopšte prikladan kada su oni u pitanju – stare žene. Intelekt muškarcima, politika ženama, a etika i jednima i drugima: takvo im je ustrojstvo. Imalo je čari i dejtvovalo je – bar za njih. Šteta što Uprava nije poslala i nekoliko bakuta zajedno sa tim mladim, plodnim, prsatim udavačama. Devojka sa kojom sam se spandao pre neko veče bila je stvarno zlatna, a i dobra u krevetu, imala je blago srce, ali, blagi Bože, potrebno je da protekne još četrdeset godina pre no što ona bude kazala nešto nekom muškarcu...

Ali sve to vreme, u zaleđu razmišljanja o staricama i udavačama, šok je i dalje bio tu, intuicija ili prepoznavanje koje nije dopuštalo da bude prepoznato.

Moraće dobro da promisli o tome pre no što podnese izveštaj Glavnom štabu.

Selver: a šta ćemo sa Selverom?

Selver je za Ljubova nesumnjivo bio ključna figura. Zašto? Zato što ga je dobro poznavao, ili zbog neke moći njegove ličnosti, koju Ljubov nikada nije svesno mogao da pojmi?

Ali ipak ju je naslućivao; veoma brzo je uočio Selvera kao izuzetnu ličnost. U to vreme su ga zvali 'Sem' i bio je posilni kod trojice oficira koji su delili montažnu nastambu. Ljubov se sećao kako se Benson hvalio da su dobili stvarno dobrog stvorca koga su izvrsno dresirali.

Mnogi Atšeanci, a naročito Sanjari iz domova, nisu bili u stanju da menjaju svoj policikličan obrazac spavanja kako bi se prilagodili zemaljskom. Ukoliko bi se i navikli na normalno spavanje noću, to ih je onemogućavalo da ostvaruju REM ili paradoksalno spavanje, čiji je dvočasovni ciklus upravljao njihovim životima i danju i noću i nikako se nije mogao usaglasiti sa zemaljskim radnim danom. Kada ste jednom naučili da sanjate u potpuno budnom stanju, da držite u ravnoteži duševno zdravlje ne na rubu razuma, već tamo gde će imati dvostruku podršku i gde će biti fino uravnoteženo, razumom sa jedne, a snom sa druge strane – kada ste to jednom naučili, onda se stvar više nije mogla zaboraviti, baš kao što niste mogli zaboraviti ni da mislite. Zbog toga je mnogo muškaraca postajalo ošamućeno, zbunjeno, povučeno, čak katatonično. Žene, smetene i ponižene, ponašale su se mrzovoljno i ravnodušno, što je bilo osobeno i za nove robove. Najbolje su prolazili neupućeni muškarci i neki mladi Sanjari; oni su se prilagođavali, radili su teške poslove u logorima drvoseča ili su postajali pametne sluge. Sem je bio jedan od njih, delatan, bezličan posilni, kuvar, pralja, sobar, trljač leđa u kupatilu i uopšte žrtveni jarac trojice gospodara. Stekao je veštinu da bude nevidljiv. Ljubov ga je pozajmio od vlasnika kao etnološkog obavestitelja i odmah u početku je, zahvaljujući izvesnoj srodnosti uma i prirode, stekao Semovo poverenje. Sem se pokazao kao idealan obavestitelj, dobro upućen u običaje svog naroda, sa punim uvidom u njihova značenja, spretan da ih prevede, da ih učini razumljivim Ljubovu, premošćujući na taj način bezdan koji je zjapio između dva jezika, dve kulture, dve vrste roda Čoveka.

Dve godine je Ljubov putovao, izučavao, razgovarao, posmatrao, ali nije uspeo da dođe do ključa koji bu mu otvorio vrata uma Atšeana. Čak nije znao ni gde je brava. Proučavao je navike spavanja Atšeana i ustanovio da one, kako izgleda, uopšte ne postoje. Postavio je nebrojeno mnogo elektroda na nebrojeno mnogo krznenih, zelenih lobanja, ali nije mu pošlo za rukom da razabere bilo kakvo suvislo ustrojstvo među poznatim krivoljama i šiljcima, alfama, deltama i tetama, koji su se pojavljivali na grafikonu. Tek mu je Selver, konačno, rastumačio šta na Atšeanskom znači reč 'san', što je takođe bila reč za 'koren', i tako mu pružio ključ za ulaz u kraljevstvo žitelja šume. Upravo je na Selverovom EEG-u prvi put dokučio smisao izuzetnog ustrojstva impulsa jednog mozga koji ulazi u stanje sna, ali ni budan, ni zaspao; stanje čiji je odnos prema zemaljskom sanjanju–spavanju bio ravan odnosu između Partenona i kakve kolibe od blata – u osnovi ista pojava, ali u prvom slučaju dopunjena nemerljivo većom složenošću, kavalitetom i kontrolom.

Selver je imao prilike da pobegne. Najpre je bio u svojstvu sluge, a zatim (zahvaljujući jednoj od retkih korisnih Ljubovljevih povlastica) naučnog asistenta, premda je i kao takav noću bio zatvaran sa ostalim stvorcima u tor (odnosno u 'nastambe dobrovoljnog, samostalnog, radnog osoblja'). "Prebaciću te u Tuntar i tamo ću sa tobom raditi", kazao mu je Ljubov, kada su drugi ili treći put razgovarali. "Za ime Boga, zašto ostati ovde?"

"Moja žena, Tele, nalazi se u toru", odgovorio mu je Selver. Ljubov je pokušao da je oslobodi, ali ona je radila u kuhinji glavnog štaba, a narednici koji su upravljali

tamošnjim osobljem mrzeli su da im se u posao petljaju 'glavešine' i 'stručnjaci'. Ljubov je morao da bude veoma obazriv, kako se njihova mržnja ne bi prenela na ženu. Ona i Selver bili su voljni da strpljivo sačekaju priliku da zajedno pobegnu ili budu oslobođeni. U torovima su strogo bili odvojeni muškarci od žena – premda niko nije znao zašto – tako da su se supruzi retko viđali. Ljubov je povremeno uspevao da im priredi sastanke u svojoj nastambi, koja se nalazila na severnom kraju grada. Upravo kada se Tele vraćala u glavni štab sa jednog od tih viđenja, Dejvidson ju je primetio i verovatno mu se dopala njena krhka, zaplašena ljupkost. Doveo ju je u svoju nastambu te noći i silovao.

Verovatno ju je pri tom i ubio; to se događalo i ranije, kao i ishod fizičke nejednakosti; ili je možda ona prestala da živi. Slično Zemljanima, i Atšeanci su posedovali svojevrstan nagon za smrću; mogli su da obustave da žive. No, ma šta da je posredi, Dejvidson je bio vinovnik njene smrti. Do takvih ubistava dolazilo je i pre. Ranije se, međutim, nije dogodilo ono što je Selver potom učinio, dve noći posle smrti svoje žene.

Ljubov je stigao na poprište zbivanja tek pred sam kraj. Jasno se sećao zvukova: bat njegovih brzih koraka niz glavnu ulicu; prašina, vreva ljudi. Cela stvar mogla je da traje jedva pet minuta, ali i to je mnogo za borbu na život i smrt. Kada je Ljubov prišao, Selver je bio zaslepljen krvlju, postavši igračka kojom se Dejvidson poigravao, ali je ipak prikupljao poslednju snagu i nastavljao sa nasrtajima, premda ne u mahnitom besu, nego iz promišljenog očaja. Nasrtao je i nasrtao. Dejvidson je bio taj koji se konačno razbesneo, zastrašen užasnom upornošću protivnika; oborivši Selvera jednim snažnim krošom, prišao mu je i podigao nogu u teškoj čizmi, da mu zgnječi lobanju. Istog časa, Ljubov se probio u krug i sprečio pogubljenje (ma koliko da su bili krvožedni, desetorica ili dvanaestorica ljudi koji su posmatrali borbu već su utožili taj poriv i stali su na Ljubovljevu stranu, kada je kazao Dejvidsonu da okonča sukob); od tada je počeo da mrzi Dejvidsona, a i ovaj je zamrzeo njega, zato što se isprečio između ubice i njegove smrti.

Jer ako svi mi ostali bivamo ubijeni samoubistvom, onda ubica ubija samog sebe; jedino on to mora da čini stalno iznova.

Ljubov je podigao Selvera: bio je to lak teret za njegove ruke. Unakaženo lice prislonilo mu se uz košulju i krv je ubrzo procurila kroz nju, nakvasivši mu kožu. Odneo je Selvera do svog bungalova, stavio mu u daščice slomljeni ručni zglob, pobrinuo mu se oko lica koliko je mogao, položio ga u vlastiti krevet, iz noći u noć pokušavao da razgovara sa njim, da pronikne do njega kroz očajanje bola i srama koji su ga obravali. Bilo je to, naravno, protiv pravila.

Ali niko ga nije podsećao na pravila. Nije ni morao. On je dobro znao da time što čini gubi dobar deo one i inače skromne naklonosti koju je uživao kod oficira kolonije.

Do tada je strogo vodio računa o tome da bude u dobrim odnosima sa Glavnim štabom; protestovao je jedino u slučajevima krajnje okrutnosti prema domorocima, pribegavao je ubeđivanjima, a ne inačenju, nastojeći da sačuva ono malčice moći i uticaja što je imao. Nije mogao da spreči izrabljivanje Atšeana. Situacija je bila znatno

rdavija nego što je to mogao da pretpostavi na osnovu obuke koju je stekao, ali malo je šta bio u prilici da poboljša ovde i sada. Njegovi izveštaji Upravi i Komitetu za prava mogli su – posle dvosmernog putovanja od pedeset četiri godine – da urode nekim plodom; Zemlja je čak mogla da dođe do zaključka da je politika otvorene kolonije u slučaju Atšea predstavljala ozbiljnu pogrešku. Bolje i kroz pedeset četiri godine nego nikad. Ukoliko bi izgubio blagonaklonost pretpostavljenih, oni bi cenzurisali ili proglasili nevažnim njegove izveštaje, a onda ne bi više bilo nikakve nade.

Ali sada je bio odveć ljut da bi se držao te strategije. Do đavola sa ostalima, ako u ovoj brizi za prijatelja budu videli vređanje Majke Zemlje i izdaju kolonije. Ukoliko mu prikaže naziv 'ljubitelj stvoraca', moći će da bude od male koristi Atšeancima ubuduće; sada, međutim, nije mogao da pretpostavi moguće, opšte dobro neodložnoj potrebi da se Selveru ukaže pomoć. Ne možete spasiti narod tako što ćete prodati prijatelja. Dejvidson, koga su neobično rasrdile beznačajne ranice koje mu je Ljubov naneo, proneo je glas da namerava da dokrajči buntovničkog stvorca; to bi nesumnjivo i učinio, da mu se ukazala prilika. Ljubov je dve nedelje proveo pored Selvera dan i noć, a zatim ga odvezao skakačem iz Centrala u jedan grad na zapadnoj obali, u Broter, gde je ovaj imao neke rođake.

Nije bilo kažnjivo pomagati robovima da pobjegnu, budući da Atšeanci uopšte i nisu bili robovi, osim faktički: oni su predstavljali 'dobrovoljno, samostalno, radno osoblje'. Ljubov čak nije bio ni ukoren. Ali posle toga, oficiri više uopšte nisu imali poverenja u njega, a ne samo delimično, kao ranije; čak su mu i kolege iz stručnih službi, egzobiolog, poljoprivredni i šumarski koordinatori, ekolozi, na razne načine stavili do znanja da je postupio nerazumno, donkihotski ili glupo. "Da nisi možda mislio da ovamo dolaziš na piknik?" upitao ga je Gose.

"Ne. Uopšte nisam slutio da će to biti krvavi piknik", uzvratilo je Ljubov natmureno.

"Nikako ne mogu da razumem zašto se hilferi uvek dobrovoljno javljaju za otvorene kolonije. Dobro znate da će stvorenja koja izučavate biti ugrožena, a možda i istrebljena. Stvari naprosto tako stoje. To je ljudska priroda i ti bi morao da znaš da je ne možeš promeniti. Zašto si onda došao i posmatrao sve to? Da nisi možda mazohista?"

"Ne znam šta je 'ljudska priroda'. Možda u nju spada i ostavljanje zapisa o onima koje istrebljujemo. Je li tebi, kao ekologu, ovde stvarno sve potaman."

Gose je prečuo pitanje. "U redu, samo ti zapisuj. Ali izbegavaj gužve. Biolog koji proučava koloniju pacova sigurno neće da se upušta u spasavanje svojih miljenika u njoj, kojima preti uništenje."

Ljubov više nije mogao da izdrži. Bilo mu je već svega dosta. "Razume se da neće", uzvratilo on. "Ali samo zato što pacov može biti jedino miljenik, a ne i prijatelj." To je povredilo sirotog, starog Gosea, koji je oduvek ispoljavao težnju da se prema Ljubovu ophodi očinski, i nikome nije donelo nikakvog dobra. No, bilo je tačno... a i iskrenost oslobađa ljude... Ja volim Selvera, poštuju ga; spasao sam ga; patio sam sa njim; bojim ga se. Selver mi je prijatelj.

Selver je bog.

Tako je kazala mala, zelena starica, kao da je to nešto opšte poznato, izgovorila je misao običnim glasom, kojim bi za nekoga rekla da je, recimo, lovac. "Selver ša'ab." Ali šta je to ša'ab značilo? Mnoge reči ženskog govora, svakodnevni jezik Atšeana, poticale su iz muškog govora, koji je bio istovetan u svim zajednicama; one su često bile ne samo dvosložne, nego i dvostrane. Predstavljale su metalni novčić, koji ima lice i naličje. Ša'ab je značilo bog, numensko stvorenje, svemoćno biće; no, istovremeno je značilo i nešto sasvim različito, ali Ljubov nije mogao da se seti šta. Upravo dok je razmišljao o tome, stigao je u bungalov; odmah je uzeo rečnik, koji su on i Selver sačinjavali četiri meseca, uloživši mnogo iscrpljujućeg, ali i skladnog rada. Razume se: ša'ab – prevodilac.

Bilo je gotovo odveć prikladno i primereno.

Da li su dva značenja bila povezana? Često, ali ne i dovoljno da to bude pravilo. Ako je bog bio prevodilac, šta je onda prevodio? Selver je stvarno bio nadareni prevodilac, ali ta nadarenost došla je do izražaja sasvim slučajno, zahvaljujući okolnosti što se na matičnom svetu susreo sa jednim odista stranim jezikom. Da li je ša'ab bio neko ko prevodi jezik sna i filosofije, muški jezik, u svakodnevni govor? Ali to su mogli da rade svi sanjari. Nije li, onda, posredi možda bilo prevodenje u život jave središnjeg iskustva vizije: prevodilac bi, naime, bio spona između dve stvarnosti, koje su za Atšeance bile ravnopravne, između sna–vremena i sveta–vremena, čije su veze, premda životne, ostajale nejasne. Spona: neko ko je glasno mogao da govori opažanje podsvesti. 'Govoriti' taj jezik znači delati. Činiti nove stvari. Menjati ili biti promenjen, potpuno, iz korena. Jer koren je san.

A prevodilac je bog. Selver je uveo novu reč u jezik svog naroda. Počinio je novi čin. Reč, čin, ubistvo. Samo je jedan bog mogao da prevede tako velikog pridošlicu kao što je Smrt preko mosta između svetova.

Ali da li je naučio da ubija svoje bližnje iz vlastitih snova osramoćenja i ucveljenosti ili iz nesanjanih činova tuđinaca. Da li je govorio sopstveni jezik ili jezik kapetana Dejvidsona? Ono što je izgledalo da niče iz korena njegove patnje i da izražava njegovu izmenjeno biće, moglo je, u stvari, da predstavlja infekciju, tuđinsku zarazu, koja od njegove rase ne bi načinila novi narod, već bi je uništila.

U prirodi Raja Ljubova nije bilo da se pita: 'Šta da radim?' Karakter i obrazovanje nalagali su mu da se ne pača u poslove drugih ljudi. Njegov zadatak bio je da ustanovi šta oni rade, a unutrašnji poriv govorio mu je da ih ne sputava u tome. Više je voleo da bude prosvećen, nego da prosvećuje; da traga pre za činjenicama, nego za Istinom. Ali čak se i najnemisionarskija duša, osim ako ne tvrdi da je lišena osećanja, ponekad suoči sa izborom između delanja i nedelanja. "Šta rade?" najednom je postalo: "Šta radimo?" – a zatim: "Šta moram da radim?"

Bio je svestan da se i sam upravo našao pred jednim takvim izborom, ali nije jasno razabirao zašto je tako, niti kakve mu alternative stoje na raspolaganju.

U ovom trenutku više ništa nije mogao da preduzme kako bi poboljšao izgleda Atšeana za opstanak; Lepenon, Or i ansibl učinili su više nego što se on nadao da će postići tokom celog veka. Uprava na Zemlji bila je jasna u svakoj poruci upućenoj

ansiblom, a pukovnik Dong izvršavao je dobijena naređenja, iako je jedan deo oficirskog osoblja, zajedno sa predvodnicima drvoseča, vršio na njega pritisak da prenebregava uputstva. On je odan vojnik; osim toga, Šeklton će se vratiti da vidi kako se naređenja sprovode u delo, a zatim će poslati izveštaj o tome. Ovi izveštaji počeli su da znače nešto sada kada je postojao ansibl, ta machina ex machina, koja je donela okončanje pređašnje lagodne samostalnosti kolonije i još vas za života pozivala na odgovornost za ono što ste učinili. Nije više postojala margina od pedeset četiri godine za svaku grešku. Politika je prestala da bude statična. Odluka Lige svetova mogla je namah da znači da se kolonija ograničava samo na jedno kopno, da više nije dozvoljeno seći drveće ili da se podstiče ubijanje domorodaca – šta već bude. Kako je Liga dejtvovala i kakvu je politiku vodila još se nije moglo razabrati na osnovu šturih uputstava Uprave. Donga je zabrinjavao ovaj mnogostruki izbor budućnosti, ali Ljubovu se dopadao. U raznovrsnosti je život, a gde ima života ima i nade; bilo je to celo njegovo vjeruju – sasvim skromno, u svakom slučaju.

Kolonisti su ostavili na miru Atšeance i Atšeanci su ostavili na miru koloniste. Zdrava situacija, koju bez preke potrebe nije trebalo remetiti. Jedino što ju je moglo ugroziti bio je strah.

U ovom trenutku moglo se očekivati da su Atšeanci podozrivi i još ozlojeđeni, ali ne posebno uplašeni. Što se tiče panike koja je obuzela Centralvil posle vesti o pokolju u Smitovom logoru, ništa se nije dogodilo što bi je ponovo izazvalo. Atšeanci više nigde nisu ispoljili nasilno ponašanje; a kada je ukinuto ropstvo, stvorci su se izgubili u svojim šumama, tako da su prekinuti stalna razdražljivost i osećanje ksenofobije kolonista, koji su najzad mogli da predahnju.

Ako bi Ljubov podneo izveštaj o tome da je video Selvera u Tuntaru, Dong i ostali bi se uzbunili. Mogli bi da nalože pokušaj hvatanja Selvera i njegovo izvođenje na suđenje. Kolonijski kod zabranjivao je primenu zakona jednog planetnog društva na članove nekog drugog, ali preki sud nije pravio takve razlike. Mogli bi da optuže Selvera kao vinovnika pokolja, da ga osude i pogube, pri čemu bi krunski svedok bio Dejvidson, koga bi za tu priliku doveli sa Nove Jave. Oh, ne, pomisli Ljubov, odloživši rečnik na prenatranu policu. Oh, ne, pomisli on ponovo, a zatim smetnu to sa uma. I tako je izvršio izbor, uopšte ne shvativši da je to učinio.

Sutradan je podneo kratak izveštaj. Napisao je da je Tuntar kao i obično išao za svojim poslovima, odnosno da njemu niko nije pretio, niti ga je terao. Bio je to sasvim bezazlen izveštaj i najnetačniji koji je Ljubov ikada sročio. U njemu je bilo izostavljeno sve što je od značaja: nepojavljivanje predvodnice, Tubabovo izbegavanje da pozdravi Ljubova, veliki broj stranaca u gradu, izraz lica mladog lovca, Selverovo prisustvo... Razume se, ovo poslednje bilo je hotimice prećutano, ali se u svim drugim pogledima izveštaj držao činjenica, pomisli on; naprosto je izostavio subjektivne utiske, baš kako to dolikuje jednom naučniku. Imao je jaku migrenu dok je pisao izveštaj, a glavobolja se još pojačala kada ga je podneo.

Mnogo je sanjao te noći, ali nije mogao ničega da se seti ujutro. U pozni sat druge noći posle posete Tuntaru iznenada se probudio i kroz histerično zavijanje sirena i

gromki prasak eksplozija konačno se suočio sa onim u šta je odbijao da poveruje. Bio je jedini čovek u Centralvilu koji nije doživeo iznenađenje. U tom trenutku je shvatio šta je, zapravo: izdajnik.

Pa ipak, još nije bio sasvim načisto sa tim da je posredi napad Atšeana. U prvi mah, to je bio samo užas u noći.

Njegova kuća bila je pošteđena, stojeći okružena dvorištem, podalje od ostalih; možda ju je štitilo okolno drveće, pomisli on, hitajući napolje. Središte grada bilo je svo u plamenu. Čak je i kamena kocka Glavnog štaba gorela iznutra, poput razvaljene peći za pečenje cigala. Tamo se nalazio ansibl – ta dragocena spona. Plamen se dizao i sa uzletišta za helikoptere i kosmodroma. Odakle im eksploziv? Kako su požari svuda buknuli istovremeno? Sve zgrade duž obe strane glavne ulice, sazdane od drveta, bile su zahvaćene plamenom; zvuci gorenja bili su užasni. Ljubov potrča prema drnju. Put je bio preplavljen vodom; u prvi mah je pomislio da ona potiče iz vatrogasne stanice, a onda je shvatio da je prsila glavna vodovodna cev, koja je išla od reke Menend, i da se voda iz nje beskorisno izliva po tlu, dok su unaokolo buktale kuće, uz onu groznu, usisavajuću tutnjavu. Kako su sve to uradili? Postojala je straža, uvek je bilo straže u džipovima na kosmodromu... Pucnjava: plotuni, štektanje jednog mitraljeza. Svuda oko Ljubova vrvelo je od malih, trčećih prilika, ali on je jurio kroz njih, ne hajući mnogo da li ga vide. Stigao je do hotela i tu ugledao jednu devojkicu koja je stajala na vratima; iza nje vatra je žestoko plamtela, a pred njom se pružao brisan prostor kojim je mogla da pobjegne. Ali nije se micala. On je pozva, a zatim potrča preko dvorišta, stiže do nje, otrže joj ruke od dovratka, za koji se u panici uhvatila, i povuče je napred, govoreći joj blago: "Hodi, dušo, hodi." Pošla je, ali ne dovoljno brzo. Dok su prelazili preko dvorišta, pročelje sprata zgrade, koji je plamteo iznutra, počeo polako da pada, potiskivano građom krova koji se rušio. Šindra i grede stadoše da se rasprskavaju poput šrapnela; zažareni kraj jedne grede sruči se na Ljubova i obori ga na tle. Pao je licem u blatno jezero, obasjano vatrom, ne stigavši da vidi kako je jedan mali lovac, zelenog krzna, skočio na devojkicu s leđa, povukao je unazad i prerezao joj grlo. Ništa više nije video.

6.

Pesme nisu pevane te noći. Bilo je samo vike i tišine. Kada su leteći brodovi buknuli, Selver je osetio kako ga prožima likovanje; na oči su mu navrle suze, ali ne i reči na usta. Okrenuo se u tišini, držeći u rukama težak bacač plamena, i poveo svoju četu natrag u grad.

Svaku grupu ljudi sa zapada i severa takođe je predvodio neki bivši rob, jedan od onih koji su služili ludima u Centralu, pa tako upoznali zgrade i običaje grada.

Većina ljudi koja je učestvovala u napadu te noći nikada ranije nije videla ljudski grad; dobar broj njih nije imao prilike da vidi čak ni nekog luda. Došli su zato što su sledili Selvera, zato što ih je podsticao zao san, a samo je Selver mogao da ih nauči da ovladaju njime. Bilo ih je na stotine i stotine, muškaraca i žena; čekali su u mukloj tišini i kišnoj tami oko rubova grada, dok su bivši robovi, po dvoje ili troje, radili ono što su smatrali da se prethodno mora učiniti: prekinuli su vodovodnu cev, presekli žice koje su

napajale svetiljke iz generatorske centrale, probili se do arsenala i poharali ga. Prve žrtve, stražari, pale su bešumno, zahvaljujući lovačkom oružju, omčama, noževima, strelama, veoma brzo, u tami. Dinamit, ukraden ranije te noći iz logora drvoseča udaljenog deset milja na jug, postavljen je u arsenalu, u podrumu zgrade Glavnog štaba, dok su vatre pripremane na drugim mestima; a onda se oglasila uzbuna i buknu li su plamenovi, progutavši noć i tišinu. Pucnjava slična praskanju gromova i tresku drveća koje pada uglavnom je poticala od ljudi koji su se branili, budući da su jedino bivši robovi uzeli oružje iz arsenala i koristili se njime; svi ostali su se zadovoljili kopljima, noževima i lukovima. No, kada su Resvan i drugi koji su radili u robovskom toru kod drvoseča najzad postavili i potpalili dinamit, razlegla se eksplozija koja je potrla sve ostale zvuke, razorila zidove zgrade Glavnog štaba i uništila hangare sa brodovima.

Bilo je oko hiljadu sedam stotina ljudi u gradu te noći, od čega približno pet stotina ženki; znalo se da su sve ženke ljudi povučene u veliki grad: zato su Selver i ostali odlučili da stupe u dejstvo, iako se još nisu sakupili svi koji su želeli da uzmu udela u napadu. Između četiri hiljade i pet hiljada muškaraca i žena došlo je kroz šume na sastanak u Endor, a potom se uputilo do ovog mesta, do ove noći.

Vatre su plamele visoko, a miris paljevine i klanja bio je mučan.

Selverova usta bila su suva, a grlo ga je bolelo, tako da nije mogao da govori; žudeo je da popije malo vode. Dok je vodio svoju grupu niz srednju stazu grada, jedan lud se trčeći ustremio prema njemu; postajući sve krupniji spram tame, zaslepljujućih ognjeva i vazduha ispunjenog dimom. Selver podiže bacač plamena i povuče obarač; istog časa, lud se okliznu u blatu i teturavo pade na kolena. Pišteći mlaz plamena nije šiknuo iz naprave, pošto je sve gorivo utrošeno na paljenje vazduhoplova koji se nisu nalazili u hangaru. Selver odbaci teško oružje. Lud je bio mužjak i nenaoružan. Selver se napreže da izusti: "Pustite ga da pobegne", ali glas mu je bio slabašan; još dok je to šaputavo izgovarao, pored njega promakoše dva lovca sa proplanaka Abtam, držeći podignute noževe. Krupne, gole šake zahvatiše po vazduhu, a zatim se mlitavo opustiše. Veliki leš ostade poput vreće da leži na stazi. Na mestu koje je bilo središte grada nalazilo se još mnogo pobijenih. Više se nije dizala velika buka, izuzev one koju je stvaralo buktanje vatri.

Selver rastavi usne i promuklo uzviknu zov za povratak, kojim se označava kraj lova; oni koji su bili oko njega ponoviše ovaj poklič jasnije i glasnije, otegnutim falsetom; drugi glasovi stadoše da odgovaraju, u blizini i dalje, u tami noći ispunjenoj maglom, dimom i plamenim jezicima. Umesto da odmah povede grupu iz grada, on joj dade znak da produži, a sam skrenu u stranu, u kaljugu između staze i jedne zgrade koja je izgorela i srušila se. Prekoračio je leš jedne ženke ljudi, a zatim se sagao da osmotri drugo telo koje je ležalo prignječeno velikom, ugljenisanom, drvenom gredom. U prvi mah nije mogao da razabere crte lica poginulog, pošto je bio sav zamrljan blatom, a i nalazio se u senci.

Nije bilo pravedeno; nije bilo neophodno; nije morao da vidi baš ovoga među toliko ubijenih. Nije morao da ga prepozna u tami. On se uspravi i krenu za svojom grupom. Zatim se okrenu i vrati; napregavši se, podigao je gredu sa Ljubovljevih leđa;

kleknuo je i podvukao ruku pod tešku glavu, tako da je izgledalo da Ljubov sada ugodnije leži, lica očišćenog od zemlje; ostao je tako klečeći, nepomičan.

Nije spavao već četiri dana, a još duže nije stigao da se malo skrasi kako bi sanjao – ni sam više nije znao koliko. Delao je, govorio, putovao, planirao, noću i danju, još od kada je krenuo iz Brotera sa onima koji su ga sledili iz Kadasta. Išao je iz grada u grad, obraćajući se žiteljima šume, pričajući im o novoj stvari, budeći ih iz sna u svet, vršeći pripreme za ono što je učinjeno noćas, govoreći neprekidno, govoreći i slušajući druge, nikada okružen tišinom i nikada ostavljen sam. Saslušali bi ga, poslušali i krenuli za njim, krenuli novom stazom. Uzeli su u vlastite ruke vatru koje su se bojali; ovladali su zlim snom: pustili su smrt, koje su se bojali, na svoje naprijatelje. Sve je učinjeno onako kako je on kazao da treba. Sve je ispalo onako kako je on rekao da će biti. Domovi i mnoge nastambe ljudi spaljeni su, njihovi vazduhoplovi izgoreli ili skrhani, oružja ukradena ili uništena; a njihove ženke pobijene. Vatre su se polako gasile, a noć je postojala sve mrkljija, ispunjena dimom. Selver je jedva uspevao da nazre nešto pred sobom; podigao je pogled prema istoku, zapitavši se da li će skoro svitanje. Klečeći u blatu među poginulima, on pomisli: ovo je sada san, zao san. Nadao sam se da ću ja upravljati njime, ali on upravlja mnome.

U snu, Ljubovljeve usne pokrenuše se malo uz dlan njegove šake; Selver spusti pogled i vide da su mrtvačeve oči otvorene. Plam vatri koje su gasnule sjajio se na njihovoj površini. Nedugo potom, on izgovori Selverovo ime.

"Ljubove, zašto si ostao ovde? Kazao sam ti da odeš noćas iz grada." Selver to reče u snu, oštro, kao da je bio ljut na Ljubova.

"Jesi li ti zatvorenik?" upita Ljubov, slabašno i ne podižući glavu, ali tako običnim glasom da se Selveru za trenutak učinilo da ovo uopšte nije san–vreme, već svet–vreme, noć u šumi. "Ili sam možda ja?"

"Nijedan od nas nije... obojica smo... kako bih mogao da znam? Sve naprave i mašine su spaljene. Sve žene su pobijene. Muškarce smo pustili da pobegnu ako su hteli. Kazao sam da ne pale tvoju kuću; sa knjigama je sve u redu. Ljubove, zašto nisi kao ostali?"

"Jesam. Ja sam čovek. Kao i oni. Kao i ti."

"Nisi. Ti si drugačiji..."

"Isti sam kao oni. Baš kao što si i ti. Slušaj me, Selvere. Ne idi dalje. Moraš se vratiti... do tvojih ... do tvojih korenova."

"Kada tvojih ljudi bude nestalo, zao san će prestati."

"Sada", reče Ljubov, pokušavajući da pridigne glavu, ali kičma mu je bila slomljena. On pogleda prema Selveru i zausti da još nešto kaže. Ali onda mu pogled klonu i on se zagleda u drugo vreme, a usne mu ostadoše razmaknute, ne progovorivši ni reči. Dah mu malo zašišta u grlu.

Dozivali su Selverovo ime, mnogo udaljenih glasova, dozivali i dozivali. "Ne mogu da ostanem s tobom, Ljubove!" reče Selver u suzama, a pošto nije bilo nikakvog odgovora, on se pridigne i pokuša da otrči. Ali u snu–tami mogao je da se kreće samo veoma polako, kao neko ko hodi kroz duboku vodu. Jasenov Duh išao je pred njim, viši

od Ljubova ili bilo kog luda, visok poput drveta, ne okrećući svoju belu masku prema njemu. Odlazeći, Selver se obrati Ljubovu: "Vratićemo se", reče on. "Ja ću se vratiti. Sada. Mi ćemo se vratiti, sada, obećavam ti, Ljubove!"

Ali njegov prijatelj, njegov blagi prijatelj, koji mu je spasao život i izdao san, Ljubov, nije odgovorio. Išao je negde u noći, blizu Selvera, nevidljiv i tih kao smrt.

Grupa ljudi iz Tuntara zatekla je Selvera kako tumara tamom, jadikujući i pričajući, nadvladan snom; povelu su ga sa sobom i brzo se vratili u Endtor.

Dva dana i dve noći ležao je tamo bespomoćan i pomračenog uma u šatoru podignutom na obali reke, privremenom domu, dok su ga Starci negovali. Sve to vreme ljudi su neprekidno dolazili u Endtor i odlazili iz njega, vraćajući se u mesto Ešsen, koje se privremeno zvalo Central, da bi sahranili svoje mrtve i mrtve tuđinaca: prvih je bilo više od tri stotine, a drugih više od sedam stotina. Oko pet sotina ljudi bilo je zatvoreno u koralu, torovima stvoraca, koji, budući prazni i po strani, nisu bili spaljeni. Još toliko je uspelo da pobegne, a neki su stigli do logora drvoseča na jugu, koji nisu bili napadnuti; oni koji su se još skrivali i lutali šumom ili Posećenim zemljama bili su sada lovljeni. Neki su ubijeni, budući da su mnogi mladi lovci oba pola i dalje čuli samo Selverov glas koji im je govorio: Ubijte ih! Drugi su ostavili noć ubijanja za sobom, kao da je sve to bilo samo noćna mora, zao san koji se mora razumeti, kako se ne bi ponovio; kada bi neko od njih naišao na žednog, iscrpljenog luda, šćućurenog u čestaru, nije ga mogao ubiti. Ali je zato on možda ubijao njih. Bilo je grupa od deset ili dvadeset ljudi, naoružanih sekirama drvoseča i revolverima, premda je malo njih sačuvalo nešto municije; ove grupe su praćene, sve dok se dovoljan broj gonilaca nije okupio u šumi oko njih, a zatim su bivale nadvladane, vezane i odvedene u Ešsen. Svi su pohvatani za samo dva ili tri dana, pošto je ceo taj deo Sornola vrveo od žitelja šume; niko se nije mogao setiti da li se ikada ranije na jednom mestu okupila bar polovina, ili čak desetina od tolikog mnoštva ljudi; neki su još dolazili iz udaljenih gradova i sa ostalih zemalja, dok su se drugi već vraćali kućama. Pohvatani ljudi priključivani su onima koji su bili zatvoreni u koralu, premda je tamo već postalo pretesno, a i kolibice su bile odveć male za lude. Hranu i vodu dobijali su dva puta dnevno, a čuvalo ih je dve stotine naoružanih lovaca danju i noću.

Sutradan po podne, posle Noći Ešsena, jedan vazduhoplov uz grmljavinu se pojavio sa istoka i stao da se spušta, kao da će sleteti, da bi se najednom ponovo vinuo u vazduh, puput kakve ptice-grabljivice koja je promašila lovinu, i počeo da kruži iznad razorenog sletišta, tinjajućeg grada i Posećenih zemalja. Resvan se pobrinuo da svi radio-aparati budu uništeni i sva je prilika da je odsustvo radio-veze dovelo ovamo letelicu sa Kušila ili Riešvela, gde su se nalazile tri varošice ljudi. Zatvorenici u koralu pojurili su iz baraka i stali da viču prema mašini kad god bi im zabrujala iznad glava; prilikom jednog od nadletanja, bačen je neki predmet na malom padobranu u koral; letelica se konačno izgubila u daljini.

Na Atšeu su sada preostala četiri takva krilata broda; tri na Kušilu i jedan na Riešvelu; bile su to male letelice u koje su mogla da stanu četiri čoveka; od naoružanja su imale mirtraljeze i bacače plamena. Prilično su onespokojavale Resvana i ostale, sada

kada od Selvera nije moglo biti pomoći, budući da je on hodio tajnovitim putevima drugog vremena.

Probudio se u svetu–vremena trećeg dana, slab, ošamućen, gladan, utihao. Pošto se okupao u reci i nahranio, saslušao je Resvana i predvodnicu Berea, kao i ostale koji su bili izabrani za vode. Ispričali su mu kako je bilo na svetu dok je on spavao. Kada su svi izložili ono što su imali, on ih je sve dobro osmotrio, a oni su videli boga u njemu. U mučnini, gađenju i strahu koji su usledili posle Noći Ešsena neki su počeli da sumnjaju. Snovi su im postali nelagodni, puni krvi i plamena; po ceo dan bili su okruženi strancima, ljudi su dolazili iz svih krajeva šume, na stotine, na hiljade njih, svi su se sabirali ovde, kao jastrebovi oko strvine, ne poznajući se međusobno: izgledalo im je kao da je došao kraj stvari, kao da više ništa neće biti isto kao pre, niti pravedno. Ali u Selverovom prisustvu spomenuli su se svrhe; nemir im je ublažen i sačekali su da im se on obrati.

"Sa ubijanjem je gotovo", reče Selver. "Postarajte se da to svi doznaju." On pređe pogledom po njima. "Moram da razgovaram sa onima u koralu. Ko ih predvodi?"

"Ćuran, Nogataš, Vlažnooki", reče Resvan, bivši rob.

"Ćuran je živ? Dobro. Pomozi mi da ustanem, Greda; kosti kao da su mi sasvim omekšale..."

Kada je malo postojao, osetio se snažniji, a posle jednog sata krenuto je za Ešsen, koji je bio udaljen dva časa hoda od Endtora.

Kada su stigli, Resven se popeo uz lestve postavljene uz zid koralu i razdrao se na kreolskom engleskom koji se koristio u ophođenju sa robovima: "Donga hajde do vrata brže–brže!"

Dole na prolazima između zdepastih, cementnih baraka neki ljudi nadigoše graju i stadoše da bacaju prašinu na njega. On se pognu i sačeka.

Nije se pojavio stari pukovnik, već Gose, koga su oni zvali Vlažnooki; šepavo je izišao iz jedne kolibe i doviknuo Resvenu: "Pukovnik Dong je bolestan, ne može da izide."

"Šta kako bolestan?"

"Stomak, vodna bolest. Šta hoćeš?"

"Priča–priča... Moj gospodaru bože", reče Resven na svom jeziku, pogledavši prema Selveru, "Ćuran se krije, hoćeš li da razgovaraš sa Vlažnookim?"

"Hoću."

"Pazite na vrata, strelci!... Na kapiju, gos–pon Gosa, brže–brže!"

Kapija je otvorena taman toliko široko i toliko dugo da se Gose provuče. Stao je sam pred nju, naspram grupe pored Selvera. Težina mu je počivala samo na jednoj nozi, pošto mu je druga bila ranjena u Noći Ešsena. Nosio je iscepanu pidžamu, zamrljanu blatom i mokru od kiše. Proseđa kosa visila mu je u pravim pramenovima oko ušiju i na čelu. Dvostruko višeiod onih koji su ga zarobili, držao se veoma kruto, posmatrajući ih hrabro i ljutito, ali i izgledajući prilično bedno. "Šta hoćete?"

"Moramo da razgovaramo, gospodine Gose", reče mu Selver, koji je od Ljubova dobro naučio engleski. "Ja sam Selver sa Jasenovog drveta iz Ešreta, Ljubovljevi prijatelj."

"Da. Poznajem te. Šta ima da kažeš?"

"Imam da kažem da je sa ubijanjem gotovo, ako damo obećanje koje će poštovati i tvoj i moj narod. Moći ćete slobodno da se krećete, ukoliko pozovete ovamo sve ljude iz logora drvoseča na južnom Sornolu, Kušilu i Riešvelu i svi ostanete na okupu. Možete da živite ovde gde je šuma mrtva, gde uzgajate vaše semenje–trave. Ne sme biti više nikakvog sečenja drveća."

Goseovo lice za trenutak se ozari: "Logori nisu napadnuti?"

"Nisu."

Gose ne uzvрати ništa.

Selver mu osmotri lice, a onda nastavi: "Mislim da je manje od dve hiljade vaših ljudi ostalo živo na svetu. Žene su vam sve mrtve. U drugim logorima još ima oružja; mnoge nas možete pobiti. Ali mi smo se domogli jednog dela vašeg oružja. Osim toga, ima nas više nego što ste u stanju da pobijete. Pretpostavljam da to znate i da zbog toga niste naložili da vam se letećim brodovima dostave bacači plamena, kako biste pobili stražu i pobjegli. To ne bi bilo dobro; ima nas stvarno veoma mnogo. Ako nam date obećanje, to će biti najbolje, a onda ćete moći bez opasnosti da sačekate dolazak jednog od vaših velikih brodova i da odete sa ovog sveta. Do tada treba da proteknu tri godine, mislim."

"Da, tri lokalne godine. Otkud znaš?"

"Robovi imaju uši, gospodine Gose."

Gose ga konačno pogleda pravo u oči, zatim odvrti pogled, promeškolji se, namesti se u zgodniji položaj za ranjenu nogu. Ponovo pogleda Selvera, a potom opet odvrti pogled. "Mi smo već 'obećali' da vam više nikako nećemo nauditi. Zato su radnici bili pušteni kući. Ali šta mari, kad vi niste uvažili..."

"To obećanje nije nama dato."

"Ali kako možemo da sklopimo sporazum ili ugovor sa narodom koji nema vladu, ni centralizovanu vlast?"

"Ne znam. Nisam siguran da vi uopšte shvatate šta je obećanje. Osim toga, ovo je ubrzo bilo prekršeno."

"Šta hoćeš da kažeš? Ko ga je prekršio? Kako?"

"Prekršeno je na Riešvelu, odnosno na Novoj Javi. Pre četrnaest dana. Ludi iz logora na Riešvlu spalili su jedan grad i poubijali njegove žitelje."

"To je laž. Bili smo neprestano u radio–vezi sa Novom Javom. Sve do pokolja. Niko tamo nije ubijao domoroce. Ni tamo ni bilo gde drugde."

"Govorite istinu koju vi znate", reče Selver, "a ja koju ja znam. Prihvatam da niste bili obavješteni o ubijanju na Riešvelu; ali vi morate prihvatiti moja uveravanja da se to odista dogodilo. Evo šta proishodi: obećanja moraju biti data i održana. Verovatno ćete hteti da razgovarate o tome sa pukovnikom Dongom i ostalima."

Gose krenu da se vrati u koral, ali onda zastade i reče svojim dubokim, promuklim glasom: "Ko si ti, Selvere? Da li si... jesi li ti organizaovao napad? Da li si ih ti vodio?"

"Jesam."

"Onda sva prolivena krv ide tebi na dušu", reče Gose, a zatim dodade uz iznenadnu provalu okrutnosti: "I Ljubovljeva, znaš. I tvoj 'prijatelj Ljubov' je poginuo, naime."

Selver nije shvatio idiom. Naučio je da ubija, ali osećanje krivice poznavao je gotovo isključivo kao apstraktan pojam. Pogled mu se za trenutak prikova za Goseovo bledo, ozlojeđeno lice i on oseti kako ga prožima strah. Najednom ga obuze mučnina, samrtna jeza. Gose pokuša da je odagna od sebe, zatvorivši začas oči. "Ljubov je moj prijatelj, tako da nije mrtav", reče on konačno.

"Vi ste deca", uzvratu Gose glasom punim mržnje. "Deca, divljaci. Nemate predstavu o stvarnosti. Ovo nije san, ovo je stvarno! Ubili ste Ljubova. On je mrtav. Pobili ste žene... žene... žive ih spalili, poklali kao životinje!"

"Da nije možda trebalo da ih ostavimo u životu?" reče Selver; glas mu je bio podjednako žustar kao i Goseov, ali i blag, čak pomalo napevan. "Da se nakotite poput insekata na lešini Sveta? Da nas nadmašite po brojnosti? Poubijali smo ih da bismo vas sterilisali. Znam ja ko je realista, gospodine Gose. Ljubov i ja smo razgovarali o tim rečima. Realista je čovek koji poznaje i svet i vlastite snove. Vi ste pomračenog uma; čak ni jedan na hiljadu među vama ne zna da sanja. To nije umeo ni Ljubov, a on je bio najbolji. Vi spavate, zatim se budite i zaboravljate snove, pa ponovo spavate, opet se budite... i tako provodite ceo život, misleći da je to bivstvovanje, život, stvarnost! Vi niste deca, vi ste odrasli ljudi, ali um vam je pomračen. Upravo smo zato i morali da vas ubijamo, da i od nas ne biste napravili ludake. A sada se vratite i razgovarajte o stvarnosti sa ostalim ljudima pomračenog uma. Razgovarajte dugo i valjano!"

Stražari otvoriše kapiju, zadržavši kopljima lude koji su nahrupili iznutra. Gose uđe u koral, povivši ramena, kao da se štiti od kiše.

Selver je bio veoma umoran. Predvodnica Berea i ostale žene pridoše mu i pomogoše mu da ide; prebacio im je ruke preko ramena, kako ne bi pao ako posrne. Mladi lovac Greda, rođaka njegovog Drveta, počeo da se šali sa njim, a Selver stade da joj vedro uzvraća, smejući se. Povratak u Endtor kao da je potrajao danima.

Bio je odveć iznuren, tako da nije mogao da jede. Popio je malo tople čorbe i legao pokraj muške vatre. Endtor nije bio grad, već samo bivak pored velike reke, omiljeno ribolovno mesto žitelja svih gradova koji su se nekada nalazili oko po šumi, pre no što su došli ljudi. Nije bilo doma. Dva ognjišna prstena od crnog kamena i dugačka, travnata obala gde su se mogli podići šatori od kože i pletenog rogoza – to je bio Endtor. Reka Menend, glavna reka Sornola, neprekidno je žuborila kraj Endtora, oglašujući se u svetu i u snu.

Oko vatre je bilo mnogo staraca; neke je poznavao iz Brotera, Tuntara i svog uništenog grada Ešreta, dok druge nikada ranije nije video; mogao je da razabere u njihovim očima i kretnjama, kao i da im čuje u glasovima da su Veliki Sanjari; ovde se

sada nalazilo više Sanjara nego što se ikada ranije sakupilo na jednom mestu, možda. Ležeći opružen, držeći šake pod glavom i gledajući u vatru, on reče: "Nazvao sam lude ludima. Jesam li možda i sam lud?"

"Ne razlikuješ jedno vreme od drugoga", reče stari Tubab, stavljajući cepanicu u vatru, "zato što predugo nisi sanjao ni budan ni u snu. Takvi se cehovi dugo plaćaju."

"Otrovi ljudi imaju gotovo isto dejstvo kao odsustvo spavanja i sanjanja", reče Heben koji je bio rob i u Centralu i u Smitovom logoru. "Ludi se truju da bi sanjali. Primetio sam sanjarski pogled kod njih kada bi uzeli otrove. Ali oni nisu bili kadri da prizivaju snove, da ih obuzdavaju, da tkaju, da oblikuju, ni da prestanu da sanjaju; snovi su upravljali njima, nadjačavali ih. Uopšte nisu znali šta je to u njima. Tako je i sa čovekom koji nije sanjao mnogo dana. Iako može da bude najmudriji u svom domu, ipak bi bio lud, uvek i svuda, dugo posle toga. Snovi bi upravljali njime, potčinili ga. Nikako ne bi mogao da razume samoga sebe."

Jedan veoma star čovek, sa naglaskom iz južnog Sornola, položi ruku na Selverovo rame, pomilova ga i reče: "Moj dragi, mladi bože, treba da pevaš, od toga će ti biti bolje."

"Ne mogu. Pevaj ti umesto mene."

Starac zapeva; ostali prihvatiše napev visokim i trskastim glasovima, gotovo nemelodičnim, poput šuma vetra među stabljikama trske kraj Endtora. Pevali su jednu od pesama Jasenovog drveta, o tanano razdeljenom lišću koje žuti s jeseni, kada bobice rumene, da bi ga potom, jedne noći, prvi mraz optočio srebrnom patinom.

Dok je Selver slušao pesmu Jasena, Ljubov je legao pokraj njega. Opružen, nije izgledao onako čudovišno visok i dugačkih udova. Iza njega nalazila se polusrušena kuća, koju je vatra satrla; stajala je crna spram zvezda. "Ja sam kao ti", reče on, ne gledajući Selvera, onim snom—glasom koji kao da nastoji da otkrije vlastitu nestvarnost. Selverovo srce bilo je puno tuge za prijateljem. "Boli me glava", reče Ljubov, sada sopstevnim glasom, protrljavši stražnji deo vrata kao što je uvek činio, a Selver tog časa ispruži ruku da ga dodirne, da ga uteši. Ali prijatelj mu je u svetu—vremenu bio samo senka i sjaj vatre, a starci su pevali pesmu Jasena, o belim cvetićima na crnim granama u proleće, sred razdeljenog lišća.

Narednog dana ljudi zatvoreni u koralu poslali su po Selvera. Stigao je u Ešsen po podne i sreo se sa njima izvan koralu, pod krošnjom jednog hrasta, budući da su se Selverovi ljudi osećali pomalo nelagodno pod golim, otvorenim nebom. Ešsen je nekada bio hrastov gaj; ovo stablo bilo je najveće od nekoliko koja su kolonisti poštedeli. Nalazilo se na dugačkoj padini iza Ljubovljevog bungalova, jedne od šest ili osam nastambi koje su neoštećene preživlele noć paljenja. Sa Selverom su pod hrastom bili Resvan, predvodnica Berea, Greda iz Kadasta i drugi koji su želeli da prisustvuju pregovorima, desetak njih ukupno. Mnogo strelaca čuvalo je stražu, iz straha da ljudi možda imaju skrivena oružja; no, zauzeli su busije iza grmlja ili nagorelih ruševina, kako njihovo otvoreno prisustvo ne bi predstavljalo pretnju. Sa Goseom i pukovnikom Dongom bila su još tri luda sa zvanjem oficira, kao i dvojica iz logora drvoseča; videvši

jednoga od njih, po imenu Benton, bivši robovi za trenutak ostaše bez daha. Benton je imao običaj da kažnjava 'lenje stvorce' tako što ih je javno kastrirao.

Pukovnik je izgledo sasušeno, a njegova inače žuto–mrka koža postala je blatnjava, žučkasto–siva; nisu slagali kada su kazali da je bolestan. "Pre svega", reče on, kada su se svi smestili, ljudi stojeći a Selverovi ljudi čučeći ili sedeći na vlažnim, mekim nataložinama hrastovog lišća, "pre svega hteo bih da čujem radnu definiciju tačnog značenja tih vaših uslova, kao i šta oni znače u pogledu zajamčene bezbednosti osoblja koje se nalazi pod mojim zapovedništvom ovde."

Usledila je tišina.

"Razumete engleski, zar ne? Bar neki od vas?"

"Da, ali ne razumem vaše pitanje, gospodine Dong."

"Pukovniče Dong, ako nemate ništa protiv!"

"Onda se vi meni obraćajte sa 'pukovniče Selver', ako nemate ništa protiv." U Selverovom glasu pojavi se prizvuk napeva; on ustade, spreman za borbu, dok su mu melodije proticale umom poput reka.

Stari lud, međutim, ostade nepomičan, visok i težak, ljut, ali i ne prihvativši izazov. "Nisam došao ovamo da me vredate vi, mali humanoidi", reče on. Usne mu pri tom zadrhtaše. Bio je star, zbunjen i ponižen. Sva naslućivanja o likovanju namah iščežoše iz Selvera. U svetu više nije bilo likovanja, već samo smrti. On ponovo sede. "Nisam imao nameru da vas uvredim, pukovniče Dong", reče on pomirljivo. "Da li biste ponovili vaše pitanje, molim vas?"

"Želim da čujem vaše uslove, a tada ćete vi čuti naše i to bi bilo sve."

Selver ponovi ono što je kazao Goseu.

Dong ga je saslušao uz očigledno nestrpljenje. "U redu. Vama izgleda nije jasno da već tri dana imamo ispravan radio u zatvoru–koralu." Selver je to znao, pošto je Resvan odmah proverio koji je predmet bačen iz helikoptera, želeći da se uveri da to nije neko oružje; straža ga je izvestila da je posredi radio i on je dopustio da ga ljudi zadrže. Selver samo klimnu. "Održavali smo stalnu vezu sa tri isturena logora, dva na Kraljevjoj zemlji i jednim na Novoj Javi, i da smo rešili da se probijemo i pobegnemo iz zatvora–koralu, to bi bilo veoma lako, budući da bi nam helikopteri dostavili oružje i pokrivali našu akciju vatrom iz vazduha; jedan bacač plamena bio bi dovoljan da nas izbavi iz koralu, a u slučaju potrebe oni su mogli da upotrebe i bombe koje su kadre da raznesu celo jedno područje. Vi još, naravno, niste imali prilike da vidite njihovo dejstvo."

"Da ste se oslobodili iz koralu, kuda biste otišli?"

"U redu. Izostavimo li bespredmetne ili pogrešne činioce, stoji činjenica da nas vaše snage u ovom trenutku brojčano daleko nadmašuju; ali mi imamo četiri helikoptera u logorima, koje nema svrhe pokušavati da stavite izvan stroja, budući da ih sada neprekidno čuva straža pod punim naoružanjem, baš kao i sve ostalo važnije oružje; prema tome, nepristrasno govoreći, situacija je u priličnoj meri izjednačena, tako da pregovore možemo voditi sa ravnopravnih položaja. Razume se, to je samo privremeno stanje. U slučaju potrebe, ovlašćeni smo da preduzimamo odbrambene policijske mere kako bi smo osujetili sveobuhvatni rat. Osim toga, iza nas stoji vatrena moć svekolike

zemaljske međuzvezdane flote, koja može jednim potezom da zбриše celu vašu planetu. Ali takve predstave prilično su apstraktne za vas, tako da ću pokušati da stvari postavim što jasnije i jednostavnije mogu: spremni smo da pregovaramo sa vama, u ovom trenutku, na ravnoj nozi."

Selverovo strpljenje bilo je pri kraju, znao je da ta razdražljivost predstavlja simptom pogoršanog duševnog stanja, ali više nije mogao da se obuzdava. "Hajde, da čujemo!"

"Pre svega, hoću jasno da vam stavim do znanja da smo onog časa kada smo dobili radio naložili ljudima u drugim logorima da nam ne dostavljaju oružje niti da preduzimaju pokušaje spasavanja, a odmazde su strogo zabranjene..."

"Bilo je to smotreno. Dalje?"

Pukovnik Dong zausti da nešto ljutito uzvрати, ali se obuzda; lice mu je postalo veoma bledo. "Ima li ovde nešto na šta bih seo?" upita on.

Selver obide grupu ljudi, pope se uz obronak, uđe u prazan, dvosobni bungalov i uze stolicu na sklapanje, koja je išla uz pisaći sto. Pre no što je izišao iz utihle prostorije, on se saže i položi obraz na izbrazdano, neobrađeno drvo stola, gde je Ljubov uvek sedeo kada je radio sa njim ili sam; neke njegove hartije još su tamo ležale; Selver ih blago dodirnu. Zatim iznese stolicu i postavi je Dongu na prljavo, kišom nakvašeno tle. Starac sede, grizući usne, dok su mu se bademaste oči suzile od bola.

"Gospodine Gose, da li biste vi bili dobri da nastavite umesto pukovnika?" upita Selver. "Njemu nije dobro."

"Ja ću", reče Benton, istupivši napred, ali Dong odmahnu glavom i promrmlja: "Gose."

Sa pukovnikom kao slušaocem, a ne više sagovornikom išlo je lakše. Ludi su prihvatili Selverove uslove. Kada bude dato uzajamno obećenje, povući će sve isturene logore i nastaviti da žive na jednom području, oblasti koju su raskrčili na srednjem Sornolu: bilo je to oko hiljadu sedam stotina kvadratnih milja talasaste zemlje, sa puno vode. Obavezali su se da neće ulaziti u šumu; žitelji šume, sa svoje strane, neće zalaziti u Posećene zemlje.

Četiri preostala vazduhoplova predstavljala su povod izvesne rasprave. Ludi su tvrdili da su im oni neophodni za prevoženje pripadnika njihove vrste sa ostrva na Sornol. No, budući da je u ovim letelicama bilo mesta samo za četiri putnika, kao i da je svaki let trajao nekoliko časova, Selver je bio mišljenja da bi ljudi znatno brže stigli u Ešsen pešice, pa im je ponudio prevoz preko moreuza; ispostavilo se, međutim, da ljudi nisu skloni dugom pešačenju. Dobro, u tom slučaju mogu da zadrže skakače za ono što su nazvali 'operacija vazdušni most'. Posle toga treba da ih unište. Odbijanje. Ljutnja. Više su štitili svoje mašine nego svoja tela. Selver je najzad popustio, dozvolivši im da zadrže skakače, pod uslovom da u njima lete samo iznad Posećenih zemalja i da unište naoružanje koje je ugrađeno u ove letelice. Oni nisu odmah pristali, već su stali da se raspravljaju među sobom, dok je Selver čekao, povremeno im ponavljajući pojedinosti svog zahteva, pošto više nije bio spreman na ustupke.

"Nema nikakve razlike, Bentone", reče konačno stari pukovnik, besan i drhtav. "Zar ne shvataš da ionako ne možemo da upotrebimo to vražje oružje? Ima tri miliona tuđinaca i raštrkani su po svim ovim prokletim ostrvima, prekriveni drvećem i rastinjem, bez gradova, bez vitalne mreže, bez centralizovane kontrole. Ne možeš bombama osujetiti gerilski tip ustrojstva; odavno je dokazano, deo sveta u kome sam ja rođen potvrđivao je to pravilo tridesetak godina, boreći se protiv jedne super-sile za drugom u dvadesetom stoleću . A mi nismo u položaju da ispoljimo nadmoćnost sve dok brod ne dođe. Dignimo ruke od teškog oružja, pošto možemo da zadržimo lično naoružanje za lov i samoodbranu!"

On im je bio Starac i njegovo mišljenje odnelo je prevagu na kraju, baš kao što bi to bilo u muškom domu. Benton se nadurio. Gose je počeo da govori o tome šta bi se dogodilo ako se primirje prekrši, ali ga Selver prekide. "To su mogućnosti, a mi još nismo završili sa izvesnostima. Vaš veliki brod vratiće se kroz tri godine, odnosno kroz tri i po prema vašem računanju. Do tada ste slobodni ovde. Neće vam biti preteško. Ništa više neće biti uzeto iz Centralvila, izuzev nekih Ljubovljevih radova, koje bih želo da zadržim. Sačuvana vam je većina naprava za sečenje drveća i preinačenje zemljišta; ako vam bude potrebno još alatki, peldelski rudnici gvožđa nalaze se na vašoj teritoriji. Mislim da je sve bilo jasno. Ono što je još neophodno utvrditi jeste sledeće: kada brod stigne, šta će biti sa vama, a šta sa nama?"

"Ne znamo", reče Gose, a Dong dodade: "Da niste najpre uništili ansibl, mogli smo da dobijemo sveža obaveštenja o tome, a naši izveštaji imali bi, razume se, uticaja na odluke koje bi se donele u vezi sa konačnim rešenjem položaja ove planete, za koje bi se onda moglo očekivati da počne da se sprovodi u delo pre no što se brod vrati sa Prestnoa. Ali zbog varvarskog čina uništenja, izazvanog nepoznavanjem vaših sopstvenih interesa, nije nam ostao ni radio čiji bi domet premašao nekoliko stotina milja."

"Šta je ansibl?" Ta reč se i ranije javila u razgovoru. Selveru je ona bila nova.

"ICD", uzvratil pukovnik zlovoljno.

"Jedna vrasta radija", reče Gose osorno. "Pomoću njega možemo da uspostavimo trenutnu vezu sa matičnim svetom."

"Bez čekanja od dvadeset sedam godina?"

Gose se zagleda u Selvera. "Tako je. Baš tako. Mnogo si naučio od Ljubova, zar ne?"

"Nego šta je", reče Benton. "Bio je Ljubovljevi mali, zeleni prijaško. Domogao se svega što je bilo vredno saznati i još malo povrh toga. Kao, na primer, koje su ključne tačke za sabotažu, gde je razmeštena straža, kako prodreti u skladište oružja. Mora da su bili u vezi sve do samog početka pokolja."

Gose se oseti nelagodno. "Raj je mrtav. Sve to sada više nije važno, Bentone. Ovde smo da bismo utvrdili..."

"Pokušavaš li ti to da kažeš da je kapetan Ljubov bio upleten u izvesnu delatnost koja bi se mogla označiti kao izdaja kolonije, Bentone?" upita Dong, netremice ga posmatrajući i pritiskajući rukama stomak. "Među mojim ljudima nije bilo uhoda ni

izdajnika, oni su krajnje brižljivo izabrani pre polaska sa Zemlje, a i ja vodim računa o tome sa kakvim osobljem radim."

"Ništa ja ne pokušavam, pukovniče. Jasno i glasno kažem da je Ljubov bio taj koji je uzmuvaio stvorce, kao i da do svega ovoga ne bi došlo da nam naređenja nisu promenjena posle dolaska broda flote."

Gose i Dong zaustiše da govore u isti mah. "Svi ste vi veoma bolesni", prekide ih Selver, ustajući i otresajući se, pošto je vlažno i smeđe hrastovo lišće prianjalo za njegovo kratko telesno krzno kao za svilu. "Žao mi je što smo morali da vas držimo u torovima za stvorce; tamo nije baš udobno. Molim vas, pošaljite po vaše ljude u logorima. Kada se svi ovde okupe i kada veliko oružje bude uništeno, a svi damo obećanje, onda ćemo vas ostaviti na miru. Kapije korala biće otvorene kad ja odem danas. Ima li još nešto što treba reći?"

Niko ništa nije kazao. Svi ga pogledaše. Sedam velikih ljudi, žute ili mrke kože bez krzna, optočenih odećom, tamnih očiju, strogih izraza lica; dvanaest malih ljudi, zelenih ili smeđe-zelenih, prekrivenih krznom, krupnih očiju, polunoćna stvorenja, snenih lica; a između dve grupe, Selver, prevodilac, krhak, unakažen, držeći sve njihove sudbine u svojim praznim šakama. Kiša je meko padala po smeđoj zemlji oko njih.

"Zbogom, dakle", reče Selver i povede svoje ljude.

"Nisu oni tako glupi", primeti predvodnica Berea, prateći Selvera na povratku u Endtor. "Mislila sam da su toliki divovi sigurno glupi, ali shvatili su da si ti bog, videla sam to na njihovim licima pred kraj razgovora. Kako samo dobro znaš to njihovo mumljanje. Baš su ružni. Misliš li da su im i deca bez krzna:

"Nadam se da to nikada nećemo saznati."

"Fuj! Pomisli samo da hraniš neko nekosmato dete. Kao da pokušavaš da podojiš ribu."

"Svi su oni pomračenog uma", reče stari Tubab, duboko ožalošćeno. "Ljubov nije bio takav kada je dolazio u Tuntar. Nije znao ništa, ali je bio razborit. Ali ovi se samo svađaju, podruguju se starcu, mrze se. Evo ovako", i on poče da izobličuje lice optočeno zelenim krznom, oponašajući izraze Terana, čije reči, razume se, nije umeo da ponovi. "Jesi li im to kazao da su ljudi, Selvere?"

"Rekao sam im da su bolesni. Ali sada su poraženi, ranjeni i zatvoreni u onaj kameni kavez. Svako drugi bi na njihovom mestu takođe bio bolestan i bilo bi mu potrebno vidanje."

"Ko će da ih vida", reče predvodnica Berea, "kada su im sve žene mrtve. Nije im lako. Jadni, ružni stvorovi... baš su pravi, veliki, goli pauci! Fuj!"

"Oni su ljudi, ljudi, kao mi, ljudi", reče Selver; glas mu je bio rezak i britak kao oštrica noža.

"Oh, moj dragi gospodaru bože, znam, znam, samo sam htela da kažem da izgledaju kao pauci", reče starica, pogladivši ga po obrazu. "Slušajte me, svi, Selver je iscrpljen od ovog šetanja između Endtora i Ešsena; kako bi bilo da malo sednemo i odmorimo se."

"Ne ovde", reče Selver. Još su se nalazili na Posećenim zemljama, među panjevima i travnatim padinama, pod golim nebom. "Kada dođemo pod drveće..." On posrnu, a oni koji nisu bili bogovi priskočiše da ga pridrže.

7.

Dejvidsonu je dobro poslužio diktafon majora Muhameda. Neko je morao da beleži događaje na Novom Tahitiju, istoriju raspinjanja na krst zemaljske kolonije. Kada brodovi budi stigli sa Majke Zemlje, pokazaće se u kolikoj su meri ljudi postupili izdajnički, kukavički i bezumno, odnosno hrabro, uprkos svim nepovoljnostima. Za vreme slobodnih trenutaka – koji gotovo da su doslovce postali trenuci otkako je preuzeo zapovedništvo – zabeležio je celu priču o pokolju u Smitovom logoru, a zatim dodao i izveštaje o Novoj Javi, Kralju i Centralu, oslanjajući se što je bolje umeo na škrte i histerične vesti koje je dobijao od Glavnog štaba.

Šta se tačno tamo dogodilo, niko nikada neće znati, izuzev stvoraca, budući da su ljudi činili sve kako bi prikrili vlastita izdajstva i pogreške. No, stvar je u opštim crtama bila jasna. Organizovanoj bulumentu stvoraca, predvođenoj Selverom, bilo je omogućeno da proдре do arsenala i hangara, gde se domogla dinamita, granata, pušaka i bacača plamena, čime je potpuno uništila grad i pobila ljude. Stvar je pripremljena iznutra: to je dokazivala činjenica da je najpre razoren Glavni štab. Razume se, iza cele rabote stajao je niko drugi do Ljubov, a njegov mali, zeleni prijaško pokazao se stvarno zahvalan, preklavši ga kao i ostale. Bar su Gose i Benton tvrdili da su ga videli mrtvog, posle pokolja. Ali da li se moglo verovati ma kome od njih, u stvari? Nije bilo neosnovano zaključiti da je svaki čovek koji je preživeo tu noć u Centralu manje ili više izdajnik. Izdajnik svoje rase.

Žene su sve pobijene, tvrdili su. To je bilo stvarno rđavo, ali još je gore bilo to što nije postojao razlog da se poveruje u tako nešto. Stvorci su lako mogli da odvedu zarobljenike u šumu; nema ničeg jednostavnijeg nego uhvatiti jednu užasnutu devojkicu koja beži iz zapaljenog grada. A zar se sitnim, zelenim davalima ne bi dopalo da se dočepaju neke ljudske devojkice kako bi malo vršili opite na njoj? Sam Bog zna koliko je još žena živo u leglima stvoraca – živo i vezano pod zemljom u onim smrdljivim rupetinama gde ih sada pipkaju, drpaju, gamižu po njima i oskrnavljuju ti odvratni, dlakavi, mali majmuni. Bilo je nazamislivo. Ali, zaboga, ponekad je čovek morao da zamisli i nezamislivo.

Jedan skakač iz Kralja dostavio je zatvorenicima u Centralu primopredajnik; bilo je to već narednog dana posle pokolja i Muhamed je od tada snimao sve svoje razgovore sa Centralom. Najneverovatnija stvar bio je jedan dijalog Mua sa pukovnikom Dongom. Preslušavajući traku prvi put, Dejvidson naprosto nije mogao da izdrži, već ju je strgao sa kotura i spalio. Sada mu je bilo žao što je nije sačuvao za svoju arhivu, kao savršen dokaz o potpunoj nepodobnosti zapovednika i u Centralu i na Novoj Javi. Uništio je stvar, ne uspevši da obuzda plimu plahovitosti. Ali kako je i mogao mirno da sedi i sluša kako se pukovnik i major dogovaraju o potpunoj predaji stvorcima, o tome kako ne treba preduzimati odmazde, kako se ne treba braniti, kako valja predati

celokupno teško naoružanje, kako svi treba da se zbiju na komadić zemlje koji su im stvorci izabrali, u rezervat koji su im udelili velikodušni zavojevači, male, zelene zveri. Bilo je neverovatno. Doslovce neverovatno.

Možda stari Ding–Dong i Mu nisu, u stvari, bili izdajice iz ubedenja. Naprosto su šiznuli, izgubili živce. A sve to zbog ove vražije planete. Bilo je potrebno imati veoma jaku ličnost da bi se ovde opstalo. Postojalo je nešto u vazduhu, možda polenov prah sveg ovog drveća, nešto što je delovalo kao droga i od čega su obična ljudska bića postojala zaglupljena i gubila vezu sa stvarnošću, baš kao stvorci. A kako ih je, osim toga, bilo i nesavrnjivo manje, predstavljali su lak plen za stvorce.

Šteta što je Muhamed morao da bude uklonjen, ali on nikada ne bi prihvatio Dejvidsonove planove, to je bilo jasno; već se ionako duboko zaglibio. Svako ko bi imao prilike da čuje onu neverovatnu traku, složio bi se sa tim. Bilo je stoga bolje što su ga smakli, pre no što je stvarno saznao šta se događa, tako da više nikakva sramota neće moći da bude pripisana njegovom imenu, za razliku od Donga i svih ostalih oficira koji su ostali živi u Glavnom štabu.

Dong se već neko vreme nije javljao preko radija. Obično je na vezi bio Juju Sereng, iz inženjerije. Dejvidson se ranije družio sa Jujuom i smatrao ga je za prijatelja, ali kako je sada čovek mogao da ima poverenja u bilo koga. Osim toga, Juju je bio jedan od onih Azijata. Baš je bilo čudno koliko je njih preživelo pokolj u Centralvilu; od onih sa kojima je razgovarao jedino Gose nije spadao u Azijate. Ovde, na Javi, pedeset pet odanih ljudi, preostalih posle prestrojavanja, predstavljali su uglavnom Evroafrikance, baš kao što je i on bio; postojalo je još nešto Afrikanaca i Afroazijata, ali nijedan čist Azijata. Krv nije voda, uostalom. Ne može se biti pravi čovek, ako vam u venama ne teče malo krvi iz kolecvke Čoveka. No, to ga neće sprečiti da spase one jadne, žute kopilane iz Centrala; ove stvari su samo doprinosile rastumačenju njihovog moralnog kraha pod stresom.

"Zar ne možeš da shvatiš kakve nam neprilike stvaraš, Done?" pitao ga je Juju Sereng svojim jednoličnim glasom. "Sklopili smo formalno primirje sa stvorcima. A neposredna naređenja sa Zemlje nalažu nam da ostavimo hilfove na miru i da ne preduzimamo odmazde. A i kao bismo to mogli da učinimo. Svi momci sa Kraljeve zemlje i južnog Centrala sada su ovde sa nama, ali nas nema ni dve hiljade, a koliko je vas tamo na Javi, oko šezdeset pet ljudi, zar ne? Zar stvarno misliš da dve hiljade ljudi može da nadvlada tri miliona inteligentnih protivnika, Done?"

"Juju, pedeset ljudi je u stanju da to uradi. Sve je stvar volje, veštine i naoružanja."

"Sranje! Suština je u tome, Done, da je sklopljeno primirje. Ukoliko se ono prekrši, nadrljali smo. Za sada nas jedino ono vadi. Možda će, kada se brod vrati sa Prestnoa i vidi šta se dogodilo, odlučiti da zbrišu stvorce. Ne znamo. Ali, po svemu sudeći, stvorci nameravaju da poštuju primirje; uostalom, to je bila njihova zamisao, a mi nemamo druge nego da je se držimo. U stanju su da nas pregaze samo svojom brojnošću, u svako doba, kao što su učinili u Centralvilu. Bilo ih je na hiljade. Zar ne shvataš to, Done?"

"Čuj, Juju; sigurno da shvatam. Ako se bojite da upotrebite tri skakača koja još imate tamo, možete ih poslati ovde, sa nekoćinom momaka koji imaju iste nazore kao i mi. Ako budem morao sam da vas oslobađam, onda će mi za to biti potrebno još nekoliko skakača."

"Nećeš ti nas osloboditi, već upropastiti, prokleta budalo. Smesta dovezi tog vražjeg skakača u Central; to je lično pukovnikovo naređenje tebi kao vršiocu dužnosti zapovednika. Upotrebi ga da prebaciš ljude ovamo; za dvanaest tura neće ti biti potrebno više od četiri lokalna dnevna razdoblja. Drži se naređenja i smesta se daj na posao." Tras, prekinuto: uplašio se dalje rasprave sa njim.

Najednom, javi mu se bojazan da bi oni iz Centrala mogli poslati svoja tri skakača da bombarduju ili mitraljiraju logor Novu Javu; tehnički posmatrano, naime, on nije izvršavao naređenja, a stari Dong nije podnosio nezavisne elemente. Kako se samo narogušio na Dejvidsona zbog malog osvetničkog pohoda na Smitu. Preduzimljivost se kažnjavala. Ding— Dong je voleo poslušnost, kao i većina oficira. No, opasnost je tu u tome što i sam oficir može postati poslušan. A onda Dejvidsonu sinu, uz blagi šok, da mu skakači ne predstavljaju pretnju, zato što su se Dong, Sereng, Gose, pa čak i Benton bojali da ih pošalju ovamo. Stvorci su im naredili da ne izleću skakačima izvan ljudskog rezervata: i oni su poslušno izvršavali naređenja.

Blagi Bože, bilo mu je muka od toga. Kucnuo je čas da se nešto preduzme. Čekali su već skoro dve nedelje. Dobro se pobrinuo za odbranu logora; pojačao je ogradu od kolja i povećao joj visinu, tako da je nijedan mali, zeleni majmun nipošto nije mogao preskočiti, a onaj pametni momak Aabi napravio je puno zgodnih mina i postavio ih svuda oko ograde, u pojasu širokom sto metara. Došlo je vreme da se pokaže stvorcima da mogu lako sa onim ovčicama iz Centrala, ali na Novoj Javi čekaju ih pravi muškarci. Uzleteo je u skakaču i poveo pešadijsku četvu od petnaest ljudi do jednog legla stvoraca južno od logora. Naučio je kako da ih uoči iz vazduha; otkrivao ih je voćnjak, usredsređenost određene vrsta drveća, premda stvorci nisu sadili stabla u redovima, kao što to ljudi čine. Bilo je prosto neverovatno koliko se legala pojavljivalo kada biste se izveštili u tome da ih uočavate. Šuma je vrvela od njih. Četa koju je vodio ručno je zapalila leglo ka kome se uputila; no, leteći natrag sa dvojicom momaka u skakaču, on je uoči još jednu jazbinu, nepuna četiri kilometra udaljenu od logora. Na njoj je ostavio svoj lični potpis, jasan i nepogrešiv, tako da ga je svako mogao pročitati: bacio je bombu. Običnu zapaljivu bombu, ne onu veliku; ali i ova je bila dovoljna da se zelena krzna razlete na sve strane. Nastala je velika rupa u šumi, čiji su rubovi goreli.

Razume se, biće to njegovo glavno oružje kada bude došlo do masovnih odmazdi. Šumski požar. Mogao bi da spali celo jedno ostrvo, bombama i plamenim želatinom, koje bi bacao iz skakača. No, najpre će morati da sačeka još mesec ili dva, dok ne prođe sezona kiša. Da li da pusti vatru na Kralja, Smita ili na Central? Možda treba početi sa Kraljem, kao malo upozorenje, budući da tamo više nije bilo ljudi. A zatim bi red došao na Central, ako se prethodno ne urazume.

"Šta si to naumio?" upita glas preko radija; zazvučao je nekako očajno, kao da ga je izgovorila kakva starica koju pljačkaju, što ga je nagnalo da se isceri. "Znaš li ti uopšte šta radiš, Dejvidsone?"

"Aha."

"Misliš li da ćeš pokoriti stvorce?" Na vezi ovoga puta nije bio Juju, već verovatno onaj glavonja Gose, ili neko drugi iz te sojte; svejedno; svi su oni samo blejali.

"Da, baš tako", uzvratila on ironično blagim glasom.

"Misliš da će, ako nastaviš da im spaljuješ sela, oni doći i predati se, tri miliona njih? Je li tako?"

"Možda."

"Slušaj, Dejvidsone", oglasila se ponovo radio posle kratke pauze, uz pištanje i zujanje; koristili su rezervnu opremu, pošto su izgubili veliki odašiljač, zajedno sa onim bleferskim ansiblom, što, u stvari, i nije bio gubitak. "Slušaj, ima li u blizini nekog drugog sa kim bismo mogli da razgovaramo?"

"Nema; svi su ovde prilično zauzeti. Nego, uzgred budi rečeno, baš nam je svima fino, ali ponestalo nam je klope za desert; znate već, voćni kokteli, breskve i slične stvarčice. Nekim momcima to stvarno nedostaje. A taman smo mi bili na redu i za sledovanje marihuane kada su vas rasturili. Ako pošaljem skakača, da li biste mogli da nam odvojite nešto slatkiša i malo travice?"

Pauza. "Mogli bismo. Pošalji letelicu."

"Odlučno. Stavite svu robu u mrežu, a momci će je pokupiti bez spuštanja." On se isceri.

Usledilo je neko komešanje sa druge strane veze, u Centralu, i najednom se oglasio stari Dong; bilo je to prvi put da se obratio Dejvidsonu. Zvučao je slabašno i kao bez daha na piskutavim kratkim talasima. "Slušaj, kapetane, hoću da znam da li ti je potpuno jasno na kakave će me korake tvoji postupci na Novoj Javi nagnati. Ako nastaviš da ne izvršavaš naređenja. Pokušavam da stvari raspravim sa tobom kao sa razumnim i odanim vojnikom. Kako bih osigurao bezbednost mog osoblja ovde, u Centralu, naći ću se u položaju u kome mi neće preostati ništa drugo do da kažem domorocima da mi više nismo u stanju da snosimo odgovornost za ono što ti činiš."

"Tako i treba, ser."

"Ono što pokušavam da ti stavim do znanja jeste da ćemo se naći u položaju da im moramo reći kako više nismo u stanju da te sprečimo da prekršiš primirje tamo, na Javi. Tvoje osoblje broji šezdeset šest ljudi, zar ne? E, pa, lepo: hoću te ljude zdrave i u jednom komadu ovde, u Centralu, sa nama, da sačekamo Šeklton i održimo koloniju. Ti srljaš u samoubistvo, a ja sam odgovoran za ljude koji su sa tobom."

"Ne, niste, ser. Ja sam. Samo se vi ne uzbuđujte. Jedino kada vidite da džungla gori, skupite se nasred nekog raščišćenog pojasa, kako vas ne bismo ispekli zajedno sa stvorcima."

"Čuj me dobro, Dejvidsone! Naređujem ti da prepustiš zapovedništvo poručniku Tembi! Smesta! A onda dođi na raport ovamo", reče daleki, piskutavi glas, a

Dejvidson naglo prekinu vezu, pošto mu je svega bilo dosta. Svi su redom šiznuli, praveći se da su još vojnici, iako su izgubili sve veze sa stvarnim stanjem stvari. Postojalo je, zapravo, sasvim malo ljudi koji su bili kadri da se suoče sa stvarnošću kada dođe do gustog.

Kao što je i očekivao, lokalni stvorci nisu preduzeli baš ništa posle napada na njihova legla. Jedini način sa njima, kao što je to on znao od početka, bila je čvrsta ruka; ni za trenutak im nije trebalo dopustiti da dignu glavu. Ako tako postupate, onda znaju ko je glavni i manji su od makovog zrna. Veliki broj sela u krugu prečnika trideset kilometara bio je sada napušten pre no što je stigao do njih, ali on je ipak vodio ljude da ih pale svakih nekoliko dana.

Momci su postali prilično nervozni. I dalje im je nalagao da seku šumu, budući da su četrdeset osam od pedeset pet odanih ljudi bili drvoseče. Ali znalo se da roboteretnjaci sa Zemlje neće biti pozvani dole da utovare drvo; nastaviće da dolaze i kružiće orbitom, čekajući na signal koji nikako neće stizati. Nema svrhe seći drveće samo radi seče; bio je to težak posao. Sada bi mogli i da ga spaljuju. Podelio je ljude u grupe i počeo da ih upućuje u tehniku paljenja vatre. Još je, doduše, bilo odveć kišovito da bi mnogo postigli, ali tako su bar bili nečim zauzeti. Kada bi samo imao ostala tri skakača, mogao bi da izvodi munjevitke akcije. Razmišljao je o upadu u Central sa svrhom da se domogne letelica, ali još nije pomenuo tu zamisao čak ni Aabiju i Tembi, svojim najboljim ljudima. Neki momci bi napunili gaće na ideje o napadu na vlastiti Glavni štab. Većina ih je i dalje govorila: "Kada budemo sa ostalima." Nisu imali pojma da su ih ti ostali napustili, izdali, prodali ih stvorcima. Ali on im to nije kazao, pošto nikako ne bi mogli da svare tako nešto.

Jednoga dana, on, Aabi, Temba i još jedan normalan momak odleteće za Central, a zatim će trojica iskočiti sa mitraljezima, svaki uzeti po jednog skakača, pa natrag kući, natrag kući, hopa-cupa! Sa četiri fine mutilice za jaja da mutimo jaja. Ne može se napraviti omlet bez mučenja jaja. Dejvidson se glasno nasmeja u tami bungalova. Zadržaće još malo plan za sebe, zato što ga je baš draškalo da razmišlja o njemu.

Posle još dve nedelje u priličnoj su meri istrebili legla stvoraca na udaljenosti do koje se moglo stići pešice iz logora i šuma je tu postala čista i uredna. Bez gamadi. Bez dimnih perjanica povrh drveća. Niko više nije iskakao iz grmlja i bacao se na tle, zatvorenih očiju, čekajući da ga zgazite. Nije više bilo malih, zelenih... Samo ogroman preplet drveća, prošaran tu i tamo paljevinama. Momci su stvarno postali napeti i nervozni. Kucnuo je čas da se krene u pohod po skakače. Izložio je plan jedne noći Aabiju, Tembi i Postu.

U prvi mah niko ništa nije odgovorio; konačno, tišinu je prekinuo Aabi: "Šta ćemo sa gorivom kapetane?"

"Imamo dovoljno goriva."

"Ne za četiri skakača; ne bi potrajalo ni nedelju dana."

"Hoćeš da kažeš da postoji samo jednomesečna zaliha za ovaj koji imamo?"

Aabi klimnu.

"Pa, onda nam ne preostaje drugo do da uzmemo i malo goriva."

"Kako?"

"Mućni malo glavom oko toga."

Svi su samo sedeli i glupo ga posmatrali. To ga je ljutilo. Sve su čekali od njega. Bio je rođeni vođa, u redu, ali voleo je da mu ljudi misle svojim glavama. "Snadi se nekako, Aabi, to je tvoja struka", reče on i iziđe da popuši cigaretu; smučilo mu se kako su se svi ponašali: kao da su sasvim pogubili živce. Naprosto nisu bili u stanju da se suoče sa hladnim, čvrstim činjenicama.

Zalihe marihuane sasvim su se istanjile i on već dva dana uopšte nije pušio. No, to mu nije smetalo. Noć je bila oblačna i crna, vlažna, topla, puna proletnjih mirisa. U blizini je promakao Ngenene, krećući se poput klizača na ledu ili gotovo kao robot na gusenicama; okrenuo se polako, kliskih kretnji, i pogledao Dejvidsona, koji je stajao na tremu bungalova, u prigušenoj svetlosti što je dopirala sa vrata. Radio je sa električnom testerom i bio je veoma snažan. "Izvor moje energije povezan je sa Velikom generatorom, tako da ne mogu da budem isključen", reče on jednoličnim glasom, netremice posmatrajući Dejvidsona.

"Idi u baraku i ispavaj se!" odbrusi mu Dejvidson glasom sličnim pucnju bića kome su se uvek svi pokoravali; trenutak potom Ngenene nastavi da obazrivo klizi, nezgrapan, ali graciozan. Premnogo ljudi uzima sve više halucinogena. Narkotika su imali dovoljno, ali oni su bili namenjeni drvosečama kada se odmaraju nedeljom, a ne vojnicima na malom uporištu usred neprijateljskog sveta. Nije bilo vremena da lete visoko, da sanjaju. Moraće da drži pod ključem te stvarčice. Ali onda bi neki od momaka mogli da se raspuknu. Pa neka se raspuknu! Ne može se napraviti omlet, ako se ne raspuknu jaja. Možda bi mogao da ih pošalje u Central u zamenu za gorivo. Dajte mi dva, tri rezervoara benzina, a ja ću vam zauzvrat dati dva, tri topla tela, odana vojnika, dobre drvoseče, baš vaš tip, malo dublje zabrazdila u sanjarenja...

On se isceri i krenu ponovo unutra, da vidi šta će Temba i ostala dvojica reći o ovoj zamisli, kada se najdnom razdra stražar postavljen na dimnjaku drvare: "Dolaze!" Uzviknuo je to visokim glasom, kao kakav dečkić koji se igra Crnaca i Rodežana. Još neko počeo da više na zapadnom delu ograde, a onda odjeknu i pucanj.

Narednog trenu stvorci pokuljaše. Blabi Bože, doslovce pokuljaše. Neverovatno! Bilo ih je na hiljade. Na hiljade. Bez zvuka, bez ikakvog šuma, sve dok se stražar nije razdrao; zatim pucanj; onda eksplozija – bila je to mina – pa još jedna, a potom puno njih, stotine i stotine buktinja koje su jedna drugu palile, šikljajući i uzlećući kroz crni, vlažni vazduh poput raketa; i tada, usred tog vatrometa, ograda najednom kao da je oživela: stvorci su navirali i navirali preko nje, upadali, prodirali, na hiljade. Ličili su na vojsku pacova koju je Dejvidson jednom video kada je bio mali, za vreme poslednjeg Gladovanja, na ulicama Klivilenda, u Ohaju, gde je proveo detinjstvo. Nešto je isteralo pacove iz rupa i oni su se pojavili usred bela dana, nahrupivši preko zida, pulsirajući pokrov sazdan od krzna, očiju, šapica i zuba, a on je stao da doziva mamu i da trči kao lud – ili je to možda sve bio san koji je sanjao kada je bio mali? Najvažnije je bilo sačuvati hladnokrvnost. Skakač je stajao u toru za stvorce; tamo je i dalje vladala

tama i on odmah pojuri u tom pravcu. Kapija je bila zaključana: on ju je stalno držao pod ključem za slučaj da neka slabašna sестrica podlegne iskušenju i dođe na pomisao da odleti tatici Dingu–Dongu pod okriljem noći. Učinilo mu se da ja proteklo užasno mnogo vremena dok je vadio kjuč, smeštao ga u bravu i otključavao je, ali ceo štos bio je u tome da ostane pribran, a potom mu je bilo potrebno takođe mnogo vremena da odjuri do skakača i otvori ga. U međuvremenu su prisepeli Post i Aabi. Konačno se oglasilo gromko brujanje rotora, mućenje jaja, nadjačavši sve ostale jezive zvuke u noći, piskutave glasove dranja, vriskanja i pevanja. Vinuli su se u vazduh, ostavivši pakao pod sobom: tor pun pacova, zahvaćen plamenom.

"Treba biti hladnokrvan da se snađeš u gadnoj situaciji", reče Dejvidson. "Brzo ste mislili i brzo delali, momci. Odlično. Gde je Temba?"

"Dobio je koplje u stomak", reče Post.

Aabi, pilot, zatraži da upravlja skakačem i Dejvidson ga pusti za komande. On se prebaci na stražnje sedište i zavalio se, pustivši mišiće da mu se opuste. Šuma je tekla pod njima, crno pod crnim.

"Kuda si krenuo, Aabi?"

"U Central."

"Ne. Nećemo u Central."

"A kuda ćemo onda?" upita Aabi, zakikotavši se na ženski način. "U Njujork? U Peking?"

"Samo ti ostani u vazduhu, Aabi, i kruži iznad logora. Pravi velike krugove da se ne čujemo dole."

"Kapetane, gotovo je sa logorom Java, nema ga više", reče Post, nadzornik drvoseča, zdepast, čvrst čovek.

"Kada stvorci budu završili sa paljenjem logora, mi ćemo se vratiti i spalimo stvorce. Dole mora da ih je četiri hiljade na jednom mestu. U stražnjem delu helikoptera smešteno je šest bacača plamena. Daćemo im dvadesetak minuta. Poćemo želatinskim bombama, a zatim ćemo bacati plamena da jurimo one koji beže."

"Blagi Bože", reče Aabi, "ali dole će sigurno biti i naših; možda će ih stvorci zarobljavati, ne znamo. Ja neću da se vratim i možda palim ljude." Nije okrenuo skakača.

Dejvidson prisloni cev revolvera Aabiju na teme i reče: "Hoćeš, hoćeš! Vraćamo se; saberi se malo, momče, i nemoj da mi praviš neprilike."

"U rezervoaru imamo dovoljno goriva da se prevezemo do Centrala, kapetane", reče pilot. Pokušavao je da skloni glavu od uperenog revolvera, kao da je to neka muva koja mu dosađuje. "Ali samo toliko. To je sve čime raspolazemo."

"Onda ćemo dugo ostati u vazduhu. Vрати letelicu, Aabi."

"Mislim da je bolje da produžimo u Central, kapetane", reče Post svojim tupim glasom; Dejvidsona je ova urota protiv njega toliko razbesnela da je okrenuo revolver u šaci, uhvatio ga za cev i munjevito udario Posta drškom iznad uha. Drvoseča se samo presavi kao božićna čestitka i ostade da sedi na prednjem sedištu, sa glavom među kolenima i rukama koje su visile do poda. "Okreni, Aabi", reče Dejvidson svojim

bičevnim glasom. Helikopter stade da kruži u velikom luku. "Do vraga, gde je logor? Nikada nisam leteo skakačem noću bez signala na zemlji", reče Aabi tupo i šmrkavo, kao da ima kijavicu.

"Kreni na istok i traži vatru", uzvratu Dejvidson, hladno i mirno. Nijedan od njih nije imao petlju, čak ni Temba. Niko nije smeo da ostane uz njega kada stvarno dođe do gustog. Ranije ili kasnije svi se udružuju protiv njega, zato što nisu u stanju da idu putem koji je on izabrao. Slabi kuju urote protiv jakih; jak čovek osuđen je da ostane sam i da jedino o sebi vodi računa. Naprosto se slučilo da je takvo ustrojstvo stvari. Gde se deo taj logor?

Zapaljene nastambe morale bi se videti sa udaljenosti od mnogo milja pri ovom mrklom mraku, čak i uz kišu. Ali ništa se nije moglo razabrati. Sivo-crno nebo, cno tle. Vatre su se sigurno pogasile. Odnosno, bile su ugašene. Da li je moguće da su ljudi savladali stvorce? Pošto je on pobegao? Ta pomisao prostruja mu kroz svest poput mlaza ledenih kapljica. Ne, razume se da je bilo nemoguće: zar pedeset protiv mnogo hiljada? Ali, za ima Boga, na minskom polju mora da ima sva sila delova raskomadanih stvoraca, u svakom slučaju. Cela stvar je bila u tome što su nagrnuli u tolikom mnoštvu. Ništa nije moglo da ih zaustavi. Ništa nije mogao da preduzme protiv toga. Odakle su se samo deli? Danima nije bilo ni jednog jedinog stvorca u okolnim šumama. Mora da su došli odnekud, iz svih pravaca, došunjali se kroz šume, izmiledi iz rupa poput pacova. Nije bilo nikakvog načina da se zaustave tolike hiljade i hiljade stvoraca. Gde je, do vraga, taj logor? Aabi sigurno nešto muti sa kursom. "Pronađi logor, Aabi", reče on blagim glasom.

"Pa to i pokušavam, za ima Boga", uzvratu momak.

Post se nije micao, onako presamićen pokraj pilota. "Nije mogao tek tako da nestane, zar ne, Aabi? Imaš sedam minuta da ga pronađeš."

"Pronađi ga sam", obrecnu se Aabi, kreštavo i mrzovoljno.

"Neću sve dok se ti ne pridružiš Postu, momče. Spusti nas niže."

Minut kasnije Aabi reče: "Ovo mi liči na reku."

Dole se odista nalazila reka i velika čistina; ali gde je logor Java? Nije bilo ni traga od njega dok su leteli na sever iznad čistine. "Ovo mora da je to. Ovde nema nijedne druge velike čistine", reče Aabi, krenuvši ponovo preko ogoljenog predela. Svetla za puštanje su im sijala, ali ništa se nije moglo videti izvan snopova farova; bilo bi bolje da su isključeni. Dejvidson pruži ruku preko pilotovog ramena i isključi svetla. Neprozirna, vlažna tama, koja je istog časa zavladała, stvorila je isti utisak kao da im je neko bacio crne peškire preko očiju. "Za ime Boga!" uzviknu Aabi i, uključivši ponovo svetla, skrenu helikopter ulevo i poče da ga diže, ali nije bio dovoljno brz. Ogromna stabla najednom izroniše pred njima u tami i preteče krošnje dočepaše se letelice.

Elisa zaurla, podigavši ciklon lišća i grančica kroz jarke snopove svetlosti, ali stabla drveća bila su veoma stara i snažna. Mala letelica stade da ponire, a onda se učini kao da će se otrgnuti i osloboditi; međutim, narednog trenutka ponovo poče da pada kroz krošnje, iskrivivši se na bok. Svetla se pogasiše. Buka prestade.

"Ne osećam se baš najbolje", reče Dejvidson. Zatim to ponovi, ali ne i treći put, budući da nije bilo nikoga kome se mogao obratiti. A onda shvati da uopšte ništa nije kazao. Bio je ošamućen. Mora da je negde udario glavom. Aabi nije bio tu. Gde li je samo? Ovo je skakač. Bio je skroz okrenut, ali on se još nalazio na sedištu. Mrak je bio tako gust da mu se činilo da je slep. On stade da pipa oko sebe i ubrzo pronade Posta, nepomičnog, i dalje presamičenog, zgurenog između prednjeg sedišta i kontrolne table. Skakač bi se zatresao kad god bi se Dejvidson pomerio i njemu konačno sinu da se letelica uopšte ne nalazi na tlu, već da se zaglavila među krošnjama, zapetljala poput zmaja. Bol u glavi počeo je da mu popušta i on odluču da izađe iz mračne, nagnute kabine. Iskobeljao se na pilotovo sedište, proturio noge napolje i pustio se da visi okačen o ruke, ali nije mogao da dosegne tle, već samo grane, koje su ga grebale po nogama što su se njihale. Posle nekoliko trenutaka oklevanja, on pusti ruke; nije znao na kolikoj je visini, ali morao je da se izvuče iz kabine. Do tla ga je delilo svega nekoliko stopa. Ponovo je udario glavom o nešto, ali osetio se bolje kada je stao na noge. Samo da nije tako mračno, tako tamno. Imao je baterijsku svetiljku za pojasom, uvek ju je nosio noću po logoru. Ali sada je nije bilo. Čudno. Sigurno mu je ispala. Moraće da se vrati u skakač i da je nađe. Možda mu ju je Aabi uzeo. Aabi je namerno oborio skakač, uzeo Dejvidsonovu baterijsku svetiljku i pobegao. Ljigavi, mali kopilan, nije se razlikovao od ostalih. Vazduh je bio crn i pun vlage i uopšte niste znali gde da stavite nogu u tom korenju, grmlju, prepletanju. Sve je unaokolo vrvelo od šumova: kapanje vode, šuškanje, grebuckanje, kretanje sitnih stvorova po mraku. Bolje da se vrati u skakač i uzme baterijsku svetiljku. Ali nije mogao da vidi kako bi se uspeo. Donji kraj vrata bio mu je tik izvan domašaja prstiju.

A onda se pojavi neka svetlost, slabašni sjaj koji se palio i gasio među drvećem. To je Aabi uzeo baterijsku svetiljku i krenuo u izvidnicu, da ustanovi gde se nalaze; pametan momak. "Aabi!" pozva on prodornim šapatom. Pokušavajući da bolje razabere tačku svetlosti kroz drveće, on nagazi na nešto neobično. Najpre je to opipao čizmom, a zatim spustio ruku, oprezno, budući da nije bilo mudro dirati stvari koje ne možete videti. Nešto vlažno i ljigavo, poput mrtvog pacova. On brže trže ruku, a zatim je spusti malo dalje i napipa – čizmu. Osetio je pod prstima šnir pertli. To mu pred nogama sigurno leži Aabi. Ispao je iz letelice kada se srušila. Pa, i zaslužio je to, sa onim svojim Judinim trikom: pokušajem da pobjegne u Central. Dejvidsonu se nije dopao vlažni dodir odeće i kose koje nije mogao da vidi. On se uspravi. Ponovo je spazio svetlost, koju su svaki čas zaklanjala obližnja i udaljena stabla – daleki sjaj koji se micao.

Dejvidson se maši za futrolu, ali revolvera nije bilo u njoj.

Držao ga je u ruci, za slučaj da se Aabi i Post uzjogune. Sada ga, međutim, više nije imao. Mora da je gore u helikopteru, zajedno sa baterijskom svetiljkom.

On čučnu i ostade nepomičan; a onda, najednom, dade se u trk. Nije video kuda ide. Stabla su ga odbacivala sa strane na stranu kako je naletao na njih, a korenje ga je spoplitalo. On izgubi ravnotežu i opruži se koliko je dug, pavši preko gustog grmlja. Pridigavši se na šake i kolena, grozničavo počeo da traži neko skrovište. Gole, vlažne grančice zaprečavale su mu put i grebale ga po licu, ali on je uporno napredovao kroz

grmlje. Um su mu potpuno zaposeli složeni mirisi truleži i rastinja, uvelog lišća, raspadanja, mladica, paprati, mirisi noći, proleća i kiše. Svetlost ga potpuno obasja. On ugleda stvorce.

Setio se šta oni rade kada se nađu u opasnosti i šta je Ljubov kazao o tome. Okrenuo se na leđa, zabacio glavu i zaklopio oči. Srce mu je tuklo u grudima.

Ništa se nije dogodilo.

Bilo je teško otvoriti oči, ali konačno mu je to pošlo za rukom. Oni su samo stajali oko njega: mnogo njih, između deset i dvadeset. Imali su samo koplja koja su koristili za lov: stvarčice slične igračkama, ali čelična sečiva bila su oštra i bez po muke mogla su vam proći kroz stomak. On ponovo zatvori oči i nastavi nepomično da leži.

Opet se ništa nije dogodilo.

Mahnito kucanje srca mu se primirilo i sada je već mogao bolje da misli. Nešto se uskomeša u njemu, nešto što je gotovo ličilo na smeh. Blagi Bože, nisu mu mogli ništa! Kad su ga već izdali sopstveni ljudi i kad ljudska inteligencija više nikako nije mogla da mu pomogne – sve što mu je preostalo bilo je da ih osujeti njihovim sopstvenim trikovima, da se napravi mrtav i tako u njima izazove nagoni refleksi koji ih je sprečavao da ubiju nekoga ko je zauzeo taj položaj. Oni su samo stajali unaokolo, mrmrlajući nešto između sebe. Nisu mogli da mu naude. Za njih sada kao da je bio bog.

"Dejvidsone!"

Morao je ponovo da otvori oči. Baklja od smole, koju je držao jedan od stvoraca, još je gorela, ali sjaj joj je postao nekako bleđi, a i šuma se sada oblila sivilom, ne više zaronjena u onu katranastu tminu. Kako se to dogodilo? Proteklo je svega pet ili deset minuta. Još se teško moglo videti, ali više nije bila noć. Uspeo je da razabere lišće i granje, šumu. Spazio je lice koje ga je posmatralo. Nije imao nikakvu boju u jednoličnom sivilu praskozorja. Unakaženo lice izgledalo je kao ljudsko. Oči su bile kao dve tamne jame.

"Pustite me da ustanem", reče Dejvidson iznenada, bučnim, promuklim glasom. Drhtao je od studeni zbog dugog ležanja na vlažnoj zemlji. Nije mogao više da leži i posmatra kako ga Selver gleda odozgo.

Selver ništa nije imao u rukama, ali je zato množina malih vragova oko njega bila naoružana ne samo kopljima, nego i revolverima. Ukrađenim iz njegovog skladišta u logoru. On se uspravi i stade. Odeća mu je ledeno prijanjala uz pleća i stražnji deo nogu, tako da nikako nije mogao da obuzda drhtanje.

"Svršimo stvar", reče on. "Brže-brže!"

Selver ga je samo posmatrao. Sada je morao da podigne pogled kako bi mogao da gleda Dejvidsonu u lice.

"Da li bi želeo da te sada ubijem?" upita on. Ljubov ga je naučio da tako učtivo govori, razume se; čak se i u glasu prepoznavao Ljubov. Neverovatno.

"Na meni je da to izaberem, zar ne?"

"Pa, cele noći si ležao u položaju koji znači da želiš da ti poštedimo život; hoćeš li sad, pak, da umreš?"

Bol u glavi i stomaku i mržnja prema ovoj užasnoj, maloj nakazi, koja je govorila kao Ljubov i koja ga je bacila u ovu bedu, taj bol i ta mržnja su se spregli i uskomešali mu utrobu i on počeo da povraća, gotovo obrvan gađenjem, ali je ipak pokušao da sačuva hrabrost. Iznenada istupi jedan korak i pljunu Selvera u lice.

Usledila je kratka pauza, a onda Selver, napravivši svojevrstnu plesnu kretnju, uzvratu istom merom. I nasmeja se. I ne preduze ništa da ubije Dejvidsona. Dejvidson obrisa hladnu pljuvačku sa usana.

"Slušaj, kapetane Dejvidsone", reče stvorac onim mirnim, tihim glasom od koga se Dejvidsonu vrtelo u glavi i obuzimalo ga gađenje, "nas dvojica smo bogovi, ti i ja. Ti si pomračenog uma, a ja nisam siguran da li je i moj pomračen ili nije. Ali bogovi smo. Više neće biti susreta u šumi kao što je sad ovaj među nama. Doneli smo jedan drugome darove kakve bogovi donose. Ti si mi dao tvoj dar: ubijanje pripadnika vlastite vrste, ubistvo. Sada ću ti, koliko to budem mogao, ja dati poklon mog naroda, ali to nije ubijanje. Mislim da nam obojici pada teško da nosimo teret dobijenih poklona. Ti ga, međutim, sam moraš nositi. Tvoji ljudi u Ešsenu kazali su mi da, ako te dovedem tamo, oni će te osuditi i pogubiti po svom zakonu. No, kako ja želim da ti podarim život, neću te odvesti među ostale zatvorenike u Ešsen; a ne mogu te ni pustiti da lutaš šumom, zato što nam nanosiš silnu štetu. Postupićemo, stoga, prema tebi kao prema nekome od nas kada siđe s uma. Prebacićemo te na Rendlep, gde više niko ne živi, i ostaviti tamo."

Dejvidson se netremice zagleda u stvorca, ne mogavši da odvoji pogled sa njega. Kao da je ovaj delovao na njega nekom hipnotičkom moći. Niko mu ništa nije mogao. "Trebalo je da ti slomim vrat onoga dana kada si nasrnuo na mene", reče on glasom koji je još bio promukao i nejasan.

"Možda bi tako bilo najbolje", odgovori Selver. "Ali Ljubov te je sprečio u tome. Kao što sada sprečava i mene da te ubijem. Sa ubijanjem je gotovo ovde. I sa sečenjem drveća. Nema više šta da se seče na Rendlepu. Vi to mesto zavete Smetlišno ostrvo. Tvoji ljudi tamo nisu ostavili ni drveta, što znači da nećeš moći da napraviš čamac i odeš odande. Gotovo da ništa više ne raste na Rendlepu, tako da ćemo morati da ti dostavljamo hranu i drvo za ogrev. Tamo nema šta da se ubija. Ni drveća, ni ljudi. Ranije je bilo i drveća i ljudi, ali sada su ostali samo snovi o njima. Mislim da je to pravo mesto za tebe da živiš, budući da moraš da živiš. Možda ćeš tamo naučiti da sanjaš, ali je najverovatnije da ćeš nastaviti stazom svog ludila do kraja. Konačno."

"Ubij me sada i prekini sa tim vrazjim izživljavanjem."

"Da te ubijem?" ponovi Selver; pogled koji je uputio Dejvidsonu sijao je, veoma jasan i užasan, u osvitu šume. "Ne mogu te ubiti, Dejvidsone. Ti si bog. Moraš to sam da učiniš."

On se okrenu i udalji, lako i brzo, nestavši u samo nekoliko koraka među sivim stablima.

Omča skliznu preko Dejvidsonove glave i malo mu se steže oko vrata. Tanka koplja primakoše mu se uz leđa i bokove. Nisu pokušavali da ga ozlede. Mogao je da im se otme, da pobjegne, oni se nisu usuđivali da ga ubiju. Sečiva su bila uglačana, u obliku

lista, britka poput brijača. Omča ga blago povuče za vrat. On krenu putem kojim su ga poveljeli.

8.

Selver nije video Ljubova veoma dugo. Onaj san otišao je sa njim na Riešvel. Bio je sa njim kada je poslednji put razgovarao sa Dejvidsonom. Zatim je otišao i možda je sada spavao u grobu Ljubovljeve smrti u Ešsenu, budući da nikad nije došao Selveru u pohod u gradu Broteru, gde je ovaj sada živeo.

Ali kada se veliki brod vratio i kada je on stigao u Ešsen, Ljubov ga je sačekao tamo. Bio je utihao i slabašan, veoma tužan, tako da se stari, tegobni bol ponovo probudio u Selveru.

Ljubov je ostao uz njega, poput seni u umu, čak i kada se sreo sa ludima iz broda. Bili su to moćni stvorovi; veoma su se razlikovali od svih ostalih ljudi koje je poznavao, osim njegovog prijatelja, ali bili su znatno snažniji nego nekada Ljubov.

Prilično je zaboravio jezik ljudi, tako da je u početku pustio sabesednike da govore. Kada se valjano uverio kakvi su oni stvorovi, pružio im je tešku kutiju koju je doneo iz Brotera. "Unutra je Ljubovljevi rad", reče on, prisećajući se reči. "Znao je više o nama od ostalih. Naučio je moj jezik i muški govor; sve je to zapisao. Pomalo je shvatio kako mi živimo i sanjamo. Drugima to nije uspelo. Daću vam njegovo delo, ako ga odnesete tamo gde je on želeo.

Visoki čovek bele kože, Lepenon, imao je ozaren izraz lica dok se zahvaljivao Selveru; kazao mu je da će hartije stvarno biti odnete tamo gde je to Ljubov želeo, kao i da će ih na tom mestu veoma ceniti. To je obradovalo Selvera. Ali zadalo mu je bol kada je morao glasno da izgovori prijateljevo ime, jer Ljubov je i dalje imao gorko-tužan izraz lica kada ga je pogledao u umu. Malo se povukao od ljudi i posmatrao ih. Dong, Gose i ostali iz Ešsena stajali su sa petoricom iz broda. Ovi su izgledali čisti i uglačani poput novog železa. Stari kolonisti pustili su da im kosa izraste po licu, tako da su pomalo ličili na ogromne Atšeance crnog krzna. Još su nosili odeću, ali ona je bila dronjava i prljava. Nisu izgledali mršavo, izuzev Starca, koji se uopšte nije oporavio posle Noći Ešsena; ali svi su zajedno ostavljali utisak stvorenja koja su ili izgubljena ili luda.

Sastanak se odigrao na rubu šume, na području gde, po prećutnom sporazumu, ni žitelji šume ni ljudi nisu podizali nastambe, niti su logorovali tokom proteklih godina. Selver i njegovi pratioci smestili su se u senci jednog velikog jasena, koji je stajao izvan okrilja šume. Njegove bobice još su bili samo zeleni čvorići na grančicama, ali je zato imao dugačko i meko lišće, nepostojano, letnjezeleno. Svetlost pod velikom krošnjom bila je blaga i puna senovitih prepleta.

Ljudi su živo razgovarali među sobom, dolazili i odlazili, da bi konačno jedan prišao jasenovom stablu. Bio je to onaj snažni iz broda, zapovednik. Čučnuo je pored Selvera, ne zatraživši prethodno dozvolu za to, ali i bez ikakve namere da se ophodi neuljudno. "Možemo li malo da pričamo?" upita on.

"Svakako."

"Poznato vam je da odvodimo sve Terane. Dovezli smo još jedan brod za njih. Vaš svet više neće biti kolonija."

"Tu poruku sam čuo u Broteru, kada ste stigli pre tri dana."

"Hteo sam samo da se uverim da ste shvatili kako je ovo trajno rešenje. Nećemo se vratiti. Vaš svet stavljen je pod okrilje Lige. Prevedeno na vaš jezik, to bi značilo sledeće: mogu vam obećati da niko više neće doći ovde da seče drveće ili da vam uzima zemlju, bar dok Liga bude postojala."

"Niko od vas više neće doći", reče Selver glasom koji je zazvučao i kao pitanje i kao potvrdni iskaz.

"Neće. Za pet pokolenja. Niko. A onda će možda stići svega nekoliko ljudi, deset ili dvadeset, ali svakako ne više od dvadeset, da razgovara sa vašim narodom, da proučava vaš svet, kao što su to radili neki od ovih koji su već bili na Atšeu."

"Naučnici, stručnjaci", reče Selver, a zatim se zadubi u misli nekoliko trenutaka. "Vi donosite odluke tako naprečac, vaši ljudi", ponovo prozbori on glasom koji je mogao da bude i pitanje i iskaz.

"Ne razumem. "Na zapovednikovom licu pojavi se oprezan izraz.

"Pa, kažete da niko više neće seći drveće Atšea: i svi prestanete da to činite. Ali vi živite na mnogo mesta. Kada kod nas predvodnica Karača, na primer, izda neko naređenje, ono ne važi i za susedno selo, a jamačno ga neće poslušati svi ljudi na svetu odmah..."

"Neće, ali to je stoga što vi nemate jednu vladu koja upravlja svima. Ali mi je imamo, sada je imamo, i ja vas uveravam da se njena naređenja izvršavaju. Svi ih izvršavaju i to smesta. Ali čini mi se da sam iz priča koje sam čuo od kolonista ovde razabrao da kada ste vi, Selvere, izdavali naređenja, onda su ih svi, na svakom ostrvu, odmah izvršavali. Kako vam je to uspelo?"

"U to vreme bio sam bog", reče Selver bezizražajno.

Kada je zapovednik otišao, prišao je lakim korakom onaj drugi, visoki i beli, i upitao da li bi smeo da sedne u senku drveta. Umeo je da se ophodi i bio je izuzetno mudar. Selver se osećao nelagodno u njegovom prisustvu. Slično Ljubovu, postupao je blago; razumeo bi stvari, ali bi sam ostajao potpuno nedokučiv. Najbolji među njima bili su, naime, u podjednako meri neuhvatljivi, nedostupni, kao i najokrutniji. To je i bio razlog što mu je Ljubovljevo prisustvo u umu bilo bolno, dok su mu snovi u kojima je video i dodirivao svoju mrtvu ženu Tele izgledali dragoceni i puni spokojstva.

"Kada sam bio ovde ranije", reče Lepenon, "sreo sam Raja Ljubova. Gotovo da nisam imao prilike da porazgovaram sa njim, ali sećam se šta je govorio; pročitao sam posle neke njegove tekstove o izučavanju vašeg naroda. Njegov rad, kako vi kažete. U velikoj meri zahvaljujući tom radu Atše je sada slobodan od teranske kolonije. Ta sloboda bila je glavna svrha Ljubovljevog života, mislim. Vi, kao njegov prijatelj, sigurno uviđate da ga smrt nije sprečila da stigne do cilja, da okonča putovanje."

Selver je sedeo u tišini. Nelagodnost mu se u umu pretvorila u strah. Ovaj je govorio kao Veliki Sanjar.

Ništa nije uzvratio. "Da li biste mi kazali nešto, Selvere? Nadam se da vas pitanje neće uvrediti. Posle toga, ništa vas više neću pitati... Ovde je bilo mnogo ubijanja: u Smitovom logoru, zatim na ovom mestu, Ešsensu, i konačno u logoru Nova Java, gde je Dejvidson predvodio grupu pobunjenika. To je bilo sve. Nikakvo novo ubijanje posle toga...Je li to tačno? Je li stvarno više nije bilo ubijanja?"

"Ja nisam ubio Dejvidsona."

"To nije važno", reče Lepenon, pogrešno ga razumevši; Selver je hteo da kaže da Dejvidson nije mrtav, ali Lepenon je shvatio da je neko drugi ubio Dejvidsona. Uvidevši sa olakšanjem da i ljudi mogu da greše. Selver ga nije razuverio.

"Nije, dakle, bilo novih ubijanja?"

"Nije. Oni će vam to potvrditi", reče Selver, pokazavši glavom prema pukovniku i Goseu.

"Mislio sam među tvojim ljudima. Da li su Atšeanci ubijali Atšeance?"

Selver ne odgovori.

Nekoliko trenutaka potom on podiže pogled prema Lepenonu, prema njegovom neobičnom licu, belom poput maske Jasenovog Duha, koje se promenilo kada mu je uzvratio pogled.

"Ponekad dođe neki bog", reče Selver. "On donosi novi način na koji nešto valja raditi, ili neku novu stvar koju treba učiniti. Novu vrstu pevanja, ili novu vrstu smrti. Donosi je preko mosta između sna–vremena i sveta–vremena. Kada to uradi, onda je gotovo. Stvari koje postoje u svetu ne mogu se više vratiti u san, ne mogu se zadržati u snu zidovima ili pretvaranjem. Nema nikave svrhe da se sada pretvaramo kako ne znamo da se međusobno ubijamo."

Lepenon položi svoju dugačku šaku na Selverovu, tako brzo i blago da je Selver prihvatio dodir kao da ruka nije strančeva. Zeleno–zlatne senke jasenovog lišća podrhtavale su nad njima.

"Ali ne smete se ni pretvarati da imate razloga da se međusobno ubijate. Ubijanje nikada nema smisla", reče Lepenon, lica podjednako brižnog i tužnog kao Ljubovljevo. "Otići ćemo. Kroz dva dana više nas neće biti ovde. Nijednog. Zauvek. Šume Atšea ponovo će biti kao što su bile ranije."

Ljubov izide iz senki Selverovog uma i reče: "Ja ću biti ovde."

"Ljubov će biti ovde", reče Selver. "I Dejvidson će biti ovde. Obojica. Možda će posle moje smrti ljudi biti onakvi kakvi su bili pre no što sam se ja rodio, pre no što ste vi došli. Ali sumnjam u to."

PROSTRANIJA OD CARSTAVA I SPORIJA

Tek tokom ranih decenija postojanja Lige Zemlja je uputila brodove na izuzetno daleka putovanja, preko svih ranijih međa, do zvezda, i još dalje. Oni su tragali za svetovima koje nisu zasejali niti su ih nastanili Osnivači Haina – za istinski tuđinskim svetovima. Svi Poznati svetovi bili su hainskog porekla, a Zemljane je vređalo to što su ih Hainci ne samo osnovali, nego su ih i spasli. Želeli su da se odvoje od porodične matice. Hteli su da pronađu nekog novog. Poput roditelja zamorno punih razumevanja,

Hainci su podsticali njihova istraživanja, opskrbivajući ih brodovima i dobrovoljcima, kao što je činilo i nekoliko drugih svetova Lige.

Svi ti dobrovoljci, koji su ulazili u sastav posade za Krajnja istraživanja, odlikovali su se istom osobenošću: nisu bili sasvim zdrave pameti.

Oostalom, koja bi se to osoba zdrave pameti upustila u traganje za podacima koji neće biti primljeni narednih pet ili deset stoleća? Smetnje izazvane kosmičkom masom još nisu bile odstranjene u radu ansibla, tako da je trenutno komuniciranje bilo pouzdano samo u dometu od sto dvadeset svetlosnih godina. Istraživači su, dakle, morali računati sa potpunom izdvojenošću. Osim toga, nisu mogli imati nikakvu predstavu o tome šta će ih čekati pri povratku, ako se uopšte vrate. Nijedno normalno ljudsko biće, koje je iskusilo posledice vremenske dilatacije makar i od samo nekoliko decenija na putovanju između svetova Lige, ne bi se dobrovoljno javilo za dvosmernu misiju koja bi potrajala stolicima. Istraživači su bili eskapisti, malo otkačeni. Čaknuti.

Desetoro njih ukrcao se na transporter na kosmodromu Smeming, a onda, tokom tri dana, koliko je trajao prevoz do broda Gum, preduzelo manje ili više neveste pokušaje da se međusobno upozna. 'Gum' je cetijanski naziv, koji približno odgovara našem 'beba' ili 'mače'. Posadu je sačinjavalo dvoje Cetijanaca, dva Hainca, jedna Beldenka i petoro Zemljana; brod cetijanske proizvodnje iznajmila je vlada Zemlje. Njegova šarolika posada teturavo se ukrcao kroz spojnu cev, idući jedan po jedan, poput uplašeni spermatozoida koji pokušavaju da oplode Vaseljenu. Transporter se odvojio i udaljio, a navigator je stavio Gum u pogon. Brod je treperio nekoliko časova na rubu svemira, udaljen nekoliko stotina miliona milja od kosmodroma Smeming, a onda je naglo nestao.

Kada se, posle deset časova i dvadeset devet minuta, odnosno dve stotine pedeset šest godina, ponovo pojavio u normalnom svemiru, trebalo je da se nalazi u blizini zvezde KG-E-96651. I odista, zvezda se odmah ukazala u vidu zlatne glave čiode. Negde u okvirima kugle prečnika četiri stotine miliona kilometara takođe se nalazila jedna zelenkasta planeta, Svet 4470, koju je kartografisao neki cetijanski stručnjak. Brod je sada trebalo da pronađu planetu. Ovo nije bilo tako lako kako bi moglo da izgleda, s obzirom na to da je plast sena bio veliki četiri stotine miliona kilometara. Osim toga, Gum nije mogao da se kreće unutrašnjim prostorom jednog planetnog sistema brzinom bliskom svetlosnoj; ukoliko bi to ipak učinio, lako se moglo dogoditi da se i on i zvezda KG-E-96651 i Svet 4470 pretvore u ništavilo. Morao je da puži, koristeći raketni pogon, brzinom od svega nekoliko stotina hiljada milja na sat. Matematičar-navigator Asnanifoil prilično je tačno znao gde bi planeta trebalo da se nalazi i smatrao je da bi do nje morali da stignu za deset Z-dana. U međuvremenu, članovima Istraživačke ekipe preostalo je da se još bolje upoznaju.

"Ne podnosim ga", reče Porlok, 'tvrđi' naučnik (hemija, fizika, astronomija, geologija i tome slično), a na brčićima mu se pojavise mehurići pljuvačke. "Taj čovek je lud. Nikako mi ne ide u glavu kako je mogao da prođe testove za Istraživačku ekipu, izuzev ako ovo nije sračunat ogled iz nesaglasnosti, smišljen na nivou vlade, u kome je nama dodeljena uloga zamorčića."

"Mi obično koristimo hrčkove i hainske gole", reče učtivo Manon, 'meki' naučnik (psihologija, psihijatrija, antropologija, ekologija i tome slično); bio je to jedan od dvojice Hainaca. "Umesto zamorčića. Treba, međutim, znati da je gospodin Osden odista veoma redak slučaj. U stvari, on je prva osoba koja je potpuno izlečena od Renderovog sindroma, jedne vrste infantilnog autizma, za koju se smatralo da je neizlečiva. Veliki zemaljski psihoanalitičar Hamergeld pretpostavio je da je uzrok autističke uslovljenosti u ovom slučaju supernormalni empatički kapacitet, te je saobrazno tome pripremio prikladnu terapiju. Gospodin Osden je prvi pacijent koji je podvrgnut toj terapiji, u stvari on je živio sa doktorom Hamergeldom do svoje osamnaeste godine. Terapija se pokazala uspešna."

"Uspešna?"

"Pa da. On jamačno više nije austičan."

"Nije. Sada je nesnosan!"

"Pa, vidite", reče Manon, blago posmatrajući mrlje od pljuvačke na Porlokovim brčićima, "normalna odbrambeno-agresivna reakcija između stranaca koji se susreću, između vas i gospodina Osdena, recimo, predstavlja nešto čega ste jedva svesni; običaji, maniri, neobraćanje pažnje: sve vam to otupljuje iskonski mehanizam; naučili ste da ga prenebregavate, čak u toj meri da mu odričete svako postojanje. Kao empata, međutim, gospodin Osden to i te kako oseća. Oseća vlastita osećanja, kao i vaša, a uglavnom je teško razlučiti koja su čija. Recimo da postoji normalan elemenat neprijateljstva prema svakom strancu u vašoj emocionalnoj reakciji na njega kada ga sretnete, kao i spontan izraz nedopadanja prema njegovom izgledu, odeći ili načinu rukovanja, svedeno prema čemu. On oseća to nedopadanje. Kako je odviknut od austičke odbrane, pribegava jednom agresivno-odbrambenom mehanizmu, reagujući tako na agresiju koju ste vi nehotice projektovali na njega." Manon je još prilično dugo nastavio da objašnjava.

"Ništa ne daje čoveku pravo da bude takav nitkov", reče na kraju Porlok.

"On ne može da nas isključi, zar ne?" upita Harfeks, biolog, drugi Hainac.

"Stvar je slična slušanju", primeti Olero, pomoćnik 'tvrđog' naučnika, zadubljena u premazivanje noktiju na nožnim prstima fluorescentnim lakom. "Na ušima nema kapaka. Empatija nema dugme za isključivanje. On čuje naša osećanja, želeo to ili ne."

"A da li zna šta mislimo?" upita Eskvana, inženjer, osvrnuvši se po ostalima, s izrazom istinskog straha na licu.

"Ne", uzvratilo žustro Porlok. "Empatija nije telepatija! Niko nije telepata."

"Ko zna", reče Manon, osmehnuvši se neupadljivo na svoj način. "Neposredno pre no što sam krenuo sa Haina, stigao je veoma zanimljiv izveštaj sa jednog nedavno otkrivenog sveta; jedan hilfer po imenu Rokanon izvestio je o nečem što izgleda kao naučiva telepatska tehnika koja se koristi kod jedne mutirane hominidne rase; video sam samo sinopsis u HILF biltenu, ali...", i on nastavi da objašnjava. Ostali su već shvatili da mogu da razgovaraju dok traju Manonova duga izlaganja; njemu to kao da nije smetalo, niti mu je promicalo mnogo od onoga što su oni govorili.

"A zašto nas on mrzi?" upita Eskvana.

"Niko te ne mrzi, Andere, dušo", reče Olero, namazavši Eskvanin nokat na palcu leve šake fluorescentnim ružičastim prelivom. Inženjera obli rumenilo i on se nelagodno osmehnu. Olero je bila žena tananog izgleda, čisto azijskog porekla, s iznenađujućim glasom, promuklim, dubokim i blagim, poput kakve mlade žabe-bukačice. "Ako mu već smeta naše neprijateljstvo, zašto ga onda samo povećava stalnim napadima i uvredama? Ne mogu reći da imam baš visoko mišljenje o trepiji doktora Hamergelda, stvarno, Manone; ko zna, možda je bio bolji kao autista..."

Ona zastade. U glavnu kabinu ušao je Osden.

Izgledao je kao odran. Koža mu je bila neprirodno bela i tanka, tako da se kroz nju prozirala mreža krvotoka, slična kakvoj izbledelej putnoj karti sa crvenim i plavim oznakama. Adamova jabučica, mišići koji su mu okruživali usta, kosti i ligamenti zglobova i šaka – sve je to bilo nekako istaknuto, kao da je trebalo da posluži kao primer za čas anatomije. Kosa mu je bila boje blede rđe, slična davno usirenoj krvi. Imao je obrve i trepavice, ali ono što je bilo uočljivo bile su kosti iznad očnih duplji, kapci prošarani kapilarima i bezbojne oči. Nisu to bile crvene oči, jer on nije, zapravo, bio albino, ali ni plave, niti sive; boje su iščilile iz Osdenovih očiju, ostavivši za sobom hladnu, vodoliku bistrinu, beskrajno prodornu. Nikada nikoga nije gledao u oči. Lice mu je bilo lišeno izraza, slično kakvom anatomskom crtežu, ili voštanoj maski.

"Slažem se", reče on visokim, hrapavim tenorom, "da je čak i autistička povučенost bolja od smoga jevtinih, drugorazrednih osećanja kojima me vi okružujete. Što si sad tako pun mržnje, Porloče? Ne možeš da me podneseš, a? Idi onda i malo upražnjavaj samoerotiku, kao što si to noćas činio, jer ti to poboljšava vibracije. Ko mi je, do vraga, pomerio trake ovde? Ne dirajte moje stvari, niko od vas. Ne dozvoljavam to."

"Osdene", reče Asnanifoil svojim krupnim, sporim glasom, "zašto si takav nitkov?"

Ander Eskvana se šćućuri i stavi ruke pred lice. Prepirke su ga plašile. Olero podiže pogled, praznog ali ljubopitljivog izraza lica, kako dolikuje večnom posmatraču.

"A zašto da ne budem?" upita Osden. Nije gledao Asnanifoila i držao se što je dalje mogao od ostalih u punoj kabini. "Ni u jednom od vas ne postoji razlog koji bi me nagno da promenim držanje."

Harfeks, uzdržan i strpljiv čovek, reče: "Razlog je to što ćemo provesti nekoliko godina zajedno. Život će nam svima biti podnošljiv ako..."

"Zar vam nije jasno da ja ne dajem ni pet para za sve vas?" upita Osden, a zatim uze mikrotrake i iziđe. Eskvana iznenada ode na počinak. Asnanifoil stade da prstima crta strujnice po vazduhu, mrmrlajući Obredne proste brojeve. "Ne može se nikako drugačije objasniti njegovo prisustvo na brodu osim kao plod urote zemaljske vlasti. Odmah sam to prozreo. Ova misija osuđena je na propast", prošaputa Harfeks koordinatoru, osvrnuvši se preko ramena. Porlok je nespretno petljao po dugmetu na pantalonama; u očima su mu bile suze. "Kazao sam vam da su svi ljudi, ali vi ste mislili da preterujem."

No, za to je bilo razloga. Članovi ekipe za Krajinja istraživanja očekivali su da će im kolege biti inteligentne, valjano obučene, psihički nestabilne i lično simpatične. Morali su da rade zajedno u tesnim prostorijama i na neprijatnim mestima, tako da je bilo osnovano nadati se da će paranoje, potištenosti, manije, fobije i prinude drugih biti dovoljno blage da omogućue dobre lične odnose, bar tokom pretežnog dela putovanja. Osden je možda inteligentan, ali mu je upućenost u stvari površna, a ličnost katastrofalna. Poslat je u misiju samo zbog svoje jedinstvene nadarenosti, moći empatije: tačnije rečeno, zbog bioempatičke prijemčivosti velikog raspona. Njegov dar nije se odnosio samo na vrstu kojoj je pripadao; bio je u stanju da dokuči osećanja u čuvstva svega što je kadro da oseća. Mogao je da deli pohotu sa belim pacovom, bol sa zgnječenom bubašvabom, fototropiju sa noćnim leptirom. Vlasti su zaključile da će na jednom stranom svetu biti korisno znati da li je bilo šta u blizini sposobno da oseća, a ako je to slučaj, kakva su mu onda osećanja prema članovima misije. Osdenova titula bila je nova. On je predstavljao Senzora ekipe.

"Šta je osećanje, Osdene?" upita ga jednoga dana Haito Tomiko u glavnoj kabini, pokušavši da iznebuha uspostavi nekakav odnos s njim. "Šta je tačno to što registruješ tvojom empatičkom senzitivnošću?"

"Drek", uzvratil čovek svojim visokim, razdraženim glasom. "Psihičke izlučevine životinjskog carstva. Ja gacam po vašim ukropinama."

"Pokušala sam", reče ona, "da saznam neke činjenice."

Smatrala je da joj je glas zadivljujuće miran.

"Nisi ti tragala za činjenicama. Pokušala si mene da se domogneš. Uz nešto straha, malo radoznalosti i premnogo odvratnosti. Postupala si kao da prebiraš po crknutom psu da bi videla kako gamižu crvići. Možeš li najzad jednom za svagda utuviti u glavu da ja nikome ne dam da me se dočepa, da želim da me ostavite na miru?" Koža mu je bila išarana crvenim i ljubičastim kapilarima, a glas mu je postao povišen. "Idi i sama se valjaj u svom kalu, ti, žuta kučko!" razdra se on na njeno ćutanje.

"Smiri se", reče mu ona, i dalje pribrano, ali odmah ga je ostavila i povukla se u svoju kabinu. Razume se, bio je u pravu u pogledu njenih pobuda; pitanje joj je u dobroj meri bilo samo izgovor, puki napor da ga zainteresuje. Ali šta ima lošeg u tome? U trenutku kada je postavila pitanje najviše je osećala blago nepoverenje prema njemu; uglavnom joj ga je bilo žao, tog jadtog, nadmenog, pakosnog nitkova, gospodina Beskoška, kako ga je Olero nazvala. Šta očekuje sa takvim ponašanjem? Ljubav?

"Mislim da ne može da podnese da ga iko sažaljeva", reče Olero, opružena na donjoj ležaljki, gladeći bradavice.

"Pa onda ne može da uspostavi nikakav ljudski odnos. Sve što je učinio doktor Hamergeld bilo da mu preokrene autizam..."

"Jadni frot", reče Olero. "Tomiko, nećeš imati ništa protiv ako Harfeks navrati malo noćas, je l' da?"

"Zar ne bi mogla da odeš u njegovu kabinu? Dojadilo mi je već da stalno sedim u glavnoj kabini sa tom vražjom oljuštenom repom."

"Mrziš ga, zar ne? Mislim da on to oseća. Ali spavala sam sa Harfeksom i prošle noći, a Asnanifoil bi mogao da postane ljubomoran, s obzirom na to da dele kabinu. Ovde bi bilo zgodnije."

"Opsluži ih obojicu", uzvratila Tomiko grubo, zbog uvređenog osećanja čednosti. Njena zemaljska subkultura, ona iz istočne Azije, bila je puritanska; držala je do neporočnosti.

"Volim jednog na noć", uzvratila Olero bezazleno vedro. Belden, planeta-vrt, nikada nije otkrio neporočnost, kao ni točak za mučenje.

"Pokušaj onda sa Osdenom", reče Tomiko. Njena lična nestabilnost retko je bila tako bolna kao sada: duboko nepoverenje u samu sebe, koje se ispoljavalo u vidu destruktivizma. Javila se dobrovoljno za ovaj posao zato što, po svoj prilici, nije bilo nikakve vajde od nje.

Mala Beldenka podiže pogled, držeći četkicu u ruci, dok su joj oči bile širom otvorene. "Tomiko, pokvareno je to što si kazala."

"Zašto?"

"Bilo bi to nisko! Osden me ne privlači!"

"Mislila sam da ti to nije važno", uzvratila Tomiko ravnodušno, premda je znala da nije tako. Ona pokupi neke papire i iziđe iz kabine, primetivši uz put: "Nadam se da ćete ti i Harfeks, odnosno ko već bude, biti gotovi do poslednjeg zvona; umorna sam."

Olero briznu u plač; suze su joj se slivale na male, pozlaćene bradavice. Lako je plakala. Nasuprot njoj, Tomiko nije zaplakala od kada joj je bilo deset godina.

Nije to bio srećan brod; ali stvari su krenule nabolje kada su Asnanifoil i njegovi računari ušli u trag Svetu 4470. Bio je to tamnozeleni dragulj, sličan istini na dnu gravitacionog zdenca. Dok su posmatrali kako žadni disk raste, osećanje zajedništva bujalo je među njima. Osdenova sebičnost, njegova sračunata grubost, sada je služila da zbliži ostale. "Možda je", reče Manon, "on upućen u misiju kao gron. Zemljani to nazivaju žrtveni jarac." Niko ovome nije protivslovio, toliko su naprasno postali ljubazni i uvidavni jedni prema drugima.

Ušli su na orbitu. Nije bilo svetlosti na noćnoj strani, na kontinentima nisu postojale linije i čvorišta nastala radom životinja kadrih da grade.

"Nema ljudi", promrmlja Harfeks.

"Razume se da ih nema", odbrusi Osden, koji je imao svoj zaseban video-ekran; glava mu se nalazila u politenskoj vreći. Tvrdio je da plastika prigušuje empatičku buku koju prima od drugih. "Nalazimo se dva svetlosna veka iza granice Hainskog širenja, a preko nje nema ljudi. Nigde. Ne mislite valjda da bi Postanje počinilo istu groznu grešku dva puta?"

Niko nije obraćao mnogo pažnje na njega; svi su očarano promatrali žadno prostranstvo pod sobom, gde je bilo života, ali ne ljudskog. Predstavljali su otpadnike ljudskog roda, a ono što su videli dole nije bila pustoš, već spokoj. Čak ni Osden nije posmatrao sasvim bezizražajno kao obično; bio je namргоđen.

Spuštanje u plamenu na more; izvidanje iz vazduha; prizemljenje. Ravnica prekrivena nečim što je ličilo na travu, gusto, zeleno; povijene stabljike okruživale su brod, tarući se o isturene video-kamere i zaprašujući sočiva finim polenom.

"Izgleda kao čista fitosfera", reče Harfeks. "Osdene, registruješ li bilo šta što oseća?"

Svi se okrenuše prema Senzoru. On je napustio ekran i upravo sipao čaj u šolju. Nije odgovorio. Retko je odgovarao na pitanja koja su mu rečima upućena.

Hitinska krutost vojne discipline bila je sasvim neprimerena u ovoj ekipi ludih naučnika; lanac njihovih komandi stajao je negde između parlamentarne procedure i potpuno labavog hijerarhijskog ustrojstva, što bi sigurno sasvim sludilo jednog oficira u redovnoj službi. Prema uputstvenoj odredbi vlasti, međutim, titula Koordinatora dodeljena je doktorci Haito Tomiko i ona je sada prvi put istupila u tom svojstvu. "Gospodine Senzore Osdene", kazala je, "molim vas, odgovorite gospodinu Harfeksu."

"Kako mogu da 'registrujem' nešto spolja", uzvratu Osden, ne okrenuvši se, "kada se osećanja devetoro neurotičnih hominida motaju oko mene kao crvi u konzervi? Kada budem imao nešto da vam kažem, reći ću vam. Svestan sam svoje odgovornosti kao Senzora. Ukoliko biste, međutim, odlučili da mi ponovo izdate neko naređenje, Koordinator Haito, smatraću da sam oslobođen svake daljnje odgovornosti."

"Vrlo dobro, gospodine Senzore. Držim da više neće biti potrebna nikakva naređenja." Tomikin žablji glas bio je pribran, ali Osden kao da se malo trgao, stojeći okrenut leđima prema njoj, kao da ga je silina njene potisnute mržnje fizički gurnula.

Biologova slutnja pokazala se tačna. Kada su preduzeli ispitivanja, ustanovili su da nema nikakvih životinja, čak ni na nivou mikrosveta. Ovde niko nikoga nije jeo. Svi oblici života bili su fotosintetički ili saprofitni, što znači da su živeli na račun svetlosti ili mrtvih, a ne živih. Biljke: beskrajne biljke, od kojih nijedna nije bila poznata posetiocima iz doma Čovekovog. Beskrajni preliv i senke zelenog, ljubičastog, rumenog, smeđeg, crvenog. Beskrajne tišine. Jedino se vetar kretao, njišući lišće i listove paparati, topli, šumoreći vetar, ispunjen sporama i polenom, koji je raznosio slatkastu, bledezelenu prašinu po prerijama velikih, tuđinskih trava, vresištima bez vresa, bescvetnim šumama gde nijedna noga nikada nije kročila, niti je neko oko zavirilo. Topli, tužni svet, tužni i vedri. Šetajući se poput izletnika sunčanim ravnica prekrivenim nečim nalik na papratnjače, istraživači su tiho razgovarali. Znali su da njihovi glasovi remete tišinu staru hiljadu godina, tišinu vetra i lišća, lišća i vetra, koji duva, pa stane, a onda ponovo počne da duva. Tiho su razgovarali; ali budući ljudi, razgovarali su.

"Siroti, stari Osden", reče Dženi Čong, biolog i tehničar, pilotirajući helimlaznjakom prema kvadrantu severnog pola. "Sva ona haj-faj oprema u njegovoj glavi, a ništa ne prima. Grozno."

"Kazao mi je da mrzi biljke", reče Olero, zakikotavši se.

"A čovek bi pomislio da će ih voleti, pošto ga ne gnjave kao mi."

Ursula Legvin.....Hainske priče

"Ne mogu da kažem ni da ja preterano ljubim ove biljke", reče Porlok, posmatrajući rumena talasanja šuma severnog pola pod njima. "Ispada na isto. Ovdje nema uma. Nema promena. Sam čovek ovdje ubrzo bi pošandreao."

"Ali sve buja od života", reče Dženi Čong. "A čim je živo, Osdenu ga mrzi."

"Nije on, u stvari, tako rđav", reče Olero, velikodušno. Porlok je pogleda postrance i upita: "Jesi li spavala s njim, Olero?"

Olero briznu u plač i uzviknu: "Baš ste skaredni vi Zemljani!"

"Ne, nije", reče Dženi Čong spremna na odbranu. "Jesi li ti, Porloče?"

Hemičar se nelagodno nasmeja: ha, ha, ha. Mrlje pljuvačke pojavile su se na brčićima.

"Osdenu ne podnosi da ga dodiruju", reče Olero drhtavo. "Jednom sam se slučajno očešala o njega, a on me je odgurnuo kao da sam nešto... kužno. Za njega smo svi samo stvari."

"Zao je", reče Porlok napetim glasom, koji je začudio dve žene. "Na kraju će upropastiti celu ekipu, doći će je glave njegove sabotaze. Upamtite moje reči. On i nije kadar da živi sa drugim ljudima!"

Spustili su se na severnom polu. Ponoćno sunce tinjalo je nad niskim brežuljcima. Kratka, suva, zelenkasto–ružičasta trava, slična ugojki, pružala se u svim pravcima, koji su svi vodili prema jugu. Obrvani neverovatnom tišinom, troje Istraživača postavile uređaje i dadoše se na posao, tri virusa koja se sićušno izvijaju na koži nepomičnog džina.

Niko nije zvao Osdenu da pođe na ovakve izlete kao pilot, fotograf ili zapisničar, a on se nikada dobrovoljno nije javljao, tako da je retko napuštao bivak glavne baze. Vršio je obradu Harfeksovih botaničkih teksonamičkih podataka na brodskim računarima i pomagao je Eskvani, čiji se posao ovdje poglavito sastojao u opravljaju i održavanju. Eskvana je počeo prilično dugo da spava, po dvadeset pet ili više časova od trideset dvočasovnog dana, napustivši usred posla opravljaju kakvog radija ili proveravanje upravljačkih kola nekog helimlaznjaka. Koordinator je ostala u bazi jednoga dana radi nadgledanja. Nikoga više nije bilo izuzev Posvet To, koja je bila podložna epileptičkim napadima; Manon ju je uključio danas u terapijsko kolo u stanju preventivne katatonije. Tomiko je podnosila izveštaje u skladišne memorije, držeći na oku Osdenu i Eskvanu. Protekla su dva časa.

"Treba upotrebiti mikroelemenat 860 za taj spoj", reče Eskvana svojim mekim, oklevajućim glasom.

"Očigledno!"

"Izvini. Video sam da si stavio 840..."

"Zameniću ga kada izvadim 860. Kada nešto ne budem umeo, inženjeru, pitaću te za savet."

Minut kasnije, Tomiko se osvrnuo unaokolo. Glave spuštene na sto i sa palcem u ustima, Eskvana je spavao kao top.

"Osdene."

Belo lice nije se okrenulo; nije ništa kazao, ali je nestrpljivo stavio do znanja da sluša.

"Ne možete biti nesvesni Eskvanine osetljivosti."

"Ne odgovaram za njegove psihopatske reakcije."

"Ali odgovorni ste za svoje. Eskvana nam je bitan za posao ovde, a vi niste. Ako ne budete kadri da zauzdate svoje neprijateljsko držanje, moraćete potpuno da se okanete ovog čoveka."

Osdan odloži alatke i podiže se. "Sa zadovoljstvom!" reče svojim osvetoljubivim, reskim glasom. "Ti ni slučajno ne možeš da zamisliš kako je to preživljavati Eskvanine iracionalne užase. Deliti njegov grozan kukavičluk, ustuknuti sa njim pred svim i svačim!"

"Pokušavate li to da opravdate grubost prema njemu? Mislila sam da imate više samopoštovanja." Tomiko oseti kako sva drhti od srdžbe. "Ako vas empatička moć odista nagoni da delite Anderov jad, zašto on nikada ne izazove trunku sažaljenja u vama?"

"Sažaljenje", reče Osden. "Sažaljenje. Šta ti znaš o sažaljenju?"

Ona se zagleda u njega, ali on joj ni ovoga puta ne uzvрати pogled.

"Hoćeš li da ti pretočim u reči ono što sada osećaš prema meni?" upita on. "U stanju sam da to učinim znatno tačnije nego ti. Podjednako sam dobro uvežban da primam ovakve reakcije, kao i da ih podvrgavam analizi. A sada ih odista primam."

"Ali kako možete očekivati da ću prema vama biti blagonaklona kada se ovako ponašate?"

"Kakve veze ima to kako se ja ponašam, ti glupa krmačo? Misliš li da to menja nešto na stvari? Misliš li da prosečno ljudsko biće predstavlja bezdani zdenac ljubavi i blagonaklonosti? Mogao sam da biram da li da me mrze ili preziru. Pošto nisam ni žena ni kukavica, želim da me mrze."

"Koješta. Samosažaljenje. Svaki čovek ima..."

"Ali ja nisam čovek", reče Osden. "S jedne strane ste svi vi, a sa druge sam ja. Ja sam."

Zgranuta ovim bezdanim solipsizmom, ona nekoliko trenutaka ostade bez reči; konačno, kada mu se ponovo obratila, bilo je to bez srdžbe ili sažaljenja, naprosto klinički: "Tako se možete uništiti, Osdene."

"To za tebe, važi, Haito", odbrusi on. "Ja nisam podložan potištenosti; kod mene nema sepukua. Šta želiš da radim ovde?"

"Idite. Poštedite i sebe i nas. Uzmite vazduhoplov i sabirnik podataka i podite da brojite biljne vrste. U šumu; Harfeks još nije ni načeo šumu. Odaberite jedno šumsko područje od sto kvadratnih metara, ma gde u granicama radio-dometa. Ali izvan dometa empatije. Javljajte se svakoga dana u 8 i 24 časa."

Osdan je otišao i ništa se nije čulo od njega pet dana izuzev lakonskih signala koje je slao dva puta dnevno, u znak da je sa njim sve u redu. Raspoloženje u bivaku glavne baze promenilo se kao da je na bini novi prizor. Eskvana je ostajao budan i po osamnaest časova. Posvet To pronašla je negde svoj zvezdani leut i na njemu izvodila

sama nebeska saglasja (što je Osdena ranije dovodilo u stanje mahnitosti). Manon, Harfeks, Dženi Čong i Tomiko – svi su prestali da uzimaju lekove za smirenje. Porlok je nešto izdestilisao u laboratoriji i to sam ispio. Posle je bio mamuran. Asnanifoil i Posvet To održali su jednu celonoćnu brojčanu epifaniju, tu mističnu orgiju viših matematičara koja predstavlja glavno zadovoljstvo religijske cetijanske duše. Olero je spavala sa svima, posao je dobro napredovao.

"Tvrđi" naučnik dojadi kao bez duše u glavnu bazu, probijajući se kroz visoke, mesnate stabljike neobičnih trava. "Nešto... u šumi...." Oči su mu bile iskolačene, borio se za dah, brčići i prsti su mu drhtali. "Nešto veliko. Kretalo se, iza mene. Postavljao sam oznaku visine, pognut. Banulo je na mene. Kao da se spustilo sa drveća. Iza mene." Zurio je u ostale neprozirnim očima, punim užasa ili iscrpljenosti.

"Sedi, Porloče. Smiri se. Polako sad, čujmo sve iz početka. Nešto si video...."

"Nejasno. Samo kretnju. Svrhovitu. Jedan... ne znam šta je to moglo biti. Nešto što se samo kretalo. U drveću, arborima, kako ih već zovete. Na rubu šume."

Na Harfeksovom licu pojavi se namrgoden izraz. "Nema ovde ničega što bi moglo da te napadne, Porloče. Ne postoje čak ni mikrozoje. Ne može da bude ni govora o nekoj velikoj životinji."

"Da nisi možda video kako je neki epifit iznenada pao, kako se oslobodila neka ljjana iza tebe?"

"Ne", reče Porlok. "Spustilo se odozgo na mene, kroz grane, brzo. Kada sam se okrenuo, hitro se povuklo nagore. Proizvelo je izvestan zvuk sličan lomljavi. Kao da je bila neka životinja, sam će ga Bog znati šta! Bilo je veliko... u najmanju ruku kao čovek. Možda crvenkaste boje. Nisam siguran, nisam mogao da vidim."

"Bio je to Osdan", reče Dženi Čong. "Izigravao je Tarzana." Ona se nervozno zakikota, a Tomiko priguši divlji, nehajni smeh. Ali Harfeks se nije smejao.

"Čovek se oseća nelagodno pod ovim arborima", reče on učtivim, prigušenim glasom. "Zapazio sam to. Možda sam baš zbog toga odustao od daljeg rada u šumama. Postoji izvesno hipnotičko dejstvo u bojama i rasporedu stabljika i grana, naročito u onim zavojitog ustrojstva; a bacači spora rastu tako pravilno razmešteni da se to čini neprirodno. Subjektivno govoreći, meni to ne izgleda odveć prijatno. Pitam se, da li bi možda jedno jače dejstvo ovoga tipa moglo da izazove halucinacije...?"

Porlok odmahnu glavom, a onda ovlaži usne. "Bilo je tamo", reče on. "Nešto. Kretalo se svrhovito. Pokušalo je da me napadne otopzadi."

Kada se Osdan javio, tačan kao i uvek, u dvadeset četiri časa te noći, Harfeks ga izvesti o Porlokovom doživljaju. "Jeste li naišli na bilo šta, gospodine Osdan, što bi moglo da ide u prilog utisku gospodina Porloka o nekom pokretnom obliku života, kadrom da oseća, u šumi?"

Ssss, uzvratí radio sadronično. "Nisam. Sranje", reče Osdanov neprijatni glas.

"Proveli ste u šumi više vremena nego bilo ko od nas", reče Harfeks podjednako ljubazno kao i pre. "Slažete li se sa mojim utiskom da šumska sredina vrši prilično uznemirujuća, a možda i halucinogena dejstva na opažanje?"

Ss. "Složiću se da je Porlokove moći opažanja lako izbaciti iz koloseka. Ako ga držite u njegovoj laboratoriji, praviće vam manje štete. Ima li još nešto?"

"Nema za sada", reče Harfek, a Osden prekide vezu.

Niko nije mogao da poveruje u Porlokovu priču, ali niko nije mogao ni da je prenebregne. On je bio uveren da je nešto, nešto veliko, pokušalo da ga iznebuha napadne. Teško je bilo to poreći, budući da su se nalazili na tuđinskom svetu, tako da su svi prilikom ulaska u šumu osećali izvesnu zebnju i postajali ispunjeni zlim slutnjama kada bi se obreli pod 'drvećem'. ("Sasvim se mogu nazvati 'drveće'", kazao je Harfek. "Jer ovo rastinje je upravo to, premda je u isti mah i sasvim različito.") Složili su se da su se osećali nelagodno, ili da su imali utisak da ih nešto otpozadi posmatra.

"Moraćemo da isteramo stvar na čistinu", reče Porlok i zatraži da bude upućen u šumu kao privremeni pomoćnik biologa, slično Osdenu, da istražuje i osmatra. Olero i Dženi Čong su se dobrovoljno javile, pod uslovom da pođu kao par. Harfek ih je sve poslao u šumu blizu mesta gde su podigli bivak, prostran predeo koji je prekrivao četiri petine kontinenta D. Uskratio im je lako oružje. Zadržali su se u granicama polukruga prečnika pedeset milja, gde se trenutno nalazio i Osden. Javljali su se dva puta dnevno tokom tri dana. Porlok je izvestio da mu se učinilo da je u magnovenju spazio kako se neko veliko, poluuspravljeno obličje kreće kroz drveće sa druge strane reke; Olero je bila sigurna da je čula kako se nešto kreće blizu šatora tokom druge noći.

"Nema životinja na ovoj planeti", bio je uporan Harfek.

A onda se Osden nije javio narednog jutra.

Tomiko je čekala nešto manje od jednog časa, a zatim je odletela sa Harfeksom do mesta odakle se Osden javio prethodne noći. Ali dok je helimlaznjak lebdeo iznad mora rumenog lišća, bezgraničnog, neprozirnog, najednom ju je obuzeo panični očaj. "Kako da ga ovde pronađemo?"

"Izvestio je da se spustio na obalu reke. Potražimo vazduhoplov; sigurno je podigao bivak u blizini letelice, tako da nije mogao daleko da odmakne. Prebrojavanje vrsta prilično je spor posao. Evo reke."

"A eno i letelice", reče Tomiko, spazivši jarki, neprimereni odblesak usred boja i preliva biljaka. "Hajdemo tamo."

Podesila je helimlaznjak da lebdi u mestu i izbacila lestve. Spustili su se oboje. More života zaklopilo im se nad glavama.

Kada je nogama dodirnula tle šume, ona otkači poklopac futrole revolvera; a onda, bacivši pogled prema Harfeksu koji je bio nenaoružan, odluči da za sada ne dira oružje. Ali ruka joj je stalno išla prema njemu. Više nije bilo nikakvog zvuka čim su se odmakli nekoliko metara od spore, smeđe reke, a svetlost je izgledala prigušena. Velika stabla stajala su prilično razmaknuta, na gotovo pravilnim rastojanjima, bezmalo istovetna; kora im je bila meka, ponekad glatka, a ponekad sunderasta, siva, zelenkasto-smeđa ili smeđa, obavijena puzavicama nalik na užad i ovenčana epifitama; na sve strane su se pružale krute, zapletene pregršti velikog, tamnog lišća, tacnastog oblika, koje je obrazovalo svojevrsan krovni sloj debeo između dvadeset i trideset metara. Tle pod

nogama bilo je gipko poput madraca, svaki pedalj prepleten korenjem i posut sitnim rastinjem mesnatog lišća.

"Evo šatora", reče Tomiko, zaplašena zvukom svog glasa u tom ogromnom zajedništvu bezglasja. U šatoru su se nalazili Osdenova vreća za spavanje, nekoliko knjiga, kutija sa sledovanjima. Trebalo bi da vičemo, da ga dozivamo, pomisli ona, ali to nije čak ni pomenula; ni Harfeks to nije učinio. Stali su da kruže oko šatora, pažljivo držeći jedno drugo na vidiku kroz gusta prisustva, gustu polutamu. Suplela se o Osdenovo telo, na nepunih trideset metara od šatora; u tom pravcu ju je privukao beličasti odblesak ispuštene beležnice. Ležao je licem okrenut prema tlu između dva stabla s ogromnim korenjem. Glava i šake bile su mu prekrivene krvlju, koja je delimično bila zgrušana, a delom još sveže crvena.

Harfeks se u času stvori kraj nje: njegov bleđi, hainski ten izgledao je sasvim zelen u polutama. "Mrtav?"

"Nije. Udaren je. Tresnut. Otpozadi." Tomiko opipa prstima po krvavoj lobanji, slepoočnicama, potiljku. "Neko oružje ili alatka... mislim da nema preloma."

Kada je okrenula Osdenovo telo, kako bi mogli da ga podignu, on otvori oči. Ona ga je držala, nagnuvši se tik nad njegovo lice. Blede usne mu se zgrčiše. Nju najednom prože samrtni strah i ona snažno kriknu dva ili tri puta i pokuša da se da u trk, saplićući se i spotićući u strašnoj polutama. Harfeks je uhvati, a na njegov dodir i na zvuk njegovog glasa panika u njoj popusti. "Šta je bilo? Šta je bilo?" ponavljao je on pitanje.

"Ne znam", projeca ona. Žestoki otkucaji srca i dalje su je potresali i ona nije mogla jasno da vidi. "Strah... ovaj... obuzela me je panika. Kada sam mu videla oči."

"Oboje smo nervozni. Ne shvatam ovo..."

"Dobro mi je sada. Pođimo. Moramo se pobrinuti za njega."

Delajući nerazumno žurno, odvukli su Osdena do obale reke i podigli ga u letelicu pomoću užeta koje su mu vezali ispod mišica; njihao se poput vreće, malo se izvijajući povrh glutinoznog, tamnog mora lišća. Uvukli su ga u helimlaznjak i odmah odleteli. Samo minut kasnije stigli su do otvorene prerije. Tomiko se sva unela u navodni signal. Duboko je udahnula, a zatim joj se oči susretoše sa Harfeksovim.

"Toliko sam se užasnula da sam se gotovo onesvestila. Nikada mi se to nije dogodilo."

"I ja sam se... nerazumno prestrašio", reče Hainac; odista je izgledao ostareo i potresen. "Ne toliko kao vi. Ali podjednako nerazumno."

"To se dogodilo kad sam bila u dodiru sa njim, držeći ga. Izgledalo je za trenutak kao da je svestan."

"Empatija?... Nadam se da će nam moći reći šta ga je napalo."

Sličan kakvoj skrhanjnoj manekenskoj lutki prekrivenoj krvlju i blatom, Osden se nalazio u poluležećem stavu, onako kako su ga sručili na stražnja sedišta, obuzeti mahnitom željom da što pre napuste šumu.

U bazu su doneli paniku. Uzaludna grubost ovog napada bila je zloslutna i zbunjujuća. S obzirom na to da je Harfeks trvdoglavo odricao svaku mogućnost postojanja životinjskog života, počele su da se javljaju pomisli o biljkama kadrin da

osećaju, o čudovišnoj vegetaciji, psihičkim projekcijama. Prikrivena fobija Dženi Čong ponovo je uzela maha i ona nije bila u stanju da priča ni o čemu drugom izuzev o Mračnim egoima koji su pratili ljude, stalno im se motajući iza leđa. Ona, Olero i Porlok bili su pozvani natrag u bazu, a niko više nije bio sklon da krene u divljinu.

Osdan je izgubio prilično krvi tokom tri ili četiri sata koliko je ležao sam, a udarac i teške kontuzije doveli su ga u stanje šoka i polukome. Kada je izišao iz tog stanja i kada ga je još jedino morila slaba groznica, nekoliko puta je pozvao 'doktora' jadikovnim glasom: "Doktore Hamergeld..." Pošto se sasvim povratio, dva duga dana kasnije, Tomiko je pozvala Harfeksa u svoje odeljenje.

"Osdene, možete li nam reći šta vas je napalo?"

Blede oči zacakliše se mimo Harfeksovog lica.

"Bili ste napadnuti", reče Tomiko blago. Nemirni pogled bio je omraženo poznat, ali ona je bila lekar, dužnost joj je bila da ublažuje boli. "Možda se toga još ne sećate. Nešto vas je napalo. Bili ste u šumi..."

"Ah!" uzviknu on; oči mu se zacakliše, a crte lica iskriviše. "Šuma... u šumi..."

"Šta je u šumi?"

On počeo da se bori za dah. Na licu mu se pojavi izraz nešto bistrije svesti. Nekoliko trenutaka kasnije on reče: "Ne znam."

"Da li ste videli šta vas je napalo?" upita Harfeksa.

"Ne znam."

"Sada se sećate"

"Ne znam"

"Životi svih nas možda zavise od toga. Morate nam reći šta ste videli!"

"Ne znam", reče Osden, zajecavši od malaksalosti. Bio je preslab da bi sakrio činjenicu da krije odgovor, ali ga ipak nije otkrio. Nedaleko odatle, Porlok je grickao brčiće boje bibera, nastojeći da razabere šta se zbiva u odeljenju. Harfeksa se naže nad Osdena i reče: "Ma, kaži nam..." Tomiko je morala fizički da se umeša.

Harfeksa je uspeo da se obuzda uz napor koji je bilo bolno videti. Bez reči je otišao u svoje odeljenje, gde je nesumnjivo uzeo dvostruku ili trostruku dozu sredstava za umirenje. Ostali muškarci i žene, raštrkani po velikom, krhkom zdanju, koje se sastojalo iz dugačke, glavne prostorije i deset odeljenja za spavanje, ništa nisu kazali, ali su im izrazi lica bili potišteni i nervozni. Kao i uvek ranije, Osden ih je i sada držao u šaci. Tomiko spusti pogled na njega, a plima mržnje zapeče je u grlu poput žuči. Ovaj čudovišni egotizam koji se hranio osećanjima drugih, ta apsolutna sebičnost, bili su gori čak i od najodvratnije izobličivosti tela. Kao rođeno čudovište nije trebalo da živi. Nije trebalo da bude živ. Trebalo je da umre. Zašto mu se glava nije sasvim rascopala?

Dok je tako ležao, opružen i beo, sa bespomoćnim rukama uz bokove, bezbojne oči bile su mu širom otvorene, a iz njihovih uglova tekle su suze. Najednom se trže. "Nemoj", reče slabašnim, hrapavim glasom, pokušavši da podigne ruke kako bi zaštitio glavu. "Nemoj!"

Ona sede na stolicu na sklapanje pokraj poljskog kreveta i posle nekoliko trenutaka spusti šake na njegove. On pokuša da ih izvuče, ali mu je za to nedostajalo snage.

Među njima zavlada dugotrajna tišina.

"Osdene", promrmlja ona najzad, "žao mi je. Veoma mi je žao. Želim ti dobro. Dopusti mi da ti želim dobro, Osdene. Neću da ti naudim. Slušaj, sad shvatam. Bio je to neko od nas. Tako je, zar ne? Ne, ništa ne odgovaraj, reci mi samo ako grešim; ali ne grešim... Razume se da ima životinja na ovoj planeti. Deset životinja. Svejedno mi je ko je bio. To nije važno, zar ne. Maločas sam to mogla i ja da budem. Jasno mi je. Nisam razumela kako je to, Osdene. Nemaš pojma koliko nam je teško da shvatimo... Ali slušaj. Ako bi bila ljubav, umesto mržnje i straha... Zar nikada nije ljubav?"

"Nije"

"Zašto? Zašto ne bi bila? Jesu li sva ljudska bića toliko slaba? To je užasno. Ali svejedno, svejedno, ne brini. Budi miran. Bar ovog časa nije mržnja, zar ne? Naklonost bar, brižnost, želja da ti bude dobro. Osećaš to, Osdene? Da li osećaš to?"

"Među... ostalim stvarima", prozbori on, gotovo nečujno.

"Buka iz moje podsvesti, pretpostavljam. I svih ostalih u prostoriji... Slušaj, kada smo te našli tamo u šumi, kada sam pokušala da te okrenem, začas kao da si malo došao k svesti i ja sam osetila tvoj užas. U tom trenutku izbezumila sam se od straha. Jeli to što sam iskusila bio tvoj strah od mene?"

"Nije"

Šake su joj i dalje počivale na njegovim, a on je sada bio prilično opušten, tonući prema snu, kao bolesnik koji je oslobođen bolova. "Šuma", promrmlja on; jedva je mogla da ga razume. "Boji se."

Nije ga više zapitkivala, ali je ostavila šaku na njegovoj i posmatrala ga kako tone u san. Znala je šta sama oseća, pa, dakle, i šta on mora da oseća. Bila je sasvim uverena u to: postoji samo jedno osećanje, jedno stanje bića, koje je kadro da se tako potpuno preokrene, da se polarizuje, u jednom trenu. Na Velikom Hainskom doista postoji samo jedna reč, ontá, za ljubav i mržnju. Ona, razume se, nije bila zaljubljena u Osdenu, stvar uopšte nije bila u tome. Ono što je osećala prema njemu bila je ontá, polarizovana mržnja. Držala ga je za ruku i struja je tekla između njih, silan elektricitet dodira, koga se oduvek užasavao. Dok je spavao, prsten mišića oko ustiju, sličan kakvoj anatomskoj karti, popustio je i Tomiko ugleda na njegovom licu ono što niko od njih još nije video, sasvim slabašan, doduše, ali ipak osmeh. Osmeh zgasnu. On nastavi da spava.

Bio je čvrstog kova; narednog dana se pridigao i bio gladan. Harfeks je želeo da ga ispita, ali Tomiko ga je odvrtila. Obesila je list politena preko vrata Osdenovog odeljenja, kako je on sam često činio. "Da li ti to odista blokira empatički prijem?" upitala ga je ona, a on je uzvratio suvim, opreznim tonom, koji su sada koristili u međusobnom ophođenju: "Ne."

"Šta je onda? Upozorenje?"

"Delimično. Pre talisman. Doktor Hamergeld je smatro da dejstvuje... Možda je odista tako, malčice."

Bila je ljubav, jednom. Prestrašeno dete, koje se gušilo u plimskim naletima i udarima ogromnih osećanja odraslih, dete koje se davilo i koje je spasao jedan čovek. Čovek ga je naučio da diše, da živi. Čovek koji mu je dao sve, svu zaštitu i ljubav. Otac /majka/ bog: sve. "Jeli još živ?" pitala ga je Tomiko, misleći o Osdеноvoj neverovatnoj usamljenosti i neobičnoj okrutnosti velikih doktora. Bila je zapanjena kada je začula njegov usiljen, pritvoran smeh. "Umro je pre najmanje dva i po stoleća", kazao je Osten. "Zar zaboravljaš gde smo, Koordinatore? Svi smo ostavili iza sebe svoje male porodice..."

Sa druge strane politenske zavese osmoro drugih ljudskih bića na Svetu 4470 besciljno se kretalo. Glasovi su im bili prigušeni i napeti. Eskvana je spavao; Posvet To nalazila se na terapiji; Dženi Čong je pokušavala da tako montira svetiljke u svom odeljenju da ne bacaju nikakvu senku.

"Svi su zaplašeni", reče Tomiko, zaplašena. "Svi imaju neku zamisao o tome šta te je napalo. Nekakav majmun–krompir, džinovski zubati spanać, šta ti ga ja znam... Čak i Harfeks. Možda si u pravu da ih ne treba nagoniti da uvide. To bi samo pogoršalo stvari, izgubili bi poverenje jedni u druge. Ali zašto smo svi tako labilni, nesposobni da se suočimo sa činjenicama, zašto se tako lako raspadamo kao celina? Jesmo li odista svi sišli s uma?"

"Uskoro ćemo još više biti."

"Zašto?"

"Postoji nešto." On zatvori usta, a mišići usana mu se ukrtiše.

"Nešto se oseća?"

"Nekakvo osećanje."

"U šumi?"

On klimnu.

"Pa šta je to, onda...?"

"Strah." Ponovo je počeo da izgleda napeto i nemirno se kretao. "Kada sam pao, tamo, znaš, nisam odmah izgubio svest. Ili mi se vraćala. Ne znam. Pre će biti da sam bio paralisan."

"Bio si."

"Nalazio sam se na tlu. Nisam mogao da ustanem. Lice mi je bilo u prljavštini, u onoj mekanoj plesni od lišća. Bila mi je u nozdrvama i očima. Nisam mogao da se pokrećem. Nisam mogao da vidim. Kao da sam bio u zemlji. Zaronjen u nju, deo nje. Znao sam da sam između dva drveta, iako ih uopšte nisam video. Čini mi se da sam mogao da osetim korenje. Ispod mene, u zemlji, dole pod zemljom. Ruke su mi bile krvave, mogao sam to da osetim, a krv je prljavštinu oko mog lica učinila lepljivom. Osetio sam strah. Rastao je. Kao da su konačno saznali da sam tamo, da ležim na njima, pod njima, među njima, stvar koje su se bojali, ali i sama deo njihovog straha. Nikako nisam mogao prestati da im vraćam natrag strah, a on je rastao, dok ja, međutim, nisam mogao da se pomerim, nisam bio u stanju da se udaljim. Onesvestio bih se, mislim, ali onda me je strah ponovo osveščivao, a i dalje nisam mogao da se pokrenem. Baš kao ni oni."

Tomiko oseti hladno kostrešenje kose, pripravljanje aparata užasa. "Oni: ko su oni, Osdene?"

"Oni, to... ne znam. Strah."

"O čemu on to priča?" upita Harfeks, pošto ga je Tomiko izvestila o ovom razgovoru. Još nije htela da pusti Harfeksa da ispita Osdenu, osećajući da ga mora zaštititi od bure Hainčevih moćnih, prekomerno prigušenih osećanja. Na žalost, ovo je raspirilo prituljen plamen paranoidne zebnje koji je goreo u sirotom Harfeksu i on je pomislio da su se ona i Osdenu urotili i da skrivaju neku veoma važnu i opasnu činjenicu od ostalih članova ekipe.

"To je kao kada bi slep čovek pokušao da opiše slona. Osdenu ništa više od nas nije video ili čuo to... osećanje."

"Ali iskusio ga je, draga moja Haito", uzvratila Harfeks, jedva obuzdavajući plimu besa. "Ne empatički, već na vlastitoj lobanji. Došlo je, tresnulo ga, mlatnulo nekim tupim predmetom. Zar nije mogao da ga vidi ni krajičkom oka?"

"A šta bi on to video, Harfekse?" upita Tomiko, ali Harfeks preču njen naglasak; čak je i on odbijao da se suoči sa tom mogućnošću. Strah ulivaju tuđinci. Ubica je neko spolja, stranac, a ne jedan od nas. Zlo nije u meni!

"Prvi udarac dobro ga je izbacio iz stroja", reče Tomiko pomalo umorno, "tako da ništa nije video. Ali kada je došao k sebi, sam u šumi, osenio je silan strah. Ne svoji vlastiti; bilo je to empatičko dejstvo. Siguran je u to. A taj strah sasvim izvesno nije poticao ni od koga od nas. Prema tome, proishodi da lokalni oblici života nisu sasvim lišeni sposobnosti da osećaju."

Harfeks je smrknuto pogleda za trenutak. "Pokušavaš da me zaplašiš, Haito. Ne razumem tvoje pobude." On ustade i uputi se ka svom laboratorijskom stolu, koračajući polako i kruto, kao kakav osadesetogodišnjak, a ne dvostruko mlađi čovek.

Ona se osvrnu po ostalima. Počeo je da je obuzima očaj. Njena nova, krhka i duboka međuzavisna veza sa Osdenom pružala joj je, bila je toga potpuno svesna, izvesnu dodatnu snagu. Ali ako stvar nije mogao da izdrži čak ni Harfeks, ko bi od ostalih to bio u stanju? Porlok i Eskvana bili su nečim zaokupljeni. Postojalo je nešto čudno u vezi sa njihovim položajima. Neko vreme Koordinator nije uspela da razabere šta je to, a onda je shvatila da svi sede licem okrenuti prema obližnjoj šumi. Igrajući šah sa Asnanifoilom, Olero se pomerila na stolici oko stola, sve dok se nije našla gotovo pokraj njega.

Otišla je do Manona, koji je secirao jedan splet paučastog, smeđeg korenja, i kazala mu da pokuša da ustanovi šta stoji u zaleđu ovakvog ponašanja. On je smesta razabrao u čemu je stvar i uzvratilo neubičajeno kratko: "Drže neprijatelja na oku."

"Kakvog neprijatelja? Šta ti osećaš, Manone?" Najednom joj se javila nada u njega kao u psihologa, na ovom mračnom terenu slutnji i empatija, gde biolozi ne mogu da se snađu.

"Osećam silnu zebnju zbog ove naročite prostorne usmerenosti. Ali ja nisam empatna. Prema tome, zebnja se može objasniti iz ugla jedne posebne stresne situacije, napada, naime, na jednog člana ekipe u šumi, kao i jedne sveukupne stresne situacije,

mog prisustva, naime, u potpuno stranoj sredini, za koju arhetipske konotacije reči 'šuma' pružaju neumitnu metaforu."

Više sati kasnije Tomiko su probudili Osdenovi krici izazvani noćnom morom; Manon ga je primirivao, tako da je ona ponovo uronila u svoje vlastite besputne snove koji su se račvali u tmini. Ujutro se Eskvana nije probudio. Ništa nisu pomogle ni stimulativne droge. Čvrsto je prionuo uz san, klizeći sve dalje i dalje unazad, mrmrlajući nešto blago s vremena na vreme, sve dok, potpuno regrediran, nije ostao da leži skupčan na boku, sa palcem pri usnama, nestao.

"Dva dana, dvoje manje. Deset malih Indijanaca, devet malih Indijanaca..." Bio je to Porlok.

"A ti si sledeći mali Indijanac", odbrusi mu Dženi Čong. "Idi i ispitaj vlastitu mokraću, Porloče!"

"Sve će nas oterati u ludilo", reče Porlok, ustavši i mašući levom rukom. "Zar ne osećate to? Blagi Bože, zar ste svi vi gluvi i slepi? Zar ne osećate šta radi, sve te emanacije? Potiču od njega, iz njegove sobe tamo, iz njegovog uma. Sve nas tera u ludilo tim strahom!"

"Na koga misliš?" upita Asnanifoil, nadnoseći se strmoglavo i kosmato nad sitnog Zemljanina.

"Moram li da ga imenujem. Osden, onda, Osden! Osden! Šta mislite zašto sam pokušao da ga ubijem? U samoodbrani! Da nas sve spasem! Zato što nećete da uvidite šta nam čini. Sabotirao je misiju tako što nas je navodio da se svađamo, a sada nas tera u ludilo, projektujući strah na nas, tako da ne možemo ni da spavamo ni da mislimo, sličan nekom ogromnom radiju koji ne ispušta nikakav zvuk, ali ipak emituje sve vreme, onemogućujući vam da spavate i mislite. Haito i Harfeks su već pod njegovom kontrolom, ali ostali još mogu da budu spaseni. Morao sam to da učinim!"

"Nisi se pokazao naročito vešt", reče Osden, stojeći polunag, sav u zavojima, na vratima svog odeljenja. "Sam sam sebe mogao jače da udarim. Do vraga, nisam ja taj zbog koga si obnevideo od straha, Porloče, već nešto tamo, napolju, u šumi!" Porlok preduze bezuspešan pokušaj da nasrne na Osdena, ali ga Asnanifoil zadržava i nastavi da ga drži dok mu je Manon davao injekciju sedativa. Kada ga je pustio, ovaj se na sav glas drao o džinovskim radijima. Ali minut kasnije sedativ je počeo da deluje i on se pridružio blaženoj tišini Eskvane.

"U redu", reče Harfeks. "A sad ćeš nam reći, Osdene, šta znaš i sve što znaš."

Osdene reče: "Ne znam ništa."

Izgledao je slomljen i slab. Tomiko ga smesti da sedne pre no što je počeo da govori.

"Posle tri dana provedena u šumi počeo sam da stičem utisak da povremeno primam izvesna osećanja."

"Zašto nas nisi izvestio o tome?"

"Zato što sam počinjano da šizim, kao i svi vi."

"O tome je takođe trebalo da nas izvestiš."

"Pozvali biste me natrag u bazu. A to ne bih mogao podneti. Jasno vam je da je moje uključanje u misiju predstavljalo veliku grešku. Nisam sposoban da živim zajedno sa devet neurotičnih osoba u skućenom prostoru. Pogrešio sam što sam se dobrovoljno javio u Istraživačku ekipu, a vlasti su pogrešile što su me prihvatile."

Niko ništa nije rekao; ali Tomiko je primetila, ovoga puta izvesno, trzaj Osenovih ramena i grčenje mišića njegovog lica kada je dokučio njihovo gorko slaganje.

"U svakom slučaju, nisam hteo da se vratim u bazu zato što sam bio znatiželjan. Čak i postajući sve rastrojeniji, kako sam mogao da hvatam empatička dejstva kada nije bilo bića koja bi ih emitovala? Tada nisu bila rđava. Veoma nejasna. Čudna. Poput strujanja vazduha u zatvorenoj prostoriji, nešto što spazite krajičkom oka. Praktično ništa."

Za trenutak, nosilo ga je njihovo slušanje; oni su slušali, a on im je govorio. Nalazio se potpuno u njihovoj vlasti. Ukoliko im se ne bude dopao, postaće omražen; ukoliko ga budu ismejali, postaće groteskan; ako ga slušaju, pričaće im. Bio je bespomoćno poslušan zahtevima njihovih osećanja, reakcija, raspoloženja. A bilo ih je sedmero, premnogo da bi izišao nakraj sa svima istovremeno, tako da je stalno morao da oscilira između različitih nahođenja. Nikako nije uspevao da uspostavi saglasje. Čak i dok im je govorio i tako ih držao na okupu, uvek bi nečija pažnja odlutala: Olero je možda mislila da on nije neprivalačan, Harfeks je tragao za krajnjim pobudama njegovih reči, Asnanifoilov um, koji se nije mogao dugo zadržati na konkretnostima, bludio je ka večnom spokoju brojeva, dok je Tomiko rastrojavalno sažaljenje, strah. Osenov glas zatreperi i on izgubi nit. "Ja... ovaj... mislim da to mora biti drveće", reče on, a onda začuta.

"Nije drveće", uzvрати Harfeks. "Ovo ovde podjednako je lišeno nervnog sistema kao i ono hainskog porekla na Zemlji."

"Ne vidiš šumu od drveća, kako to kažu na Zemlji", umeša se Manon, nasmešivši se vragolasto; Harfeks se zagleda u njega. "Šta je sa onim čvorastim krenjem koje nas zbunjuje već dvadesetak dana, a?"

"Pa, šta je sa njim?"

"Nesumnjivo predstavlja veze. Veze između drveća. Je l' tako? Pretpostavimo sada, iako je sasvim neverovatno, da ne znaš ništa o ustrojstvu životinjskog mozga, a dobiješ na ispitivanje jedan akson ili izdvojenu gliomnu ćeliju. Kakvi bi izgledi bili da otkriješ šta je, zapravo, posredi? Da li bi dokučio da je ta ćelija sposobna da oseća?"

"Ne bih. Zato što ona za to i nije kadra. Pojedinačna ćelija može samo mehanički da reaguje na nadražaj. Ništa više. Da li ti to možda zastupaš hipotezu da su pojedinačna drveta 'ćelije' u svojevrsnom mozgu, Manone?"

"Ne sasvim. Samo ukazujem na to da su sva ona međusobno povezana, kako spojevima čvorastog korenja, tako i tvojim zelenim epifitima u granama. A ti spojevi su neverovatno složeni i prostrani. Čak i prerijske trave poseduju te spojeve preko korenja, zar ne? Znam dobro da sposobnost osećanja i inteligencija ne predstavljaju predmet, ne možeš ih naći u ćelijama mozga, niti ih izvaditi iz njega radi analize. Posredi je funkcija

povezanih ćelija. Na izvestan način to je veza: povezanost. Ne postoji stvarno. Ne pokušavam da kažem da postoji konkretno, opipljivo. Samo pomišljam da bi, možda, Osden bio kadar da opiše to."

I Osden preuze reč, počevši da govori kao u transu. "Sposobnost osećanja bez čula. Slepo, gluvo, bez nerava, nepokretno. Izvesna nadražljivost, reakcija na dodir. Reakcija na sunce, svetlost, vodu i hemikalije u zemlji, oko korenja. Ništa pojmljivo jednom životinjskom umu. Prisustvo bez uma. Svesnost bića, bez objekta ili subjekta. Nirvana."

"Ali zašto onda primaš signale straha?" upita Tomiko prigušenim glasom.

"Ne znam. Ne shvatam kako nastaje svest o objektima, o drugima: neopažajna reakcija... Ali postojala je nelagodnost, danima. A onda, dok sam ležao između dva drveta, a moja krv bila na njihovom korenju..." Osdenovo lice zacakli se od znoja. "Postalo je strah", reče on piskavo, "samo strah."

"Kada bi takva funkcij postojala", reče Harfeks, "ne bi bila kadra da pojmi neki samopokretni, materijalni entitet, niti da reaguje na njega. Ne bi posedovala ništa veću svest o nama nego što mi 'posedujemo svest' o beskonačnosti."

"Tišina tih beskonačnih prostranstava užasava me", promrmlja Tomiko. "Paskal je bio svestan beskonačnosti. Posredstvom straha."

"Mi možda", reče Manon, "izgledamo šumi kao šumski požari. Orkani. Opasnosti. Ono što se brzo kreće opasno je za biljku. Sve što je lišeno korena strano je, užasno. A ako je to um, više je nego verovatno da može postati svestan Osdena, čiji je um otvoren za veze sa svim drugim, sve dok je u svesnom stanju, i koji je ležao u bolu... bolu punom straha. Nikakvo čudo što je i ono iskusilo strah..."

"Ne 'ono'", reče Harfeks, "Ne postoji nikakvo biće, nikakvo ogromno stvorenje, nikakva osoba! U najboljem slučaju može biti reči o funkciji..."

"Postoji samo strah", reče Osden.

Svi su začutili i to je potrajalo neko vreme; tišina je vladala i spolja.

"Je li to ono što osećam kako me sve vreme vreba otpozadi?" upita Dženi Čong, skrušeno.

Osden klimnu. "Svi to osećate, iako ste gluvi. Sa Eskvanom je najteže, zato što on poseduje izvesnu empatičku sposobnost.

Mogao bi da šalje ako bi bio obučen, ali preslab je, nikada ne bi postao ništa više od medijuma."

"Slušaj, Osdeni", reče Tomiko, "ti možeš da šalješ. Pošalji, onda, poruku... šumi, strahu tamo napolju... reci mu da mu nećemo nauditi. S obzirom na to da on ima, ili predstavlja, neku vrstu čuvstva koje se prevodi u ono što mi iskušujemo kao osećanje, zar ti ne bi mogao da izvršiš prevođenje u suprotnom smeru? Uputi poruku: 'Bezopasni smo i prijateljski nastrojeni'."

"Moraš znati da niko ne može da emituje lažnu empatičku poruku, Haito. Ne možeš poslati nešto što ne postoji."

"Ali mi odista ne želimo da mu naudimo, stvarno smo prijateljski nastrojeni."

"Jesmo li? U šumi, kada ste došli po mene, da li ste bili prijateljski nastrojeni?"

"Nismo. Bili smo užasnuti. Ali... to je bilo ono, šuma, biljke, ne moj vlastiti strah, zar ne?"

"U čemu je razlika? Sve si to ti osećala. Zar ne shvataš", Osdenov glas postade razdraženiji, "zašto se vi meni ne dopadate i zašto se ja ne dopadam vama, svima redom? Zar ne uvidate da vam vraćam svako negativno ili agresivno osećanje koje ste mi uputili od časa kada smo se prvi put sreli? Vraćam vam neprijateljstvo sa zahvalnošću. Činim to u samoodbrani. Kao i Porlok. Ovo je, međutim, prava samoodbrana; to je jedina tehnika koju sam razvio kao zamenu za prvobitnu odbranu, potpuno povlačenje od drugih. Na žalost, dolazi do nastajanja zatvorenog kola, koje se samo održava i samo pojačava. Vaša prvobitna reakcija prema meni predstavljala je nagonsku antipatiju prema bogalju. Sada je to, razume se, već mržnja. Zar ne shvatate u čemu je stvar? Šuma—um tamo napolju odašilje samo užas, sada, a to je i jedina poruka koju ja mogu da uputim, jer kad sam izložen užasu, ne mogu da osećam ništa drugo do užas!"

"Šta nam, onda, valja činiti?" upita Tomiko, a Manon smesta uzvratil: "Premestimo bivak. Na drugi kontinet. Ako i tamo ima biljaka—umova, neće nas tako brzo приметiti, baš kao što nisu ni ove; možda nas čak uopšte neće zapaziti."

"Bilo bi to silno olakšanje", primeti Osden kruto. Ostali su ga posmatrali sa novom radoznalošću. Otkrio se pred njima, videli su ga onakvog kakav jeste — bespomoćni čovek u stupici. Možda su, kao i Tomiko, uvideli da je sama zamka, njegova grubost i okrutni egoizam, njihova vlastita tvorevina, a ne njegova. Oni su napravili kavez i zatvorili ga u njega... i poput zatvorenog majmuna on je bacio prljavštinu kroz rešetke. Da su mu, prilikom prvog susreta, ponudili poverenje, da su bili dovoljno jaki da mu ponude ljubav, kako bi im onda izgledao?

Niko, od njih, međutim, nije bio kadar za to, a sada je već suviše kasno. Da je bilo vremena i kada bi bili sami, Tomiko bi verovatno uspela da uspostavi sa njim tanano saglasje osećanja, skladnost poverenja, harmoniju; ali nije bilo vremena, pošto ih je čekao posao koji je valjalo obaviti. Nije bilo dovoljno prostora za uzgajanje jedne tako velike stvari i oni su se morali zadovoljiti naklonošću, sažaljenjem, malom izmenom ljubavi. No, čak joj je i to malo dalo snage, premda za njega nije bilo ni izdaleka dovoljno. Mogla je sada da vidi na njegovom oguljenom licu silnu ozlojeđenost njihovom radoznalošću, pa čak i njenim sažaljenjem.

"Idi i lezi, rana ti ponovo krvavi", reče ona, a on je poslušao.

Narednog jutra su se spakovali, rastopili raspršni hangar i stambena odeljenja, uzleteli Gumom na mehanički pogon i otišli sa druge strane Sveta 4470, preko crvenih i zelenih zemalja i mnogo toplih, zelenih mora. Izabrali su jedno zgodno mesto na kontinentu G: preriju, dvadeset hiljada kvadratnih kilometara prekrivenih travama koje leluja vetar. Nije bilo ni traga od šume u krugu prečnika dve stotine kilometara: ravnica je bila lišena čak i samotnih stabala, odnosno omanjih gajeva. Biljni oblici javljali su se samo u velikim, istovrsnim kolonijama; nikada se nisu mešali, izuzev u slučaju nekih sitnih, sveprisutnih saprofita i nosioca spora. Članovi eklipse naneli su sloj holomelda preko kostura građevina i u smiraj trideset dvočasovnog dana smestili su se u novi bivak.

Eskvana je još spavao, a Porlok je i dalje bio pod dejstvom sedativa, ali zato su svi ostali bili veseli. "Ovde se može disati!" stalno su ponavljali.

Osden se podiže i drhtavo krenu prema vratima; nagnuvši se tu, on pogleda kroz sumrak preko tamnih prostranstava ustalasane trave koja nije bila trava. Osećao se slabašan, slatkast miris polena nošenog vetrom; nije bilo nikakvog drugog zvuka osim blagog, sveprisustnog šuma vetra. Empata je ostao da stoji nepomično i dugo, dok ga je zavoj oko glave malo stezao. Spustila se tama, a sa njom su došle zvezde, svetiljke na prozorima dalekog doma Čovekovog. Vetar je prestao, nije više bilo nikavog zvuka. On stade da osluškujе.

U dugoj noći Haito Tomiko je osluškivala. Ležala je mirno i slušala krv u svojim arterijama, disanje onih koji su spavali, vetar koji je duvao, protok u tamnim venama, približavanje snova, pojačanje statičkog dejstva zvezda kako je Vaseljena polako umirala, zvuk smrti koja korača. Ona ustade iz postelje i izide iz sićušne samoće svog odeljenja. Spavao je jedino Eskvana. Porlok je ležao u ludačkoj košulji, buncajući prigušeno na svom mračnom maternjem jeziku. Olero i Dženi Čong igrale su karte, smrknutih izraza lica. Posvet To nalazila se u niši za terapije, uključena. Asnanifoil je crtao mandalu, Treći obrazac prostih brojeva. Manon i Harfeks sedeli su sa Osdenom.

Ona zameni zavojе na Osdеноvoj glavi. Njegova prava, riđa kosa, na mestima gde nije morala da je obrije, izgledala je neobično. Sada je bila poprskana belim. Ruke su joj drhtale dok je radila. Niko još ništa nije rekao.

"Kako strah može da bude i ovde?" upita ona, a glas joj odjeknu ravno i lažno u užasnoj tišini.

"Nije u pitanju samo drveće, nego i trava..."

"Ali udaljeni smo dvanaeset hiljada kilometar od mesta gde smo se jutros nalazili; ostavili smo ga na suprotnoj strani planete."

"Sve je to jedno", reče Osden. "Jedna velika, zelena misao. Koliko je potrebno jednoj misli da prevali put sa kraja na kraj tvog mozga?"

"To ne misli. Nije posredi mišljenje", reče Harfeks, beživotno. "U pitanju je naprosto mreža procesa. Grane, epifitsko rastinje, korenje sa onim čvorastim spojevima među pojedinim stablima: mora da su svi kadri da prenose elektrohemijske impulse. U tom slučaju ne postoje pojedinačne biljke, tačnije govoreći. Čak je i polen deo veze, nesumnjivo, svojevrsna osećajnost preko vetra, koja spaja kontinete. Ali sve je to nepojmljivo. Da cela biosfera planete predstavlja komunikacionu mrežu, osetljivu, iracionalnu, besmrtnu, izdvojenu..."

"Izdvojenu", ponovi Osden. "U tome je stvar! To je strah! Nije problem u tome što smo pokretni ili skloni razaranju. Posredi je to što smo, naprosto, tu. Mi smo drugi. Nikada ovde nije bilo nikakvih drugih."

"U pravu si", reče Manon, gotovo šapućući. "Ono nema sebi ravnih. Nema neprijatelja. Nema veza ni sa čim drugim osim sa samim sobom. Zauvek samo."

"Pa kakva je, onda, funkcija njegove inteligencije u procesu opstanka vrste?"

"Možda nikakva", reče Osden. "Zašto toliko držiš do teleologije, Harfekse? Zar nisi Hainac? Nije li mera složenosti ujedno i mera večne radosti?"

Harfeks se nije uhvatio na ovaj mamac. Izgledao je kao da mu nije dobro. "Treba da napustimo ovaj svet", reče on.

"Sada znaš zašto sam oduvek želeo da se udaljim, da odem od vas", reče Osden uz svojevrsnu morbidnu ljubaznost. "Nije prijatan, zar ne, taj strah drugih...? Da je samo posredi životinjska inteligencija. Mogu da izađem nakraj sa životinjama. Uspeva sam sa kobrama i tigrovima; viša inteligencija ti olakšava stvari. Trebalo je da budem iskorišćen u zoološkom vrtu, a ne u ekipi ljudi... Kada bih samo mogao da izađem nakraj sa ovim vražjim, glupim krompirom! Kada samo ne bi bio tako sveprisustan...To što hvatam i dalje je više nego strah, znate. A pre no što ga je obuzela panika odlikovalo se... vedrinom. Nisam tada mogao da ga primam, nisam imao pojma koliko je veliko. Znati za ceo dan, uostalom, i celu noć. Sve vetrove i vetromire zajedno. Zimske zvezde i letnje zvezde istovremeno. Imati korene, a nemati neprijatelje. Biti celovit. Shvatate li? Bez ometanja. Bez drugih. Biti jedno..."

Nikada nije ovako govorio, pomisli Tomiko.

"Nemaš odbrane protiv njega, Osdene", reče ona. "Ličnost ti se promenila. Podložan si njegovom dejstvu. Možda svi nećemo poludeti, ali ti hoćeš, ako ne odemo."

Oklevao je za trenutak, a onda podiže pogled prema Tomiko, prvi put se susrevši sa nečijim očima – dug, miran pogled, bistar puput vode.

"Od kakve mi je koristi ikada bila zdrava pamet?" upita on, podrugljivo. "Ali u pravu si, Haito. Ima u tome nečega."

"Treba da odemo", promrmlja Harfeks.

"Ako mu popustim", reče naglas trenutnu misao Osden, "da li bih mogao da uspostavam komunikaciju?"

"Pretpostavljam", reče Manon hitrim, nervoznim glasom, "da si pod 'popustiti' podrazumevao prestanak vraćanja empatičkih informacija koje primaš od biljke–entiteta: prestanak odbacivanja straha, njegovo asimilovanje. To će te ili smesta ubiti, ili će te vratiti u potpunu psihološku povučенost, autizam."

"Zašto?" upita Osden. "Njegova poruka je odbacivanje. Ali moje spasenje je odbacivanje. Ono nije inteligentno. Ali ja jesam."

"Razmere nisu u redu. Šta može samo jedan ljudski mozak da postigne spram nečeg tako ogromnog?"

"Pojedinačni ljudski mozak kadar je da pojmi ustrojstva čije razmere obuhvataju zvezde i galaksije", reče Tomiko, "a onda da ih protumači kao Ljubav."

Manon pređe pogledom sa jednog na drugog; Harfeks je ćutao.

"Bilo bi lakše u šumi", reče Osden. "Ko će od vas da me prebaci?"

"Kada?"

"Sada. Pre no što vi doživite nervni slom ili pribegnete nasilju."

"Ja ću", reče Tomiko.

"Neće niko od nas", reče Harfeks.

"Ja ne mogu", reče Manon. "Ja... ovaj... odveć se bojim. Srušio bih letelicu."

"Povedite i Eskvanu. Ako uspem, on bi mogao da posluži kao medijum."

"Prihvatete li Senzorov plan, Koordinator?" upita Harfeks formalno.

"Da."

"Ne slažem se, ali ću poći sa vama."

"Mislim da smo prinuđeni, Harfekse", reče Tomiko, ne skidajući pogled sa Osdenovog lica; ružna, bela maska bila je sada preobražena, požudna poput lica ljubavnika.

Igrajući karte da bi odvratile misli od ukletih kreveta, od sve većeg straha, Olero i Dženi Čong cvokotale su poput preplašene dece. "Ta stvar, u šumi je, dočepaćete se..."

"Bojite se mraka?" podsmehnu im se Osdem.

"Ali vidi Eskvanu, Porloka, pa čak i Asnanifoila..."

"Ne može vam naneti nikakvo zlo. To je samo impuls koji prolazi kroz sinapsu, vetar koji struji kroz granje. Samo noćna mora."

Uzleteli su u helimlaznjaku; Eskvana, koji je još bio u dubokom snu, nalazio se sklupčan u stražnjem odeljku, Tomiko je pilotirala, a Harfek i Osdem su ćutali, gledajući preda se u očekivanju tamne linije šume preko nejasnog, sivog prostranstva ravnice obasjane sjajem zvezda.

Približili su se crnoj liniji, prešli je; sada je pod njima bila tama.

Ona potraži mesto da se spusti, leteći nisko, iako je morala da se bori protiv mahnite želje da se vine što više, da se izbavi odavde, da utekne. Ogromna živost biljke–sveta bila je daleko izrazitija ovde u šumi, a njena panika tukla je u džinovskim, tamnim talasima. Pred njima se najednom ukaza bleđa mrlja, ogoljen vrh brežuljka, tek nešto viši od najkrupnijih crnih oblića unaokolo; ne–drveće; ukorenjeno; delovi celine. Ona upravi helimlaznjak prema proplanku i prilično ga nespreno spusti. Ruke na komandnoj palici bile su joj klizave, kao da ih je protrljala hladnim sapunom.

Oko njih je sada stajala šuma, crnilo u tami.

Tomiko se šćućuri i zaklopi oče. Eskvana je ječao u snu. Harfek je disao kratko i čujno; ostao je kruto da sedi čak i kada se Osdem nagnuo preko njega da otvori vrata.

Osdem ustade; leđa i glava obavijena zavojima jedva su mu se mogli videti pri slabušnom sjaju kontrolne table, kada je zastao na vratima letelice.

Tomiko je drhtala. Nije mogla da podigne glavu. "Ne, ne, ne, ne, ne, ne, ne", šaputala je. "Ne. Ne. Ne."

Osdem je krenuo naglo i tiho, skliznuvši sa vrata u tamu. Trenutak potom nije ga više bilo.

Dolazim! – reče jedan veliki glas, ne stvorivši nikakav zvuk.

Tomiko vrisnu. Harfek se nakašlja; izgledalo je kao da pokušava da ustane, ali nije to učinio.

Tomiko se poguri i zgrči, sva usredsređena na slepo oko u svojoj utrobi, u središtu svog bića; napolju nije bilo ničeg drugog osim straha.

A onda prestade.

Ona podiže glavu; lagano rastavi ruke. Sede uspravno. Noć je bila mrkla, a površ šume sijale su zvezde. Nije bilo ničeg drugog.

"Osdene", reče ona, ali nije isпустиła nikakv zvuk. Ponovo je progovorila, glasnije, kreket samotne žabe. Nije bilo odgovora.

A onda poče da uviđa da nešto nije u redu sa Harfeksom. Pokušala je da razabere njegovu glavu u tami, pošto je skliznuo sa sedišta, kada najednom, u mukloj tišini, u mračnom stražnjem odeljku letelice, prozbori jedan glas. "Dobro", reče on. Bio je to Eskvanin glas. Ona hitro uključi unutrašnju rasvetu i ugleda inženjera kako leži zgrčen i usnuo, držeći ruke napola preko usta.

Usta se ponovo otvoriše. "Sve u redu", reče glas.

"Osdene..."

"Sve u redu", reče blagi glas iz Eskvaninih usta.

"Gde si?"

Tišina.

"Vrati se."

Vetar se dizao. "Ostaću ovde", reče blagi glas.

"Ne možeš ostati..."

Tišina.

"Bićeš sam, Osdene!"

"Slušaj." Glas je postao slabiji, nerazgovetniji, kao da se gubio u zvuku vetra. "Slušaj. Želim ti dobro."

Ona ga pozva po imenu, ali nije bilo odgovora. Eskvana je ležao nepomično. Harfeks još nepomičnije.

"Osdene!" viknu ona, nagnuvši se preko vrata u tamu, dok je tišinu u šumi bića potresao vetar. "Vratiću se. Moram da odvezem Harfeksa u bazu. Vratiću se, Osdene!"

Tišina i vetar u lišću.

Završili su propisano istraživanje Sveta 4470, njih osmoro; bio im je potreban još četrdeset jedan dan. Asnanifoil i neka od žena u početku su danju odlazili u šumu, tragajući za Osdenom u području oko ogoljenog brežuljka, premda se Tomiko nije mogla zakleti na koji su se ogoljeni brežuljak spustili one noći u samom srcu i vrtlogu užasa. Ostavili su gomile zaliha za Osdena, hrane dovoljno za pedeset godina, odeće, šatora, alatki. Traganje nije dugo potrajalo; nije bilo načina da se pronađe jedan čovek, ako želi da se krije, u tim beskrajnim lavirintima i mračnim hodnicima, lozasto prepletenim odozgo, sa korenjem odozdo. Možda su prošli nadohvat ruke od njega, uopšte ga ne primetivši.

Ali on je bio tamo; jer više nije bilo straha.

Razumna, i ceneći razum još više posle nesnosnog iskustva sa besmrtnim bezumom, Tomiko je pokušala da razumno shvati ono što je Osden učinio, ali reči su joj izmicale kontroli. On je uzeo strah u sebe i, prihativši ga, prevazišao ga je. Predao je svoje biće tuđincu, čin neopozive predaje koji nije ostavljao mesta ni za kakvo zlo. On je dokućio ljubav Drugog i tako je dobio sebe celoga. Ali ovo nije rečnik razuma.

Ljudi iz Istraživačke ekipe hodili su pod drveće, kroz ogromne kolonije života, okruženi snenom tišinom, setnim spokojem koji ih je tek upola bi svestan, a sasvim ravnodušan prema njima. Nije bilo časova. Razdaljina je bila nebitna. Kad bismo samo

imali dovoljno sveta i vremena... Planeta se okretala između sunčeve svetlosti i velike tame; vetrovi zime i leta raznosili su tanan, bleđi polen preko tihih mora.

Gum se vratio, posle mnogo istraživanja, godina i svetlosnih godina, do onoga što je pre više vekova predstavljalo kosmodrom Smeming. Tamo je još bilo ljudi da prime (sa nevericom) izveštaje ekipe i da zabeleže njene gubitke: biolog Harfeks, umro od straha, i Senzor Osden, ostavljen kao kolonista.

KRALJ ZIME

Kada se virovi pojave u ravnom toku vremena, a istorija kao da stane da se vrtloži oko neke izbočine iz vode, kako se to već zbiva sa onim neobičnim Sledom u Karhidi, onda se slike pokazuju od velike koristi: snimci koji se mogu načiniti da bi se uporedili roditelj sa detetom, mladi kralj sa starim, snimci koji se isto tako mogu razmeštati i mešati dok godine ravno teku. Jer uprkos zapletima što proishode iz trenutnog međuzvezdanog putovanja brzinama koje su tek nešto manje od svetlosne, vreme se (kako je primetio opunomoćeni Akst) ne vraća, niti se smrti može rugati.

Stoga, mada je najpoznatija fotografija ona tamna slika što prikazuje jednog mladog kralja kako stoji iznad jednog starog kralja koji leži mrtav u hodniku osvetljenom jedino odsjajima plamtećeg grada u ogledalu, ostavite je načas po strani. Pogledajte prvo snimak samog mladog kralja, ponos nacije, vedru i srećnu dušu u punom naponu dvadeset dve godine; ali, kada je ova slika načinjena, mladi kralj stajala je leđima prislunjena uza zid. Bila je prljava, drhtala je, lice joj je bilo prazno i ludo, jer je izgubila i onu poslednju trunku poverenja u ovaj svet koja se naziva zdrav razum. U svojoj glavi ponavljala je, kao što je to činila satima ili godinama, stalno iznova: "Abdiciraću. Abdiciraću. Abdiciraću." U svojim očima videla je prostorije crvenih zidova u Dvorcu, kule i ulice Erenranga na koje pada sneg, pitome ravnice Zapadnog Područja, bele vrhove Kargava, i odrekla se svega, svog kraljevstva. "Abdiciraću", reče ne baš glasno, a zatim glasno zavika kada joj se još jednom približi osoba odevena u crveno i belo, govoreći: "Veličanstvo! Otkrivena je zavera protiv vas u zanatlijskoj školi", i otpoče prigušeno zujanje. Ona sakri glavu u ruke i prošaputa: "Prestanite, molim vas, prestanite", ali pisak je postajao viši, glasniji, bliži, neumitniji, sve dok nije domašio takvu visinu i silinu da joj je ušao u meso, otkidao živce iz njihovih kanala i naterao joj kosti da poigravaju i klepeću, poskakujući na njegovu melodiju. Ona je poskakivala i uvijala se, gole kosti zategnute na tankim, belim nitima, plakala je suvim suzama i vikala: "Držite ih... Držite ih... Moraju... pogubljeni... Sprečeni... prestanite!"

Prestalo je.

Ona se sruši na pod u obliku zveketave, klepetave gomile. Na kakav pod? Ne na crvene keramičke pločice, ne na parket, ne na mokraćom stegnuti cement, već na drveni pod odaje u kuli, maloj spavaćoj sobi kule gde je bila zaštićena, zaštićena od svog roditelja-ljudoždera, hladnog, ludog, nebrizljivog kralja, gde joj je bilo dopušteno da se igra premeštanja uzice sa Piri i da sedi pored ognjišta u Borhubinom toplom krilu, toplom i dubokom poput sna. Osoba odevena u crno došla je čak ovamo, zgrabila joj

glavu, podigla je, podigla joj kapke koje je pokušala da spusti na belim, tankim strunama.

"Ko sam ja?"

Prazna, crna maska zurila je nadole. Mladi kralj borila se za dah, ridajući, jer posle toga će uslediti gušenje: neće biti u stanju da diše dok ne izgovori ime, ono pravo ime... "Gerer!..." Mogla je da diše. Bilo joj je dozvoljeno da diše. Prepoznala je onog u crnom na vreme.

"Ko sam ja?" reče jedan drugačiji glas blago i mladi kralj posegnu za tom prisutnošću koja joj je uvek donosila san, počinak, utehu. "Rebade", prošaputa ona, "reci mi šta da radim."

"Spavajte."

Poslušala je. San dubok, bez snova, jer bio je stvaran. Snovi naidoše pred buđenje, sada. Nestvarna, užasna, suva, crvena svetlost smiraja sunca natera je da otvori oči i ona ponovo stade na balkon Dvorca, posmatrajući dole pedeset hiljada crnih jama koje su se otvarale i zatvarale. Iz tih jama izlazila je grčevita provala zvukova, vrisak, ritmičko riganje: njeno ime. Vlastito ime joj je tutnjalo u ušima poput rujanja, poruga. Ona lupi šakama po uskoj, mesinganoj ogradi i povika na njih: "Učutkaću ja vas." Nije mogla da čuje svoj glas, već samo njihove glasove, nesnosna usta gomile koja ju je mrzela, koja je izvikivala: njeno ime. "Sklonite se, moj kralju", reče jedan blagi glas i Rebade je odvuče sa balkona u ogroman spokoj crvenih zidova dvorane za audijenciju. Vika prestade istog časa. Rebadeov izraz bio je kao i uvek pribran, milosrdan. "Šta ćete sada učiniti?" reče ona svojim nežnim glasom.

"Ja ću... ja ću abdicirati..."

"Ne", reče mirno Rebade. "To je pogrešno. Šta ćete sada učiniti?"

Mladi kralj stajala je bez reči, drhćući. Rebade joj pomože da sedne na železni poljski krevet, jer zidovi behu potamnili, kao što je to često bivalo, i opkolili je kao da se nalazi u maloj ćeliji. "Pozvaćete..."

"Pozvaću erenranšku stražu. Naložiću im da pucaju u gomilu. Pucaju i ubijaju. Moraju naučiti lekciju." Mladi kralj govorila je užurbano i razgovetno jakim, visokim glasom. Rebade reče: "Vrlo dobro, moj gospodaru, to je mudra odluka! Ispravno. Svakako ćemo uspeti. Postupate ispravno. Imajte poverenja u mene."

"Imam. Verujem ti. Vodi me odavde", šaputala je mladi kralj, stiskajući Rebadeovu mišicu: ali njen prijatelj se namršti. To nije bilo u redu. Ponovo je odagnala Rebadea i nadu. Rebade je sada odlazila, mirno i žalsno, mada ju je mladi kralj molila da stane, da se vrati, jer buka je lagno ponovo počinjala, jecavo zujanje koje komada um u paramparčad, a osobe u belom i crvenom već su se približavale preko crvenog beskrajnog poda. "Veličanstvo! Otkrivena je zavera protiv vas u zanatlijskoj školi..."

Niz Staru ulicu luke do ivice vode ulične svetiljke plamtale su šupljikavim sjajem. Stražar Pepenener na svom obilasku bacila je pogled niz taj iskošeni svod svetlosti, ne očekujući ništa, ali je ipak ugledala kako joj se nešto teturavo približava. Pepenener nije verovala u porngrope, ali videla je jednog porngropa, izmoždenog

morem, kako posrće na tankim, paučinastim stopalima, dahtavo uvlačeći suvi vazduh, cvileći... Priče starih mornara namah iščileše iz Pepenererovog uma i ona vide nekog pijanca, manijaka ili žrtvu kako se tetura između vlažnih, sivih zidova skladišta "Hej, tamo! Stoj!" razdra se ona u trku. Pijanac, napola gola i divljeg pogleda, ispusti krik užasa i pokuša da uzmakne, okliznu se na pločniku ulice glatkom od mraza i prostre se koliko je dugačka. Pepenerer izvuče pištolj i pusti snop od pola sekunde za ošamućivanje kako bi samo umirila pijanca; zatim čučnu pored nje, odmota radio i zatraži kola iz zapadne postaje.

Obe ispružene mišice, mlitave i opuštene na hladnoj kaldrmi, bile su išarane ubodima od injekcija. Nije pijanac; narkoman. Pepenerer omirisa, ali ne oseti smolasti miris orgrevija. Znači, bila je drogirana; lopovi ili neka obredna klanovska osveta. Lopovi ne bi ostavili zlatan prsten na kažiprstu, veoma masivan, izgraviran, širok govoto kao zglavak. Pepenerer se nagnu napred da ga pogleda. Zatim okrenu glavu i osmotri izmoždeno, bezizražajno lice iz profila, naspram kamenja pločnika, jarko osvetljeno sjajem uličnih svetiljki. Ona izvadi jedan novi novčić od četvrt krune iz svoje vrećice i zagleda se u levi profil utisnut u svetao kalaj, a potom ponovo u desni profil utisnut na svetlom, senovitom, hladnom kamenu. A onda, začuvši brujanje električnog automobila koje je skretao iz Dugoputa u Staru ulicu luke, ona čušnu novčić nazad u vrećicu, promrmljavši sebi u bradu: "Prokleta budalo."

Kralj Argaven se nalazi u lovu u planimama, u svakom slučaju, već dve nedelje; to je stajalo u svim biltenima.

"Vidite", reče Hoge, lekar, "možemo pretpostaviti da je podvrgnuta umooblikovanju; ali to nam ne pruža gotovo nikakvo polazište. U Karhidi postoji premnogo stručnjaka za umooblikovanje, baš kao i u Orgoreinu, uostalom. Ne kriminalaca koji imaju dosjee u policiji, već uvaženih mentalista ili lekara kojima su droge legalno dostupne. Ako su uopšte bili vični svom poslu, trebalo bi da su blokirali sve racionalne pristupe do onoga što su joj učinili, tako da sada ništa ne bismo mogli izvući iz nje. Svi tragovi bili bi zapretani, podsticaji sakriveni, tako da jednostavno ne bismo mogli znati kakva pitanja da postavljamo. Nema načina, bez opasnosti da se uništi mozak, pronicanja u sve što je skriveno u njenom umu; čak i pod dejstvom hipnoze i jake droge ne bi sada postojao način da se odele usađene ideje ili osećanja od njenih vlastitih. Možda bi Tuđinci mogli nešto da učine, mada podozrevam da je njihova umonauka tek puko hvalisanje; u svakom slučaju, to nam je sada van domašaja. Postoji samo jedna pouzdana nada."

"A to je?" upita ravnodušno lord Gerer.

"Kralj je brza i odlučna. U početku, pre no što su je slomili, možda je znala šta čine s njom, pa je tako uspostavila izvesnu blokadu ili otpor, ostavila sebi izvesnu mogućnost uzmaka..."

Dok je Hoge govorila, njen prigušen glas polako je gubio prizvuk samouverenosti, da bi konačno zamro u tišini visoke, crvene, tmaste prostorije. Nije izvukla nikakav odgovor iz starog Gerera koja je stajala, odevena u crno, ispred vatre.

Temperatura te odaje u kraljevskom Dvorcu bila je dvanaest stepeni na mestu gde je stajao lord Gerer, a pet stepeni na pola puta između dva velika ognjišta; napolju je padao sneg, bio je to blagi dan sa temperaturom svega nekoliko stepeni ispod tačke mržnjenja. Proleće je stiglo na Zimu. Vatre na oba kraja odaje pucketale su crvene i zlatne, proždirući trupce debele poput bedara. Veličanstvenost, opora raskoš, brzi sjaj ognjišta, vatrometi, munje, meteori, vulkani; takve stvari zadovoljavale su žitelje Karhide na svetu zvanom Zima. Ali, sem u arktičkim kolonijama iznad trideset petog uporednika, nikada nisu uveli centralno grejanje ni u jednu zgradu, za mnogih vekova svog tehnološkog doba. Udobnost je kod njih bila retka, dobrodošla, netražena; dar poput radosti.

Kraljev lični sluga, koja je sedela pored postelje, okrenula se prema lekaru i Lordu Kancelaru, mada ništa nije prozborila. Njih dve u isti mah predoše odaju. Na širokoj, tvrdoj postelji, visoko na pozlaćenim stubovima, teškoj od ukrašenih, crvenih pokrivača i krevetskih prekrivki, ležalo je kraljevo telo, gotovo na nivou njihovih očiju. Gereru se učini da je to brod koji se nepomično suprotstavlja brzom navali tame, noseći mladog kralja u seni, užase, godine. Zatim, na vlastiti užas, stari kancelar vide da su Argavenove oči otvorene, zagledane kroz prozore napola prekrivene zastorima, u zvezde.

Gerer se plašila ludila; maloumnosti; ni sama nije znala čega se bojala. Hoge ju je upozorila: "Kralj se neće ponašati 'normalno', lorde Gerer. Pretrpela je trinaest dana mučenja, zastršivanja, iscrpljivanja i manipulisanja umom. Došlo je možda do oštećenja mozga, a sigurno će biti i uzgrednih, naknadnih posledica drogiranja." Ni strah ni upozorenje nisu mogli da spreče šok. Argavenove sjajne, umorne oči okrenuše se ka Gereru i za trenutak zaustaviše na njoj svoj prazni pogled; a onda je razabraše. I Gerer, mada nije mogla da vidi odsjaj crne maske, ugledala je mržnju, užas, videla je svog mladog kralja, beskrajno voljenog, kako se bori za vazduh u slaboumnom užasu; otima slugi, Hogeu, svom svojom slabošću u naporu da pobegne, da umakne od Gerera.

Stojeći u hladnom središtu odaje, gde ju je uzglavlje okvira postelje, nalik na brodski pramac, skrivalo do kralja, Gerer ih je čula kako umiruju Argavena i ponovo je poležu. Argavenov glas zvučao je piskavo, detinje, plačljivo. Tako je stari kralj Emran govorila na vrhuncu svog ludila, detinjim glasom. Zatim tišina i buktanje dve velike vatre.

Korgri, kraljev telohanitelj, zevnu i protrlja oči. Hoge odmeri neku tečnost iz bočice u špic. Gerer je stajala očajna. Moje dete, moj kralju, šta su ti učinili! Toliko poverenje, toliko obećanje, izgubljeno, izgubljeno. I tako je ona koja je ličila na kakvu gromadu od napola isklesanog crnog kamena, težak, obazriv, neuglađen dvorani, jadikovala i bila obrvana uzbuđenjem, budući da su joj ljubav i služenje mladom kralju predstavljali najvažnije stvari na svetu.

Argaven prozbori glasno: "Moje dete..."

Gerer se trgnu, osetivši da su te reči istrgnute iz njenog vlastitog uma; ali Hoge, koju nije mučila ljubav, shvati i reče nežno Argavenu: "Princ Emran je dobro, moj

gospodaru. Ona je sa svojim ađutantima u zamku Varever. U stalnoj smo vezi. Tamo je sve u redu."

Gerer ču kraljevo oporo disanje i malo se primače postelji, mada je i dalje ostala van domašaja njenog pogleda, iza visokog uzglavlja.

"Bila sam bolesna?"

"Još se niste oporavili", reče lekar blago.

"Gde..."

"U vašoj odaji, u Dvorcu, u Erenrangju."

Ali Gereer, prišavši još jedan korak, mada ne kralju na oči, reče: "Ne znamo gde ste bili."

Hogeovo glatko lice se namrgodi, ali iako je bila lekar, te tako na svoj način vladar nad svima njima, ipak se nije usudila da svoju namrgodenost upravi na Lorda Kancelara. Gererov glas kao da nije uznemirio kralja koji postavi još jedno pitanje ili dva, razumno i sažeto, a zatim ostade mirno da leži. A onda sluga Korgri, koja je sedela sa njom od kada je donesena u Dvorac (sinoć, u potaji, na sporedna vrata, poput sramnog samoubice iz poslednje vladavine, ali sve obrnuto), Korgri počini nešto što je bilo ravno veleizdaji: nagnuta napred na svom visokom tronošću, dozvolila je da joj glava klone na ivicu postelje i da utone u san. Stražar na vratima ustupi mesto novom stražaru, razmenivši s ovim nekoliko reči šapatom. Službenici dodoše i primiše najnoviji bilten za javnost o stanju kraljevog zdravlja, takođe šapatom. Kod kralja su se, dok se nalazio na odmoru na Visokom Kargavu, javili simptomi groznice i stoga je bila primorana da se hitno vrati u Erenrang i sada se zadovoljavajuće oporavlja, i tako dalje. Lekar Hoge rem ir Hogereme u dvorcu dao je sledeću izjavu, i tako dalje, i tako dalje. "Neka bi se Točak okrenuo za našeg kralja", govorili su svečano ljudi u seoskim kućama, paleći vatre u oltarima—ognjištima, na šta su stariji koji su sedeli uz vatru uzvraćali: "To je od njenog noćnog lunjanja po gradu i veranja po planinama, sve same ludorije." Ali ostavljali bi uključen radio kako ne bi propustili naredni bilten. Veliki broj ljudi došao je i otišao, dangubio i čavrljao ovog dana na trgu ispred Dvorca, posmatrajući one koji su ulazili i izlazili, posmatrajući prazan balkon; još ih je bilo nekoliko stotina tamo dole, koji su strpljivo stajali unaokolo, na snegu. Argaven XVII bila je omiljena u svojoj oblasti. Posle mračne okrutnosti iz vladavine kralja Emrana, koja se završila u senci ludila i bankrotstvom zemlje, došla je ona: nepredvidljiva, otmena, mlada, sklona svakojakim promenama, bistrog uma, prepredena, a ipak velikodušna. Posedovala je vatru, sjaj koji su pristajali njenom narodu. Predstavljala je silu i središte jednog novog doba: konačno, jedan pravi kralj za pravo kraljevstvo.

"Gerere."

Bio je to kraljev glas i Gerer ukočeno pohita kroz toplotu i hladnoću velike odaje, kroz svetlost vatre i tame.

Argaven se prizidala. Ruke su joj se tresle, a dah zastajao u grlu, oči su joj plamtele preko tamnog vazduha na Gerera. Pored njene leve ruke, na kojoj se nalazi kraljevski prsten dinastije Harge, ležalo je lice usnulog sluga, nemarno, ozareno. "Gerere", reče kralj s mukom i jasno, "sazovi veće. Reci im da ću abdicirati." Tako

grubo, tako jednostavno? Sve droge, zastrašivanje, hipnoza, parahipnoza, stimulacija neurona, nadraživanje sinapse, lokalni udari koje je Hoge bio opisao, da bi se postiglo ovo? Ali ubedivanje mora pričekati. Moraju dobiti na vremenu. "Moj gospodar, kada vam se snaga vrati..."

"Sada. Gerere, sazovi veće!"

A tada puče, poput tetive luka, i poče da muca u besu od straha koji nije pronašao smisao ni snagu da se zadrži unutra, a njen verni sluga još je spavala pored nje, gluva.

Na sledećoj slici stvari kreću nabolje, izgleda. Evo kralja Argavena XVII, dobrog zdravlja i u dobroj odeći, kako završava obilan doručak. Razgovara sa najbližih desetak od četrdeset ili pedeset ljudi koji jedu s njom ili je služe (izuzetnost je kraljevska povlastica, ali retko i zasebnost), dok su ostali pod velikodušnim plaštem njene milosti. Kao što su svi rekli, ponovo liči na sebe. Međutim, možda ipak ne liči potpuno na sebe; nešto nedostaje: mladalačku ozarenost, samopouzdanje, zamenilo je jedno slično, ali manje ospokojavajuće svojstvo, neka vrsta lakomisenosti. Iz nje se ona uzdiže dosetkama i toplinom, ali joj se uvek iznova potčinjava, toj tami koja je upija i čini je lakomislennom; strah, bol, rešenost?

Gospodin mobil Akst, opunomoćeni ambasador Ekumena poznatih svetova na Zimi, koji je proveo poslednjih šest dana na putu, pokušavajući da vozi električni auto brže od pedeset kilometara na čas, iz Mišnorija, u Orgoreinu, do Erenranga, u Karhidi, prespavao je doručak pa tako stigao u dvoranu za audijenciju na vreme, ali gladan. Stari poglavar veća, kraljev rođak Gerer rem ir Verhen, sreo je Tudinca na vratima velike dvorane i pozdravio ga višesložnom učtivošću Karhiđanja. Opunomoćeni je uzvratilo što je bolje umeo, razabravši ispod rečitosti Gererovu želju da mu nešto saopšti.

"Rečeno mi je da se kralj odlično oporavila", primeti on, "i svim srcem se nadam da je to tačno."

"Nije", reče stari kancelar čiji glas odjednom postade tup i jednoličan. "Gospodine Akst, govorim vam ovo imajući poverenja u vas; nema u Karhidi ni desetoro ljudi koji znaju istinu. Nije se oporavila. Uopšte nije bila bolesna."

Akst klimnu. Razuma se, kolale su glasine.

"Ona bi ponekad noću išla sama gradom u pučkoj odeći, šetala, razgovarala sa neznancima. Pritisici kraljevanja... vrlo je mlada." Gerer zastade na trenutak, boreći se s nekim potisnutim osećanjem. "Jedne noći, pre šest nedelja, nije se vratila. U zoru je meni i drugom lordu predata poruka. Ako obelodanimo njen nestanak, biće ubijena; ukoliko sačekamo pola meseca u miru, biće vraćena nepovređena. Čitali smo, lagali veće, razastirali lažne vesti. Trinaeste noći pronađena je kako luta gradom. Bila je drogirana i umooblikovana. Ne znamo koji neprijatelj ili koja klika stoje iza toga. Moramo delati u potpunosti tajnosti; ne smemo narušiti poverenje naroda u nju, njeno vlastito poverenje u sebe. Teško je: ničeg se ne seća. Ali jasno je šta su učinili. Slomili su joj volju i potčinili joj um samo jednoj stvari. Veruje da mora da abdicira."

Glas ostade nizak i ravan; samo su oči odavale strepnju. Okrenuvši se iznenada, opunomoćeni razabra odraz te strepnje i u očima mladog kralja.

"Držite audijenciju umesto mene, rođače?"

Argaven se nasmešila, ali otrovno. Stari kancelar se ravnodušno izvinio, poklonio, otišao, jedna strpljiva, nezgrapna prilika koja se smanjivala udaljujući se dugačkim hodnikom.

Argaven ispruži obe šake prema opunomoćenom u znak pozdrava među jednakima, jer je u Karhidi Ekumen bio priznat za sestrinsko kraljevstvo, mada ga nijedna živa duša nije videla. Ali njene reči nisu predstavljale uglađeno ophođenje kakvo je Akst očekivao. Sve što je izgovorila, i to žustro, bilo je: "Konačno!"

"Krenuo sam čim sam primio vašu poruku. Putevi su još zaleđeni u istočnom Orgoreinu i Zapadnom Području, pa nisam mogao brže. Ali bilo mi je drago što dolazim. Takođe što odlazim odande." Akst se nasmeja rekavši ovo, jer su on i mladi kralj uživali u međusobnoj iskrenosti. Čekao je da otkrije šta je u sebi krila Argavenova dobrodošlica, posmatrajući sa izvesnom razdraganošću živahno, divno, androgeno lice.

"U Orgoreinu se kote licemeri kao što se u lešu kote crvi, kako je to primetio jedan od mojih predaka. Drago mi je što smatrate da je vazduh svežiji ovde, u Karhidi. Dodite ovamo. Gerer vam je kazala da sam bila oteta i sve ostalo? Da. Sve se desilo prema starim pravilima. Otmica je u svemu formalan čin. Da je to izvela jedna od grupa protiv Tuđinaca, koje smatraju da Ekumen namerava da porobi ovaj svet, mogli su da prenebregnu pravila; mislim da je to bila jedna od starih klanovskih klika koja se nada da će zadobiti moć preko mene, moć koju su posedovale za vreme poslednje vladavine. Ali ne znamo, još. Čudno je znati da si bio s njima licem u lice, pa ipak ih ne možeš prepoznati; ko zna da li viđam ta lica svakodnevno? No, nema koristi od takvih razmišljanja. Izbrisali su sve tragove. Sigurna sam u jedno. Oni mi nisu rekli da moram da abdiciram."

Ona i opunomoćeni išli su jedno uz drugo dugačkom, veoma visokom odajom prema uzvišenju sa stolicama na suprotnom kraju. Prozori su bili tek nešto veći od proreza, što je bilo uobičajeno na ovom hladnom svetu; crvenkasto-žute pruge sunčeve svetlosti dopirale su iz njih dijagonalno na crveno popločan pod, tmaste i bleštave u Akstovim očima. On podiže pogled prema licu mladog kralja u tom prigušenom, pokretnom sjaju. "Ko je, onda?"

"Ja."

"Kada, moj gospodar, i zašto?"

"Kada su me se dočepali, kada su počeli da me oblikuju kako bih odgovarala njihovom kalupu i kako bih igrala njihovu igru. Zašto? Da se ne bih uklopila u njihov kalup i da ne bih igrala njihovu igru! Čujte, lorde Akste, da su me želeli mrtvu, ubili bi me. Žele me živu, da vladam, da budem kralj. Kao takva treba da sledim naređenja utisnuta u moj mozak, da dosegmem za njih njihove ciljeve. Ja sam njihovo oruđe, mašina koja čeka da se okrene prekidač. Jedini način da se to spreči jeste... da se odbaci mašina."

Akst je brzo shvatao, budući da je to bila osnovna odlika jednog mobila Ekumena; pored toga, ophođenje i običaji Karhide, potresi i bune tog živopisnog kraljevstva, bili su mu dobro poznati. Mada je Zima bila udaljena, kako u prostoru tako i u psihologiji svojih stanovnika, od ostalog dela ljudskog roda, ipak se njena vodeća nacija, Karhida, pokazala kao odani član Ekumena. O Akstovim izveštajima raspravljalo se u središnjim većima Ekumena, osamdeset svetlosnih godina odavde; ravnoteža Celine počiva u svim njenim delovima. Akst reče, kada su seli na velike, tvrde stolice na uzvišenju ispred vatre, "Ali ako abdicirate, onda ne moraju da okrenu i prekidač."

"Mislite, zato što ću ostaviti svoje dete kao naslednika i jednog namesnika po sopstevnom izboru?"

"Možda su", reče obazrivo Akst, "oni ti koji su izabrali namesnika umesto vas."

Kralj se namršti. "Mislim da nisu", reče ona.

"Koga ste nameravali da imenujete?"

Nastupi duga pauza. Akst vide kako se mišići na Argavenovom vratu pomeraju, kao da se borila da oblikuje reč, ime, pored blokade, oporo grčenje; konačno izusti, iznudenim, davljeničkim šapatom: "Gerera."

Akst klimnu zbunjeno. Gerer je služio kao namesnik godinu dana posle Emranove smrti, a pre Argavenovog stupanja na presto; bilo mu je poznato njeno poštenje i krajnja odanost mladom kralju. "Gerer ne služi nijednoj klikli!" reče on.

Argaven zatrese glavom. Izgledala je iscrpljena. Posle izvesnog vremena uzvrat: "Može li nauka vaših ljudi da rasčini ono što mi je učinjeno, lorde Akste?"

"Možda. U institutu na Olulu. Ali ako noćas pošaljem po specijalistu, on će ovamo stići kroz dvadeset četiri godine. Sigurni ste, znači, da je vaša odluka da abdicirate bila..." Ali jedan sluga, ušavši na bočna vrata iza njih, postavi mali sto pored opunomoćenog i ispuni ga voćem, kriškama hlebne jabuke i srebrnim vrčem piva. Argaven je primetila da joj je gost propustio doručak. Mada se jelo na Zimi uglavnom sastojalo od povrća, i to presnog, te je za Aksta bilo bezukusno, on se zahvalno prihvatio obeda; a kako nije bilo dolično voditi ozbiljne razgovore za vreme jela, Argaven skrenu na opšte teme.

"Jednom ste kazali, lorde Akste, iako sam toliko različita od vas, iako je moj narod toliko različit od vašeg, da smo mi ipak krvni srodnici. Da li je to bila moralna ili materijalna činjenica?"

Akst se nasmeši na to tipično karhidsko pravljenje razlike. "I jedno i drugo, moj gospodar. Koliko znamo, a to je tek sićušan ugao prašnjavog prostora pod kapom vasseljskom, sva stvorenja na koja smo naišli ljudska su bića. Ali srodstvo seže u prošlost milion godina pa i više, do pradoba Haina. Drevni Hainci nastanili su stotinu svetova."

"Mi nazivamo vreme pre no što je moja dinastija zavlдалa Karhidom 'drevno'. Pre sedam stotina godina!"

"I mi nazivamo 'drevno' Doba Neprijatelja, a to je bilo pre manje od šest stotina godina. Vreme se razvlači i skuplja; menja se sa okom, sa starošću, sa zvezdom; čini sve sem što se ne vraća – niti ponavlja."

"Znači, san Ekumena je da ponovo vaspostavi to drevno zajedništvo; da ponovo okupi sve narode sa svih svetova u jedno ognjište?"

Akst klimnu, žvaćući hlebnu jabuku. "Da se bar među njih utka izvestan sklad. Život voli da upozna se, do najudaljenijih granica; njegovo zadovoljstvo je da obujmi složenost. Naša različitost je naša lepota. Svi ti svetovi i različiti oblici i načini umova, života i tela na njima – zajedno bi tvorili veličanstveni sklad."

"Nijedan sklad ne traje dugo", reče mladi kralj.

"Nikada nijedan nije postignut", uzvratu opunomoćeni. "Zadovoljstvo je u nastojanju." On iskapi vrč i obrisa prste u salvetu od upredene trave.

"To je bilo zadovoljstvo koje mi je pripadalo kao kralju", reče Argaven. "Gotovo je s tim."

"Da li bi..."

"Gotovo je. Verujte mi. Zadržaću vas ovde, lorde Akste, dok mi budete verovali. Potrebna mi je vaša pomoć. Vi ste figura na koju su učesnici u igri zaboravili! Morate mi pomoći. Ne mogu da abdiciram protiv volje veća. Oni će odbiti moju abdikaciju, primoraće me da vladam, a ako vladam, služim neprijateljima! Ukoliko mi ne pomognete, moraću da se ubijem." Govorila je potpuno staloženo i razložno; ali Akst je znao koliko i samo pominjanje samoubistva, tog čina dostojnog krajnjeg prezira, staje jednog Karhidanina.

"Na ovaj ili onaj način", reče mladi kralj.

Opunomoćeni se još više uvi u svoj teški ogrtač; bilo mu je hladno. Bilo mu je ovde hladno već sedam godina. "Moj gospodaru", reče on, "ja sam tuđinac na vašem svetu, sa šačicom pomoćnika i jednom malom napravom pomoću koje mogu da razgovaram sa drugim tuđincima na udaljenim svetovima. Predstavljam moć, svakako, ali je ne posedujem. Kako bih ja vama mogao pomoći?"

"Imate brod na ostrvu Horden."

"Ah. Toga sam se plašio", reče opunomoćeni, uzdahnuvši. "Gospodaru Argavene, taj brod je podešen da ide na Olul, udaljen dvadeset četiri svetlosne godine. Zna li šta to znači?"

"Da pobegnem iz svog vremena, u kome sam postala oruđe zla."

"Nema bekstva", uzvratu Akst sa iznenadnom žestinom u glasu. "Ne, moj gospodaru. Oprostite mi. To je nemoguće. Ne mogu da pristanem..."

Ledena kiša proleća dobovala je po kamenju kule, a vetar je zavijao po uglovima i malim tornjevima krova. Odaja je bila utihla, senovita. Pored vrata je gorelo jedno malo, zaklonjeno svetlo. Negovateljica je ležala hrčući lagano u krevetu, beba je ležala potrbuške u kolevcu. Argaven je stajala pored kolevke. Osvrnula se po sobi, premda ju je i bez gledanja videla, poznavala celu. I ona je ovde spavala kao mala. To je bilo njeno prvo kraljevstvo. Ovde je dolazila da podoji dete, svog prvenca, sedela pored vatre dok su mala usta vukla njena prsa i pevušila bebi pesme koje je Borhub njoj pevušila. Ovo je bilo središte, središte svega.

Vrlo pažljivo i nežno ona podvuče šaku ispod bebine tople, vlažne, paperjaste glave i navuče preko nje jedan lanac na kome je visio masivan prsten sa ugraviranim znakom lordova Hargea. Lanac je bio predugačak i Argaven ga skрати, vezavši čvor, zato što je pomislila da bi se mogao uplesti i udaviti dete. Ublaživši na taj način ovaj mali nemir, ona pokuša da ublaži veliki strah i jad koji su je ispunjavali. Sagnu se dok obrazom ne dodirnu detinji obraz, nečujno prošaptavši: "Emrane, Emrane, moram te napustiti, ne mogu te povesti, moraš vladati umesto mene. Budi dobra, Emrane, poživu dugo, vladaj valjano, budi dobra, Emrane..."

Ona se uspravi, okrenu i pohita iz odaje u kuli, iz izgubljenog kraljevstva.

Poznavala je nekoliko načina da se neopazice izvuče iz Dvorca. Izabrala je najbezbedniji, a zatim se uputila ka Novoj Luci kroz jarko osvetljene ulice Erenranga, kojima je brisala susnežica, sama.

Sada nema slike, ona se ne vidi. Kakvim okom biste posmatrali jedan proces koji je za sto milioniti deo jednog postotka sporiji od brzine svetlosti? Ona sada nije kralj, niti ljudsko biće; podvrgnuta je translatovanju. Teško možete nazvati smrtnim nekog čije vreme prolazi sedamdeset hiljada puta sporije od vašeg. Ona je više nego usamljena. Izgleda da ne postoji ništa više do jedna nesaopštena misao; da nikuda ne ide, ništa više no što jedna misao ide. Pa ipak, ona putuje brzinom gotovo ravnoj svetlosnoj, ali je nikada ne doseže. Ona je samo putovanje. Brza poput misli. Udvostručila je svoju starost kada je stigla, a bila je manje od jednog dana starija, u delu prostora zakrivljenog oko jedne čestice prašne nazvane Olul, četvrte planete jednog žučkastog sunca. I sve ovo proteklo je u mukloj tišini.

A sada, uz buku, plamen i meteorsko bleštavilo, što je bilo sasvim dovoljno da se utaži pohotna žudnja jednog Karhidanina za sjajem i raskoši, složeni brod stao je da se spušta, dodirnuvši u plamenu isto ono mesto sa koga se otisnuo pre približno pedeset pet godina. Uskoro potom, vidljiva, nemasivna, nesigurna, mladi kralj se pojavi iz njega i zastade za trenutak na izlazu, zaklonivši oči od svetlosti tuđinskog toplog sunca.

Akst je, razume se, poslao obaveštenje o njenom dolasku, preko trenutnog primopredajnika, pre dvadeset četiri godine, ili pre sedamnaest časova, u zavisnosti od toga kako gledate na stvar; adutanti i agenti Ekumena nadaše se tu da je pozdrave. Čak ni paževi nisu prolazili bez dužne pažnje kod tih igrača velike igre, a ovaj Getenjanin bio je, uostalom, kralj. Jedan agent proveo je jednu godinu od dvadeset četiri učeći karhidski, kako bi Argaven mogla s nekim da razgovara. Ona smesta reče: "Kakve su vesti iz moje zemlje?"

"Gospodin mobil Akst i njegov naslednik slali su redovne sažete izveštaje o događajima, kao i razne privatne poruke za vas; sav materijal naći ćete u svojim odajama, gospodine Harge. Ukratko, namesništvo lorda Gerera bilo je mirno i blagodetno; u prve dve godine vladala je depresija, za vreme koje su vaše arktičke naseobine napuštene, ali sada je ekonomija sasvim postojana. Vaš naslednik je postavljen na presto u osamnaestoj i vlada već sedam godina."

"Da, razumem", reče osoba koja je koliko sinoć poljubila tog jednogodišnjeg naslednika.

"Čim vam to bude odgovaralo, gospodine Harge, specijalisti u našem institutu u Belksitu..."

"Kad kog vi to budete hteli", reče gospodin Harge.

Ušli su u njen um veoma nežno, vrlo tanano, otvarajući vrata. Za zaključana vrata imali su delikatne instrumente koji su uvek pronalazili kombinaciju; a onda bi se povukli u stranu i pustili nju da uđe. Pronašli su osobu odevenu u crno, koja nije bila Gerer, i samilosnog Rebadea, koji nije bio samilostan; stajali su s njom na balkonu Dvorca i s njom se uspinjali pukotinama noćne more do sobe u kuli; i konačno, onaj koji je trebalo da bude prvi, prilika u crvenom i belom, približi se rekavši:

"Veličanstvo, otkrivena je zavera protiv vas..." Gospodin Harge vrisnu u groznom užasu i probudi se.

"Odlično! Toje bio ključ. Znak da počnete sa izvršavanjem ostalih upustava i odredite smer svoje fobije. Indukovana paranoja. Zaista izvanredno indukovana, moram reći. Evo, popijte ovo, gospodine Harge. Ne, to je samo voda! Mogli ste stvarno postati izuzetno zao vladar, vremenom sve opsednutiji strahom od zavera i prevrata i sve omraženiji u narodu. Svakako, ne preko noći. U tome je lepota. Bilo bi vam potrebno nekoliko godina da postanete pravi tiranin; mada su, bez sumnje, nameravali da duž tog puta uvedu izvesna pojačanja, pošto Rebade jednom stekne vaše poverenje... Da, da, shvatam zašto se o Karhidi lepo zbori u Razdeobniku. Ako izvinite moju objektivnost, ovakva vrsta veštine i strepljenja tako je retka..." Tako je doktor, umocelitelj, kosmata, proседа, jednopolna osoba koja je pripadala nekakvim Cetijancima, neumorno čavrljao dok se pacijent oporavljao.

"Znači, postupio sam ispravno", reče konačno gospodin Harge.

"Jeste. Abdikacija, samoubistvo ili bekstvo bili su jedini sledstveni činovi kojima ste mogli pribeći po sopstvenoj volji, slobodno. Računali su na vaš moralni veto protiv samoubistva i na glasanje veća protiv abdikacije. Ali opsednuti vlastitom častohlepnošću, zaboravili su na mogućnost odricanja i ostavili su vam jedna vrata otvorena. Vrata koja je samo jedna osoba jakog uma, oprostićete mi na mojoj doslovnosti, mogla da izabere i da prođe kroz njih. Zaista, moram da saznam nešto više o toj vašoj drugoj umonauci, kako je ono nazvaste, Proricanje? Mislio sam da je reč o nekoj okultnoj koještariji, ali sasvim očigledno... da, da, očekujem da će od vas uskoro tražiti da se pojavite u Razdeobniku, da porazgovarate o vašoj budućnosti, sada kada smo smestili vašu prošlost tamo gde joj je mesto, je li?"

"Kako želite", reče gospodin Harge.

Razgovarala je sa raznim ljudima u Razdeobniku Ekumena za Zapadne Svetove, a kada su joj predložili da pođe u školu, ona je spremno pristala. Jer među ovim blagim osobama, čija je glavna osobina izgleda bila hladna, duboka tuga nerazdvojiva od tople, duboke razdraganosti – među njima bivši kralj Karhide uvidela je da je varvarska, neuka i nemudra.

Pošla je u ekumensku školu. Stanovala je u velikim zgradama blizu Razdeobnika u gradu Vakstsitu, sa nekoliko stotina drugih tuđinaca, od kojih nijedan nije bio dvopolni, niti bivši kralj. Kako nikada nije posedovala mnogo toga što je pripadao samo njoj i nikada nije imala mnogo mogućnosti za zasebnost, nije joj smetao ovakav zajednički život; nije se pokazalo ni toliko loše kao što je očekivala živeti među jednopolnim ljudima, mada je došla do zaključka da je njihovo stanje neprestanog kemera zamorno. Uopšte joj ništa nije smetalo, već je poslove i dane savladavala sa krepkošću i sposobnošću, ali uvek i sa izvesnom nehajnošću, kao neko čije je središte negde drugde. Jedinu nelagodnost predstavljala je toplota, užasna toplota Olula koja se ponekad pela do trideset pet stepeni Celzijusove lestvice za vreme plamećeg neprekidnog razdoblja u kome sneg ne pada dve stotine dana uzastopce. Čak i kada je konačno došla zima, ona se znojila, jer retko je kada napolju bilo manje od deset stepeni ispod tačke smrzavanja, dok je u zgradama bilo sparno – mislila je ona – mada su ostali tuđinci sve vreme nosili debele džempere. Spavala je preko posteljine naga, prevrćući se i snevajući o snegovima Kargava, o ledu u Staroj Luci, ledu koji se hvata na pivu u hladnim jutrima u Dvorcu, sudeni, dragoj i čiđoj studeni Zime.

Mnogo toga je naučila. Već je naučila da se zemlja ovde naziva Zima, a da se Olul ovde naziva zemlja: jedna od onih činjenica koje su Vaseljenu preokretale poput kakve čarape. Naučila je da mesna ishrana izaziva proliv u nenaviknutoj utrobi. Naučila je da se jednopolni ljudi, o kojima se silno trudila da ne misli kao o nastranima, silno trude da o njoj ne misle kao o nastranoj. Naučila je da se neki ljudi smeju kada bi Olul izgovorila Orur. Takođe je pokušala da zaboravi da je kralj. Kada ju je škola jednom uzela pod svoje, naučila je i zaboravila mnogo toga. Koristeći svu silu mašina, naprava, iskustava i (najjednostavnije i najteže) reči koje su Ekumenu stajale na raspolaganju, otvorili su joj što su više mogli pristup razumevanju prirode i istorije jednog kraljevstva starog preko milion godina, koje je u promeru imalo mnogo biliona milja. Kada je počela da naslućuje ogromnost ovog kraljevstva ljudskog roda, kao i trajni bol i jednoličnu pustoš njegove istorije, takođe je počela da uvida šta se nalazi s one strane njegovih granica u prostoru i vremenu, a među ogolelim stenama, usijanim suncima i blistavim pustošima što se pružaju u nedogled razabrala je izvore razdraganosti i vedrine, nepresušna vrela. Naučila je mnogo činjenica, brojeva, mitova, i videla je, s druge strane granica onog što je naučila, ponovo Nepoznato, veličanstvenu ogromnost. U ovom obogaćenju uma i okolnosti što se nalazi ovde našla je veliko zadovoljstvo; ipak bila je nezadovoljna. Nisu joj uvek dozvoljavali da napreduje onoliko koliko je želela na određenim poljima, matematici, cetijanskoj fizici. "Kasno ste počeli, gospodine Herge", rekoše oni, "moramo graditi na postojećim temeljima. Pored toga, želimo da napredujete u stvarima koje možete iskoristiti."

"Kako iskoristiti?"

Oni – u ovom trenutku predstavljao ih je etnograf mobil Gist s druge strane bibliotečkog stola – pogledaše je usiljeno. "Smatrate li da više ne možete biti ni od kakve koristi, gospodine Harge?"

Gospodin Harge, koji je uglavnom bio suzdržan, progovori s iznenadnom žestinom: "Da."

"Kralj bez zemlje", reče Gist svojim ravnim teranskim naglaskom, "koji je sam sebe izgnao, za koga se veruje da je mrtav, može se osećati pomalo suvišan. Ali onda, šta mislite zašto se mi trudimo oko vas?"

"Iz dobrote..."

"Oh, dobrota... Koliko god da smo dobri, ne možemo vam, znate, pružiti išta što bi vas usrećilo. Sem... Da. Šteta gubitka. Vi ste nesumnjivo bili pravi kralj za Zimu, za Karhidu, za ciljeve Ekumena. Posedujete osećanje ravnoteže. Možda ste mogli da ujedinite planetu. Zasigurno ne biste mučili i cepkali zemlju, kao što to, izgleda, čini sadašnji kralj. Kakv gubitak! Uzmite u obzir samo naše nade i potrebe, gospodine Harge, kao i vlastite odlike, pre no što stanete da očajavate o tome koliko ste bili korisni u svom životu. Uostalom, imate da poživite još četrdeset ili pedeset godina..."

Poslednji snimak pod tuđinskom sunčevom svetlošću: uspravna, u sivom ogrtaču hainskog stila, stoji jedna osoba lepog lika, neodređenog pola, obilno se znojeći, na zelenom travnjaku pored glavnog Agenta Ekumena na Zapadnim Svetovima, stabila, gospodina Hoalansa od Alba, koji može (ako to želi) da utiče na sudbinu četrdeset svetova.

"Ne mogu vam narediti da odete tamo, Argavene", kaže stabil. "Vaša vlastita savest..."

"Predala sam svoje kraljevstvo vlastitoj savesti pre dvanaest godina. Bilo je to sasvim dovoljno. Što je dosta, dosta je", kaže Argaven Harge. Zatim se iznenada nasmeje, tako da se stabil takođe nasmeje; i oni se rastaju u takvoj slozi kao što to Sile Ekumena priželjkuju da bude među ljudskim dušama.

Kraljevina Karhida ustupila je Ekumenu, za vreme vladavine Argavena XV, ostrvo Horden, kraj južne obale ove zemlje, na neograničeno korišćenje. Tamo niko nije živeo. Svake godine pokolenja morehoda ispuzala bi na golo stenje i polagala jaja; potom bi ih izlegla, pa podizala mladunce i konačno ih vodila natrag u dugačkoj povorci do mora. Ali jednom u svakih deset ili dvadeset godina vatra bi zaigrala po stenama, more bi proključalo uz obale i tada bi uginuo svaki morehod koji bi se našao na ostrvu.

Kada je more prestalo da ključa, opunomoćenikov mali, električni brod se približio. Zvezdani brod spustio je paučinaste čelične skele do brodske palube i jedna osoba stade da se uspinje njima, dok je druga počela da se spušta, tako da su se srele na sredini, ni na nebu ni na zemlji, između mora i kopna, dvosmislen susret.

"Ambasador Horsed? Ja sam Harge", reče ona iz zvezdane letelice, ali onaj iz broda već je klečao, govoreći glasno, na karhidskom. "Dobro došli, Argavene od Karhide!"

Kada se ispravio, ambasador dodade brzim šapatom: "Došli ste otvoreno, kao vi lično... Objasniću kada budem mogao..." Iza i ispod njega na brodskej palubi stajala je

poveća grupa ljudi, zureći pomno u pridošlicu. Svi su po izgledu bili Karhidani, a nekolicina je bila veoma stara.

Argaven Harge stajala je minut, dva minuta, tri, uspravna i potpuno nepokretna, mada je njen sivi ogrtač lepršao i mreškao se na hladnom morskome vetru. Ona zatim uputi pogled prema prigušenom suncu na zapadu, pa ka sivoj zemlji preko vode na severu, a onda ga vrati na utihle ljude zbijene ispod nje na palubi. Ona koraknu napred tako iznenada da je ambasador Horsed morao da joj se žurno skloni s puta. Uputila se pravo do jednog starca na palubi broda.

"Jesi li ti Ker rem ir Kerheder?"

"Jesam."

"Prepoznala sam te po sakatoj ruci, Kere." Govorila je jasno; nije trebalo nagađati šta oseća. "Ne bih prepoznala tvoje lice. Posle šezdeset godina. Ima li među vama i drugih koje sam poznavala? Ja sam Argaven."

Svi su ćutali, netremice je posmatrajući.

Odjednom, jedan od njih, lica izboranog i smežuranog od starosti poput drveta koje je prošlo kroz vatru, istupi jedan korak. "Moj gospodaru, ja sam Banit iz straže u Dvorcu. Bili ste sa mnomu službi kada sam vodila strojevu obuku. Tada ste još bili dete, malo dete." I seda glava se iznenada pokloni, odajući počast ili skrivajući suze. Zatim istupi još jedna, pa još jedna. Glave koje su se klanjale bile su sede, bele, ćelave; glasovi koji su pozdravljali kralja podrhtavali su. Jedna, Ker sa sakatom rukom, koju je Argaven poznavao kao sramežljivog paža od trinaest godina, obrati se besno onima koji su još nepomično stajali. "Ovo je kralj! Imam oči koje su ga videle i koje ga sada vide. Ovo je kralj!"

Argaven ih pogleda, lice po lice, pognute glave i one uzdignute.

"Ja sam Argaven", reče ona. "Bila sam kralj. Ko sada vlada u Karhidi?"

"Emran", odgovori jedna.

"Moje dete Emran?"

"Da, moj gospodaru", reče stari Banit; većina lica bila je bezizražajna, ali Ker reče svojim silovitim, uzdrhtalim glasom: "Argaven, Argaven vlada u Karhidi! Živeo sam da bih video kako se vraćaju svetli dani. Neka dugo živi kralj!" Jedan od mladih pogleda prema ostalima i odlučno reče: "Neka bude. Živeo kralj!" I sve se glave nisko pognuše.

Argaven mirmo prihvati njihovo odavanje počasti, ali čim je ulučila priliku da oslovi Horseda, opunomoćenika, nasamo, ona upita: "Šta je ovo? Šta se dogodilo? Zašto sam zavaravana? Rečeno mi je da ovamo dolazim da se vama nađem pri ruci, kao pomoćnik, iz Ekumena..."

"To je bilo pre dvadeset četiri godine", uzvratil ambasador, izvinjavajući se. "Ja ovde živim samo pet godina, moj gospodaru. Stvari stoje veoma loše u Karhidi. Kralj Emran je prošle godine raskinuo veze sa Ekumenom. Ja stvarno ne znam sa kakvim vas je namerama stabil poslao ovamo u vreme kada vas je poslao; ali sada gubimo Zimu. Stoga su mi agenti Haina naložili da uvedem u igru našeg kralja."

"Ali ja sam mrtva", Argaven reče besno. "Mrtva sam već šezdeset godina."

"Kralj je mrtav", reče Horsed. "Živeo kralj."

Kako su se neki od Karhidana približili, Argaven se okrete od ambasadora i ode do ograde. Siva voda stvarala je mehurove i slivala se niz strane broda. Obala kontinenta ležala im je sada sa leve strane, sivo prošarano belim. Bilo je hladno. Rani zimski dan ledenog doba. Brodski motor blago je preo. Argaven nije čula zujanje električnog motora već punih dvanaest godina, tu jedinu vrstu motora koju je karhidsko sporo i postojano tehnološko doba uvelo u upotrebu. Njegov zvuk bio joj je veoma prijatan.

Ona progovori odjednom, ne okrenuvši se, kao neko ko je od detinjstva znao da nekog uvek ima ko će odgovoriti: "Zašto idemo na istok?"

"Idemo prema Kermlandiji?"

"Zašto Kermlandiji?"

Odgovori joj jedan od mladih koji je pristupio: "Jer se taj deo zemlje pobunio protiv... protiv kralja Emrana. Ja sam Kermlandanin: Peret ner Sode."

"Da li je Emran u Erenrangu?"

"Erenrang je pao u ruke Orgoreinu pre šest godina. Kralj je u novoj prestonici, istočno od planina – staroj prestonici, u stvari, u Reru."

"Emran je izgubio Zapadno Područje?" upita Argaven i tada se potpuno okrenu prema odvažnoj, mladoj plemkinji. "Izgubio Zapadno Područje? Izgubio Erenrang?"

Peret se povuče jedan korak, ali spremno odgovori: "Krijemo se iza planina šest godina."

"Orgote su u Erenrangu?"

"Kralj Emran je potpisao ugovor sa Orgoreinom pre pet godina, predavši im Zapadno Područje."

"Sraman ugovor, vaše veličanstvo", upade stara Ker, bešnja i drhtavija no ikad.

"Ugovor ludaka! Emran igra kako Orgorein svira. Svi smo mi ovde pobunjenici, izgnanici. I ambasador je u izgnanstvu, krije se."

"Zapadno Područje", reče Argaven. "Argaven I osvojio je Zapadno Područje za Karhidu pre sedam stotina godina..." započe ona, ali zastade. "Koliko ste jaki u Kermlandiji? Da li je Obala sa vama?"

"Većina Ognjišta sa juga i istoka je sa nama."

Argaven je čutala neko vreme. "Da li Emran ima naslednika?"

"Nema naslednika u telu, moj gospodaru", reče Banit. "Otac je šestorice."

"Imenovala je Girvrija Hargea rem ir Oreka za svog naslednika", reče Peret.

"Girvri? Kakvo je to ime? Kraljevi Karhide zovu se Emran", reče Argaven, "i Argaven."

Sada konačno dolazi tamna slika, snimljena pri svetlosti vatre – svetlosti vatre jer su elektrane Rera uništene, vodovi prekinuti i pola grada je u plamenu. Sneg se gusto kovitla iznad plamenova i zasija crvenilom na trenutak pre no što se istopi usred vazduha, slabo zaštitavši.

Sneg, led i gerilski odredi drže Orgorein sa zapadne strane Kargavskih planina. Nikakva pomoć nije stigla starom kralju Emranu kada se njena zemlja podigla protiv nje.

Stražari su joj se razbežali, grad je u plamenu i sada se konačno našla licem u lice sa uzurpatorom. Ali zadržala je, na kraju, nešto od porodičnog nehajnog ponosa. Nije obraćala pažnju na pobunjenike. Zurila je u njih i nije ih videla, ležeći u tamnom hodniku, osvetljenom jedino ogledalima u kojima su se odražavale udaljene vatre; pištolj kojim se ubila ležao joj je u blizini šake.

Nagnuvši se nad telom, Argaven podiže tu hladnu šaku i stade da skida sa čvornovatog, staračkog kažiprsta masivan, izgraviran, zlatan prsten. Ali nije to učinila dokraja. "Zadrži ga", prošaputa ona, "zadrži ga." Na trenutak se pognula još niže, kao da šapuće u mrtvo uho, ili kao da je položila svoj obraz uz to hladno i izborano lice. Zatim se uspravila, postajala malo, a onda izišla kroz tamne hodnike, pored prozora osvetljenih sjajem udaljenih ruševina, krenuvši da dovede svoj dom u red: Argaven, kralj Zime.

SEMLEJINA OGRLICA

Kako razlučiti predanje od činjenica na ovim svetovima koji su toliko godina udaljeni – planetama bez imena, koje njihovi žitelji zovu, naprosto, Svet, planetama bez istorije, gde je prošlost stvar mita i gde istraživač koji se vratio otkriva da je ono što je činio pre nekoliko godina preraslo u dela jednog boga? Nerazum zatamnjuje taj vremenski jaz koji premošćuju naši svetlosni brodovi i u toj tmimi neodređenosti i nesrazmERE bujaju poput korova.

U pokušaju da ispričate priču o jednom čoveku, običnom naučniku Lige, koji je otišao na jedan takav bezimen, polupoznat svet ne tako davno, osećate se kao arheolog među hiljadugodišnjim razvalinama koji se probija kroz zagušene spletove lišća, cveća, grana i vinove loze ka iznenadnoj, svetloj geometriji točka ili uglačanog kamena–temeljca, da bi potom stupio kroz neki običan, suncem obasjan ulaz i unutra, u tami, pronašao nemoguć treptaj plamena, odblesak dragulja, napola uočenu kretnju ženske ruke.

Kako da razlučite činjenice od predanja, istinu od istine?

Kroz Rokanonovu priču vraća se taj dragulj, plavi odblesak viđen samo za tren. Počnimo stoga njime:

Galaktička oblast 8, br. 62: FOMALHAUT II.

Visokointeligentni oblici života: Vrste sa kojima je uspostavljan kontakt:

Vrsta I.

A) Gdemijari (jednina Gdem): Visokointeleđentni, potpuno hominoidni noćni trogloditi visoki od 120 do 135 cm, svetle puti, tamne kose. Prilikom uspostavljanja kontakta ovi žitelji pećina posedovli su oligarhijsko urbano društvo sa strogo odeljenim slojevima, preobrazovano delimičnom kolonijskom telepatijom, sa tehnološki usmerenom kulturom mlađeg čeličnog doba. Tehnologija je dostigla in–dustrijski nivo, stepen C, za vreme misije Lige od 252. do 254. godine. Godine 254. jedan brod na

automatski pogon (na liniji za Novu Južnu Džordžiju) predstavljen je oligarhima zajednice iz oblasti kirijenskog mora. Status C—jedan.

B) Fije (jedinina Fijan): Visokointeligentna, potpuno hominoidna dnevna bića; prosečna visina 130 cm, zapaženi pojedinci uglavnom svetle puti i kose. Kratki kontakti ukazuju na postojanje seoskog i nomadskog komunalnog društva, delimičnu kolonijsku telepatiju, kao i izvesne znake kratkodometne TK. Rasa izgleda netehnološka i teško odredljiva, sa minimalnim i nepostojanim obrascima kulture. Trenutno bez klasifikacije. Status E—upitnik.

Vrsta II

Liuari (jedinina Liu): Visokointeligenta, potpuno hominoidna dnevna bića, prosečne visine 170 cm. Ova vrsta poseduje tvrđavno/ seosko, klanovsko—rodovsko društvo, tehnologiju zamrznutu na nivou bronzanog doba i feudalno—herojsku kulturu. Obratiti pažnju na vodoravan društveni rasloj na dve pseudorase: a) Olgijori, 'srednjaci', svetle puti i tamne kose; b) Angijari, 'gospodari', veoma visoki, tamnoputi, žute kose...

"To je ona", reče Rokanon, podigavši pogled sa Skraćenog džepnog priručnog vodiča za inteligentne oblike života ka veoma visokoj, tamnoputoj, žutokosoj ženi koja je stajala na sredini dugačke muzejske dvorane. Stajala je mirno i uspravno, okrunjena sjajnom kosom i netremice posmatrala nešto u jednoj vitrini. Oko nje su se vrmzala četiri uznemirena i neprivlačna kepeca.

"Nisam znao da na Fomalhautu II pored troga žive i svi ovi ostali ljudi", reče Keto, kustos muzeja.

"Nisam ni ja. Ovde su naznačene čak i neke 'nepotvrđene' vrste sa kojima nikad nije uspostavljan kontakt. Izgleda da je kucnuo čas za temeljitiju istraživačku misiju na tom mestu. Pa, sad bar znamo šta je ona."

"Voleo bih da postoji neki način da se sazna ko je ona..."

Ona je bila iz jedne drevne porodice, potomak prvih kraljeva Angijara i uprkos svem svom siromaštvu, kosa joj je blistala čistom, postojanom, zlatnom bojom njenog porekla. Mali ljudi, Fije, klanjali su se kada je prolazila, još dok je bila bosonoga devojčica koja je jurila poljima, razvedravajući nemirne vetrove Kirijena svetlom i vatrenom kometom svoje kose.

Bila je još sasvim mlada kada ju je Durhal od Halana video, udvarao joj se i odveo je iz razrušenih kula i vetrovitih dvorana njenog detinjstva u svoj visoki dom. U Halanu, na planinskom obronku, takođe nije bilo udobnosti, iako se nekadašnji sjaj još zadržao. Prozori su bili nezastakljeni, a kameni podovi goli; za vreme hladnogodine događalo se da čovek osvane i ugleda noćni sneg u dugačkim, niskim nanosima ispod svakog prozora. Durhalova nevesta stajala je uzanim, bosim stopalima na snežnom podu, uplićući vatru svoje kose i smejući se svom mladom mužu u srebrnom ogledalu koje je visilo u njihovoj sobi. To ogledalo i venčanica njegove majke, u koju je bilo ušiveno

hiljadu sićušnih kristala, predstavljali su jedino njegovo bogatstvo. Neki od njegovi nižih srodnika iz Halana još su posedovali škrinje sa brokatnom odeždom, nameštaj od pozlaćenog drveta, zlatne hamove za svoje hate, oklope i mačeve optočene srebrom, nakit i dragulje – a na ove poslednje Durhalova nevesta gledala je sa zavišću, osvrćući se za dijamantom od dragog kamenja ili kakvim brošem čak i kada bi se vlasnica takvog ukrasa uklanjala da je propusti u znak poštovanja zbog njenog rođenja i visokog položaja stečenog udajom.

Na četvrtom mestu od počasnog sedišta svečane dvorane Halana sedeli su Durhal i njegova nevesta Semleja, tako blizu gospodara Halana da je starina počesto svojom rukom sipao vino Semleji i razgovarao o lovu sa svojim nećakom i naslednikom Durhalom, gledajući mladi par sa smrknutom, beznadežnom ljubavlju. Nada je retko pohodila Angijare od Halana i sve zapadne oblasti od kada su se gospodari zvezda pojavili sa svojim zastrašujućim oružjem koje je moglo da sravni brda. Oni su im poremetili sve stare običaje i ratove, i premda je iznos bio mali, Angijari su osećali silnu sramotu što moraju da im plaćaju porez, danak za rat koji su gospodari zvezda vodili sa nekim čudnim neprijateljem, negde u šupljim prostorima između zvezda, na kraju godina. "To će biti vaš rat", rekli su, ali su Angijari već jedno pokolenje sedeli u sramotnoj dokolici, u svojim svečanim dvoranama, posmatrajući kako njihovi dvostruki mačevi rđaju, kako im sinovi stasavaju, ne zadavši nijedan udarac u boju, kako im se kćeri udaju za siromahe, pa čak i za srednjake zato što su bile lišene miraza od junačkog plena koji bi donele plemenitom mladoženji. Lice gospodara Halana bilo je turobno kada bi posmatrao plavokosi par i slušao njihov smeh dok su pili oporo vino i zajedno se šalili u studenoj, dotrajaloj, ali ipak sjajnoj tvrđavi njihove rase.

Semlejino lice bi otvrdlo kada bi pogledala niz dvoranu i videla na sedištima daleko ispod njenog, pa čak i među meleskinjama i srednjakinjama, sjaj i blesak dragog kamenja spram svetle puti i crne kose. Ona nije ništa donela u miraz svome mužu, čak ni srebnu ukosnicu. Odeždu sa hiljadu kristala odložila je u škrinju za dan venčanja svoje kćeri, ukoliko bude suđeno da se kćer rodi.

Bilo je tako suđeno i dadoše joj ime Haldre. A kada su malje na njenoj maloj, mrkoj lobanji izrasle, zasjale su postojanom, zlatnom bojom – nasleđe gospodarskih predaka – jedino zlato koje će ikad posedovati...

Semleja nije pominjala mužu svoje nezadovoljstvo. Iako je uvek bio nežan prema njoj, Durhal je u svom silnom gospodarskom ponosu osećao jedino prezir prema zavisti, prema taštima željama, a ona se bojala njegovog prezira. Poverila se, ipak, Durhalovoj sestri, Durosi.

"Moja porodica imala je nekad jedno veliko blago", reče ona. "Bila je to ogrlica, sva od zlata, sa plavim draguljom u sredini... safirom?"

Durosa odmahnu glavom, smešeci se, i sama nesigurna u pogledu naziva. Bilo je to pred kraj toplogodine, kako su ovi severni Angijari nazivali leto godine od osam stotina dana, započinjući ciklus meseci iznova svake ravnodnevice. Semleji je ovaj kalendar delovao tuđe, podsećao ju je na srednjački način računanja. Njena porodica živela je u zabiti, ali je bila starija i čistija od bilo koje rase ovih severozapadnih

krajišnika koji su se previše slobodno mešali sa Olgijorima. Obasjana sunčevom svetlošću, sedela je sa Durosom na kamenom prozorskom sedištu, visoko u velikoj kuli gde su se nalazile odaje starije žene. Obudovela mlada i bez dece, Durosa se drugi put udala za gospodara Halana, brata njenog oca. Budući da je to bila rođačka veza i uz to oboma drugi brak, ona nije stekla zvanje gospodarice Halana koje će Semleja jednog dana poneti; no, sedela je pored starog gospodara na počasnom sedištu i vladala zajedno s njim njegovim posedima. Starija od svog brata, Durhala, volela je njegovu mladu ženu i uživala u svetlokosoj bebi Haldre.

"Bio je kupljen", nastavi Semleja "celokupnim novcem koji je moj predak Leinen dobio kada je osvojio južne feude – sav novac čitavog jednog kraljevstva, pomisli samo, za jedan dragulj. Oh, to bi sjajem zasigurno nadmašilo bilo šta ovde u Halanu, čak i one kristale velike kao jaja kooba koje nosi tvoja rođaka Isar. Bio je tako lep da su mu nadenuli posebno ime; nazvali su ga Morsko oko. Nosila ga je moja prababa."

"Nikad ga nisi videla", upita zaludno starija žena, gledajući put zelenih planinskih obronaka gde je dugo, dugo leto slalo svoje vrele, neumorne vetrove da lutaju šumama i kovitlaju se duž belih drumova koji su se spuštali ka udaljenoj morskoj obali.

"Izgubljen je pre nego što sam rođena."

"Ne, otac mi je rekao da je bio ukraden pre no što su gospodari zvezda došli u naše carstvo. Nije voleo da razgovara o tome, ali postojala je jedna stara srednjakinja puna priča koja mi je uvek ponavljala da Fije znaju gde se nalazi."

"Ah, kako bih želela da vidim Fije!" reče Durosa. "Pominju se u mnoštvu pesama i priča; zbog čega nikad ne dolaze u zapadne zemlje?"

"Mislim da je ovde zimi za njih suviše visoko i hladno. Oni vole sunčevu svetlost dolina na jugu."

"Jesu li oni kao Glinari?"

"Glinare nikad nisam videla; drže se podalje od nas, na jugu. Zar nisu beli kao srednjaci i uz to još i izobličeni? Fije su lepi; izgledaju kao deca, samo su sitniji i mudriji. Oh, pitam se da li znaju gde je ogrlica, ko ju je ukrao i gde se krije. Zamisli, Durosa: kad bih mogla da se pojavim u halanskoj svečanoj dvorani i sednem pored muža sa bogatstvom jednog kraljevstva oko vrata, čime bih zasenila sve druge žene kao što on zasenjuje sve muškarce!" Durosa nadvi glavu povrh bebe koja je sedela posmatrajući svoje mrke nožne prste na krznenoj prekrivci između majke i tetke. "Semleja je budalasta", promrmlja ona bebi. "Semleja koja sija kao zvezda padalica, Semleja čiji muž ne voli drugo zlato do zlata njene kose..."

Bludeći pogledom preko zelenih padina leta u pravcu udaljenog mora, Semleja je ćutala.

Ali pošto je još jedna hladnogodina munula i pošto su gospodari zvezda ponovo došli da prikupe danak za rat protiv kraja sveta – koristeći ovog puta dvojicu patuljastih Glinara kao tumače, čime su toliko ponizili Angijare da se ovi umalo nisu pobunili – pa još jedna toplogodina, a Haldre izrasla u divnu, brbljivu devojčicu, Semleja je dovede

jednog jutra u Durosinu sunčanu sobu u kuli. Na sebi je imala stari, plavi ogrtač sa kapuljačom navučenom na kosu.

"Pričuj mi Haldre nekoliko dana, Durosa", reče ona brzo i mirno. "Idem na jug do Kirijena."

"Da vidiš oca?"

"Da pronadem svoje nasledstvo. Tvoji rodaci sa feuda Harget rugaju se Durhalu. Čak je i onaj melez Parna u stanju da ga uznemiri zato što Parnina žena ima satenski pokrivač za svoju postelju, dijamantske naušnice, kao i tri odore, ta dvolična, crnokosa drolja. Dok Durhalova žena mora da krpi svoju odoru..."

"Da li se Durhal ponosi svojom ženom ili onim što ona nosi?"

Ali Semleju to nije odvrtilo. "Gospodari Halana postaju sirotinja u vlastitoj kući. Doneću miraz mom gospodaru, kakav priliči pripadnici moje loze."

"Semleja! Zna li Durhal da odlaziš?"

"Moj povratak biće srećan: toliko mu samo reci", odgovori mlada Semleja, prasnuvši za trenutak u razdragan smeh; zatim se naže da poljubi kćer, okrete se i pre nego što je Durosa mogla bilo šta da prozbori, odjuri brza kao vetar preko kamenih podova obasjanih suncem.

Angijarske udate žene nikada nisu jahale iz rasonode, pa tako ni Semleja nikad nije izbivala iz Halana još od svog venčanja. Stoga se sada, dok se pela u visoko sedlo vetrohata, ponovo osetila kao devojka, neobuzdana kakva je bila nekad, kada je jahala polukročene hate na severnom vetru preko kirijenskih polja. Životinja na kojoj se sada spuštala sa halanskih brda bila je plemenite pasmine, sa prugastim, glatkim krznom koje je prianjalo uz šuplje, letačke kosti, zelenih očiju, stisnutih zbog vetra, i lakih, moćnih krila koja su se njihalala gore-dole s obe Semlejine strane, otkrivajući i zaklanjajući oblake iznad i brdo ispod nje.

Trećeg jutra stigla je u Kirijen i ponovo se obrela u ruševnim dvoranama. Njen otac pio je čitavu noć i, baš kao i u stara vremena, jutarnja svetlost koja se probijala kroz razvaljenu tavanicu razdraživala ga je, a pojava njegove kćeri samo mu je uvećala tu razdraženost. "Zbog čega si se vratila?" promrmlja on, osmotrivši je načas podnadulim očima, a zatim skrenu pogled. Ognjena kosa njegove mladosti bila je kao ugašena, a sede vitice stajale su mu zamršene na temenu. "Zar se mladi Halan nije oženio tobom, pa si se sada dovukla kući?"

"Ja sam Durhalova žena. Došla sam po miraz, oče."

Pijanac zabrekta sa gađenjem, no ona mu se tako milo nasmeja da je morao još jednom da je pogleda, trepćući.

"Je li istina, oče, da su Fije ukrale ogrlicu Morsko oko?"

"Otkud znam? Stare priče. Mislim da je ta stvar nestala pre mog rođenja. Kamo sreće da se nikad nisam ni rodio. Idi k njima i vrati se mužu. Ostavi me samog ovde. U Kirijenu nema mesta za devojke, zlato i sve ostalo iz te priče. Ovde je ta priča završena; ovo je srušeno mesto, ovo je prazna dvorana. Sinovi Leinena su svi odreda mrtvi, a njihovo blago je izgubljeno. Idi svojim putem, devojko."

Sed i podbuo, poput kakvog pauka koji prede mrežu po razvalinama, on se okrenu i uputi se teturavo prema podrumima u kojima se krio od dnevne svetlosti.

Vodeći prugastog vetrohata iz Halana, Semleja ostavi svoj stari dom i pešice siđe niz strmo brdo, prođe kroz srednjačko selo u kome je pozdraviše sa mrzovoljnim uvažavanjem, pa preko polja i pašnjaka, gde su pasli krupni, poluidivlji herilori potkresanih krila, stiže u dolinu zelenu poput obojene zdele do vrha pune sunčeve svetlosti. U dubini te doline ležalo je selo Fija, i dok se spuštala vodeći svog hata, mali, vižljasti ljudi pojuriše prema njoj iz svojih koliba i vrtova, smejući se i izvikujući slablašnim tankim, glasovima.

"Zdravo da si, halanska nevesto, gospodarice Kirijena, vetrovko, Semlejo predivna!"

Nadevali su joj ljupka imena, a njoj se dopadalo da ih sluša; uopšte nije marila za njihov smeh, jer oni su se smejali svemu što bi izgovorili, a tako je i ona postupala. Govorila je i smejala se. Stajala je onako visoka u dugačkom, plavom ogrtaču usred njihove razigrane dobrodošlice.

"Zdravo da ste, svetli narode, žitelji sunca. Fije, prijatelji ljudi."

Povelu su je u selo i uveli u jednu od svojih prozračnih kuća, dečica koja su je pratila trčeći. Odraslom Fijanu nije se mogla odrediti starost; bilo ih je čak teško razlikovati jedne od drugih i biti siguran, dok su se brzo kretali unaokolo kao leptirice oko sveće, da ona uvek govori sa istim. Ali činilo se da je jedan od njih sada neko vreme razgovarao sa njom, jer su ostali hranili i timarili njenog hata, doneli joj vode da utaži žeđ i zdele voća iz svojih vrtova majušnog drveća. "Nikada jedan Fijan ne bi ukrao ogrlicu gospodara iz Kirijena!" zavapi mali čovek. "Šta bi Fije sa zlatom, gospo? Za nas postoji sunčeva svetlost za vreme toplogodine i sećanje na sunčevu svetlost za vreme hladnogodine; žuto voće i žuto lišće na kraju doba i žuta kosa naše gospe od Kirijena; nikakvo drugo zlato."

"Znači da je neki srednjak ukrao tu stvar?"

Smeh je dugo i prigušeno odzvanjao oko nje. "Kako bi se jedan srednjak usudio na to? O, gospo od Kirijena, kako je veliki dragulj ukraden, to nijedan smrtnik ne zna, nijedan čovek, srednjak, Fijan ili bilo ko među sedam naroda. Samo mrtve duše znaju kako je nestao pre mnogo vremena kada je Kirelej Ponosni, čija je praunuka Semleja, sam hodio pokraj morskih pećina. No, možda bi se mogao naći među Suncemrscima."

"Glinarima?"

Razlegao se bučniji, nervozan smeh.

"Sedi sa nama Semlejo, suncokosa, koja si nam se vratila sa severa." Sela je sa njima da jede i oni behu zadovoljni njenom ljupkošću, kaš kao i ona njihovom. Ali kada su čuli kako ponavlja da će otići do Glinara da pronađe svoje nasledstvo ukoliko je tamo, prestajali su da se smeju i malo-pomalo sve ih je manje bilo oko nje. Na kraju ona ostade samo sa onim sa kojim je, možda, razgovarala pre obeda. "Ne idi među Glinare, Semlejo", reče joj i ona za trenutak oseti kako je odlučnost izdaje. Spustivši polako šaku preko očiju, Fijan zamračí sav vazduh oko njih. Voće na poslužavniku poprimi pepeljastobelu boju, a sve zdele sa čistom vodom postade prazne.

"U planinama daleke zemlje Fije i Gdemijari su se razdvojili. Davno je to bilo", reče vižljasti, mirni Fijan. "Pre toga bili smo jedno. Ono što mi nismo, oni jesu. Ono što mi jesmo, oni nisu. Pomisli na sunčevu svetlost, travu i drveće koje rađa voće, Semlejo, pomisli na to da svi putevi koji vode dole ne vode gore."

Fijan se nakloni, kratko se nasmejaviši.

Izvan sela ona uzjaha svog prugastog vetrohata i, otpozdravivši im, vinu se u vetar poslepodneva i polete na jugozapad ka pećinama koje su se nalazile uz stenovite obale Kirijenskog mora.

Strahovala je da će morati da uđe duboko u te tunelaste pećine da bi pronašla ljude koje je tražila, jer se pričalo da Glinari nikad ne izlaze iz svojih pećina na svetlost dana, pa čak i da se klone Velike zvezde i meseca. Bilo je to dugo putovanje; prizemila se samo jedanput, pustivši svog hata da lovi šumske pacove dok se sama založila komadićem hleba iz torbe na sedlu. Hleb se do tada stvrdnuo i osušio, poprimivši ukus kože, no ipak je zadržao izvesnu slast svežine, tako da je na tren, dok ga je jela sama na jednom proplanku južnih šuma, začula tih glas i videla Durhalovo lice okrenuto prema njoj u svetlosti sveća u Halanu. Sedela je zakratko sanjareći o tom ozbiljnom, živahnom, mladom licu i o tome šta će mu reći kada se vrati kući sa otkupom vrednim kraljevstva oko vrata. "Želela sam dar dostojan mog muža, gospodaru..." Potom je nastavila put, ali kada je stigla do obale, sunce je već bilo zašlo, a Velika zvezda je tonula za njim. Sa zapada je zaduvalao opak vetar, poduhvatajući, nalećući i zanoseći, tako da se vetrohat iznurio boreći se protiv njega. Dopustila mu je da se meko spusti na pesak. Odmah je skupio krila i svojoj debele, lagane udove ispod sebe, ispuštivši zvuk pređenja. Semleja je stajala, držeći ogrtač čvrsto oko vrata, i gladila mu vrat, tako da je zastrigao ušima i ponovo počeo da prede. Toplo krzno prijalo je njenoj ruci, no sve što su njene oči videle beše sivo nebo puno mrlja od oblaka, sivo more i taman pesak. A onda preko peska pretrča jedna niska, tamna spodoba – i još jedna – čitava grupa njih koje su čučale, trčale i zastajkivale.

Glasno ih je pozvala. Iako se činilo da je ne vide, sada su se začas sve sjatile oko nje. Držale su se podalje od vetrohata; ovaj je prestao da prede, a dlaka mu se malo nakostrešila pod Semlejinom rukom. Prihvatila je uzde, zahvalna zbog zaštite koju joj je pružio, ali pribijavajući se nervozne žestine koju je mogao da ispolji. Neobične prilike stajale su čutke zureći, debelim, bosim stopalima utonule u pesak. U pogledu njih nije se moglo pogrešiti: visinom su bili jednaki Fijama, a u svemu ostalom senka, naličje onog nasmejanog naroda. Nagi, zdepasti, kruti, ravne, crne kose i sivobeke kože koja je izgledala vlažna poput omotača larve; oči su im bile nalik kamenju.

"Vi ste Glinari?"

"Gdemijari smo, narod gospodara carstva noći." Glas je bio neočekivano jak i dubok i pompezno je odzvanjao kroz slanu, vetrovitu tamu; no, baš kao i kod Fija, Semleja nije bila sigurna koji je od njih govorio.

"Pozdravljam vas, gospodari noći. Ja sam Semleja od Kirijena, žena Durhala od Halana. Došla sam kod vas da tražim svoje nasledstvo, ogrlicu zvanu Morsko oko, davno izgubljenju."

"Zašto je ovde tražiš, Angija? Ovde postoje samo pesak, so i noć."

"Zato što je poznato da se izgubljene stvari nalaze na skrovitim mestima", reče Semleja, sasvim pripravna za igru doskočica "a zlato koje dolazi iz zemlje nađe put da se vrati pod zemlju. Pored toga, kažu da se stvoreno ponekad vraća svom tvorcu." Ovo pitanje bilo je samo nagađanje, no pogodilo je metu.

"Istina je da nam je ogrlica Morsko oko znana po imenu. Načinjena je u našim pećinama pre mnogo godina kada smo je prodali Angijarima. Plavi kamen je poreklom sa glinenih polja našeg roda na istoku. No, to su veoma stare priče, Angija."

"Mogu li da ih čujem tamo gde se pričaju."

Zdepasti ljudi za trenutak utonuše u muk, kao u nedoumici. Siv vetar duvao je preko peska, a spuštao se mrak dok je zalazila Velika zvezda; huk mora pojačavao se i stišavao. Duboki glas javi se još jednom: "Da, gospo od Angijara. Možeš ući u duboke dvorane. Pođi sada sa nama." Glas mu je postao drugačiji, laskav. Semleja se nije obazirala na to. Stala je da sledi Glinare preko peska, vodeći na skraćenoj uzdi hata oštrih kandži.

Na ulazu u pećinu, nalik na bezuba, razjapljena usta iz kojih se širila smrdljiva toplota, jedan od Glinara reče: "Vazдушna zver ne može da ude."

"Može", reče Semleja.

"Ne", rekoše zdepasti ljudi.

"Može, neću da ga ostavim ovde. Nije moj, te ne mogu da ga ostavim. Neće vas ozlediti sve dok mu držim uzde."

"Ne", ponoviše duboki glasovi, ali drugi se umešaše: "Kako želiš", i posle kratkog oklevanja krenuše dalje. Činilo se kao da se ulaz u pećinu sklopio iza njih: takav je mrak zavladao ispod stene. Kretali su se jedan za drugim sa Semlejom na začelju. Tama tunela poče da jenjava i oni se nadoše pod loptom slabašne, bele vatre, koja je visila sa tavanice. Malo dalje bila je još jedna, pa još jedna. Između njih, sa stena su u vencima visili dugački, crni crvi. Kako su napredovali, ove vatrene kugle bile su postavljene sve gušće, tako da je čitav tunnel bio obasjan blistavom, hladnom svetlošću.

Semlejini vodiči zaustaviše se na raskrsnici triju tunela zaprečenih vratima koja su izgledala kao da su od železa. "Sačekaćemo, Angija", rekoše oni i osmorica njih ostade sa njom dok su trojica otključala jedna vrata i ušla unutra. Vrata se za njima zalupiše sa treskom.

Upravna i mirna stajala je kćer Angijara u belom, netreperavom sjaju svetiljke, dok je njen vetrohat počivao zguren pored nje, mašući vrhom svog prugastog repa. Velika, skupljena krila na mahove su mu se podizala, odgovarajući na kratkotrajne podsticaje za letenje. U tunelu iza Semleje čučalo je osam Glinara, mrmljajući među sobom dubokim glasovima na svom jeziku.

Središna vrata otvoriše se sa zveketom. "Neka Angija stupi u carstvo noći!" uzviknu jedan nov glas, razmetljiv i bučan. Jedan glinar koji je nosio nešto odeće na svom debelom, sivom telu stajao je u dovratku i domahivao joj rukom. "Uđi i osmotri čuda naših zemalja, čudesa rukom načinjena, tvorevine gospodara noći!"

Ćutke, uz trzaj uzde svog vetrohata, Semleja sagnu glavu i krenu za ovim stvorom ispod niskog dovratka načinjenog prema meri čoveka patuljastog rasta. Ispred njih se pružao još jedan bleštav tunel u kome su memljivi zidovi zaslepljujući sijali od bele svetlosti, ali umesto staze po kojoj bi moglo da se korača, pod je nosio dve šipke od ugljačanog železa koje su se naporedo protezale unedogled. Na šipkama je počivala svojevrsna kočija sa metalnim točkovima. Pokoravajući se znakovima ruku svog novog vodiča, bez oklevanja i bez najmanjeg znaka čuđenja na licu, Semleja zakorači u kočiju, povevši vetrohata koji se šćućuri kraj nje. Glinar se takođe pope i sede naspram nje, pomerajući šipke i točkove. Diže se silna, škripava buka, rezak zvuk trenja metala o metal, a zatim zidovi tunela stadoše da uz trzanje promiču. Zidovi su sve brže klizili mimo njih, sve dok se vatrene kugle iznad glava ne pretopiše u jednu mrlju, a ustajao, topli vazduh ne postade smrdljiv vetar koji smače kapuljaču sa njene kose.

Kočija se zaustavi. Semleja pođe za vodičem uz bazaltne stepenice do prostranog predvorja, a potom do još prostranije dvorane; izdubilo ju je vekovno delovanje voda, ili su je Glinari iskopali u steni. Njena tama, koja nikada nije upoznala sunčeve zrake, bila je odagnana tajnovitim, hladnim sjajem kugli. U rešetkastim otvorima u zidu okretala su se i okretala golema sečiva, menjajući ustajao vazduh. Veliki, zatvoreni prostor zujao je i tutnjao od buke, prodornih glasova Glinara, škripavog i piskavog brujanja i treperenja sečiva i točkova koji su se okretali, kao i umnoženog odbijanja svega ovoga o stene. Ovdje su sve zdepaste prilike Glinara bile odevene slično gospodarima zvezda – posebno čakšire, meke čizme i tunike sa kapuljačama, premda je nekoliko žena koje su se mogle videti kako požuruju uslužne patuljke bilo nago. Među muškarcima mnogi su bili vojnici koji su na bokovima nosili oružje nalik na strahotne bacače svetlosti gospodara zvezda, iako je čak i Semleja mogla razabrati da su to samo uobličene gvozdene toljage. Ono što je videla, videla je bez gledanja. Išla je putem kojim su je vodili, ne okrećući glavu ni levo ni desno. Kada je stigla do grupe Glinara koji su nosili gvozdene kolute na svojim crnim kosama, njen vodič se zaustavi, pokloni se i zabrunđa: "Visoki gospodari Gdemijara!"

Bilo ih je sedmorica i svi pogledaše naviše u nju sa takvom ohološću na tupavim, sivim licima, da ona požele da se nasmeje.

"Došla sam među vas da tražim izgubljeno blago moje porodice, o gospodari tamnog carstva", reče im ona svečanim glasom. "Tražim Leinenov plen, Morsko oko." Glas beše jedva čujan u buci ogromne, zasvođene odaje.

"Tako vele naši glasnici, gospo Semlejo." Ovog puta mogla je da odredi onog koji je govorio. Taj je bio čak i nešto niži od ostalih, dosežući jedva do Semlejinih prsa; imao je belo, moćno i surovo lice. "Nemamo stvar koju tražiš."

"Priča se da ste je nekad imali."

"Mnogo se priča gore gde sunce žmirka."

"A reči raznose vetrovi, tamo gde vetrovi duvaju. Ne pitam vas kako je ogrlica nestala nama i vraćena vama, njenim tvorcima iz starina. To su stare priče, stare klevete. Jedino želim da je sada pronađem. Vi je sada nemate, ali možda znate gde se nalazi."

"Ovde nije."

"Onda je negde drugde."

"Tamo je gde ne možeš dospeti. Nikada, osim ako ti mi ne pomognemo."

"Onda mi pomozite. Tražim to kao vaš gost."

"Rečeno je : Angijari uzimaju, Fije daju, Gdemijari uzimaju i daju. Ako ti to učinimo, šta ćeš da nam daš?"

"Svoju zahvalnost, gospodaru noći."

Stajala je visoka i blistava među njima, osmehujući se. Zurili su u nju sa teškim čuđenjem i zlovoljnom žudnjom.

"Slušaj, Angija, veliku uslugu tražiš od nas. Ni ne slutiš koliko je to velika usluga. Ne možeš to da razumeš. Ti si od rase koja neće da razume, koja ne mari ni za šta osim za jahanje na vetru, uzgajanje žitarica, borbu mačevima i zajedničku dreku. Ali ko je načinio vaše mačeve od blistavog čelika? Mi, Gdemijari. Tvoji gospodari dođu ovamo k nama ili u Glinopolja, kupe svoje mačeve i odu, ne gledajući, ne shvatajući. Ali ti si sada ovde, gledaćeš i moći ćeš da vidiš nešto malo od naših nebrojenih čuda: svetiljke koje večno gore, kola koja se kreću sama od sebe, mašine koje prave našu odeću, kuvaju našu hranu, osvežavaju naš vazduh i služe nam u svim stvarima. Znaj da su sve ove stvari izvan tvoje moći razumevanja. I znaj još ovo: mi, Gdemijari, prijatelji smo onih koje zovete gospodarima zvezda! Mi smo došli sa njima u Halan, Reohan, Hul-Oren, u sve vaše zamkove da im pomognemo da razgovaraju sa vama. Gospodari kojima vi, gordi Angijari, plaćate danak, naši su prijatelji. Čine nam usluge kao što i mi njima činimo! Šta, onda, tvoja zahvalnost može nama da znači?"

"To je pitanje na koje vi sami treba da odgovorite", reče Semleja "a ne ja. Ja sam postavila svoje pitanje. Odgovorite na njega, gospodaru."

Narednih nekoliko trenutaka, sedmorica su se savetovala rečima i ćutanjem. Pogledali su na nju i odvrćali pogled, mrmljali i ćutali. Gomila je rasla unaokolo. Privlačili su se polagano i ćutke, jedan za drugim, sve dok se Semleja ne nađe okružena stotinama čupavih, crnih glava i dok čitav, ogroman, hućeci pod pećine ne postade prekriven ljudima, sa izuzetkom ono malo prostora neposredno oko nje. Vetrohat je drhtao od predugog suzbijanog straha i razdraženosti, a oči su mu bile veoma raširene i blede kao oči u hata primoranog da leti noću. Gladila je toplo krzno njegove glave, šapućući: "Budi miran, hrabri, blistavi, gospodaru vetra..."

"Angija, odvešćemo te do mesta gde leži blago." Glineni čovek svetlog lica i sa železnom krunom na glavi okrenu se još jednom prema njoj. "Više od toga ne možemo da ti učinimo. Moraš da pođeš sa nama da tražiš ogrlicu tamo gde se ona nalazi, od onih koji je čuvaju. Vazдушna zver ne može da ide sa tobom. Moraš da pođeš sama."

"Koliko je dugo to putovanje, gospodaru?"

Njegove usne su se sve više tanjile. "Veoma dugo putovanje, gospo. Pa ipak, trajaće samo jednu dugu noć."

"Zahvljujem vam na predusretljivosti. Hoće li moj vetrohat biti brižljivo čuvan tokom te noći. Ništa mu se ne sme dogoditi."

"Spavaće do tvog povratka. Do ponovnog susreta sa ovom životinjom jahaćeš jednog moćnijeg vetrohata. Zar nećeš da upitaš kuda te vodimo?"

"Možemo li uskoro da krenemo na to putovanje? Ne bih želela da dugo izbivam iz kuće."

"Da. Uskoro." Sive usne ponovo se raširiše dok je piljio naviše u njeno lice.

Ono što se dogodilo u narednih nekoliko časova Semleja ne bi bila kadra da prepriča. Sve je bilo žurba, zbrka, buka, nepoznanica. Dok je držala glavu svog hata, jedan Glinar zario je dugačku iglu u zlatno, prugasto bedro. Videvši to, umalo nije kriknula, no njen hat se samo trže a onda predeći, utonu u san. Odnela ga je grupa Glinara koji su očito morali da skupe hrabrosti da bi dodirnuli njegovo toplo krzno. Nešto kasnije bila je prinuđena da gleda kako se igla zabada i u njenu ruku – možda da bi se stavila na probu njena hrabrost, pomislila je, jer nije imala utisak da joj se od toga spava, iako nije bila sasvim sigurna. A potom je morala da putuje u šinskim kočijama, prolazeći pokraj stotina i stotina zelenih vrata i zasvođenih pećina; jednom je šinska kočija projurila kroz pećinu koja se sa obe strane beskrajno pružala u tamu, a sva ta tama bila je puna velikih stada herilora. Mogla je da čuje njihove guktave, promukle zovove, kao i da razazna delove stada u snopovima prednjih svetiljki kočija; potom je neke videla jasnije u beloju svetlosti i zapazila da su svi bez krila i slepi. Na to je zaklopila oči. No, trebalo je proći još mnogo tunela i još više pećina, videti još mnogo sivih tela, surovih lica i čuti još puno bubnjavih, razmetljivih glasova, sve dok na kraju iznenada nisu izbili na otvoren vazduh. Bila je duboka noć. Radosno je podigla oči ka zvezdama i jedinom mesecu koji je blistao na zapadu – malenom Helikiju. Ali svuda oko nje još su bili Glinari i sada je nagnaše da se popne u neku novu vrstu kočije ili pećine – nije tačno znala u šta. To je bilo malo, puno sitnih, trpćućih svetala poput žeravica; izgledalo je veoma uzano i blistavo posle velikih, memljivih pećina i zvezdane noći. Sada su joj zaboli još jednu iglu i saopštili joj da će morati da je vežu na svojevrsnu ravnu stolicu, da joj sapnu glavu, ruke i noge.

"Neću", reče Semleja.

No, kada je videla da su četiri Glinara, koji su bili određeni kao vodiči, dopustili da ih prve vežu i sama je pristala. Ostali izidoše. Začuo se tutnjajući zvuk za kojim je usledila duga tišina; pritisnula ju je nekakva velika težina koju nije mogla da vidi. A onda više nije bilo nikakve težine, nikakvog zvuka, ničega uopšte.

"Jesam li mrtva?" upita Semleja.

"Oh, ne, gospo", reče jedan glas koji joj se nije dopao.

Otvorivši oči, ugledala je belo lice nagnuto nad nju, uvučene široke usne, oči slične kamenčićima. Veze popustiše i ona skoči na noge. Bila je bez težine, bestelesna; osećala je sebe samo kao izliv straha na vetru.

"Nećemo te ozlediti", reče jedan sumoran glas ili više njih. "Dopusti nam samo da te dodirnemo. Želeli bismo da ti dodirnemo kosu. Dopusti nam da ti dodirnemo kosu."

Okrugla kočija u kojoj su se nalazili malo zadržta. S one strane jedinog prozora prostirala se prazna noć ili je to bila izmaglica, ili možda uopšte ništa? Jedna duga noć,

rekli su. Veoma duga. Sedela je nepokretna i podnosila dodire njihovih teških, sivih ruku na svojoj kosi. Potom su stali da joj pipaju šake, stopala i mišice, a jedan se usudio da joj dodirne vrat; ovo je bilo previše i ona ustade, što ih je nateralo da se povuku.

"Nismo te ozledili, gospo", rekoše. Ona odmahnu glavom.

Pošto su je ostavili na miru, ponovo je legla na stolicu koja je povučé naniže; a kada je u prozoru svetlost blesnula zlatnom bojom, došlo joj je da zaplače od onog što je videla, ali se pre toga onesvestila.

"Pa", reče Rokanon "sad bar znamo šta je ona."

"Voleo bih da postoji neki način da se sazna ko je ona", promrmlja kustos muzeja. "Ona želi nešto što imamo ovde u muzeju – da li to kažu trogi?"

"Nemoj da ih zoveš 'trogi'", reče Rokanon ozbiljnim glasom.

Kao hifler, etnolog za visoko inteligentne oblike života, osećao je odbojnost prema takvim rečima. "Oni nisu mnogo lepi, ali su tuđinci sa statusom C... Pitam se zbog čega se Komisija odlučila da baš njih razvija? Čak i pre nego što je stupila u kontakt sa svima ostalim hilf-vrstama? Kladam se da su članovi bili sa Kentaura. Kentaurani su uvek skloni noćnim bićima i žiteljima pećina. U ovom slučaju mislim da bih ja podržao vrstu II."

"Izgleda da trogloditi osećaju prilično strahopoštovanje prem njoj."

"Ne osećaš li i ti?"

Keto još jednom osmotri visoku ženu, zatim pocrvene i nasmeja se. "Da, na neki način. Nikad nisam video tako prelep tuđinski tip za osamnaest godina koliko sam ovde na Novoj Džordžiji. U stvari, nikad nigde nisam video tako lepu ženu. Izgleda kao boginja." Crvenilo je sada već osvojilo i teme njegove ćelave glave, jer, bez ikakvog preterivanja, Keto je bio stidljiv kustos. No Rokanon samo uzdržano klimnu, složivši se.

"Voleo bih kad bismo mogli da razgovaramo sa njom bez ovih tro... Gdemijara kao prevodilaca. Ali tu nema druge." Rokanon se uputi ka posetiocima, a kada ona okrenu svoje blistavo lice prema njemu, on se pokloni veoma duboko, spustivši se na jedno koleno, pognute glave i zatvorenih očiju. Bilo je to ono što je nazivao svenamenskom međukulturnom ljubaznošću, a on ju je izvodio ne bez izvesne ljupkosti. Kada se ponovo uspravio, lepa žena se osmehnu i prozbori.

"Zdravo da si, gospodaru zvezda", promumla jedan od njenih guravih pratilaca na pidžin-galaktičkom.

"Zdravo da si, gospo od Angijara", uzvratí Rokanon. "Na koji način mi iz muzeja možemo da budemo na usluzi gospi?"

Spram trogloditskog brundanja glas joj je jezdio poput brzog, srebrnog vetra.

"Kaže, molim dajte joj ogrlicu koja je krasila rod – pretke davno, davno."

"Kuju ogrlicu", upita on, a ona, shvativši ga, pokaza na središnji eksponat u vitrini ispred njih: jedan veličanstveni predmet – lanac od žutog zlata, masivan, ali prefinjeno izrađen, u koji je bio usađen veliki safir toploplave boje. Rokanon podiže vede, a Keto promrmlja preko njegovog ramena: "Ima dobar ukus. To je ogrlica Fomalhaut: čuvena rukotvorina."

Osmehnula se dvojici ljudi i još jednom im se obratila preko glava troglodita.

"Kaže, o gospodari zvezda, stariji i mlađi žitelji Kuće blaga, ovo blago jednom njeno. Dugo dugo vreme. Hvala vam."

"Kako smo došli do ove stvari, Keto?"

"Sačekaj; samo da pogledam u katalog. Imam ga ovde. Evo. Dobili smo je od ovih troga... patuljaka... šta li su već: Gdemijari. Priča se da im je strast trgovina: morali smo da im dozvolimo da kupe brod kojim su došli ovamo – jedan AD-4. Ovo je deo isplate za to. Posredi je njihov ručni rad."

"A kladim se da više nisu u stanju da izrade ovako nešto, budući da su usmereni na industrijsku tehnologiju."

"No, izgleda da oni smatraju da je ova stvar njena, a ne njihova ili naša. To mora da je važno, Rokanone, jer inače ne bi straćili ovoliko vremena na putu samo njoj za ljubav. Stvarna udaljenost do Fomalhauta mora da je poprilična."

"Više godina, bez sumnje", reče hilfer koji je bio naviknut na međuzvezdane skokove. "Ali ne previše. Ni Priručnik ni Vodič ne pružaju mi dovoljno podataka da stvar pouzdano procenim. Ove vrste očigledno uopšte nisu valjano proučene. Možda su mali druškani naprosto učtivi prema njoj. Ili možda čitav jedan rat između vrsta zavisi od tog prokletog safira. Možda njene želje vladaju njima zato što se oni smatraju potpuno podređenim njoj. Ili, pak, ma kako stvari izgledale, možda je ona njihov zarobljenik, njihov mamac. Kako da znamo?... Možeš li da joj daš tu stvar Keto?"

"Oh, da. Celokupna Egzotika tehnički je pozajmljena, nije naše vlasništvo; s vremena na vreme pojavljuju se ovakvi zahtevi. Retko im ne izađemo u susret. Mir iznad svega, sve dok ne dođe do rata..."

"Onda predlažem da joj daš ovo."

Keto se osmehnu. "Činiće mi čast." Otvorivši vitrinu, izvadio je veliki, zlatni lanac, a onda ga stidljivo predao Rokanonu, rekavši: "Ti joj ga daj."

Tako je plavi dragulj prvi put, za trenutak, počimuo u Rokanonovoj ruci.

Njegove misli nisu bile usredsređene na to; on se, sa šakom punom plave vatre i zlata, okrenu pravo prema ovoj lepoj, tuđinskoj ženi. Ona nije pružila ruke da je uzme, već je pognula glavu, te joj on namače ogrlicu preko kose. Stajala je poput plameće rastopline oko njenog zlatnomrkog vrata. Podigla je pogled sa nje sa izrazom takvog ponosa, ushićenja i zahvalnosti na licu da je Rokanon ostao bez reči, dok je mali kustos užurbano mrmljao na vlastitom jeziku: "Nema na čemu, nema na čemu."

Naklonila je svoju zlatnu glavu prema njemu i Rokanonu. Zatim je, okrenuvši se, klimnula zdepastim stražarima – ili tamničarima? – i, prigrnuvši svoj pohabani, plavi ogrtač, krenula niz dugačku dvoranu i uskoro nestala sa vidika. Keto i Rokanon stajali su kao ukupani i gledali za njom.

"Ono što osećam..." započe Rokanon.

"Dakle?" upita Keto promuklim glasom, posle dugog ćutanja.

"Ono što ponekad osećam jeste da sam... susrećući ove ljude sa svetova koje tako malo poznajemo, znaš, ponekad... da sam se zapleo u jednu legendu, u jedan tražičan mit koji, možda, ne razumem..."

"Da", reče kustos muzeja, pročitivši grlo. "Pitam se... pitam se kako se zove..."

"Semleja predivna, Semleja zlatna, Semleja od Ogrlice."

Glinari su se povinivali njenoj volji, a isto su učinili čak i gospodari zvezda na onom jezivom mestu gde su je Glinari odveli, u gradu na kraju noći. Poklonili su joj se i rado joj dali blago iz svojih bogatih riznica.

Ali ona još nije mogla da se otrese spomena na one pećine oko nje gde se stenje nisko nadnosilo, gde se nije moglo odrediti ko govori ili ko šta čini, gde su glasovi gmeli, a sive ruke posezale – dosta joj je bilo toga. Platila je za ogrlicu; vrlo dobro. Sada je njena. Cena je plaćena, prošlost je prošlost.

Njen vetrohat izvukao se iz svojevrstne kutije. Preko očiju mu je stajala koprena, a krzno mu je bilo opervaženo ledom. Kada su napustili pećine Gdemijara, nije otoprve hteo da poleti. Sada je ponovo izgledao kako treba i glatko je jezdio niz južni vetar, spram svetlog neba u pravcu Halana. "Pohitaj, pohitaj", govorila mu je, počinjući da se smeje, dok je vetar odagnavao tamu iz njenih misli. "Želim da vidim Durhala, što pre, što pre..."

I leteli su brzo, stigavši u Halan u sumrak drugog dana. Pećine Glinara izgledale su joj sada kao neka prošlogodišnja noćna mora, dok je hat sa njom preletao povrhu hiljadu stepenica Halana i preko ponormosta, gde su šume ponirale hiljadu stopa u dubinu. Sjahala je, obasjana zlatnom svetlošću večeri, na sletelište i popela se uz poslednje stepenice između krutih kipova heroja i dva stražara na kapiji koji joj se nakloniše, zureći u lepu, ognjenu stvar oko njenog vrata.

U predvorju je zaustavila jednu devojkicu koja je tuda prolazila, veoma lepu devojkicu, po izgledu zasigurno Durhalovu blisku rođaku, iako Semleja nije mogla da se seti njenog imena.

"Poznaješ li me, devojkico? Ja sam Semleja, Durhalova žena. Da li bi htela da javiš gospi Durosi da sam se vratila?"

Jer bojala se da sama produži put i možda iznenada susretne Durhala; bila joj je potrebna Durosina podrška.

Devojkica ju je gledala netremice, sa veoma čudnim izrazom lica. Ipak, promrmljala je; "Da, gospo", i požurila prema kuli

Semleja je čekala, stojeći u pozlaćenoj, ruševnoj dvorani. Niko se nije pojavljivao. Da li su svi bili za trpezom u svečanoj dvorani? Tišina je pritiskala. Minut kasnije Semleja krenu prema stepenicama koje su vodile u kulu. No, preko kamenog pločnika u susret joj je išla jedna starija žena, raširenih ruku, sva uplakana.

"Oh, Semlejo, Semlejo!"

Nikad ranije nije videla ovu sedokosu ženu, te ustuknu.

"Ali, gospo, ko ste vi?"

"Ja sam Durosa, Semlejo."

Sleđeno je ćutala za sve vreme dok ju je Durosa grlila, dok je ridala i ispitivala je da li je istina da su je Glinari zarobili i držali je začaranu sve ove duge godine, ili su to

možda bile Fije sa svojim neobičnim veštinama? A onda, izmakavši se malo, Durosa prestade da plače.

"Još si mlada, Semlejo. Mlada kao i onog dana kada si otišla odavde. A imaš i ogrlicu oko vrata..."

"Donela sam dar svom mužu, Durhalu. Gde je on?"

"Durhal je mrtav."

Semleja ostade nepomična.

"Tvoj muž, moj brat, Durhal, gospodar Halana, pao je u boju pre sedam godina. Bila si odsutna devet godina. Gospodari zvezda se više nisu pojavljivali. Zakavžili smo se sa istočnim zamkovima, sa Angijarima Loga i Hul-Orena. Durhal je, vojujući, pao od srednjačkog koplja, jer nije imao dovoljno jak oklop za svoje telo, a nikakav za svoj duh. Počiva sahranjen u poljima povrh orenske močvare.

Semleja se okrenu. "Onda idem k njemu", reče ona, položivši ruku na teški, zlatni lanac na svome vratu. "Predaću mu svoj dar."

"Sačekaj, Semlejo! Pogledaj sada Haldre, prelepu, Durhalovu kćer, tvoju kćer!"

Bila je to ona devojka sa kojom je najpre razgovrala i koju je poslala po Durosu, devojka od oko devetnaest godina, tamnoplavih očiju nalik Durhalovim. Stajala je pored Durose, posmatrajući svojim postojanim pogledom ovu ženu, Semleju, koja je u isti mah bila njena majka i njena vršnjakinja. Bile su istih godina, imale su istu zlatnu kosu i lepotu. Jedino što je Semleja bila nešto viša i što je na prsima nosila plavi kamen.

"Uzmi ga, uzmi ga. Donela sam ga sa kraja duge noći za Durhala i Haldre", uzviknu Semleja, sagnuvši glavu da bi smakla teški lanac. Ispustila je ogrlicu tako da je ova pala na kamen uz hladan, tečan zvuk. "O, uzmi je, Haldre", uzviknu još jednom, a onda se, glasno zaplakavši, okrenu i otrča iz Halana, preko mosta, pa niz bezbrojne široke stepenice, i, odjezdivši prema istoku, u šume na planinskom obronku, poput kakve divlje zveri u begu, nestade.

DAN UOČI REVOLUCIJE

Govornikov glas bio je bučan poput praznih kamiona za prevoz piva u nekoj kamenoj ulici, a ljudi na mitingu bili su tesno zbijeni, kamenje u kaldrmi, i taj silni glas tutnjao je nad njima. Taviri je bio negde na drugoj strani dvorane. Morala je da dospe do njega. Gurala se i krčila sebi put kroz tamno odevene, tesno zgurane ljude. Nije čula reči, niti je videla lica: samo tutnjava i tela zbijena jedno iza drugog. Nije mogla da vidi Tavirija, bila je preniska. Široka trbušina i prsa u crnoj tunici uzdizala su se pred njom, zatvarala joj put. Mora se probiti do Tavirija. Znojajući se, silovito je zabila pesnicu. Kao da je udarila u stenu, čovek se nije ni pomerio, ali ogromna pluća ispustiše tik nad njenom glavom silni zvuk, urlik. Pogurila se. Onda shvati da urlik nije bio usmeren na nju. I ostali su vikali. Govornik je nešto rekao, nešto lepo o porezima ili senkama. Oduševljena, i ona se pridruži vici: "Da! Da!" i nastavivši da se gura, lako izbivši na otvoreni prostor Regimentalnog vežbališta u Parheou. Gore je večernje nebo počivalo duboko i bezbojno, a svuda oko nje klimao je glavama visoki korov suvih, belih, zbijenih cvasti. Nikada nije doznala kako se zove. Cveće joj je klimalo nad glavom,

njihalo se na vetru koji je večno duvao preko polja u sutonu. Trčala je kroz njega, a ono se meko ulegalo u stranu i ponovo se dizalo, zanjihano, nemo. Taviri je stajao u visokom korovu u svom dobrom odelu, onom tamnosivom, u kome je ličio na profesora ili glumca, oporo otmen. Nije delovao srećno, ali smejao se i nešto joj govorio. Od zvuka njegovog glasa osetila je želju da zaplače, posegla je da ga uhvati za ruku, ali nije stala, ne sasvim. Nije mogla da stane. "Oh, Taviri!", reče ona, "eno ga tamo!" Neobični, slatki miris belog korova bio je težak kada je nastavila. Bilo je trnja, prepletenog granja pod njenim nogama, bilo je strmina, jama. Plašila se da će pasti, da će pasti, zastala je.

Sunce, blistavi jutarnji sjaj, pravo u oči, nemilosrdno. Sinoć je zaboravila da navuče žaluzine. Okrenula je leđa suncu, ali na desnom boku nije joj bilo udobno. Ne vredi. Dan. Dvapat je uzdahnula, ustala, prebacila noge preko iverice postelje i sela, pogrbljena, u spavaćici, zagledana u sopstvene noge.

Nožni prsti, sabijeni čitavim životom jeftinih cipela, bili su gotovo četvrtasti na mestima gde su se dodirivali, štrčeći u izbočinama; nokti su bili bezbojni i bezoblični. Između kostiju nožnog zgloba, nalik čvorovima, pružale su se fine, suve bore. Kratko, malo zaravnjenje u osnovi prstiju zadržao je glatkoću, ali koža je bila boje blata, a prepletene vene isprugale su zglavak. Odvratno. Tužno, bedno. Zlo. Jadno. Oprobavala je sve te reči i svaka je pristajala, poput ogavnih šesirića. Ogavno: da, i to. Gledati sebe i zaključiti kako je prizor ogavan, to ti je posao i po! Ali opet, kada nije bila ogavna, da li je tako sedela i gledala se? Ne mnogo! Valjano telo nije predmet, nije dodatak, nije vlasništvo kome se možeš diviti, to si, naprosto, ti, ti lično. Tek kada to više nisi ti, već nešto tvoje, stvar posedovana, da li brineš o njemu... Da li je u dobrom stanju? Hoće li moći da posluži? Hoće li potrajati?

"Koga je briga?" reče Laia oštro i ustade.

Zavrtelo joj se od naglog ustajanja. Morala je da stavi jednu ruku na noćni stočić, jer se užasavala pada. Uto pomisli na posezanje za Tavirijem u snu.

Šta je ono rekao? Nije mogla da se seti. Nije bila sigurna ni da li mu je dodirnula ruku. Namrštila se, pokušala da silom podstakne sećanje. Toliko je prošlo otkako je poslednji put sanjala Tavirija; a sada, čak ni da upamti šta je rekao!

Nestalo je, nestalo. Stajala je tamo, pogurena u spavaćici, sa jednom rukom na stočiću pored kreveta. Koliko je prošlo otkako je mislila na njega – da ne pominjemo snove – makar samo pomislila, kao na "Tavirija"? Koliko je prošlo otkako mu je izgovorila ime?

Asieo je rekao ovo ili ono. Kada smo Asieo i ja bili u zatvoru na severu. Pre nego što sam upoznala Asiea. Asieova teorija uzajamnosti. O, da, govorila je o njemu, govorila o njemu previše, bez sumnje, naklapala, potezala ga. Ali kao 'Asiea', prezime, javnog čoveka. Privatni čovek je nestao, u potpunosti nestao. Tako je malo ostalo onih koji su ga lično znali. Svi su nekada bili u zatvoru. U to vreme čovek se tome smejao, toliko prijatelja po toliko zatvora. Ali danas ih čak nije bilo ni tamo. Bili su po zatvorskim grobljima. Ili u zajedničkim grobnicama.

"Oh, oh, Bože", reče Leia naglas i ponovo spuznu na krevet, jer nije mogla da stoji pod sećanjima na te prve nedelje u Tvrdavi, u ćeliji, te prve nedelja od devet godina

u Tvrdavi u Driu, u ćeliji, te prve nedelje pošto su joj rekli da je Asia poginuo tokom borbi na trgu Kapitol i sahranjen sa hiljadu četiri stotine ostalih u krečom posutim jarcima iza kapije Oring. U ćeliji. Njene ruke padoše u stari položaj u krilu, leva stegnuta i zavravljena unutar stiska desne; desni palac išao je mapred–nazad i blago pritiskao i trljao zglob levog kažiprsta. Sati, dani, noći. Mislila je na sve njih, na svakoga, svakog pojedinačnog od hiljadu četiri stotine, kako su ležali, kako je živi kreč delovao na njihovo meso, kako su se kosti dodirivale u usplamteloj tmni. Ko je dodirivao njega? Kako li su vitke kosti njegove ruke počivale sada? Sati, godine.

"Taviri, nikada te nisam zaboravila!" prošapta, a glupost toga vrati je jutarnjoj svetlosti i izgužvanoj postelji. Razume se da ga nije zaboravila. Takve stvari idu prečutno između muža i žene. Njene glupe, matore noge ponovo su bile na podu, baš kao ranije. Nigde nije dospela, samo je išla ukrug. Ona ustade uz frktaj napora i nezadovoljstva i priđe plakaru da uzme haljinu.

Mladež je išla po hodnicima Kuće u sve većoj raskalašnosti, ali ona je bila prestara za to. Nije želela da pokvari doručak nekom mladiću kome bi pogled pao na nju. Osim toga, oni su odrasli uz načelo slobode odevanja, seksa i svega ostalog, a ona nije. Ona je to samo izumela. Nije to ista stvar.

Kao kad je govorila za Asia: "Moj muž". Lecnuli bi se na to. Reč koju je trebalo da koristi kao dobar odonjanin bila je, razume se, 'ortak'. Ali zbog čega je, do đavola, morala da bude dobar odonjanin?

Odegala se niz hodnik do kupatila. Mairo je bila tamo, prala je kosu u lavabou. Laia je sa divljenjem gledala dugačke, ravne, mokre uvojke. Sada je tako retko izlazila iz Kuće da nije znala kada je poslednji put videla pokorno obrijanu glavu, pa ipak joj je pogled na glavu pokrivenu kosom izazivao zadovoljstvo, oporo zadovoljstvo. Koliko puta su je ismevali jer je dugokosa, dugokosa, policajci ili mlade siledžije čupali je, iscereni vojnici u svakom novom zatvoru brijali joj kosu do samo skalpa? A onda joj je kosa ponovo rasla, u oštre dlačice, u šiške, u uvojke, u grivu... u starim danima. Za ljubav Božju, da li je danas bila u stanju da misli o bilo čemu drugom izuzev o starim danima?

Odevena, namestivši postelju, sišla je do zajedničkih prostorija. Doručak je bio dobar, ali apetit joj se nikada nije povratio posle proklete kapi. Popila je dve šolje čaja od lekovitog bilja, ali nije mogla da dovrši parče voća koje je uzela. Kako je samo kao dete žudela za voćem da ga je čak krala; a u Tvrdavi – oh, za ljubav Božju, prekini s tim! Smešila se i uzvraćala na pozdrave i prijateljsko obraćanje drugih ljudi koji su doručkovali i Aevija koji je jutros posluživao. On je bio taj koji joj je ponudio breskvu: "Vidi ovo, čuvao sam je za tebe", pa kako je mogla da odbije? I inače je uvek volela voće, a nikada ga nije dobijala dovoljno; jednom, kada je imala šest ili sedam godina, ukrala je plod sa prodavčevih kolica u Rečnoj ulici. Ali bilo je teško jesti kada su svi toliko uzbuđeno pričali. Bilo je novosti iz Tua, pravih novosti. Najpre je bila sklona tome da ih odbaci, budući podozriva prema lakom oduševljavanju, ali kada je pročitala članak u novinama i pronikla između redova, pomislila je sa nekom neobičnom sigurnošću, dubokom, ali hladnom: da, to je to; dogodilo se. I to u Tuu, ne ovde. Tu će se

slomiti pre ove zemlje; revolucija će najpre pobediti tamo. Kao da je to bilo bitno! Neće biti više nacija. A opet, na neki način, bilo je bitno, činilo ju je pomalo hladnom i tužnom – zavidljivom, zapravo. Od svih bezgraničnih gluposti. Nije se mnogo uključivala u razgovor i uskoro je ustala da ode do svoje sobe, osećajući sažaljenje prema samoj sebi. Nije bila u stanju da deli njihovo oduševljenje. Bila je izvan toga, zaista izvan. Nije to lako, reče ona sebi kao da se pravda, uz napor se uspinjući stepeništem, prihvatiti da si izvan svega kada si bila u tome, u samom središtu, tokom pedeset godina. Oh, za ljubav Božju. Cviliš!

Ostavila je stepenište i samosažaljenje iza sebe i ušla u svoju sobu. Bila je to dobra soba i bilo je dobro da bude sama sa sobom. Bilo je to veliko olakšanje. Iako nije bilo baš sasvim ispravno. Postojala su deca u podrumima u kojima su živela po petoro u sobama ne većim od ove. Uvek je bilo više ljudi koji su voleli da žive u odonjanskoj kući nego da budu valjano smešteni. Imala je tu veliku sobu samo za sebe jedino zbog toga što je bila starica koja je doživela moždani udar. I možda zbog toga što je bila Odo. Da nije bila Odo, već samo starica koju je udarila kap, da li bi je imala? Vrlo verovatno. Na kraju krajeva, ko bi, do đavola, želeo da deli sobu sa benavom staricom? Ali bilo je teško biti siguran. Favoritizam, elitizam, obožavanje vođa gmizavo su se vraćali i nicali odasvud. Ali ona se i nije nadala da će ih videti izbrisane tokom svog života, u jednom pokolenju; samo Vreme donosi velike promene. U međuvremenu bila je to lepa, prostrana, sunčana soba, odgovarajuća za benavu staricu koja je započela svetsku revoluciju.

Njen sekretar stići će za jedan sat da joj pomogne da obavi dnevni posao. Oduklula se do radnog stola, divnog, velikog komada nameštaja, poklona od stolarskog sindikata u Niu, zbog toga što je neko čuo njenu primedbu kako je jedini komad nameštaja za kojim je ikada stvarno čeznula bio radni sto sa ladicama i dovoljno prostora odozgo... Proklet bio, vrh je bio praktično prekriven papirima sa prikačenim beleškama, uglavnom pisanim Nojjevim sitnim, razgovetnim rukopisom: Hitno – Severne oblasti – Posavet. sa R.T?

Njen sopstveni rukopis više nije bio isti posle Asieove smrti. Bilo je to čudno, kad bolje razmisliš o svemu. Na kraju krajeva, tokom pet godina posle njegove smrti napisala je čitavu Analogiju. A bila su tu i pisma koja je onaj visoki stražar sa vodenastivim očima, kako mu beše ime, nije važno, krijumčario za nju iz Tvrđave tokom dve godine. Sada su ih zvali Zatvorska pisma, a izišla su u desetak različitih izdanja. Sve te stvari, pisma za koja su joj ljudi govorili da su toliko puna 'duhovne snage' – što je verovatno značilo da je lagala samu sebe u oči sve do iznemoglosti dok ih je pisala, pokušavajući da podigne sebi moral – i Analogija koja je sigurno bila najpostojaniji intelektualni rad koji je ikada načinila, sve to bilo je napisano u Tvrđavi u Driu, u čeliji, posle Asieove smrti. Čovek mora nešto da radi, a u Tvrđavi dozvoljavaju posedovanje hartije i pera... Ali sve to je napisano žurnom, škrabajućom rukom koju nikada nije osećala kao svoju, ne sopstvenu poput okruglih, crnih svitaka rukopisa Društva bez vlade, šetrdeset i pet godina starih. Taviri je odneo sa sobom u živi kreč ne samo želju njenog tela i srca, nego čak i njen dobar, jasan rukopis.

Ali joj je ostavio revoluciju.

Kako je bilo hrabro što si nastavila, radila, pisala u zatvoru, posle takvog poraza pokreta, posle smrti svog ortaka, govorili su ljudi. Proklete budale. Šta je drugo mogla da čini? Hrabrost, junaštvo – šta to beše junaštvo? Nikada nije shvatila. Neplašenje, govorili su neki. Plašenje, a ipak nastavljanje, govorili su drugi. Ali šta je čovek mogao da radi nego da nastavi? Da li je ikada neko imao pravi izbor?

Smrt je samo značila nastavak u drugom pravcu.

Ukoliko ste želeli da se vratite kući, morali ste da nastavite da se krećete, to je imala na umu kada je napisala: "Pravo putovanje je povratak", ali to nikada nije bilo ništa više od nagađanja, a sada je bila dalje nego ikada od sposobnosti da to racionalizuje. Sagla se, previše naglo, tako da je malo zabrundala na škriptu u svojim kostima, i počela da kopa po najnižoj ladici radnog stola. Ruka joj naiđe na fasciklu omekšalu od starosti i izvuče je, jer ju je prepoznala dodirrom pre nego što je to vid potvrdio: rukopis Sindikalna organizacija u revolucionarnom prelazu. On je odštampao naslov na fascikli i ispisao svoje ime ispod njega, Taviri Odo Asieo, IX 741. Bio je to elegantan rukopis, svako slovo valjano uobličeno, polumasno i tačno. Ali on je više voleo glasoštampač. Rukopis je čitav bio urađen glasoštampačem, i to kvalitetno, zastajkivanja su izbačena, a osobnosti govora normalizovane. Tu niste mogli videti kako je izgovarao duboko, grleno 'o', kako se to već činilo na Severnoj obali. Tu nije bilo ničega od njega osim uma. Nije imala ništa od njega osim imena ispisanog na fascikli. Nije zadržala njegova pisma, bilo je sentimentalno čuvati pisma. Osim toga, nikada nije ništa čuvala. Nije bila u stanju da se seti ičega što je posedovala više od par godina, izuzev tog raštimovanog, starog tela, razume se, a i s time se zaglabila...

Ponovo dualizuje. "Ona" i "to". Starost i bolest stvaraju dualistu, stvaraju eskapistu; um je tvrdio: Nisam to ja, nisam to ja. Ali bio je. Možda su mistici bili u stanju da odvoje um od tela, uvek im je prilično čežljivo zavidela na toj sposobnosti, bez nade da će moći da ih oponaša. Bekstvo nikada nije bilo njena igra. Tragala je za slobodom, ovde, sada, telom i dušom.

Najpre samosažaljenje, onda samouzdanje, i, eto, i dalje je tu sedela, za ljubav Božju, i držala Asieovo ime u šaci, zašto? Zar mu nije znala ime bez gledanja u njega? Šta joj se to dešavalo? Ona diže fasciklu do usana i poljubi rukom ispisano ime čvrsto i stameno, vrati fasciklu u zadnji deo donje ladice, zatvori ladicu i ispravi se na stolici. U desnoj šaci ju je golicalo. Počeša je, a onda je zatrese u vazduhu, prkosno. Ta šaka nikada nije sasvim prebrodila kap. Niti desna noga, ni desno oko, ili desni ugao usta. Bili su lenjivi, nespretni, osećala je golicanje u njima. Terali su je da se oseća kao robot sa kratkim spojem.

A vreme je odmicalo, Noi će stići, šta je uopšte radila još od doručka?

Ustala je toliko žurno da se zanela i dograbila naslon stolice da bi bila sigurna da neće pasti. Otišla je niz hodnik do kupatila i zagledala se tamo u veliko ogledalo. Njena siva kosa bila je opuštena i visila je, nije je valjano začesljala pre doručka. Neko vreme borila se s njom. Bilo joj je teško da drži ruke u vazduhu. Amai, koja utrča da se ispiški, zastade i reče: "Daj da ja to uradim!" i sredi je čvrsto i vešto u tili čas svojim

oblim, snažnim, slatkim prstima, nasmešena i ćutljiva. Amai je napunila dvadesetu, manje od trećine starosti Laie. Oba roditelja bili su joj članovi pokreta, jedan je poginuo u nemirima šezdesetih, drugi je i dalje regrutovao po Južnim oblastima. Amai je odrasla u odonjanskim kućama, rođena za revoluciju, prava kćer anarhije. I tako tiho, slobodno i divno dete, dovoljno da te rasplače kada pomisliš: evo za šta smo radili, evo šta smo mislili, to je to, evo je, živa je, drago, slatko stvorenje.

Desno oko Laie Asieo Odo otplaka nekoliko malih suza dok je stajala između umivaonika i latrine i puštala da joj kosu namešta kćerka koju nikada nije rodila; ali levo oko, ono snažno, nije zaplakalo, pa čak nije ni primetilo šta radi desno.

Zahvalila se Amai i požurila do svoje sobe. U ogledalu je primetila mrlju na okovratniku. Verovatno sok od breskve. Prokleta, matora slinavica. Nije želela da Noi dođe i zatekne je sa balama na okovratniku.

A kada joj se čista bluza nađe preko glave, ona pomisli: šta je to tako posebno u vezi s Noiem?

Pritegla je ukrasne kopče na okovratniku levom rukom, lagano.

Noi je imao tridesetak godina i bio je vitak, mišićavi tip, mekog glasa i živahnih, tamnih očiju. Eto šta je bilo posebno u vezi s Noiem. Tako jednostavno. Dobri, stari seks. Nikada je nije privukao neki plavokos muškarac, niti debeo, niti, pak, visok tip krupnih bicepsa, nikada, čak ni kada joj je bilo četrnaest i kada se zaljubljujivala u svakog prdonju u prolazu. Crnomanjasti, vitki i žestoki, to je bio recept. Taviri, razume se. Taj dečko nije vredeo ni zakrpe na Taviriju što se mozga tiče, čak ni što se tiče izgleda, ali eto kako je ispalo: nije želela da je vidi sa balama na okovratniku i rasutom kosom.

Proređenom, sedom kosom.

Noi uđe, tek zastavši na otvorenim vratima – moj Bože, nije čak ni zatvorila vrata dok je presvlačila bluzu! Ona ga pogleda i vide sebe. Staricu.

Možeš da češljaš kosu i menjaš bluzu, možeš da nosiš bluzu od prošle nedelje i sinoćno perje, ili da obučeš odeću od zlata i da pospeš obrijanu glavu dijamantskim prahom. Ništa od toga neće stvoriti ni najmanju razliku. Starica će izgledati tek nešto manje, ili nešto više, groteskno.

Čovek se drži uredno iz čistog poštenja, čiste normalnosti, svesti o drugim ljudima.

A najzad čak i to ode i čovek počne da balavi bez ikakvog stida.

"Dobro jutro", reče mladić blagim glasom.

"Zdravo, Noi."

Ne, Boga mu, nije to bilo iz čiste pristojnosti. Neka je prokleta pristojnost. Zbog toga što je čovek koga je volela i kome njena starost ne bi bila bitna – zbog toga što je on bio mrtav, da li je morala da se pretvara da je bespolna? Da li je morala da potiskuje istinu, poput prokletog, puritanskog autoritativca? Još pre samo šest meseci, pre kapi, navodila je muškarce da je gledaju i da vole da je gledaju; a sada, iako više nije mogla da stvara zadovoljstvo, tako joj Boga, mogla je bar da zadovolji sebe.

Kada je imala šest godina i kada je tatim prijatelj Gadeo dolazio da razgovara o politici sa tatom posle večere, stavila bi ogrlicu boje zlata koju je mama našla u đubretu i donela joj je. Bila je tako kratka da je uvek ostajala skrivena ispod okovratnika, tamo gde niko nije mogao da je vidi. Volela je da bude tako. Sedela je na pragu i slušala ih kako govore i znala da je lepa za Gadea. Bio je crnomanjast, belih, blistavih zuba. Ponekad ju je zvao 'lepa Laia'. "Eno moje lepe Laie!" Pre šezdeset šest godina.

"Šta? Glava mi je sva smušena. Imala sam užasnu noć." Bilo je to istina. Spavala je još manje nego obično.

"Pitao sam da li ste videli jutrošnje novine."

Klimnula je.

"Zadovoljni ste zbog Soinehea?"

Soinehe je bila provincija Tua koja je sinoć proglasila secesiju od tuvijanske države.

Bilo mu je drago zbog toga. Beli zubi su mu sevali u tami, lice je bilo napeto. Lepa Laia.

"Da. I zabrinuta."

"Znam. Ali ovoga puta je prava stvar. To je početak kraja vlade u Tuu. Nisu čak ni pokušali da naredе trupama da odu u Soinehe, znate. To bi samo izazvalo vojnike da se ranije pobune, i oni to znaju."

Složila se s njim. I sama je osetila tu sigurnost. Ali nije mogla da deli njegovo oduševljenje. Posle čitavog života proživljenog u nadi zbog toga što ne postoji ništa drugo izuzev nade, čovek gubi osećanje radosti u pobedi. Pravom osećaju likovanja mora da prethodi pravo očajanje. Odučila se od očajanja još davno. Nije bilo više likovanja. Čovek je naprosto nastavljao.

"Hoćemo li danas da dovršimo ona pisma?"

"Dobro. Koja pisma?"

"Ljudima sa severa", reče on bez nestrpljenja.

"Sa severa?"

"Parheo, Oaidun."

Rođena je u Parheu, prljavom gradu na prljavoj reci. Nije došla ovde, u glavni grad, sve dok nije napunila dvadeset drugu i bila spremna da donese revoluciju. Iako je u tim danima, pre nego što su je ona i ostali valjano osmislili, to bila vrlo žutokljuna i nedotupavna revolucija. Štrajkovi za bolje nadnice, pravo glasa za žene. Glasanje i nadnice – Moć i Novac, za ljubav Božju! Pa, čovek ipak štošta nauči za pedeset godina.

Ali onda sve mora da zaboravi.

"Počnimo sa Oaidunom", reče ona i sede u stolicu sa naslonom. Noi je bio za radnim stolom, spreman da se lati posla. Čitao joj je odlomke iz pisama na koja je trebalo da odgovori. Ona pokuša da obraća pažnju i uspela je toliko da je izdiktirala jedno celo pismo i započela drugo. "Upamtite da je u ovoj fazi vaše bratstvo izloženo pretnji... ne, opasnosti... od..." Petljala je dok Noi ne predloži: "Opasnosti od obožavanja vođa?"

"U redu. I da se ništa ne kviri toliko brzo potragom za moći kao altruizam. Ne. I da ništa ne kviri altruizam – ne. O, za ljubav Božju, znaš šta pokušavam da kažem, Noi; ti to napiši. I oni znaju, sve je to ista stara stvar, zašto ne čitaju moje knjige!"

"Dodir", reče Noi blago, sa smeškom, navodeći jednu od središnjih tema odonjana.

"U redu, ali umorilo me je stalno dodirivanje. Ukoliko napišeš pismo, ja ću ga potpisati, ali ne mogu se baktati sa time ovog jutra." Gledao ju je malo upitno ili zabrinuto. Ona reče, iznervirano: "Moram nešto drugo da uradim!"

Kada je Noi otišao, ona sede za radni sto i poče da pretura po hartijama, praveći se da nešto radi, zbog toga što je bila pometena, zaplašena rečima koje je izgovorila. Nije imala da radi ništa drugo. Nikada nije imala da radi bilo šta drugo. Ovo je bio njen posao: njeno životno delo. Govorničke ture i mitinzi po ulicama bili su za nju sada van domašaja, ali je i dalje mogla da piše i to joj je bio posao. A osim toga, da je i imala nešto drugo, Noi bi znao; on joj je vodio raspored poslova i sa puno takta podsećao je na razne stvari, kao, na primer, na posetu stranih studenata danas po podne.

Oh, prokletstvo. Volela je mlade, a od stranca se uvek moglo nešto naučiti, ali zamorila se od novih lica i zamorila se od toga da stalno bide na videlu. Učila je od njih, ali oni nisu učili od nje; naučili su sve što je imala da ih poduči još davno, iz njenih knjiga, iz Pokreta. Dolazili su samo da je vide, kao da je kakva znamenitost poput velikog tornja u Rodaredu, ili kanjona Tulaevea. Prirodna lepota, spomenik. Bili su puni strahopoštovanja, obožavanja. Režala je na njih: – Mislite sopstvene misli! – Nije to anarhizam, to je običan obskurantizam. – Ne mislite da se sloboda i disciplina međusobno isključuju, zar ne? – Prihvatili su šibanje jezikom pokorno poput dece, zahvalno, kao da je bila neka vrsta sveopšte majke, idol velike zaštitničke materice. Ona! Ona koja je minirala brodogradilišta u Seiserou i psovala premijera Inoilta u lice pred masom od sedam hiljada, rekavši mu da bi odsekao sopstvena jaja, obojio ih bronzom i prodao kao suvenire ako bi pomislio da u tome ima imalo profita – ona koja je klela, psovala, šutirala policajce, pljuvala popove, javno se popiškala na veliku, bronzanu, ornamentiranu ploču na trgu Kapitol na kojoj je pisalo: OVDE JE OSNOVANA SUVERENA NACIONALNA DRŽAVA A–I0, itd, itd, piššššššš na sve to! A sada je bila svačija baka, draga, stara gospa, slatki, matori spomenik, dodite da je obožavate samo kod utrobe. Vatra je ugašena, deco, bezbedno je prići bliže.

"Ne, neću", reče Laia naglas. "Neću." Nije bila svesna da razgovara sama sa sobom, jer je uvek razgovarala sama sa sobom. "Laiina nevidljiva publika", govorio je Taviri dok bi koračala sobom i mrmljala. "Ne treba da dođete, neće me biti", reče ona sada nevidljivoj publici. Upravo je odlučila šta da učini. Morala je da izide. Da pođe na ulice.

Bilo je netaktično razočarati strane studente. Bilo je pogrešno, tipično senilno. Bilo je neodonjanski. Piššššššš na sve to. Šta je vredelo raditi za slobodu čitavog života i okončati bez ikakve slobode? Izići će da se prošeta.

Šta je to anarhista? Onaj ko, svesnim izborom, prihvata odgovornost izbora.

Pošavši niz stepenište odlučila je, mrgodno, da ostane i vidi strane studente. Ali onda će izići.

Bili su to vrlo mladi studenti, vrlo ozbiljni: golubijih očiju, čupava, draga stvorenja sa zapadne polulopte, Benbili i kraljevstvo Manda, devojke u belim pantalonama, mladići u dugačkim kiltovima, sve ratnički i arhaično. Govorili su o svojim nadama. "Mi u Mandu toliko smo daleko od revolucije da smo joj možda blizu", reče jedna devojka, čežljivo i nasmešeno: "Krug života!" – i ona pokaza kako se krajnosti dodiruju u krugu njenih vitkih, tamnoputih prstiju. Amai i Aevi služili su ih belim vinom i crnim hlebom, gostoprinstvo Kuće. Ali posetioci, nenametljivi, svi ustadoše da krenu posle jedva pola sata. "Ne, ne, ne", reče Laia, "ostanite ovde, razgovarajte sa Aevijem i Ama. Samo je posredi to da se ukočim od sedenja, vidite, moram da promenim položaj. Bilo je tako lepo upoznati vas, hoćete li ponovo doći da me vidite, mala moja braćo i sestre, uskoro?" Jer srce joj je prišlo uz njih, a njihova uz nju, pa je izmenjala poljupce u krug, nasmejana, oduševljena tamnim, mladim obrazima, očima punim ljubavi, mirisnom kosom, pre nego što se odgegala na sprat. Zaista je bila malo umorna, ali otići gore i odremati značilo bi poraz. Želela je da izide. Izići će. Nije bila sama napolju još od – kada? Od zime! Pre udara. Nikakvo čudo da je postajala morbidna. Bila je to redovna zatvorska kazna. Napolju, na ulicama, eto gde je živela.

Tiho je izišla na bočna vrata kuće, pored povrtnjaka, na ulicu. Uska traka kiselog gradskog zemljišta divno je obdelavana i proizvodila je lepu letinu pasulja i cee, ali Laino oko za povrtarstvo nije bilo prosvetljeno. Razume se, bilo je jasno da anarhističke zajednice, čak i u prelaznim vremenima, moraju delati u smeru optimalnog samoodržavanja, ali kako se to ostvarivalo preko stvarnog zemljišta i bilja nije je se ticalo. Time su se bavili ratari i agronomi. Njen posao bio je na ulicama, bučnim, smrdljivim ulicama od kamena, tamo gde je odrasla i živela čitav život, izuzev petnaest godina u zatvoru.

Ponosno je pogledala pročelje Kuće. To što je sagrađena kao banka pružalo je naročito zadovoljstvo njenih sadašnjim stanovnicima. Držali su vreće brašna po trezorima za novac otpornim na bombe i starili jabukovaču u pretincima sefova. Nad ornamentiranim stubovima okrenutim ulici i dalje je stajao uklesan natpis: "Bankarsko udruženje nacionalnih investitora i kreditora u poljoprivredi". Pokret nije bio jak u imenima. Nisu imali zastavu. Slogani su dolazili i odlazili kako je bilo potrebno. Uvek se mogao urezati krug života po zidovima i pločnicima na kojima bi ih vlasti videle. Ali kada su imena bila u pitanju, uvek su bili ravnodušni, prihvatajući i zanemarujući sva imena koja su im davana, u strahu da će ih utamničiti i registrovati ih, bez straha da će ispasti apsurdni. Zbog toga, ova najpoznatija i druga po starosti od svih kooperativnih Kuća nije imala drugog imena osim Banka.

Gledala je na široku i tihu ulicu, ali samo jedan blok dalje počinjala je Tameba, otvorena tržnica, nekada slavna kao središte crne berze psihogenika i teratogenika, sada svedena na povrće, polovnu odeću i bedne vašarske predstave. Njena raskalašna životnost je nestala, ostavivši samo poluparalizovane alkoholičare, narkomane, bogalje,

preprodavce i petorazredne kurve, zalagaonice, kockarske šatre, gatare, telesne skulptore i jeftine hotele. Laia se okrenula Temebi kao što voda teži vodoravnom položaju.

Nikada se nije plašila grada niti ga je prezirala. Bila je to njena teritorija. Neće biti takvih ubogih mesta ukoliko pobedi revolucija. Ali biće bede. Uvek će biti bede, traćenja, surovosti. Nikada se nije pretvarala da menja ljudsko stanje, da je mama koja uzima tragediju od dece kako ona ne bi sebi naškodila. Sve drugo. Sve dok su ljudi slobodni da biraju, ukoliko odaberu da piju muharu i žive po slivnicima, bila je to njihova stvar. Sve drugo, samo da nije stvar Velikog Biznisa, izvor profita i put do moći drugih. Sve je to osećala još pre no što je išta znala; pre nego što je napisala prvi pamflet, pre no što je napustila Parheo, pre no što je naučila šta znači 'kapital', pre nego što je dospela dalje od Rečne ulice u kojoj se igrala 'ide maca oko tebe', klečeći na krastavim kolenima na pločniku sa drugim šestogodišnjacima, znala je to: da su ona, ostala deca, roditelji, njihovi roditelji, pijanci i kurve i čitava Rečna ulica na dnu nečega – da su temelj, stvarnost, izvorište. Ali želiš li da odvučeš civilizaciju u blatište? – vrištali su šokirani čestiti građani, kasnije, a ona je godinama pokušavala da im objasni da, ukoliko je blato jedino čime raspolažeš, onda, ako si bog, od njega praviš ljudska bića, a ako si ljudsko biće, onda pokušavaš da ga pretvoriš u kuće po kojima će ljudska bića moći da žive. Ali to nije razumeo niko ko je mislio da je bolji od blata. Sada, voda u potrazi za vodoravnošću, blato blatu, Laia se gegala kroz smrdljivu, bučnu ulicu, a sva ružna slabost njene starosti ostala je kod kuće. Pospane kurve, njihove lakirane frizure oronule i nakrive, jednooka žena koja je umorno izvikivala da bi prodala povrće, maloumna prosjakinja koja je pljeskala muve, to su joj bile zemljakinje. Izgledale su poput nje, sve su bile tužne, bedne, zle, jadne, ogavne. Bile su joj sestre, njen narod.

Nije se osećala baš dobro. Dugo već nije hodala toliko daleko, četiri ili pet blokova, sasvim sama, po galami, gužvi i razornoj, letnjoj jari ulica. Želela je da ode do parka Koli, trougla kržljave trave na kraju Temebae i da sedi tamo neko vreme sa drugim starcima i staricama koji su uvek sedeli tamo, da vidi kako je to sedeti i biti star; ali bilo je predaleko. Ukoliko se ne vrati sada, možda dobije napad vrtoglavice, a užasavala se od padanja, padanja i ležanja, prisiljena da gleda kako ljudi dolaze da pilje u staricu koja je dobila napad. Okrenula se i pošla kući, namrštena od napora i gađenja prema samoj sebi. Osećala je da joj je lice vrlo zajapureno, a u uši joj je dolazio i odlazio osećaj plivanja. Bilo je to malčice previše, zaista se plašila da bi se mogla preturiti. Ugladala je prag neke kuće u senci i uspela da dođe do njega, spustila se oprezno, sela, uzdahnula.

U blizini je bio prodavac voća, sedeo je čutke iza svoje prašnjave, smežurane robe. Ljudi su prolazili. Niko nije kupovao od njega. Niko nije gledao u nju. Odo, ko beše Odo? Slavni revolucionar, autor Zajednice, Analogije itd, itd. Ona, ko beše ona? Starica sede kose i zajapurenog lica što sedi na prljavom pragu u sirotinjskoj četvrti i mrmlija nešto sebi u bradu.

Istina? Da li je to bila ona? To je svakako bilo ono što su videli svi prolaznici. Ali da li je to bila ona, lično, išta više nego što je to bila slavna revolucionarka itd? Ne. Nije. Ali ko je onda bila ona?

Ona koja je volela Tavirija.

Da. Dovoljno istinito. Ali nedovoljno. To je prošlo; toliko je već dugo bio mrtav.

"Ko sam ja?" promrmlja Laia svojoj nevidljivoj publici, a oni su znali odgovor i rekli su joj ga jednim glasom. Bila je devojčica krastavih kolena koja je sedela na pragu i gledala naniže kroz zlatnu izmaglicu Rečne ulice u vrelini poznog leta, šestogodišnjakinja, šesnaestogodišnjakinja, žestoka, luckasta devojka, opsednuta snovima, nedirnuta, nedodirljiva. Ona je bila ona. Zaista je bila neumorni radnik i mislilac, ali krvni ugrušak u veni oduzeo joj je tu ženu. Zaista je bila ljubavnica, plivač u bujici života, ali Taviri, svojom smrću, odneo je tu ženu sa sobom. Nije ostalo ništa, zaista, osim temelja. Stigla je kući; nikada nije ni pošla od kuće. "Pravo putovanje je povratak." Prašina, blato, prag u sirotinjskom kraju. A iza toga, na daljem kraju ulice, polje puno visokog, suvog korova, talasavog na vetru dok se spušta noć.

"Laia! Šta to radiš ovde? Je li ti dobro?"

Jedna od onih iz kuće, razume se, fina žena, malo fanatična i uvek raspricana. Laia nije mogla da joj se seti imena, iako ju je znala godinama. Pustila je da bude odvedena kući, žena je sve vreme pričala. U velikoj, svežoj, zajedničkoj odaji (nekada punoj činovnika koji su brojali pare iza poliranih šaltera, pod nadzorom naoružanih stražara) Laia sede na stolicu. Nije bila u stanju da se upravo sada suoči sa usponom uz stepenište, iako bi volela da bude sama. Žena je i dalje pričala, a stigoše i drugi uzbuđeni ljudi. Izgledalo je da su planirane demonstracije. Događaji u Tuu zbivali su se tako brzo da je raspoloženje planulo i ovde i nešto se moralo učiniti. Preksutra, ne, sutra, biće održan marš, veliki, od Starog grada do trga Kapitol – stara maršruta. "Novi ustanak devetog meseca", reče mladić, žestok i nasmejan, bacivši pogled na Laiu. Nije bio još ni rođen u vreme ustanka devetog meseca, za njega je sve to bila istorija. Sada je želeo da napravi malo sopstvene istorije. Odaja se napunila. Opšti skup biće održan sutra ovde, u osam ujutro. "Ti moraš govoriti, Laia."

"Sutra? Oh, sutra neću biti ovde", reče ona oštro. Onaj koji joj se obratio osmehnuo se, neko drugi se nasmejao, iako se Amari obazirala oko sebe, zbunjenog pogleda. Nastavili su da pričaju i viču. Revolucija. Šta ju je, za ime sveta, nateralo da to kaže? Kakva izjava za dan uoči revolucije, makar bila i istinita.

Čekala je da dođe njen trenutak, uspela je da ustane, a onda, i pored sve svoje nespretnosti, izvukla se neprimećena među ljudima previše zauzetim svojim planovima i uzbuđenjem. Dospela je do hodnika, do stubišta i počela da se uspinje jednim po jednim stepenikom. "Generalni štrajk", govorio je jedan glas, dva glasa, deset glasova u odaji pod njom, iza nje. "Generalni štrajk", promrmlja Laia, odmarajući se načas na podestu. A gore, napred, u njenoj sobi, šta ju je čekalo? Privatna moždana kap. To je bilo pomalo smešno. Pošla je uz drugo krilo stepeništa, jedan po jedan stepenik, po jednu nogu, poput malog deteta. Vrtelo joj se, ali više se nije plašila pada. Napred, tamo dalje, suvi, beli cvetovi klimali su i šaptali na otvorenim poljima večeri. Sedamdeset dve godine i još nije stigla da dozna kako se zovu.

Bila je živa iznutra, ali mrtva spolja, njeno lice crna i smeđa mreža nabora, tumora i brazgotina. Bila je ćelava i slepa. Drhtaji koji su prolazili Librinim licem bili su naprosto titraji raspadanja. A ispod, u crnim hodnicima, dvoranama ispod kože, u tami, ključalo je i previralo, hemijska noćna mora koja je trajala vekovima. "O, prokleta, prevrtljiva planeto", promrmlja Pju kada je kupola zadrhta, a stub pare šiknuo kilometar prema jugozapadu i prosuo srebrni gnoj preko lica zalazećeg sunca. Sunce je zalazilo poslednja dva dana. "Baš će mi prijati da opet vidim jedno ljudsko lice."

"Hvala", reče Martin.

"Svakako, i tvoje je ljudsko", reče Pju, "ali toliko sam ga gledao da ga više i ne vidim."

Signal radvida začangrlja po komunikatoru kojim je upravljao Martin, nestade ga, pa se vrati u vidu lica i glasa. Lice je ispunilo ekran, nos asirskog kralja, oči samuraja, bronzana koža i mlade, veličanstvene oči. "Da li ljudska bića tako izgledaju?" upita Pju s poštovanjem. "Zaboravio sam."

"Umukni, Ovene, uključeni smo."

"Istraživačkoj stanici na Libri, javite se, molim, ovde modul Paserina."

"Ovde Libra. Snop fiksiran. Pođite dole, module."

"Izbacivanje kroz sedam E-sekundi. Preuzmite." Ekran se isprazni i zaiskri.

"Da li svi izgledaju tako? Martine, ti i ja smo gadjniji nego što sam mislio."

"Umukni, Ovene..."

Martin je dvadeset dva minuta vodio brod u spuštanju, a zatim ga obojica ugledaše kroz kupolu koju su učini prozirnomo, malu zvezdu sve nižu na istoku boje krvi. Brod se spuštao odmereno i tiho, Librina retka atmosfera slabo je prenosila zvuk. Pju i Martin zatvorili su šlemove svojih im-odela, iskočili iz vazdušne komore kupole i potrčali dugačkim, lebdećim skokovima, Nižinski i Nurejev, u smeru letelice. Tri modula s opremom dolebdеше u razmacima od po četiri minuta i na rastojanjima od po sto metara istočno od letelice. "Izidite", reče Martin u radio u svom odelu. "Čekamo vas pred vratima."

"Samo napred, proverili smo metan", reče Pju.

Izlaz se otvori. Mladić koga su videli na ekranu izide uz atletski okret i doskoči na trošnu prašinu i šljaku Libre. Martin se rukova s njim, ali Pju nastavi da zuri prema izlazu, kroz koji izide još jedan mladić uz isti precizni okret i skok, praćen mladom ženom koja izide uz isti precizni okret, ukrašen uvijanjem, i skok. Svi su bili visoki, bronzane kože, crne kose, visoko postavljene nosne kosti, epsko-antičkog držanja, istog lica. Svi su imali isto lice. "Martine moj", reče Pju "dobili smo klonu."

"Tako je", reče jedan od njih, "mi smo desetoklon. Ime nam je Džon Čou. Vi ste poručnik Martin?"

"Ja sam Oven Pju."

"Alvaro Gilen Martin", reče Martin formalno, uz mali naklon. Izide još jedna devojka, istog prekrasnog lica. Martin se upiljio u nju, a oči su mu kolutale kao u nervoznog ponija. Očigledno, nikada ranije nije razmišljao o klonima, pa je pretrpeo

tehnološki šok. "Polako", reče Pju argentinskim narečjem, "to su samo prekomerni blizanci." Stajao je pokraj Martinovog lakta. Njemu lično bilo je drago zbog kontakta.

Nije lako sresti se sa strancem. I najveći ekstrovert oseti izvesnu zebnju u susretu sa makar i najponiznijim strancem, iako možda i nije svestan tog. Hoće li napraviti budalu od mene, uništiti moju predstavu o sebi samome, napasti me, uništiti me, izmeniti me? Hoće li biti drugačiji od mene? Ovo poslednje sigurno hoće. To je ono najstrašnije: različitost jednog stranca.

Pošto ste proveli dve godine na mrtvoj planeti, od toga poslednjih šest meseci izdvojeni unutar dvočlane grupe, samo vi i onaj drugi, susret sa strancem pada vam još teže, koliko god dobrodošao. Odkivnete se od različitosti, izgubile dodir; i tako se strah vraća, primitivni nemir, iskonski užas.

Klon, pet muškaraca i pet žena, za minut-dva uradio je ono za šta bi pojedincu bilo potrebno dvadeset: pozdravio se sa Pjuom i Martinom, razgledao Libru, istovario teret, pripremio sve za polazak. Ušli su i ispunili kupolu, roj zlatnih pčela. Tiho su zujali i brujali, popunjavali svaki kutak tišine, svaki delić prostora medenozlatnim rojem ljudskog prisustva. Martin je zbunjeno posmatrao dugonoge devojkice, a one su mu se smešile, po tri odjednom. Smešak im je bio nežniji nego kod momaka, ali nije ništa manje zračio ispunjenošću samim sobom.

"Puni sebe", šapnu Oven Pju svom prijatelju, "to je to. Zamisli da si desetostruko svoj. Još po devet sekundi za svaki pokret, još devet glasova na svakom glasanju. Bilo bi veličanstveno." Ali Martin je spavao. I svi Džon Čoui zaspali su odjednom. Kupolu je ispunilo njihovo tiho disanje. Bili su mladi, nisu hrcali. Martin je uzdisao i hrkao, lice boje čokolade bilo mu je opuštено u bledom sjaju zaostalom iza Librine matične zvezde koja je najzad zašla. Pju je učinio kupolu prozirnou i unutra su sada gledale zvezde, između njih i Sol, ogromna fabrika svetla, klon sjaja. Pju je usnio i sanjao da ga neki jednooki div goni kroz uzdrhtale hodnike pakla.

Iz svoje vreće za spavanje Pju je posmatrao buđenje klona. Svi su ustali u roku od jednog minuta, osim jednog para, mladića i devojkice, koji su, nežno isprepletani, spavali u istoj vreći. Kada Pju to vide, u njemu dođe do udara, dubokog potresa nalik jednom od Librinih zemljotresa. On toga nije bio svestan, pa je čak pomislio da je zadovoljan zbog onoga što je video; takvih prijatnosti inače nije bilo na tom mrtvom i praznom svetu. Blaženi bili svi ljubavnici sveta. Jedan od ostalih priđe paru. Probudili su se i devojkica se diže u sedeći položaj, rumena i sanjiva, nagih, zlatnih dojki. Jedna sestra nešto joj nešto šapnu; ona pogleda Pjua i nestade u vreći za spavanje; iz drugog pravca dođe napeti pogled, iz trećeg glas: "Bože, navikli smo da imamo svoju sobu. Nadam se da vam ne smeta, kapetane Pju."

"Bilo mi je drago", reče Pju, samo upola iskreno. Morao je da ustane samo u gaćicama u kojima je spavao i sada se osećao poput očerupanog petla, sav u belim, krčljivim pregibima i bubuljicama. Gotovo nikada ranije nije bilo toliko zavideo Martinu na ujednačenoj preplanulosti. Ujedinjeno Kraljevstvo prošlo je kroz Veliku Glad dobro, izgubivši manje od polovine stanovništva: rekord postignut strogom kontrolom hrane. Crnoberzijanci i gomilaoci zalih su pogubljeni. Mrvice su ravnopravno deljene. Dok

je u bogatijim zemljama većina poumirala, a retki uspevali da žive dobro, u Britaniji su samo neki poumirali, a niko nije živeo dobro. Svi su postali mršavi. Sinovi su im bili su mršavi, njihovi unuci mršavi, mali, tankih kostiju, podložni infekcijama. U vreme kada se civilizacija pretvorila u liniju fronta, Britanci su ostali u redovima i na taj način preživljavanje najjačih zamenili preživljavanjem najpoštenijih. Oven Pju bio je skvrčen, sitan čovek. Svejedno, bio je tu gde jeste.

U tom trenutku više je želeo da nije.

Tokom doručka Džon reče: "Voleli bismo da nas upoznate sa stanjem, kapetane Pju."

"Samo Ovene."

"Ovene, treba da napravimo radni plan. Ima li novosti u vezi sa rudnikom od kako ste poslali Misiji poslednji izveštaj? Vaše izveštaje videli smo kada je Paserina stigla na orbitu planete V, gde je i sada."

Martin nije odgovarao, iako je rudnik bio njegovo otkriće i njegov projekat, tako da je Pju morao svojski da se potruđi. Bilo je teško razgovarati sa njima. Ista lica, svako s istim izrazom inteligentnog zanimanja, sva nagnuta prema njemu naspram stola pod gotovo istim uglom. Svi su istovremeno klimali glavama.

Preko znaka Eksploatacionih trupa na odelima imali su trake s imenom, prezime naravno Čou, a ime Džon, ali srednje ime različito. Muškarci su bili Alef, Kaf, Jod, Gimel i Samed; žene Sadhe, Dalet, Zajin, Bet i Reš. Pju je pokušao da koristi imena, ali se odmah predao; ponekad nije uspevao ni da pogodi ko je govorio, jer glasovi su im bili vrlo slični.

Martin je namazao dvopek maslacem i sažvakao ga, a onda se konačno umešao: "Vi ste tim. Je li tako?"

"Tačno!" rekoše dva Džona.

"Bože, kakav tim! Nisam odmah shvatio. Koliko svako od vas zna šta ostali misle?"

"Nimalo, zapravo", odgovori Zajin, jedna od devojaka. "Nikakav ESP, nikakve neobične stvari. Ali razmišljamo slično. Imamo potpuno istu spremu. Uz iste podsticaje, pred istim problemima, verovatno ćemo istovremeno naći ista rešenja. Objašnjavanje je jednostavno – često nije ni potrebno. Vrlo retko dođe do nesporazuma. To nam zaista olakšava zajednički rad."

"Hriste, svakako", reče Martin. "Tokom šest meseci Pju i ja sedam sati od svakih deset traćimo na međusobno nerazumevanje. Kao i većina ljudi. A šta je sa vanrednim stanjima, da li ste isto toliko dobri kada naiđete na neočekivani problem kao i nor... nepovezan tim?"

"Statistike do sada kažu da jesmo", spremno odgovori Zajin. Mora biti da klone uvežbavaju, pomisli Pju, da očekuju pitanja, da uveravaju i objašnjavaju. Sve što su govorili imalo je blagi i uštogljeni oblik odgovora našminkanih za javnost. "Ne možemo davati ideje jedni drugima kao što to čine članovi timova sastavljenih od pojedinaca, ali imamo prednost koja to nadoknađuje. Kloni se dobijaju od najboljeg ljudskog materijala,

jedinki s devedeset devet postotnim IIQ, genetskim sklopom alfa dvostruko A i tako dalje. Imamo više adutaa od većine pojedinaca."

"I sve to pomnoženo činiocem deset. Ko je... ko je bio Džon Čou?"

"Genije u svakom slučaju", reče Pju učtivo. Njegovo zanimanje za kloniranje nije bilo tako sveže i živo kao Martinovo.

"Tip leonardovske svestranosti", reče Jod. "Biomatematičar, takođe violinista i podvodni ribolovac, sa zanimanjem za probleme strukturalnog inženjeringa i tako dalje. Poginuo je pre nego što je stigao da postavi glavne teorije."

"Onda svako od vas predstavlja različiti deo njegovog uma, njegove nadarenosti?"

"Ne", reče Zajin, odmahujući glavom s još nekoliko ostalih. "Naravno, opšte obrazovanje i težnje su nam isti, ali svi smo inženjeri za planetna istraživanja. Neki budući klon moći će da se školuje tako da razvije i druge vidove osnovnog obrazovanja. Sve je to stvar vežbe: genetska tvar je istovetna. Mi jesmo Džon Čou. Ali drugačije smo obrazovani."

Martin je delovao kao posle udarca. "Koliko vam je godina?"

"Dvadeset tri."

"Rekli ste da je umro mlad – jesu li mu pre toga uzeli polne ćelije ili tako nešto?"

Preuzeo je Gimel. "Poginuo je u dvadeset četvrtoj u aviomobilskom sudaru. Nisu mogli da spasu mozak, pa su uzeli nešto telesnih ćelija i odgajili ih za kloniranje. Reprodukativne ćelije ne koriste se za kloniranje, jer sadrže samo polovinu hromozoma. Ispostavilo se da je utrobne ćelije jednostavnije despeciјalizovati i preprogramirati za opšti rast."

"Svi iverje iste klade", reče Martin hrabro. "Ali kako je moguće... da su neki od vas žene?"

Preuzela je Bet: "Lako je prepodesiti polovinu ćelija namenjenih kloniranju da budu ženske. Samo treba ukloniti muški gen i one će same preći u osnovni oblik, a to je ženski. Teže je ići obrnutim putem, treba ubacivati veštačke Y hromozome. Zbog toga uglavnom kloniraju muškarce, pošto kloni najbolje funkcionišu u mešovitim grupama."

Opet Gimel: "Sve tehničke i funkcionalne pojedinosti pažljivo su razradene. Poreski obveznici žele da dobiju samo ono najbolje za svoj novac, a kloni su, naravno, skupi. Uz ćelijske manipulacije, inkubaciju u posteljicama tipa Ngama, uzgoj i vaspitanje u grupama lažnih roditelja – na kraju cena svakog od nas dostiže tri miliona."

"A sledeće pokolenje", upita Martin, i dalje se naprežući, "pretpostavljam da se... rasplodujete?"

"Mi žene smo jalove", reče Bet savršeno ravnodužno. "Sećate se da je Y hromozom uklonjen iz naših prvobitnih ćelija. Muškarci mogu da oplode pogodne pojedinke, ukoliko to žele. Ali da bi se opet dobio Džon Čou, kad god je to potrebno, naprosto treba ponovo klonirati jednu ćeliju nekog od nas."

Martin se konačno predao. Klimnuo je i počeo da žvaće hladan dvopek. "Dobro", reče jedan Džon i svi odjednom promeniše raspoloženje, poput jata čvoraka

koje skrene u jednom treptaju krila, toliko brzo sledeći predvodnika da nijedno oko ne može videti koji od njih, zapravo, vodi. Bili su spremni za polazak. "Kako bi bilo da malo pogledamo rudnik? Posle ćemo raspakovati opremu. U robobrodovima ima zanimljivih novih modela; sigurno bisate voleli da ih vidite. Je li tako?" Da se Pju ili Martin i nisu složili, bilo bi im teško da to naglas kažu. Džonovi su bili ljubazni, ali uvek jednoglasni; njihove odluke bile su konačne. Pju, zapovednik stanice Libra 2, oseti se teskobno. Zar je mogao da šefuje nad tim nadljudskim muško-ženskim desetostrukim bićem? Koje je pored svega još i genije? On priđe Martinu dok su se odevali za izlazak napolje. Nijedan od njih nije rekao ni reč.

Smešteni po četvoro u tri velika mlaznjaka, pohitali su severno od kupole preko Librine zagasite, izbrazdane kože, po svetlosti zvezda.

"Pustoš", reče neko.

S Pjuom i Martinom bili su mladić i devojka. Pju se pitao da li je to ono dvoje koje su prošle noći videli u vreći za spavanje. Sigurno se ne bi ljutili kada bi ih pitao. Seks mora da je za njih isto što i disanje. Jeste li vas dvoje disali prošle noći?

"Da", reče on. "Prava pustoš."

"Ovo nam je prvi put da izlazimo, osim tokom vežbi na Luni." Devojin glas bio je nepobitno nešto viši i nežniji.

"Kako ste podneli veliki skok?"

"Drogirali su nas. A baš sam želeo da ga iskusim." To je bio mladić; zvučao je čežnjivo. Ovako, samo po dvoje, kao da su imali više ličnosti. Da li ponavljanje jedinke poriče pojedinačnost?"

"Bez brige", reče Martin. "Ne možete iskusiti ne-trajanje, jer njega tamo nema."

"Naprosto bismo želeli da jednom probamo", reče jedno od njih. "Da bismo znali."

Planine Merionet na istoku zasvetlucaše leprozno pod svetlošću zvezda, srebrnasta perjanica ledenog gasa dizala se nad grotlom na zapadu, a letelica jurnu prema tlu. Blizanci se na trenutak lecnuše, a onda oboje napraviše kratak pokret, kao da žele da zaštite jedno drugo. Tvoja koža je moja, pomisli Pju, ali doslovce, a ne u prenesenom smislu. Kako li bi, onda, bilo imati nekoga tako bliskog kao oni? Uvek dobiti odgovor kada progovoriš; nikada ne biti sam u bolu. Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe... Veliki, stari problem bio je rešen. Bližnji si bio ti lično: ljubav je bila savršena.

A pred njima nalazio se rudnik Čeljust pakla.

Pju je bio vanzmaljski geolog istraživačke misije, Martin njegov tehničar i kartograf. Ali kada je Martin, praveći snimke lokalnog terena, otkrio rudnik urana, Pju mu je dao sva ovlašćenja, baš kao i obavezu da ispita rudne naslage i isplanira poslove tima za eksploataciju. Ova deca poslata su sa Zemlje godinama pre nego što je tamo primljen Martinov izveštaj i nisu znala kakav će im biti posao sve dok nisu stigla dovde. Eksploatacione trupe jednostavno su slale ljude ravnomerno i naslepo, kao što maslačak pušta seme, znajući da će za njih biti posla na Libri, na sledećoj planeti ili na nekoj za koju do tada nisu ni čuli. Vladi je uran bio odveć potreban da bi čekala da izveštaji pređu

svetlosne godine na putu kući. Ruda je bila poput zlata, staromodna, ali neophodna, vredna otvaranja vanzemaljskih rudnika i međuzvezdanog prevoza, vredna svoje težine u ljudima, pomisli Pju gorko, posmatrajući kako visoki, mladi muškarci i žene ulaze u crnu rupu kojoj je Martin dao naziv Čeljust pakla.

Kada su ušli, njihove istovetne čeone svetiljke sinuše jače. Dvanaest treperavih zrakova skliznu niz vlažne, neravne zidove. Pju začu kako Martinov radijacioni brojač upozoravajuće pišti pred njima. "Evo cilja", reče Martinov glas u interkomu odela, nadjačavši pištanje i mrtvu tišinu koja ih je okruživala. "Nalazimo se u bočnom hodniku, ispred nas je glavno okomito grotlo." Pred njima je zjapila crna praznina, njen udaljeni kraj nije se mogao videti pod svetlošću lampi na kacigama. "Izgleda da je poslednji put bilo vulkanski aktivno pre nekoliko hiljada godina. Najbliža raselina nalazi se na dvadeset osam kilometara istočno, u Šancu. Veliki, bazaltni svod nad nama stabilise sve podstrukture, u onoj meri u kojoj je i sam stabilan. Vaša središnja žica nalazi se na dubini od trideset šest metara i vodi prema grupi od pet vulkanskih pećina. Posredi je prava naslaga, žica izuzetno bogata rudom. Videli ste podatke o procentima, zar ne? S vađenjem neće biti problema. Samo treba da pridete naslagama odozgo."

"Skinješ poklopac i pustiš ih da polete." Kikot. Glasovi zažamoriše, ali svi glasovi bili su jedan isti, a radio u odelu nije davao položaj u prostoru. "Da ih sasvim otvorimo. – Tako je najsigurnije. – Ali to je čvrst, bazaltni krov, koliko je ovde debeo, deset metara? – Izveštaji kažu između tri i dvadeset. – A svuda razbacana dobra ruda. – Da iskoristimo ovaj prilaz gde smo sada, malo da poravnamo i spustimo robo-šine. – Uvoz tegljača. – Imamo li dovoljno materijala za potpore? – Koje su tvoje procene u pogledu ukupne isplative količine, Martine?"

"Recimo, više od pet miliona kila, a manje od osam."

"Prevoz će stići ovamo za pet E–meseci. – Moraće da ponesu prečišćeno. – Neće, do danas je problem mase u NAFAL–prevozu sigurno rešen, seti se da ima šesnaest godina otkako smo prošlog utorka pošli sa Zemlje. – Jeste, poslaće celu gomilu i prečistiti je na Zemljinoj orbiti. – Hoćemo li da sidemo, Martine?"

"Samo izvolite. Ja sam već bio dole."

Prvi od njih – Alef (hebrejski, vo, predvodnik) – pođe niz lestve. Ostali su ga sledili. Pju i Martin stajali su na rubu ponora. Pju je podesio interkom na vezu samo s Martinom, primetivši da je i Martin učinio isto. Bilo je pomalo zamorno slušati jednu istu osobu kako naglas razmišlja u deset glasova – ili je to jedan glas govorio misli deset umova?

"Sjajni živci, reče Martin, zagledan u crni ponor po čijim su izbrazdanim, neravnim zidoima, daleko u dubini, lutali zraci svetlosti sa kaciga. "Kao konopci. Prokleta izdržljivi."

Martinov brojač pijukao je poput izgubljenog pileta. Stajali su u utrobi mrtve, ali epileptične planete i udisali vazduh iz rezervoara, obučeni u odela neprobajna za otrovne materije i škodljivo zračenje, otporna u temperaturnom opsegu od dvesta stepeni, nepoderiva i izdržljiva na udare koliko god je to bilo moguće s obzirom na nežnu, povredljivu sadržinu.

"U sledećem skoku", reče Martin, "voleo bih da pronađem planetu na kojoj nema baš ničega za eksploataciju."

"Ovo si sam pronašao."

"Više me ne puštaj od kuće."

Pju je bio zadovoljan. Nadao se da će Martin hteti da nastavi rad s njime, ali nijedan od njih nije voleo da mnogo priča o svojim osećanjima, a on se ustezao da upita. "Pokušaću", reče on.

"Mrzim ovo mesto. Sviđaju mi se pećine, znaš. Zato sam i došao ovamo. Čista opsednutost. Ali ova planeta je kučka. Zla. Ovde nikada ne možeš da se opustiš. Pretpostavljam da će ovi ipak umeti da se snađu. Razumeju se u posao."

"Mlade nade, šta li?" reče Pju.

Mlade nade pojavile se, gurajući se, uz lestve, ponesoše Martina kraj ulaza i zažagoriše oko njega: "Imamo li dovoljno potpornog materijala? – Da, ukoliko jedan od servo motora za vađenje pretvorimo u očvršćivač. – Je li to dovoljno da izdrži miniudar? – Kaf može da proračuna naprezanje." Pju je ponovo uključio interkom da bi ih čuo; pogledao ih je, mnoštvo misli brbljanih u nestrpljivom umu, zatim Martina koji je čutke stajao među njima, pa Čeljst pakla i njene neravne zidove. "Dogovoreno. Kako vam se čini kao preliminarni plan, Martine?"

"Vi odlučujete", reče Martin.

U roku od pet dana Džonovi su istovarili i pripremili sav materijal i opremu i počeli sa otvaranjem rudnika. Radili su savršeno delotvorno. Pju je istovremeno bio očaran i prestravljen njihovom delotvornošću, pouzdanošću, nezavisnošću. Nije im bio ni od kakve koristi. Klon bi, razmišljao je on, zaista mogao biti potpuno uravnoteženo, samodovoljno ljudsko biće. Kad jednom odraste, ne bi mu više bila potrebna ničija pomoć. Bio bi dovoljan samom sebi fizički, seksualno, emotivno, intelektualno. Ma šta da uradi neki njegov član, uvek je imao podršku i odobravanje svojih drugova, svojih drugih ja. Niko im više nije bio potreban.

Po dva klona ostajala su u kupoli i vršila proračune i vodila administraciju, često putujući sankama do rudnika radi merenja i testiranja. To su bili matematičari, Zajin i Kaf. U stvari, kao što je objasnila Zajin, svih desetoro steklo je potpuno matematičko obrazovanje od treće do dvadeset prve godine, ali između dvadeset prve i dvadeset treće ona i Kaf nastavili su s matematikom, dok su ostali pojačali studije drugih struka, geologije, rudarstva, mašinstva, elektronike, robotike, primenjene atomistike i tako dalje. "Kaf i ja osećamo", reče ona, "da smo deo klona koji je najbliži onome što je Džon Čou bio u ranijem životu. Ali, naravno, on se uglavnom bavio biomatematikom, a nas u toj oblasti nisu mnogo obrazovali."

"Bili smo im najpotrebniji na ovom polju", reče Kaf s patriotskim ponosom koji su ponekad ispoljavali.

Uskoro su Pju i Martin naučili da razlikuju ovaj par od ostalih, Zajin po ponašanju, a Kafa jedino po oštećenom noktu domalog prsta leve ruke, što je bilo posledica pogrešno naciljanog čekića u šestoj godini. Bez sumnje je među njima bilo još

mного takvih razlika, fizičkih i psihičkih; priroda je možda i bila istovetna, ali odgajanje nije. Samo, te razlike bilo je teško uočiti.

Deo poteškoća nastajao je i usled toga što oni nikada nisu stvarno razgovarali sa Pjuom i Martinom. Šalili su se s njima, bili ljubazni, uvek se lepo slagali. Ništa nisu pružali. Nije bilo ničega na šta se čovek mogao požaliti; bili su vrlo prijatni, ispoljavali su standardnu američku druželjubivost. "Dolaziš li iz Irske, Ovene?"

"Niko ne dolazi iz Irske, Zajin."

"Ima puno Amerikanaca irskog porekla."

"Svakako, ali nema Iraca. Dve hiljade na čitavom ostrvu, koliko je meni poznato. Znaš, oni nisu uveli kontrolu rađanja, pa im je ponestalo hrane. Kada je došla treća glad, više uopšte nije bilo Iraca, izuzev sveštenika, a oni se svi pridržavaju celibata, ili bar gotovo svi."

Zajin i Kaf se usiljeno nasmešiše. Oni nisu znali za verski fanatizam, niti za ironiju. "Šta si ti onda po narodnosti?" upita Kaf, a Pju odgovori: "Velšanin."

"Da li to Martin i ti razgovarate na velškom?"

Šta te se tiče, pomisli Pju, ali odgovori: "Ne, to je njegov jezik, a ne moj: argentinski. Ogranak španskog."

"Naučio si ga radi vaših poverljivih razgovora?"

"Od koga to da krijemo razgovore? Reč je naprosto o tome da čovek ponekad poželi da progovori maternji jezik."

"Da li je Velš neobičan?" upita Zajin.

"Velš? Ah, Vels, tako se zove. Jeste, Vels je neobičan." Pju uključi sekač kamenja, koji je izluđujućom piskom sprečio svaki dalji razgovor, a dok je pištalo, on okrenu leđa i reče jednu nepristojnu reč na velškom.

Te noći koristili su argentinski radi poverljivih razgovora. "Da li se uvek pari isto dvoje, ili se menjaju svake noći?"

Martin je delovao iznenađeno. Na tren je imao izraz lažne stidljivosti, koji uopšte nije odgovarao njegovim crtama lica. Toga nestade. I on je bio radoznao. "Ja mislim da oni to rade nasumce."

"Ne šapći, čoveče, zvuči pokvareno. Ja mislim da se smenjuju."

"Po planu?"

"Tako da nikoga ne izostave."

Martin se vulgarno nasmeja i utiša se. "A mi? Nas nisu preskočili?"

"Nisu ni razmišljali o tome."

"Šta ako zamolim neku od cura?"

"Ispricaće ostalima, pa će kolektivno odlučiti."

"Nisam im ja bik", reče Martin, a tamno, teško lice mu pocrvene. "Neće one mene da procenjuju..."

"Polako, mačisto", reče Pju. "Misliš li da zamoliš neku."

Martin mrgodno sleže ramenima. "Nek' se drže i dalje svog incesta."

"Da li je to incest ili masturbacija?"

"Briga me, sve dok to rade da ih ja ne čujem!"

Prvi pokušaji klona da glume čednost ubrzo su se iscrpli, nemotivisani bilo kakvom dubljom samoodbranom, bilo svešću o okruženju. Pju i Martin su svakodnevno bili sve više okruženi prisnošću njihove stalne emocionalno–seksualno–mentalne razmene: okruženi, a ipak isključeni.

"Još dva meseca do polaska", reče Martin jedne večeri.

"Do čega?" reče Pju. U poslednje vreme bio je prilično mrzovoljan i Martinova namrgođenost išla mu je na nerve.

"Do olakšanja."

Kroz šezdeset dana posada istraživačke misije trebalo je da se vrati iz obilaska ostalih planeta sistema. Pju je bio svestan toga.

"Precrtavaš dane u kalendaru?" podsmehnu se on.

"Sredi se, Ovene."

"Ma, šta hoćeš?"

"To što sam rekao."

Razišli su se osećajući prezir i uvređenost.

Pju uđe u kupolu pošto je dva dana proveo sam na Pampi, širokoj, vulkanskoj visoravni čija se najbliža ivica nalazila na dva sata leta prema jugu. Bio je umoran, ali samoća ga je osvežila. Nije bilo preporučljivo da idu sami na duža putovanja, ali u poslednje vreme često su to činili. Martin je bio nagnut pod blistavim osvetljenjem i crtao je jednu od svojih divnih, elegantnih karata. Ova je predstavljala čitavo lice Libre, lice unakaženo rakom. Inače je kupola bila prazna, delovala je mračno i prostrano, kao u vreme pre dolaska klona. "Gde je zlatna banda?"

Martin zagrokta da ne zna, a zatim diže glavu da bi bacio pogled prema suncu koje je mlitavo čučalo na istočnoj zaravni, poput ogromne, crvene žabe, a zatim prema satu, na kome je stajalo 18:45. "Danas je bilo jakih zemljotresa", reče on, vrativši se mapi. "Jesi li ih osetio tamo dole? Okolo je popadala gomila kutija. Pogledaj seizmo."

Igla je skakutala i podrhtavala na valjku. Ovde se nikada nije zaustavljala. U toku popodneva valjak je registrovao pet zemljotresa velikog intenziteta; igla je dvaput iskočila sa valjka. "Epicentar 61' severno sa 42' 4" istočno."

"Ovog puta nije u Šancu."

"Činio mi se drugačiji od uobičajenih. Oštrijji."

"U Bazi Jedan dešavalo mi se da po čitavu noć ležim budan, osećajući kako zemlja poskakuje. Čudno kako se čovek navikne na takve stvari."

"Inače pobrljaviš. Šta ima za jelo?"

"Mislio sam da si ti kuvao."

"Čekao sam klona."

Osećajući se prevareno, Pju izvadi dvanaest paketića sa hranom, gurnu dva u instapeć, izvuče ih napolje. "Dobro, evo večere."

"Baš sam razmišljao", reče Martin dok je prilazio stolu, "šta kad bi neki klon klonirao samog sebe? Ilegalno. I napravio hiljadu kopija – deset hiljada. Čitavu vojsku. Predstavljali bi popriličnu silu, zar ne?"

"Ali koliko bi miliona koštala tolika rulja? Veštačke materice i sve te stvari. Bilo bi teško držati to u tajnosti, osim kada bi imali čitavu planetu za sebe... Pre Gladi, kada je Zemlja imala nacionalne vlade, pričalo se o tome: klonirajte najbolje vojnike, napravite čitave legije. Ali nestalo je hrane pre nego što su stigli da se poigraju time."

Razgovarali su prijateljski, kao i obično.

"Čudno", reče Martin, žvačući. "Jutros su nas rano napustili, zar ne?"

"Svi sem Kafa i Zajin. Mislili su da danas izvade prvu turu. O čemu je reč?"

"Nisu se vratili na ručak."

"Sigurno neće umreti od gladi."

"Otišli su u sedam."

"Jesu." Onda Pju shvati. Imali su zalihe vazduha za osam sati.

"Kaf i Zajin poneli su rezervne boce kada su pošli. Imali su ih čitavu gomilu."

"Jesu, ali sve su vratili radi ponovnog punjenja." Martin ustade i pokaza prema jednoj od gomila stvari koje su izdelile kupolu na hodnike i odaje.

"Na svakom im-odelu postoji alarmni uređaj."

"Nije automatski."

Pju je bio umoran i gladan. "Sedi i jedi, čoveče. Umeju oni i sami da brinu o sebi."

Martin sede, ali nije jeo. "Bio je jak zemljotres, Ovene. Onaj prvi. Dovoljno jak da se uplašim."

Posle pauze Pju uzdahnu i reče: "Dobro."

Bez imalo oduševljenja izvadili su dvosede sanke koje su im uvek bile na raspolaganju i odvezli se prema severu. Dugi zalazak sunca sve je prekrrio otrovno crvenom sluzi. Vodoravna svetlost i senke otežavale su im vidljivost, podigle su pred njima zidove od lažnog gvožđa kroz koje su proletali, pretvorile dolinu iza Čeljusti pakla u ogromnu jamu ispunjenu krvavom vodom. Oko ulaza u tunel čitav kaos mašinerije, kranova, kablova, servomotora, točkova, mašina-kopačica, robo-kola, klizača i kontrolnih kućica nahereno je štrčao u crvenoj svetlosti. Martin skoči sa sanki i utrča u rudnik. Zatim istrča do Pjua. "O Bože, Ovene, srušilo se", reče on. Pju uđe, a na pet metara od ulaza ugleda svetlucavi, vlažni, crni zid kojim se tunel završavao. Odskora izložen vazduhu, delovao je organski, poput tkiva utrobe. Ulaz u tunel, proširen eksplozijama i sa dvosmernom šinskom vezom postavljenom za robokola, učinio mu se neizmenjen, sve dok nije primetio na hiljade paučinastih pukotina u zidovima. Pod je bio pokvašen nekom lepljivom tečnošću.

"Bili su unutra", reče Martin.

"Možda su i dalje. Sigurno su imali rezervne boce sa vazduhom..."

"Pogledaj, Ovene, pogledaj bazaltni krov, zar ne vidiš šta je napravio zemjotres, pogledaj."

Niska grba tla koja je natkriljavala pećine i dalje je odavala nestvarni utisak optičke varke. Izokrenula se, utonula u sebe, ostavivši prostrano ulegnuće ili udubljenje. Dok je Pju koračao po njemu, video je da je i ono prekriveno mnogobrojnim sićušnim

pukotinama. Iz nekih je curio beličasti gas, tako da se sunčeva svetlost prelamala na površini gasnog bazena kao u vodi mutnog crvenog jezera.

"Nije rudnik kriv. Nije bilo greške u njemu!"

Pju se brzo vrati do njega. "Ne, nema greške, Martine – vidi, sigurno nisu svi bili zajedno unutra."

Martin ga je sledio, tragajući između izlomljenih mašina najpre utučeno, a zatim sve življe. On primeti vazdušne sanke. Sletele su iz pravca severa i zabile se ukoso u jamu ispunjenu koloidnom prašinom. Nosile su dva putnika. Jedan je bio dopola prekriven prašinom, ali merni uređaji njegovog odela normalno su funkcionisali; drugi je, privezan, visio sa nagnutih sanki, im–odelo mu je bilo razderano na polomljenim nogama, a telo smrznuto poput kamena. To je bilo sve što su našli. Pošto to preporučuju i običaji i pravila, smesta su kremirali poginulog laserskim pištoljima koje su nosili po propisu i koje nikada ranije nisu upotreбили. Znajući da će mu pripasti muka, Pju podiže preživelog na dvosede sanke i posla Martina u kupolu sa njime. Zatim povrati, izbaci ostatke iz odela i, našavši neoštećene četvorosede sanke, pođe za Martinom, tresući se kao da se Librina hladnoća probila do njega.

Preživeli je bio Kaf. Bio je u stanju dubokog šoka. Na zatiljku su mu pronašli oteklinu koja je mogla da znači potres mozga, ali nije bilo nikakvih vidljivih preloma.

Pju donese dve čaše s koncentratom hrane i dve posude s akvavitom. "Hajde", reče on. Martin posluša i ispi napitak. Posedali su na kutije u blizini visećih postelja i nalili akvavit.

Kaf je ležao nepokretan, voštanog lica, glatke, crne kose rasute po ramenima, ukočene usne bile su mu malo razdvojene da bi propustile dahtavo disanje.

"Biće da je to bio prvi udar, onaj veliki", reče Martin. "Sigurno je čitavu strukturu oborio postrance. Sve dok se nije urušila. Mora da u pobočnim stenama ima gasa, kao u onim formacijama u trideset prvom kvadrantu. Ali nije bilo nikakvog nagoveštaja..." i dok je to govorio, svet polete ispod njih. Stvari poskočiše i zakloparaše, vičući: Ha! Ha! Ha! "Ovo je bilo kao u četrnaest časova", reče Razum drhtavo Martinovim glasom, među parčićima i ruševinama sveta. Ali Nerazum ustade, dok se buka stižavala, a stvari prestajale da plešu, i poče glasno da vrišti.

Pju skoči preko svog prolivenog akvavita i pokuša da zadrži Kafa u ležaju. Mišićavo telo samo ga strese sa sebe. Martin mu pritisnu ramena. Kaf je vrištao, borio se, gušio; lice mu je pobledelo. "Oksi", reče Pju, a ruka mu instinktivno pronađe pravu iglu; dok je Martin pridržavao masku, un zabode iglu u blizini nerva vagusa, vraćajući Kafa u život.

"Pojma nisam imao da se razumeš u te stvari", reče Martin, zadihan.

"Lazarov ubod, otac mi je bio lekar. Često pomaže", reče Pju. "Hteo bih tog pića koje sam prosuo. Da li je zemljotres gotov? Ja ne umem da kažem."

"Naknadni udari. Nije to samo tvoja drhtavica."

"Zašto se gušio?"

"Ne znam, Ovene. Pogledaj u priručnik."

Kaf je disao normalno, a boja mu se vratila; još su mu jedino usne bile tamne. Nalili su još po jednu čašu i seli pored njega uz medicinski priručnik. "Ničega nema o cijanozi ili prestanku disanja u poglavljima 'Šok' ili 'Potres mozga'. Sigurno nije ništa udahnuo dok je imao odelo na sebi. Ne znam. Isto toliko koristi imali bismo i od 'Maminog kućnog travara'... 'Analni hemoroidi', fuj!" Pju zavitla knjigu na gornju površinu jedne kutije. Nije uspeo da dobaci, jer su ili on ili površina kutije i dalje bili nemirni.

"Zašto nije dao signal?"

"Molim?"

"Ono osmoro u rudniku nije imalo vremena. Ali on i devojka sigurno su bili napolju. Možda se ona nalazila kraj ulaza, pa je bila zahvaćena prvim klizanjem. On je svakako bio napolju, možda u kontrolnoj kućici. Utrčao je, izvukao je napolje, stavio na sanke, pošao prema kupoli. Za sve to vreme uopšte nije pritisnuo alarmno dugme u im-odelu. Zašto?"

"Pa, dobio je udarac po glavi. Ne verujem da je uopšte bio svestan da je devojka mrtva. Nije vladao sobom. Ali i da jeste, ne znam da li bi se setio da nam uputi signal. Oni su, pomoći radi, tražili jedno drugo."

Martinovo lice bilo je poput indijanske maske, sa brazdama u uglovima usana i očima od tamnih komada uglja. "Je li? Šta li je onda osetio tada, kada je počeo zemljotres, a on bio napolju, sam..."

Umesto odgovora, Kaf poče da vrišti.

Zatim pade sa visećeg ležaja uz teške grčeve čoveka koji se guši, smesta obori Pjua razmahanim rukama, saplete se preko gomile kutija i pade na pod, plavih usana, belih očiju. Martin ga odgurnu nazad na ležaj i dade mu kiseonika, zatim kleknu pored Pjua koji je sedeo i brisao posečenu jagodicu. "Ovene, jesi li dobro, hoće li ti biti dobro, Ovene?"

"Mislim da jesam", reče Pju. "Zašto mi time trljaš lice?"

Bilo je to kratko parče kompjuterske trake, sada umrljano Pjuovom krvlju. Martin ga baci. "Mislio sam da je ubrus. Isekao si obraz na toj kutiji tamo."

"Je li ga prošlo?"

"Izgleda."

Gledali su Kafa koji je ležao ukočen, sa zubima pretvorenim u belu crtu između tamnih, stisnutih usana.

"Kao epilepsija. Možda je povreda mozga?"

"Šta misliš o tome da mu damo punu dozu meprobamata?"

Pju zavrte glavom. "Ne znam šta je sve bilo u onome što sam mu ubrizgao zbog šoka. Ne želim da ga predoziram."

"Možda će sada prespavati celu stvar."

"I sam bih to voleo. Imam osećaj da između zemljotresa i njega ne mogu da se održim na sopstvenim nogama."

"Imaš tu gadan rez. Sredi ga, ja ću još malo ostati s njim."

Pju očisti posečeni obraz i svuču košulju, a zatim zastade.

"Ima li nešto što je trebalo da uradimo – da probamo."

"Svi su mrtvi", reče Martin polako, tiho.

Pju leže preko vreće za spavanje, a već trenutak kasnije probudi ga neprijatni, uznemirujući zvuk borbe. On teturavo ustade, pronade iglu, tri puta pokuša da je zabode bez uspeha, zatim započne masažu Kafovog srca. "Usta na usta", reče on i Martin poslušao. Ubrzo Kaf oštro udahnu, kucanje srca mu se ustali, zgrčeni mišići počeoše da se opuštaju.

"Koliko sam spavao?"

"Polu sata."

Stajali su ozojeni. Tle zadrhta, materijal kupole se zatalasa i uleže. Libra je opet plesala strahotnu polku, svoj Totentanz. Sunce je, iako se uzdizalo, izgledalo sve veće i crvenije; gasovi i prašina sigurno su se podigli visoko u retku atmosferu.

"Šta mu je, Ovene?"

"Mislim da umire s njima."

"Njima... Ali kažem ti da su svi mrtvi."

"Njih devetoro. Svi su mrtvi, smrvljeni ili ugušeni. Svi su bili on, sav je bio sačinjen od njih. Izginuli su, a on sada proživljava njihove smrti, jednu po jednu."

"Uh, jad Božji", reče Martin.

Sledeći put bilo je isto. Peti put bilo je gore, jer se Kaf borio i buncao, pokušavao da govori, ali nije uspevao da istisne reči, kao da su mu usta bila zatvorena kamenjem ili blatom. Posle toga, napadi su oslabili, ali i on sam. Osmi napad dođe oko četiri i trideset; do pet i trideset Pju i Martin činili su sve što mogu da zadrže život u telu koje je, bez ikakvog otpora, klizilo u smrt. Zadržali su ga, ali Martin reče: "Sledeći će ga dokusuriti." Tako je i bilo; ali Pju je ubacivao sopstveni dah u nepokretna pluća, sve dok se i sam nije obeznanio.

Probudio se. Kupola je bila neprozirna, a svetla pogašena. Oslušnuo je i začuo disanje dva usnula čoveka. Zaspao je i više ga ništa nije budilo dok to nije učinila glad.

Sunce se nalazilo prilično visoko iznad tamnih visoravni, a planeta je prestala da igra. Kaf je spavao. Pju i Martin pili su čaj i gledali ga s ponosom vlasnika.

Kada se Kaf probudi, Martin mu priđe: "Kako si, stari?" Nije bilo odgovora. Martinovo mesto zauze Pju i zagleda se u smeđe, mutne oči koje su zurile u njegove, ne videći ih. Kao i Martin, brzo se okrenuo na drugu stranu. Podgrejao je koncentrat hrane i odneo ga Kafu. "Hajde, ispij."

Video je kako su se mišići na Kafovom vratu zategli. "Pustite me da umrem", reče mladić.

"Ti ne umireš."

Kaf je govorio jasno i precizno: "Devet desetina mene je mrtvo. Nije me dovoljno ostalo u životu."

Ta preciznost uveri Pju a i on počeo da se bori protiv uverenosti. "Ne", reče on oštro. "Oni su mrtvi. Ostali. Ti nisi među njima, ti si živ. Ti si Džon Čou. Tvoj život je u tvojim rukama."

Mladić je i dalje ležao, zagledan u tamu koje nije bilo.

Martin i Pju su na smenu odvozili tegljač Eksploatacionih trupa do Čeljusti pakla i rezervni par roboa da bi spasli opremu i zaštitili je od Librine opake atmosfere, jer je vrednost stvari bukvalno bila astronomska. Bio je to spor posao za samo po jednog čoveka, ali nisu želeli da ostave Kafa samog. Onaj koji je ostajao u kupoli bavio se sređivanjem dokumentacije, dok je Kaf sedeo ili ležao zagledan u svoju tamu, ništa ne govoreći. Dani su nemo prolazili.

Radio zapucketa i progovori: poziv misije sa broda. "Bićemo na Libri za pet nedelja, Ovene. Tačnije govoreći, za trideset četiri E–dana i devet časova. Kako stoje stvari u dobroj staroj kupoli?"

"Ne valja, šefe. Eksploataciona grupa je izginula u rudniku, svi sem jednoga. Zemljotres. Pre šest dana."

Radio zapucketa i zapeva pesnu zvezda. Pauza od šesnaest sekundi u oba smera; brod se sada nalazio na orbiti planete II. "Svi mrtvi osim jednog? Ti i Martin ste nepovređeni?"

"U redu smo, šefe."

Trideset dve sekunde.

"Pašerina je ovde s nama ostavila eksploatacioni tim. Mogao bih da ih pošaljem na projekat Čeljust pakla, umesto na projekat iz kvadranta sedam. Sredićemo to kada se spustimo. U svakom slučaju, ti i Martin bićete oslobođeni kupole dva. Držite se. Još nešto?"

"Ništa više."

Trideset dve sekunde.

"Dobro, onda. Zdravo, Ovene."

Sve ovo čuo je i Kaf, a kasnije mu Pju reče: "Šef će te možda pitati želiš li da ostaneš ovde s novom eksploatacionom grupom. Ti znaš kako je ovde." Upućen u tegobe života na dalekim svetovima, želeo je da upozori mladića. Kaf nije odgovorio. Otkako je rekao: "Nije me dovoljno ostalo u životu", nije progovorio ni reč.

"Ovene", reče Martin u interkom odela, "on ga je odsvirao. Opaljen. Psiho."

"Dobro se drži za nekoga ko je umirao devet puta."

"Dobro? Kao što je isključeni android dobro. Jedino osećanje koje mu je preostalo jeste mržnja. Pogledaj mu oči."

"Nije to mržnja, Martine. Slušaj, istina je da je na neki način on stvarno bio mrtav. Ne mogu ni da zamislim šta oseća. Ali to nije mržnja. On ne može čak ni da nas vidi. Previše je mračno."

"Vratove seku po mraku. Mrzi nas jer nismo Alef, Jod i Zajin."

"Možda. Ali ja mislim da je on sam. Ne vidi nas, niti čuje, u tome je stvar. Nikada ranije nije morao da vidi nikoga. Nikada ranije nije bio sam. Mogao je da vidi samoga sebe, da razgovara sa sobom, da živi, devet sopstvenih ja tokom čitavog života. On ne zna kako se gura kad si sam. Mora da uči. Daj mu vremena."

Martin zatrese masivnom glavom. "Odsvirao", reče on. "Kada budeš nasamo s njim, priseti se da bi mogao da ti slomi vrat jednom rukom."

"Mogao bi", reče Pju, čovek mekog glasa, povređene jagodice; smešio se. Tek što su izišli iz vazdušne komore kupole da programiraju jedan servo za popravku oštećenog tegljača. Videli su kako Kaf sedi unutar ogromne, polujajaste kupole, poput muve u ćilibaru.

"Daj mi onaj blok. Zbog čega misliš da će mu biti bolje?"

"Očigledno ima jaku ličnost."

"Jaku? Obogaljenu. Devet desetina mrtvu, kako to sam reče."

"Ali on nije mrtav. Živ je čovek: Džon Kaf Čou. Došao je na svet na mnogo otkaćen način, ali, najzad, svaki dečko mora da nauči da se odvoji od porodice. Uspeće on."

"Ne vidim kako."

"Razmisli malo, moj Martine. Čemu služi kloniranje? Da popravi ljudsku rasu. Saterani smo u škipac. Pogledaj mene. IIQ i GC ne dostižu ni pola Džonovih. Ipak, toliko su me želeli za službu na dalekim svetovima da su me primili čim sam se pojavio, snabdeli me veštačkim plućnim krilom i popravili mi kratkovidost. Da okolo ima dovoljno valjanih, zdravih momaka, misliš da bi primili kratkovidog Velšanina sa polovinom pluća?"

"Nisam znao da imaš veštačko plućno krilo."

"Eto, imam. Nije limeno, razumeš. Ljudsko, izraslo u rezervoaru iz parčeta nekoga; klonirano, ako ti se tako više sviđa. Tako se prave organi za presađivanje, opšta zamisao ista kao kod kloniranja, ali parčad i komadići umesto gotovih ljudi. To je sad moje plućno krilo, kako god okreneš. Ali hoću da kažem da ovih dana na svetu ima previše ljudi nalik meni, a nedovoljno poput Džona Čoua. Oni pokušavaju da ponovo podignu ljudsko genetsko stablo koje se, otkako se populacija srozala, svelo na kržljavu travku. Znači, ukoliko su ga klonirali, snažan je i bistar čovek. To je jedina logika, u svakom slučaju."

Martin zagrokta; servo poče da bruji.

Kaf je malo jeo; imao je problema sa gutanjem hrane, gušio se, tako da je odustajao posle nekoliko zalogaja. Izgubio je osam ili deset kila. Ipak, posle neke tri nedelje, apetit poče da mu se vraća, a jednog dana on poče da razgleda lične stvari klonova, vreće za spavanje, alat, hartije koje je Pju uredno složio na daljem kraju avenije kutija i predmeta. Slagao ih je, uništio hrpu hartije i drangulija, od preostalog napravio paketić, zatim ponovo zapao u komu na nogama.

Posle dva dana je progovorio. Pju je pokušavao da otkloni zavijanje zvuka magnetofona; Martin je odleteo mlaznjakom, proveravajući mape Pampe. "U pakao i prokletstvo", reče Pju, a Kaf odvrati bezbojnim glasom: "Hoćeš li da ja to uradim?"

Pju poskoči, sabra se i dade mašinu Kafu. Mladić je rastavi, ponovo sklopi i ostavi na stolu.

"Pusti neku traku", reče Pju, sračunato nehajno, zauzet kod drugog stola.

Kaf stavi prvu traku na redu, koral, a zatim leže na svoj ležaj. Zvuk stotina ljudskih glasova koji su zajedno pevali ispuni kupolu. Nepomično je ležao, praznog lica.

Sledećih dana uradio je nekoliko rutinskih poslova, bez traženja. Nije preduzimao ništa što je zahtevalo inicijativu, a kada bi ga zamolili da uradi nešto uopšte nije odgovarao.

"Dobro se snalazi", reče Pju argentinskim narečjem.

"Ne. Pretvara se u mašinu. Radi ono za šta je programiran, ne reaguje na bilo šta drugo. Gore mu je nego dok ništa nije radio. Više nije ljudsko biće."

Pju uzdahnu. "Pa, laku noć", reče on na engleskom. "Laku noć, Kaf."

"Laku noć." To je rekao Martin. Kaf nije.

Sledećeg jutra, tokom doručka, Kaf pruži ruku preko Martinovog tanjira da dohvati dvopek. "Zašto nisi tražio?" reče Martin sa dobroćudnošću prigušenog očajanja. "Mogao sam ja da ti ga dodam."

"Mogao sam da ga dohvatim", reče Kaf svojim ravnim glasom.

"Da, ali pazi. Kada zatražiš da ti neko doda nešto, kažeš laku noć ili zdravo, takve stvari nisu važne, ali svejedno, kada neko nešto kaže čovek treba da odgovori..."

Mladić je nezainteresovano gledao Martina; oči kao da mu nisu dopirale do osobe koju je gledao. "Zašto bih odgovarao?"

"Zato što ti je neko nešto rekao."

"Zašto?"

Martin sleže ramenima i nasmeje se. Pju skoči i uključi sekač kamena."

Kasnije je rekao: "Mani se toga, molim te, Martine."

"Maniri su od suštinske važnosti u malim, izdvojenim posadama, bar neka vrsta manira, šta god bio zajednički posao. Učili su ga tome, te stvari znaju svi na dalekim svetovima. Zašto sve to namerno odbacuje?"

"Govoriš li ti sebi laku noć?"

"Pa šta s tim?"

"Zar ne vidiš da Kaf nikada nije poznao nikoga izuzev sebe?"

Martin malo razmisli, a onda prasnu: "Onda, bogami, čitavo to zamešateljstvo sa kloniranjem ništa ne valja. Šta će nam gomile iskopiranih genija, kada oni čak i ne znaju da postojimo?"

Pju klimnu. "Možda bi bilo mudrije razdvajati klonove i uzgajati ih sa drugima. Ali ovako čine stvarno sjajan tim."

"Da li? Ne znam baš. Da je tamo bila grupa od deset prosečnih, nedelotvornih vanzemaljskih inženjera, da li bi svi izginuli? Šta ako su, kada je stigao zemljotres i kada su stvari počele da se urušavaju, šta ako su sva ta deca potčerala istim putem, možda dublje u rudnik, da bi spasla onoga koji je bio najdublje? Čak je i Kaf bio napolju i krenuo unutra... To je hipoteza. Ali stalno nešto mislim, od deset običnih, zbunjenih momaka, više bi ih se izvuklo."

"Ne znam. Istina je da istovetni blizanci često umiru u približno isto vreme, čak i ako nisu videli jedan drugog. Istovetnost i smrt, sve je to vrlo čudno..."

Dani su prolazili, crveno sunce gmizalo je preko tamnog neba, Kaf nije odgovarao kada bi mu se obratili, Pju i Martin svakog dana sve češće su režali jedan na drugoga. Pju se požalio na Martinovo hrkanje. Uvredjen, Martin je pomerio ležaj na drugi

kraj kupole i jedno vreme nije govorio sa Pjuom. Pju je zviždukao velške tužbalice dok se Martin nije pobunio, a onda je Pju izvesno vreme prestao da govori.

Dan pre nego što je trebalo da stigne brod misije, Martin objavi da ide do Merioneta.

"Mislio sam da ćeš mi pomoći na kompjuteru da završim analizu stena", reče Pju, ožalošćen.

"To može i Kaf. Hteo bih da još jednom vidim Šanac. Prijatno", dodade na narečju, nasmeja se i ode.

"Kakav je to jezik?"

"Argentinski. Zar ti nisam to ranije rekao?"

"Ne znam." Posle izvesnog vremena mladić dodade: "Mislim da sam zaboravio mnoge stvari."

"Zapravo, i nije bilo važno", reče Pju, najednom shvativši koliko je bitan taj razgovor. "Hoćeš li da mi pomogneš sa kompjuterom, Kafe?"

On klimnu.

Pju je ostavio mnogo nedovršenih stvari, pa im je posao oduzeo čitav dan. Kaf je bio dobar saradnik, mnogo brži i sistematičniji i od samog Pjua. Njegov ravni glas, sada kada je ponovo progovorio, prilično je nervirao Pjua; ali ni to nije bilo važno, jer trebalo je izdržati samo jedan dan sa njime, a onda će doći brod, stara posada, drugovi i prijatelji.

Tokom pauze za čaj, Kaf reče: "Šta će se desiti ako se istraživački brod sruši?"

"Svi na njemu će izginuti."

"Mislio sam s nama."

"S nama? Poslali bismo radijom SOS signale i živeli na pola obroka sve dok ne stigne spasilačka ekipa iz oblasti tri. To je na četiri i po E—godine odavde. Ovde možemo da prehranimo tri čoveka, da vidim, možda četiri do pet godina. Bilo bi malo tesno."

"Da li bi poslali krstaricu zbog tri čoveka?"

"Bi."

Kaf više nije govorio.

"Dosta veselih spekulacija", reče veselo Pju i ustade da se vrati na posao. No, istog trena polete u stranu, a stolica mu se izmače ispod ruke; napravio je neku vrstu polupirujete i oštro tresnuo o pod kupole. "Bogo moj", reče on, vrativši se izražavanju iz svog rodnog kraja, "šta je to?"

"Potres", reče Kaf.

Šoljice uz plastični kikut poskočiše po stolu, rolna papira izlete iz kutije, koža kupole zatalasa se i nabra. Pod nogama im se zaori titanska buka, napola zvuk, napola podrhtavanje, podzvučni tutanj.

Kaf je nepomično sedeo. Zemljotres ne plaši čoveka koji je devet puta poginuo u zemljotresu.

Pju, bledog lica, krute, crne kose koja mu je štrčala oko glave, reče: "Martin je u Šancu."

"Kakvom šancu?"

"Velika raselina. Epicentar lokalnih zemljotresa. Pogledaj seizmograf." Pju se borio sa zaglavljenim vratima komore koja se još tresla.

"Kuda ćeš?"

"Za njim."

"Martin je pošao mlaznjakom. Nije bezbedno koristiti sanke za vreme zemljotresa. Gubi se kontrola nad njima."

"Zaboga, čoveče, učuti!"

Kaf ustade, govoreći ravnim glasom kao i obično: "Nepotrebno je sada poći za njim. To je preduzimanje suvišnog rizika."

"Ukoliko mu se alarm izgubi, javi mi to radiom", reče Pju, zatvori šlem svog odela i otrča u komoru. Kada je izišao, Libra zadiže poderanu suknju i zaigra trbušni ples, počev od njegovih nogu pa sve do crvenog obzorja.

Unutar kupole, Kaf je gledao kako se sanke uzdižu, treću poput meteora u mutnocvenom svetlu dana i nestaju na jugoistoku. Pod kupole zadrhta, zemlja se zakašlja. Grotlo južno od kupole izbljuva oblak crnog gasa koji se sporo uzdizao.

Zvono zaurla i crveno svetlo blesnu na glavnoj kontrolnoj tabli. Na natpisu ispod svetiljke pisalo je "Odelo 2", a ispod toga bilo je naškrabano A. G. M; Kaf nije isključio signal. On pokuša da pozove Martina radiom, zatim Pjua, ali nijedan nije odgovarao.

Kada su naknadni potresi oslabili, on se vrati poslu i dovrši Pjuov proračun. To mu je oduzeo oko dva sata. Svakih pola sata pokušavao je da uspostavi vezu s odelom 1 i nije uspevao, zatim s odelom 2, ali ni tu nije uspevao. Posle jednog sata crveno svetlo prestade da trepće.

Bilo je vreme za večeru. Kaf zgotovi obrok za jednu osobu i pojede ga. Zatim leže na svoj ležaj.

Naknadni udari su prestali, osim slabašnih, razmazanih drhtaja sa dugim razmacima. Sunce je visilo na zapadu, pljosnato, bledocrveno, ogromno. Nije se vidljivo spuštalo. Nije bilo baš nikakvog zvuka.

Kaf ustade i poče da korača po neurednoj, poluspakovanoj, kutijama ispunjenoj, pustoj kupoli. Tišina se nastavljala. Prišao je magnetofonu i pustio prvu traku koja mu se našla pri ruci. Bila je to instrumentalna muzika, čisto elektronska, bez harmonija, bez glasova. Završila se. Tišina se nastavila.

Gornji deo Pjuove uniforme, bez jednog dugmeta, visio je sa gomile uzoraka stenja. Kaf ga je gledao neko vreme.

Tišina se nastavljala.

Detinji san: na čitavom svetu nema nikog živog osim mene. Na čitavom svetu.

Nisko na nebu, južno od kupole, blesnu meteor.

Kafova usta se otvoriše, kao da pokušava nešto da kaže, ali nije se čuo nikakav zvuk. On žurno pride severnom zidu i zapilji se u želatinozno, crveno svetlo.

Mala zvezda pojavi se i poče da se spušta. Dve prilike zakloniše vazдушnu komoru. Kaf je stajao pokraj komore kada su ušli. Martinovo im-odelo bilo je

prekriveno nekom vrstom prašine, tako da je izgledalo crvenkasto i bradavičavo, poput Librine površine. Pju ga je držao za ruku.

"Da li je povređen?"

Pju strese odelo, pomože Martinu da slušti svoje. "Prodrman", reče kratko.

"Komad grebena survao se na mlaznjak", reče Martin, sedajući za sto i mašući rukama. "Ali ne dok sam ja bio unutra. Parkirao sam ga, razumeš, i počeo da njuškam po onoj oblasti sa ugljenom prašinom, kada sam osetio da stvari skakuću okolo. Zato sam otišao na jedno lepo parče ranog vulkanskog tla koje sam primetio odozgo, dobra podloga i prilično udaljena od grebena. Zatim sam video kako se komad planine obrušava na letelicu, prilično uzbuđljiv prizor, i tek posle izvesnog vremena sinulo mi je da su rezervne boce s kiseonikom bile u njoj, pa sam pritisnuo alarmno dugme. Ali nisam uhvatio nikakvu radio-poruku. To se ovde uvek dešava kada su zemljotresi, tako da nisam znao da li se signal probio. Stvari su i dalje skakale, a komadi grebena obrušavali su se, okolo je letelo manje kamenje, a prašine je bilo toliko da nisam mogao da vidim ni na metar ispred sebe. Stvarno sam počeo da se pitam šta li ću udisati u sitne sate, znaš, kada ugledah dobrog starog Ovena kako zuji po Šancu, po svoj toj prašini i dubretu, poput velikog, ružnog šišmiša..."

"Hoćeš da jedeš?"

"Naravno da hoću. Kako si ti prošao za vreme zemljotresa, Kafe? Nema oštećenja? U stvari, i nije bio naročito veliki, zar ne, šta kaže seizmo? Nevolja je sa mnom bila u tome što sam se našao usred svega. Stari epicentar – Alvaro. Učinilo mi se da ima petnaest Rihtera – potpuno uništenje planete."

"Sedi", reče Pju. "Jedi."

Pošto je Martin malo jeo, bujica njegovih reči presahnu. Ubrzo je otišao do svog ležaja koji se još nalazio u udaljenom uglu, tamo gde ga je odneo kada se Pju požalio na njegovo hrkanje. "Laku noć, Velšanine s pola pluća", reče on preko kupole.

"Laku noć."

Martin više ništa nije rekao. Pju je učinio kupolu neprozirnom, smanjio osvetljenje do žućkastog sjaja slabijeg od svetlosti sveće i seo, ne radeći ništa, ne govoreći ništa, povučen u sebe.

Tišina se nastavljala.

"Dovršio sam proračun."

Pju klimnu glavom: hvala.

"Martinov signal se probio, ali nisam mogao da uspostavam vezu ni sa njim, ni sa tobom."

Uz napor, Pju reče: "Nije trebalo da pođem. Čak i sa jednim rezervoarom imao je vazduha za još dva sata. Kada sam krenuo, moglo se desiti da on već žuri kući. Ovako smo svi bili odsečeni jedan od drugoga. Uplašio sam se."

Tišina se vrati, isprekidana Martinovim otegnutim, tihim hrkanjem.

"Voliš li ti Martina?"

Pju diže pogled, gnevnih očiju: "Martin mi je prijatelj. Radimo zajedno, dobar je čovek." On stade. Posle izvesnog vremena dodade: "Da, volim ga. Zašto si to pitao?"

Kaf ništa nije rekao, ali je gledao prema sabesedniku. Lice mu se izmenilo, kao da je ugledao nešto što ranije nije primećivao; i glas mu se promenio. "Kako možeš... Kako si..."

Ali Pju nije umeo da odgovori. "Ne znam", reče on. "To je, delom, stvar navike. Ne znam. Naravno, svi smo mi sami. Šta drugo možeš nego da držiš ruku pruženu u tami."

Kafov čudni pogled se spusti, sažežen sopstvenom jačinom.

"Umoran sam", reče Pju. "Bilo je gadno, tragati za njim po svojoj toj crnoj prašini i prljavštini, a po zemlji su se otvarala i zatvarala usta... Odoh u krevet. Brod će nam se javiti oko šest ili tako nešto." On ustade i protegnu se.

"To su klonovi", reče Kaf. "Druga eksploataciona grupa koju dovode sa sobom."

"Je li?"

"Dvanaestklon. Stigli su sa nama na Paserini."

Kaf je sedeo u malom, žutom oreolu svetiljke, kao da iza nje vidi ono čega se plašio: novog klona, mnogostruko ja čiji on nije bio deo. Izgubljeni komad razbijenog kompleta, odlomak, nestručnjak za samoću, čak bez znanja kako se uzvraća ljubav drugom pojedincu, sada se morao suočiti sa apsolutnom, zatvorenom samodovoljnošću klona od dvanaest članova; to je zaista bio preveliki zahtev za tog jasnog momka. Pju mu u prolazu položi ruku na rame. "Šef neće tražiti da ostaneš ovde sa novim klonom. Možeš da pođeš kući. Ili ćeš, pošto si jedan od obučениh za daleke svetove, možda poći dalje sa nama. Mogao bi nam biti od pomoći. Ne žuri. Sigurno ćeš pravilno odlučiti."

Pjuov tihi glas se izgubi. Stajao je i raskopčavao se, malo poguren od umora. Kaf ga je gledao i video ono što nije primetio nikada ranije, video je njega: Ovena Pjua, drugog čoveka, stranca ruke ispružene u tami.

"Laku noć", promrmlja Pju, uvlačeći se u vreću za spavanje, već napola usnuo, tako da nije čuo kako Kaf uzvraća posle stanke i ponavlja blagoslov preko tame.